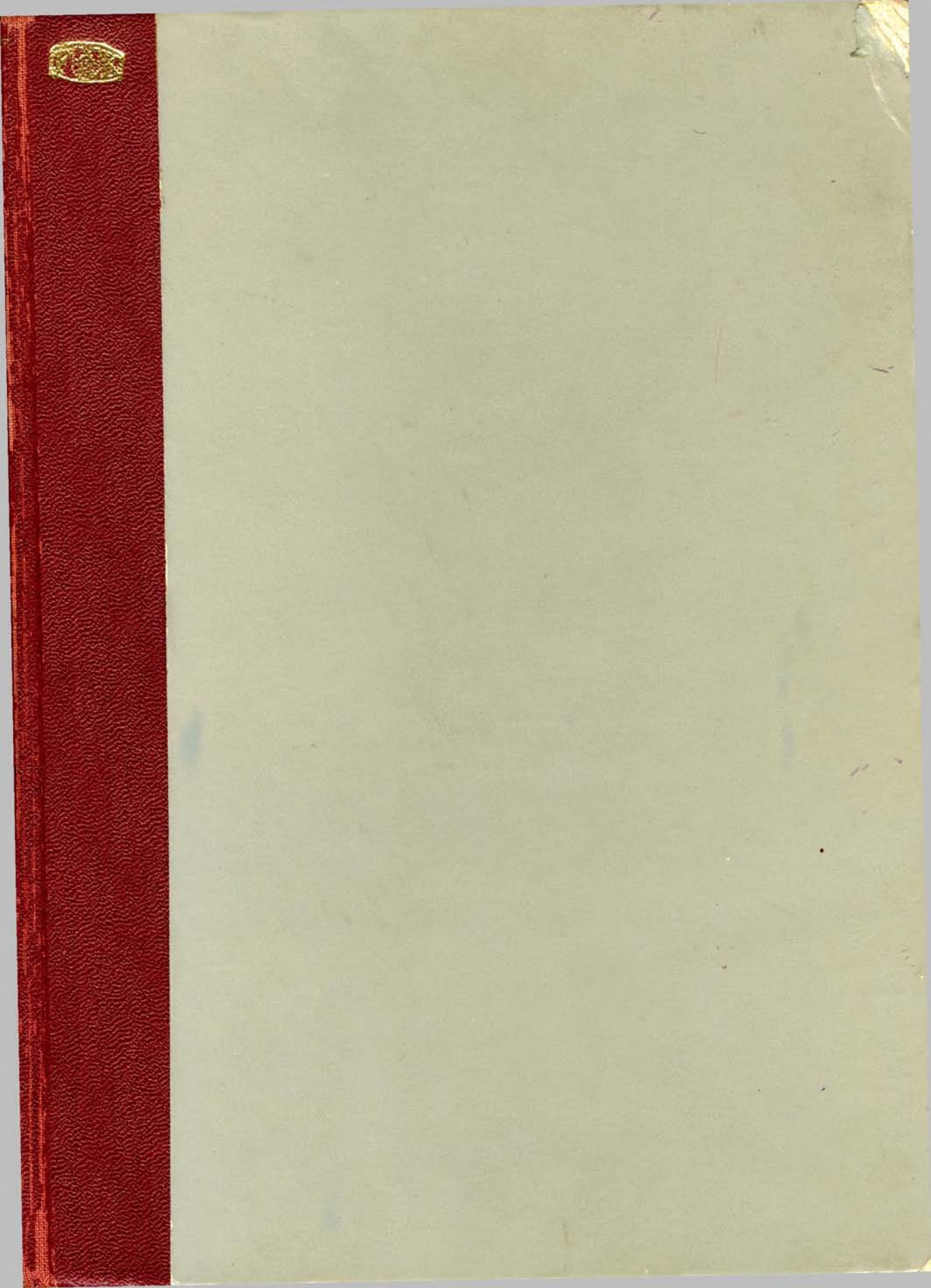

SZENDY KÁROLY:

TANULMÁNY
NAGY-BUDAPESTRŐL,
*MEGALKOTÁSÁNAK ELŐFELTÉTELEIRŐL
ÉS LEHETŐSÉGEIRŐL*

A tanulmányban foglalt adatok hivatalos célt szolgálnak, ennél fogva ezek sajtó útján, vagy más formában a nyilvánossággal nem közölhetők.

SZÉKESFŐVÁROSI HÁZINYOMDA 1942

310292

8/245029

LELTÁROZVA
2018

Felelős kiadó : Szendy Károly

Budapest székesfőváros háziinyomdája — 18778

Felelős vezető: Skriván Pál

Tartalom.

Általános rész.

	Oldal
Bevezetés	5
Páris, Berlin és Wien nagyvárosi kialakulásának történeti ismertetése	7
Nagy-Budapest területi kialakítása	13
Nagy-Budapest területét jellemző statisztikai adatok	18—22
Nagy-Budapest kialakításának közigazgatási megoldása	23
Nagy-Budapest megalkotásával felmerülő közigazgatási és üzemi feladatok csoportosítása. Munkaterv	26

Különös rész.

I. fejezet.

A székesfővárosi közigazgatás átszervezése Nagy-Budapest kialakításával kapcsolatban	27
Területrendezés. Nagy-Budapest új közigazgatási kerületi beosztása	28
Egyes közigazgatási kerületeken belül kirendeltségek alakítása	31
A polgármester és a kerületi előljáró hatáskörének megosztása, figyelemmel Nagy-Budapest közigazgatására	36
A kirendeltségek feladatkörének megállapítása	56
A kerületi és központi közigazgatás közötti összhang, valamint a kerületi előljárók együttműködésének biztosítása	65

II. fejezet.

Nagy-Budapest közegészségügyi feladatai	71
---	----

III. fejezet.

Nagy-Budapest közlekedési és állategészségügyi feladatai	91
--	----

IV. fejezet.

Nagy-Budapest közlekedésügye	102
------------------------------------	-----

V. fejezet.

Nagy-Budapest városfejlesztési, városrendezési és műszaki feladatai	114
---	-----

VI. fejezet.

	Oldal
Nagy-Budapest iskolapolitikája	124
szabadoktatás	140
kegyúri kérdések	141

VII. fejezet.

Nagy-Budapest társadalompolitikai feladatai.....	143
--	-----

VIII. fejezet.

Nagy-Budapest víz-, gáz- és villamosáramellátása	160
a) vízellátás	161
c) gázellátás	168
c) villamosáramellátás	172

IX. fejezet.

Nagy-Budapest pénzügyi helyzetének alakulása az adózási és költségvetési adatok alapján	192
---	-----

X. fejezet.

Az átcsatolandó területeken működő önkormányzati közigazgatási alkalmazottak szolgálati jogviszonyának rendezése	236
Befejezés.....	256

Melléklet.

A Magyar Közigazgatástudományi Intézet emlékirata Nagy-Budapest megszervezéséről	258
--	-----

Bevezetés.

A nagyvárosok kialakulásának folyamatában általánosan ismert tünet, hogy határai körül eleinte új lakótelepek létesülnek, amelyek később községekké, idővel városokká — a várostudomány nyelvén szólva : »peremváros«-okká fejlődnek. Ezek a községi és városi települések a városmaggal együttvéve az úgynevezett »népességi agglomeráció«-t alkotják. Idők kérdése, hogy a városmag körül alakult települési koszorú mikor épül össze a városmaggal.

Ezeknek a tüneteknek tudományos vizsgálata és okainak felderítése a várostudomány feladata. A várostudomány irodalma gazdag anyagot nyújt a kérdés tanulmányozásához.

Megállapítható, hogy Nagy-Budapest fejlődésének jelenlegi állapota ugyanolyan jelenségeket árul el, amelyek más világvárosok fejlődésében is felléptek s amelyek a városmagnak a körülvevő településekkel való köz-igazgatási egyesítéséhez vezettek.

Nagy-Budapest kialakításának időszerűsége és megoldásának módja tekintetében a vélemények eltérők lehetnek. A mai idők inkább dr. Harrer Ferenc 1908. évben megjelent tanulmányában foglalt megállapítását igazolják, amely szerint : »A városiasulás első időszakában a községek keresik a várossal való kapcsolatot, de ennek részéről a hajlandóság nincs meg. Mikor azután a városra nézve válik fontos érdekűvé a bekapcsolás, akkor már a községek idegenkednek tőle.«

Az ellentétes törekvések magyarázata az, hogy a nagyvárossá való fejlődés stádiumában a város azért húzódik a csatlakozástól, mert idegenkedik a nagy kiadások vállalásától. Később a nagyváros már óhajtaná a peremvárossá alakult községeket magához kapcsolni, ekkor

viszont a peremvárosok tartózkodnak a gondolat megvalósulásától, részben a tévesen felfogott helyiérdekek, részben a nagyobb adózási terhek miatt.

A történeti példák azt mutatják, hogy az összes tényezők közmegegyezésével nagyvárost kialakítani nem sikerült. Évtizedekig tartó tárgyalások bizonyultak teljesen meddőeknek s eredményt csak hatalmi szóval lehetett elérni. Viszont vitán felül álló tény, hogy a hatalmi szóval kialakult nagyvárosok jelentősen fejlesztették a falaik közt élő tömegek kulturáját és ezzel a nemzet vagyonát és erejét is gyarapították.

Nagy-Budapest — dr. Egyed István szavaival élve — »nem reménység, nem közigazgatási fogás, amely a főváros lakosságát mesterségesen másfélmillióra szaporítja, hanem ellenkezőleg: az élet alkotása, amelyet a közigazgatás egyelőre nem ismer el.«

Az egy- és háromnegyedmilliós budapesti népességi agglomeráció élő valóság és szerves egység, amelyhez a közigazgatás szervezete még nem alkalmazkodott, azt nem foglalta még egybe.

A székesfőváros 1,100.000 főt meghaladó lakossága önálló közigazgatási egységet, külön törvényhatóságot alkot.

Ezzel szemben a székesfőváros közvetlen környékén, ahol sűrű településekben több mint félmillió lakos él, a közigazgatás különböző egységekre (nagyközségek, járások, megyei városok) tagozódik, amelynek átfogó szerve ma a vármegye, annak ellenére, hogy az érdekelt községek és városok már tagadhatatlanul Budapest vonzási köréhez tartoznak.

A budapesti népességi agglomeráció nagyságát a közigazgatási különállás nem csökkentheti s az ország területének fokozatos gyarapodásával is elenyészik az az aggodalom, hogy a szentistváni Magyarország területéhez képest még mindig csonka országnak túlzott méretezésű fővárosa lenne Nagy-Budapest.

Magyarország sorsdöntő órák előtt áll, tehát nem mulaszthatja el az alkalmas pillanatot, amikor bevált irányban történő intézkedéssel a nemzeti erők hatalmas gyarapodását érheti el.

A Gondviselés kegyelméből ma már állíthatjuk: *Az egy- és háromnegyedmilliós Nagy-Budapest méltó módon lehet a tizenöt milliós Magyarország fővárosa.*

— Mielőtt Nagy-Budapest kialakításának körülményeit, előfeltételeit, a szükséges intézkedéseket s mindezek indokait kifejteném, az alábbiakban röviden három hasonló nagyváros: Páris, Berlin és Wien kialakulásának történetét ismertetem.

Páris, Berlin és Wien nagyvárosi kialakulásának története.¹⁾

Páris.

Páris a XVII. században kezdett nagyvárossá fejlődni, amidőn XIII. Lajos (1610—1643) városfejlesztési tevékenységének eredményeképpen elérte a mai belső boulevard-csoport, északról a Boulevard de la Madeleine, B. des Italiens stb., délről pedig a B. Saint Germain vonalát.

A francia főváros a következő században — XVI. Lajos uralkodása alatt (1784—1791) — már a mai középső boulevard-csoportig: északon a B. de la Chapelle, D. de Batignolles, B. de Clichy, délen a B. Saint Jacques, B. d'Italie stb. — fejlődött s a múlt század derekán érte el a mai területét.

A fejlődést akadályozó erődítményövet Thiers miniszterelnök, későbbi köztársasági elnök az 1841—1845. években bontatta le és Párist a környező községekkel (banlieue) együtt újabb 34·5 km hosszú erődítményövvvel építette körül. Az új erődítményövön (fortification) belül fekvő községeket: Auteuil, Batignolles, Belleville, Bercy, Charonne, Grenelle, La Chapelle, La Vilette, Ménilmontant, Montmartre, le petit Montrouge, Passy, Reully és Vaugirard — (agglomeration de Paris) — 1860-ban kebelezték be és ezzel alakult ki a mai Páris területe (enceinte de Paris).

Városrendezés szempontból Páris III. Napoleonnek köszönhetett legtöbbet. Az ő uralkodása alatt (1852—1870) fejlődött a világ egyik legjobban rendezett nagyvárosává. III. Napoleon a később bárói rangra emelt Hausmann Györgyöt tette meg a Szajna-megye főnökévé. A mai Páris a császár ízlése és Hausmann nagyvonalú tervei alapján, nem egészen két évtized alatt, alakult ki. Csak a legjelentősebb munkákat említve, teljesen újjá épült az Arc de Triomphe környéke és számos új főútvonal épült ki, névszerint: Boulevard Hausmann, B. Malesherbes, B. Courcelles, Avenue des Ternes, Av. Niel, Av. Malakoff, Av. Mahon, Av. Wagram, Av. Carnot, Av. Kleberg, Av. Victor Hugo, Av. Hoche, Av. d'Antin, Av. D'Jéna, Av. Montaigne, Av. de l'Alma, Av. Henri Martin és Av. du Trocadéro. Szabályozást nyertek a B. de la Madeleine, B. des Capucines, B. des Italiens, B. Montmartres, B. de Bonne Nouvelle, B. Poissonieres, B. de Sebastopol, B. Saint Michel és B. Saint Germain, azonkívül az Av. des Champs Elysées, Av. de Bois de Boulogne (jelenleg Av. Foch), Av. de la Grande Armée, továbbá a Rue Lafayette, R. du Quatre Septembre, R. de Rivoli, R. Royale, R. de la Paix, Place de la Concorde. Nagy parkok is létesültek és kiépült az egyik legszebb városrész: a Quartier de Champs Elysées.

A világháború után Páris hatalmas arányokban fejlődött tovább. Az erődövet, amely a további terjeszkedést akadályozta, lebontották. A város

¹⁾ Az ismertetés dr. Vecseklőy József és Horváth Kálmán munkájának felhasználásán alapul.

ismét összeépült a környező községekkel (Billancourt, Boulogne-sur-Seine, Charanton, Clichy, Gentilly, Issy, Ivry, Levallois-Perret, Le Grande Mont-rouge, Le Pré Saint-Gervais, Les Lillas, Malakoff, Neully, Pantin, Saint Mandé, Vanves, Vincennes). Ilymódon egy újabb agglomeration de Paris állott elő.

Páris és sűrűn lakott környékének — mondhatjuk a Szajna megyének — lakossága 1830—1930-ig 900 ezerről ötmillióra emelkedett. Ebből, 2,800.000 volt Páris lakossága.

Nagy-Páris problémáját több módon igyekeztek megoldani.

Latour Ferenc párisi tanácsos szerint a megye volna a legalkalmasabb szerv az egész terület közigazgatásának ellátására.

Egy másik terv a Párist körülvevő községek bekebelezésére irányul. Ennek a tervnek azonban politikai és pénzügyi szempontból nagy ellenzéke van.

Sellier Henrik — minden valószínűség szerint megvalósíthatatlan — terve szerint Párist 20 községre osztanák s így beolvadna Szajna megyébe.

A probléma megoldására már több szervet létesítettek. Többen megkísérelték, hogy Nagy-Páris kérdésének megoldására egy központi szervet állítsanak fel. Így az 1911. évben de Selves megyefőnök megalkotta a Páris kiterjesztésére alakult bizottságot (Commission de l'extension de Paris). Az 1919. évben Autrand megyefőnök létesítette a kiterjesztést tanulmányozó hivatalt (Bureau d'études de l'extension). A háború után a törvényhozás is foglalkozott Nagy-Páris kérdésével. Az 1919. március hó 14-én hozott törvény a Szajna megye községeit kötelezte, hogy gazdálkodási, rendezési és fejlesztési tervet készítsenek. Az 1922. évben egy közigazgatási bizottság alakult a körlet gazdálkodását illetőleg: Commission administrative de l'aménagement de la banlieue név alatt, végül az 1929. évben Sarraut Albert belügyminiszter egy legfőbb választmányt: Comité supérieur de l'aménagement et de l'organisation générale de la région parisienne alakított a párisi környék gazdálkodásának és általános szervezetének tanulmányozása és megjavítása céljából.

A törvényhozás egy további lépést tett az 1930. évi július hó 20-án kelt törvény meghozatalával. Ez a törvény egyévi átmenteti időre kötelezővé tette, hogy Páris városon kívül 60 kilométeres kerületen belül minden építkezést az említett Comité supérieur de l'aménagement et de l'organisation générale de la région parisienne-nek be kell jelenteni s elrendelte, hogy a kivitelezés csak ennek a bizottságnak a hozzájárulásával kezdhető meg.

A Comité további működését és hatáskörét az 1932. évi május hó 14-én hozott törvény szabályozta. A törvény főbb rendelkezései a következők: hatálya egy olyan területre terjed ki, amelynek középpontja Páris közepe és sugara 35 km. Erre a területre városrendezési tervet kell készíteni, amelyet

külön törvénnyel fogadhatnak el. A terv kidolgozására az állam ötmillió frankot fordít. A rendezési terv megállapítja, hogy a következő 15 évben a községek mely részeit fogják városiasan kialakítani, mely részeit látják el közművekkel és közigazgatási berendezésekkel. A terület felhasználása és beépítése szempontjából a községek az alábbi négy kategóriába osztandók.

A) osztályúak azok a községek, amelyeknek városias fejlődése már előrehaladott, de az ipar fejlesztése nem látszik kívánatosnak.

A B) és C) osztályú községek fokozatos átmenetet mutatnak a falusias községek felé, ezekben ipari és lakóövezetet jelöltek ki.

A D) osztályú községek falusias, mezőgazdasági jellegűek.

A község területén belül ki kell jelölni a városias kialakításra szánt területet, amely négy övezetre oszlik : 1. különleges ipari övezet, az egészségre ártalmas üzemek számára, lakóházak építése itt tilos. 2. Rendes ipari övezet. 3. Lakó- és üzletövezet. 4. Lakóövezet családi házak számára.

Fontos része a tervnek az új főútvonalak létesítése. Öt sugáralakban szétfutó főútvonalat terveznek. Ezek a főútvonalak a következők : 1. a Voie Triumphale az Avenue des Champs Elysées folytatásaként, amely a La Manche felé halad ; 2. a nyugati főút Bretagne és Normandia felé ; 3. a déli főút a Földközi tenger felé ; 4. a keleti főút Metz és Strassbourg felé és 5. az északi főút a Le Bourget-i repülőtérén keresztül az észak- és északkeleti országrészek felé. Az utakat Páris városán kívül egy nagy körút, az ú. n. »Rocquade« köti össze. A főutak szélessége 60 méter, de ezenkívül az utak mentén 40 méteres sávon belül tilos az építkezés és így az útfejlesztésre fenntartott terület 100 m széles. A főutak egy részét már megépítették.

Amint látjuk, a francia törvényhozás a meghozott törvényekkel már eddig is állást foglalt Nagy-Páris megszervezése mellett. A jelenlegi helyzetben természetesen még bizonytalan, hogy a terv mikor valósulhat meg.

Berlin.

A XVII. századbeli hatalmas fejlődés után Berlin is széttördelte határait.

A városfalakon kívül keletkezett településeket rendezni kellett s ezért 1710-ben Berlint és négy elővárosát egyesítették. Így született meg az első Nagy-Berlin 60.000 lakossal. Ebben a korszakban épült az Unter den Linden és a Brandenburgi kapu. Az egyesítés után a megnagyobbodott várost fallal övezték.

A XIX. században Stein báró reformjai már a polgárság kezébe adták a város vezetését, ami a fejlődésnek nem volt kárára. A falak csakhamar újból szűknek bizonyultak, a város a múlt század derekán ismét túlfejlődött

rajtuk. 1861-ben Weddinget és Moabitot bekebelezték. Berlin lakosainak száma ekkor már megközelítette a félmilliót, területe pedig 351 négyzetkilométerről 592 négyzetkilométerre emelkedett.

A fejlődés nagyarányú méreteiben az 1870/71. évi porosz-francia háború után indult meg. Bismarck a birodalom fővárosává emelte Berlint. Lakosainak száma ekkor elérte az egy- és negyedmilliót. A fejlődésnek megfelelően a közigazgatási szervezet is reformra szorult, ezért 1875-ben Berlint kivették Brandenburg tartomány fennhatósága alól.

A múlt század 90-es éveiben már felmerült Nagy-Berlin gondolata és az elővárosok bekebelezése általános kívánság volt. A helyi érdekek azonban egyelőre még megakadályozták az átszervezést. 1900-ban a lakosság száma elérte a kétmilliót s a további fejlődés során nem lehetett kitérni a sürgős rendezési feladatok megoldása elől. 1911-ben félmegoldással — konkrét célok megoldását szolgáló célszövetkezet (Zweckverband) életrehívásával — hídták át az ellentéteket. Ennek az átmeneti megoldásnak is voltak határozott előnyei a városrendezés és a közlekedés terén.

A világháború folyamán az egyre súlyosbodó gazdasági és politikai helyzetben kitűnt, hogy a fentiekben megjelölt célszövetkezet Nagy-Berlin problémáját nem rendezheti. Ezért 1917-ben megalakították a Nagy-Berlin bizottságot (Bürgerausschuss Gross-Berlin), amelyben a szociálista párté volt a vezetőszerp. A gazdag nyugati városrészek ekkor megalakították ellenszövetségüket: Vorortgemeinschaft im Kreise Teltow. A forradalom után Nagy-Berlin kérdése politikummá vált, a baloldal kívánta, a jobboldal ellenezte. Végre 1919. november 2-án küldötte meg a minisztérium az illetékes porosz államtanácsnak a Nagy-Berlinre vonatkozó 53. §-ból álló tervezetet, amely azt nagy viták után elfogadta.

A törvény alapgondolata egész Nagy-Berlin területének közigazgatási egysége. A város területét kiterjesztették. Az új község 7 városból, 59 községből és 27 Gutbezirk-ből alakult és 20 kerületre oszlott. 1920. október 1-ével megszűnt az egyes községek különállása s összes jogaik, valamint köteleiségeik Berlinre szállottak át.

A központosítás előnyei hamarosan jelentkeztek. A községi intézményeket jobban lehetett kihasználni, a közigazgatás gazdaságosabb és egyszerűbb lett. Sok surlódási felület megszűnt a volt községek között. A legnagyobb eredmény azonban kétségtelenül pénzügyi téren jelentkezett: a hitelképesség növekedett, a teherviselés kiegyenlítődt, önbiztosításra tértek át, modernizálták és egyesítették a nem gazdaságos vállalkozásokat és megvalósították a központi anyagbeszerzést.

A következő évtized nagy válságai, az infláció és a politikai helyzet kiélesedése, alaposan próbára tették az új rendszer teherbíróképességét.

A közgyűlés elfajult politikai harcai közepette — a többségben levő szocialistákkal szemben — 1929-ben 13 mandátummal megjelentek a nemzeti szocialisták. Nehéz volt alkotó munkát végezni. Ezért 1931-ben, amikor a városnak már 4·2 millió lakosa volt, egy 45 tagból álló bizottságra (Stadtgemeindevausschuss) ruházták át a közgyűlés több fontos jogát. A nemzeti szocialista párt uralomrajutása után, 1933. szeptember 22-én a közgyűlés összes jogkörét erre a bizottságra ruházták, majd 1934. június 30-án a bizottságot megszüntették. Az új törvény szerint (Gesetz über die Verfassung der Hauptstadt Berlin) a nemzeti szocialista tartományi pártszervezet vezetője, a Gauleiter előterjesztésére a felügyeleti hatóság által meghívott 45 tanácsúr (Ratsherr) vette át az ügyek vitelét. Végül 1936-ban a »Gesetz über die Verfassung und Verwaltung der Reichshauptstadt Berlin« a nemzeti szocialista elveknek megfelelően véglegesen rendezte a főváros közigazgatását.

Berlin közigazgatási egységének kialakulásánál említésre méltó az a körülmény, hogy a birodalmi főváros újjáépítésével kapcsolatban a közigazgatási határok újabb kiigazítása is tervbe van véve. A főváros végleges határvonala a Berlint övező »Reichsautobahn-Ring« lenne. Ennek az elgondolásnak érvényesítése során több környéki helység, így többek között Potsdam is a birodalmi fővároshoz csatlakoznék.

Wien.

Wien város a múlt században még csak a jelenlegi I—IX. kerületeket foglalta magában. 1874-ben csatolták hozzá a jelenlegi X. kerületet (Favoriten) és területe ekkor 55 km²-re növekedett.

A század végén a város rohamosan fejlődött. A nagyobbarányú rendezés elől az érdekelt elővárosok és községek akadékoskodása ellenére sem lehetett kitérni. Sok vita és tárgyalás után 1890-ben 30 környező községet teljesen, 23-at pedig részben bekebeleztek és a kerületek számát 19-ben állapították meg. A II. kerületet (Leopoldstadt) 1900-ban kettéosztották és így a kerületek száma Brigittenauval 20-ra emelkedett.

Az utolsó nagyobbarányú városrendezést 1905-ben hajtották végre, amikor további 9 községet teljesen, 5 községet pedig részben bekebeleztek és megszervezték a XXI. kerületet (Floridsdorf).

Kisebbségi területgyarapodás történt még 1910-ben, amikor a XIII. és XXI. kerületeket növelték. A város területe a bekebelezések után 278 km²-re növekedett és lakossága meghaladta a 2 milliót.

Már a század eleje óta kísértett Nagy-Wien megoldásának problémája, azonban a politikai helyzet és az érdekeltek ellenkezése a megoldást késleltette.

A kérdést így csak az Anschluss után rendezték. 1938. október 15-én hajtották végre a bekebelezéseket és szervezték meg Nagy-Wient.

Nemzeti szocialista vezetés mellett nem okozott nehézséget a rendezés gyors végrehajtása.

A nemzeti szocialista Németország Nagy-Wien szervezésével kapcsolatban a következő feladatokat kívánja megoldani: Wiennnek a birodalom egyik legnagyobb katonavárosává és belső kikötőjévé való fejlesztése, az egészségtelen munkástelepek megszüntetésével új telepek létesítése, végül Wienerwaldnak, mint üdülőhelynek kiépítése.

Wiennnek katonai várossá való fejlesztése céljából bekebelezték a Dunától északra eső területeket Korneuburgig, Bisamberggel és környékével együtt. Ezt a területet a hadsereg kívánalmainak megfelelően elsörendű utakkal, közlekedési hálózattal, csatornákkal, és vízvezetékekkel látják el és kiterjesztik Wien város elektromos és gázműveinek szolgáltatását. A Fischamendig elterülő rész bekebelezését az építendő hatalmas kikötő okolja meg. Természetesen a közszolgáltatásokat erre a területre is kiterjesztik. A város területének dél felé Mödling és Guntramsdorf községek bekebelezésével történt kiterjesztése egészséges munkáslakótelepek létesítését célozza. A város területének észak felé Klosterneuburgig, nyugat felé Purkersdorfig, dél felé pedig Anningerig és Gumpoldskirchenig való kiterjesztése folytán voltaképpen a Wienerwaldot bekebelezték be. Ezen a területen szigorúan meghatározott építkezési módokkal csak üdülőtelepek létesíthetők és az egész terület a lakosság pihenő- és szórakozóhelyéül fog szolgálni.

* * *

A megjelölt három város nagyvárosi kialakulása természetesen csak tanulságok levonására alkalmas és szó sem lehet arról, hogy a példák egyikét Budapestre alkalmazzuk. A területátcsatolás mérve tekintetében óvatosságra van szükség.

Nagy-Budapest kialakítása az érdekelt tényezők mindegyikére áldozatot jelent, de tagadhatatlan, hogy ez a kialakítás a nemzet erőgyarapodását is szolgálja.

A mai Budapestnek hatalmas áldozatot kell hoznia, ha magasabb kultúráját a hozzá csatlakozó környékére is ki akarja terjeszteni. Ez természetesen nem következhetik be azonnal, hanem lépésről-lépésre haladva.

A csatlakozás a környéknek is áldozatot jelent, mert a budapesti méretű adóztatás általában meghaladja a szomszédos megyei városok és nagyközségek közteherviselésének ezidőszerinti mértékét. Ezzel szemben nyilvánvaló, hogy az érdekelt megyei városok és nagyközségek aránytalanul többet nyernek, ha az egységes és tervszerű egészségügyi-, közlekedési-, iskolai-, városrendezési-, közlekedési és üzempolitika kifejtésének módját sikerül közigazgatásilag jól megoldani.

Áldozatot kell hoznia a vármegyének is, amely mintegy félmillió főnyi lakost veszít és közbevételeinek is egy bizonyos részétől eszik, viszont nem vitatható, hogy ez az áldozat a peremvárosok és a szomszédos községek fejlődését fogja szolgálni. A legnagyobb elismeréssel lehetünk a vármegye kormányzati képességei iránt, de felvethetjük a kérdést: miután úgyis túlnépes és nagy területű a vármegye, helyes-e elvárni a vármegyétől mindazon igények teljesítését, amelyeket vele szemben a peremvárosok és a környékbeli községek támasztanak, de amelyeket a vármegye kielégíteni nem képes, egyrészt korlátozottabb pénzügyi keretei miatt, másrészt pedig azért, mert túlnyomó részben falusias színezetű területein sokkal több a tennivalója, semhogy a már városias jellegű településeket kellőképpen továbbfejleszthetné.

Végül az államnak is áldozatot kell hoznia. Ez azonban csupán hatalmi intézkedések elrendelését és az adóbevételek megosztásának megfelelőbb szabályozását jelentené.

Nagy-Budapest területi kialakítása.

Ha Nagy-Budapest létesítésének elvi elhatározása megérlelődik, hosszas és végnélküli viták folyhatnának abban a kérdésben, hogy a peremvárosok és a szomszédos nagyközségek közül melyiket kellene az alkotandó nagyvárosba bekapcsolni.

A területelhatárolás kérdésében a peremvárosok sorsa meglehetősen tisztázódott. A szomszédos községek tekintetében a szakirodalomban azonban nem alakult ki egységes nézőpont, a különböző szerzők egymástól eltérő véleményeiben nehéz eligazodni.

A területi kialakítás szempontjából leghelyesebb azokból a törvényes rendelkezésekből kiindulni, amelyek egyes hatóságok és hatósági szervek területi hatáskörét — a mai Budapest területén kívül eső területekre nézve — megállapítják.

Mint érdekességet említtem meg, hogy már a Fővárosi Közmunkák Tanácsáról szóló 1870: X. t.-c.-ben is található rendelkezés, amely lehetőséget nyújtott arra, hogy a Tanács hatásköre a székesfőváros határain túl kiterjeszthető legyen. A vonatkozó törvényhely szerint, »amennyiben azok a munkálatok, amelyeknek tervezése és vezetése e törvény szerint a Fővárosi Közmunkák Tanácsát illeti, oly területekre is kiterjednének, melyek Pest és Buda városok hatósága alatt nem állanak: ezen területek az érintett szabályozási munkákat illetően a Fővárosi Közmunkák Tanácsa hatósága alá rendeltetnek s azokra nézve esetenként az illető hatóságok előlegesen meghallgattatnak.«

Jóllehet, a törvény felhatalmazásával a Fővárosi Közmunkák Tanácsa nem élt, mégis feltételezhető, hogy törvényes rendelkezés ismerete hatott megtermékenyítőleg azokra az elgondolásokra, amelyek Nagy-Budapest kialakításánál a súlyt csupán a városfejlesztési problémáknak egységes irányítására helyezték s ebből a célból a székesfővárost, valamint annak környékét a Fővárosi Közmunkák Tanácsa vagy más létesítendő szerv hatásköre alá javasolták rendelni.

A Fővárosi Közmunkák Tanácsa hatáskörének kiterjesztését megvalósította a városrendezésről és az építésügyről szóló 1937 : VI. t.-c. A törvény 2. §. (3) bekezdésében foglalt rendelkezés szerint : »A városias kialakításra szánt területet, továbbá az általános és részletes rendezési tervet Budapest székesfővárosra és környékére vonatkozóan a Fővárosi Közmunkák Tanácsa állapítja meg.«

Itt közbevetően megjegyzem, hogy a hivatkozott törvényhely rendelkezése szerint ezekben a kérdésekben a Fővárosi Közmunkák Tanácsa a városias kialakításra szánt terület, valamint az általános rendezési terv megállapítása előtt az illető város vagy község törvényhatósági bizottságát, illetőleg képviselőtestületét, a részletes rendezési terv megállapítása előtt pedig az illető város polgármesterét, illetőleg község képviselőtestületét köteles meghallgatni.

Az 1937 : VI. t.-c. 2. §. (7) bekezdésében foglalt rendelkezés értelmében »e törvény rendelkezései szempontjából Budapest székesfőváros környékének területét a belügyminiszter az iparügyi miniszterrel egyetértően állapítja meg.«

A törvényben nyert felhatalmazás alapján a 33/1938. B. M. számú rendelet a törvény rendelkezései szempontjából Budapest székesfőváros környékének területét a következőképen állapította meg :

»Budapest székesfőváros környékének területéhez tartoznak : Újpest, Rákospalota, Kispest, Pestszentlőrinc, Pestszenterzsébet és Budafok megyei városok, valamint Pestújhely, Rákosszentmihály, Sashalom, Mátyásföld, Cinkota, Rákoskeresztúr, Rákosliget, Rákoshegy, Rákoscaba, Vecsés, Pestszentimre, Soroksár, Csepel, Albertfalva, Budatétény, Nagytétény, Pesthidegkút és Békásmagyar községek.«

Nagy-Budapest területe a mai Budapest és nagyjából az előbbieken felsorolt megyei városok és nagyközségek területeiből állhat. A terület-elhatárolás kérdésében tehát a Fővárosi Közmunkák Tanácsa fentiekben megjelölt területi hatásköre lehet az irányadó, azzal a kiegészítéssel, hogy Nagy-Budapest területéhez kellene hozzácsatolni még Budakeszi nagyközség egész területét, Nagykovácsi nagyközség területének egy kisebb részét (Remetekertváros Tisza István-liget és Julianna-major), Solymár nagy-

község határában Budapest tulajdonában levő erdőterületet és végül a Szentendrei sziget déli csúcsának azt a részét, ahol a Vízművek telepei épültek.

Igaz ugyan, hogy a m. kir. belügyminiszter úr későbbi rendeleteivel Budapest környékének területéhez egyéb területeket is felvett és pedig:

Dunaharaszti területét a 103.039/1938. B. M. számú rendeletével,

Dobogókő területét a 88.310/1938. B. M. számú rendeletével,

Budakeszi, Budaörs, Törökbálint, Nagykovácsi, Solymár, Pilisborosjenő, Üröm, Pilisvörösvár, Pilisszentiván, Pomáz, Szigetmonostor, Budakalászi, Csobánka, Felsőgöd, Alsógöd, Alag, Dunakeszi, Fót, Csömör, Kistarcsa és Nagytarcsa területeit a 122.549/1941. B. M. számú rendeletével.

Mindezek mérlegelésével azt tartanám célirányosnak, ha Nagy-Budapest területének megállapításánál a kormányhatóságnak az az állásfoglalása érvényesülne, amellyel a városrendezési problémák egységes irányítás alá helyezése érdekében Budapest környékének területét már megállapította.

Miután azonban ennek a területnek a megállapítása — a Fővárosi Közmunkák Tanácsa hatáskörének kiterjesztésével kapcsolatosan — több belügyminiszteri rendelet útján, a terület fokozatos növelésével történt meg, a magam részéről azt tartanám helyesnek, ha a területelhatárolás kérdésében az a kormányintézkedés lenne irányadó, amely Budapest környékét első ízben állapította meg. Az első ízbeni megállapítás — a m. kir. belügyminiszter úr 33/1938. B. M. számú rendelete — ugyanis Budapestnek szorosan értelmezhető környékét határolta el. A későbbi rendelkezések — magasabb városrendezési szempontokra való tekintettel — ezt a keretet bővítették, de ez a keret Nagy-Budapest politikai határára nézve túlságosan nagynak látszanék s ezt ma még korai lenne a bekapcsolás szempontjából alkalmasnak nyilvánítani. Ez az álláspont annál is inkább helyesnek bizonyul, mert a Budapest környékéhez utólagosan felvett települések között kifejezetten városias jellegűek nincsenek. Ha azt vesszük figyelembe, hogy a tágabb keret olyan falusias jellegű községeket is érint, amelyek területe a mai Budapest határvonalától már tekintélyes távolságra esik, megnyugtató keretnek csakis azt a körülhatárolást tekinthetjük, amely a falusias színezetű községek bekapcsolása tekintetében minden túlzástól mentes. A falusias jellegű községek közül tehát azokat lehet tanácsos Nagy-Budapest területébe felvenni, amelyek a városmaggal — közelségük révén — szoros életközösségben élnek.

Vizsgálat alá lehetne vetni még azt a kérdést is, hogy Nagy-Budapest területének fentiek értelmében való megállapítása miként illeszkedik bele más szervek működésének területi beosztásába.

Az érdekelt községek ezidőszerint öt járáshoz tartoznak és pedig: a központi, a budakörnyéki, a pomázi, a gödöllői és a monori járásokhoz. Ezek közül a központi járás teljesen megszűnnék, miután Rákosszentmihály, Sashalom, Mátyásföld, Cinkota, Rákoshegy, Soroksár, Pestszentimre és Csepel Nagy-Budapest területéhez tartoznának. Az ehhez a járáshoz tartozó Dunaharaszti községet a ráckevei járáshoz lenne célszerű átcsatolni. A többi járás területvesztése nem olyan nagymértvű, hogy életképességüket mérlegelni kellene.

Törvénykezési szempontból Nagy-Budapest javasolt területén az érdekelt megyei városok és nagyközségek kivétel nélkül a pestvidéki királyi törvényszék illetékessége alá tartoznak. A járásbírói hatásköri beosztás már nem ilyen egységes. Az újonnan csatlakozó területeken ezidőszerint az újpesti, a gödöllői, a monori, a kistérségi, a pestszenterzsébeti, a budafoki és a pestvidéki m. kir. járásbírói hatáskörei áll fenn.

Az átcsatolandó terület teljes egészében a kecskeméti orvosi kamarához tartozik.

A pestvidéki ügyvédi kamara területe a pestvidéki királyi törvényszék területével azonos.

A m. kir. rendőrség budapesti főkapitányságának hatásköre — Budapest határain túl — kiterjed Újpest, Rákospalota, Kispeszt, Pestszentlőrinc és Pestszenterzsébet megyei városokra, valamint Albertfalva, Csepel és Pestújhely nagyközségekre. A m. kir. rendőrség vidéki főkapitányságának hatásköre alá tartoznak: Budafok megyei város, továbbá Albertfalva, Cinkota, Mátyásföld, Rákosszentmihály és Sashalom nagyközségek. A többi nagyközségben a közigazgatási szolgálatot a m. kir. csendőrség látja el.

Pénzügyi szempontból Nagy-Budapest kialakítása nem zavarná a budapestvidéki m. kir. pénzügyigazgatóság területi hatáskörét, mert az nagyobb területre terjed ki, mint amelyet a rendezés érintene. A m. kir. adóhivatalok működésének területi határait illetően azonban érdekelve lennének az újpesti, gödöllői, a kistérségi, a monori, a pestszenterzsébeti, a budapestvidéki és a szentendrei m. kir. adóhivatalok.

A budapesti távbeszélőhálózatba az érdekelt területek bekapcsolása már megtörtént, kivéve Rákoscsabát és Vecsést.

Az országgyűlési képviselőválasztókerületi beosztás tekintetében a szabályozást az 1938: XIX. t.-c. tartalmazza, amely szerint a »Budapest környéki választókerület« elnevezéssel alakítandó választókerület átfogja a rendezéssel érintett területeket, kivéve Pesthidegkút és Vecsés nagyközségeket.

Nagy-Budapest javasolt területén kialakult igazgatási és egyéb területi beosztások vizsgálatából megállapítható, hogy a székesfőváros törvényhatóságának átszervezése előreláthatóan maga után fogja vonni e területi

beosztások újabb megállapítását is. Nem lehet ugyanis kétséges, hogy a székesfőváros közvetlen környékét, amelyet minden vonatkozásban a Budapest felé való orientálódás jellemez, a közigazgatási, törvénykezési, rendészeti, adóigazgatási, választókerületi stb. területi beosztások szempontjából egységesen kívánatos elbírálni s ezért azt a sokrétű, a különböző igazgatási ágak szempontjából kialakult tagolódásokat, amelyek Nagy-Budapest javasolt területét ma még felszabdalják, meg kellene szüntetni.

Ezen a téren a törvényhozás és a kormányzat hívatott intézkedni. Megnyugtató, hogy ez a rendezés nem jár leküzdhetetlen nehézséggel s ami a legfontosabb, az érdekelt terület lakosságának, valamint a hatósági, bíraskodási stb. szervek működésének is csak előnyére szolgálhat.

Mindezek előrebocsátása után Nagy-Budapest területének fogalma alatt az alábbiakban azt a területet értem, amelyet az egyedül irányadónak vehető városrendezési szempontokra való figyelemmel a kormányhatóság Budapest szorosan értelmezhető környékéül kijelölt (33/1938. B. M. számú rendelet) s amelyet — némely területrészek hozzácsatolásával — a magam részéről kiegészíteni javasoltam.

A további tárgyalásoknál tehát ez a terület marad az irányadó.

Mielőtt azonban a szóbanlevő területnek a mai Budapest területével leendő egyesítésével és az egyesítés közigazgatási megoldásával foglalkoznék, szükségesnek látom bemutatni azokat az adatokat, amelyek Budapestnek és az átcsatolás szempontjából érdekelt környékének területére, népességi fejlődésére, demográfiai összetételére stb. nézve tájékoztatást nyújtanak.

A következő oldalon található táblázat adatai szerint a javasolt Nagy-Budapestnek kereken $1\frac{3}{4}$ milliós főnyi lakosa lenne. Pontosabban: a mai Budapest 1,162.822 főnyi lakosa Nagy-Budapest kialakításával 1,732.065 főre, Nagykovácsi nagyközség egy részének átcsatolásával pedig mintegy 1,732.300 főre emelkednék. A népességi számadatok az 1910—1941. évek között megtartott négy népszámlálás eredményeit tüntetik fel. E harminc év alatt is megfigyelhető, hogy a környéken a népességnövekedés lényegesen nagyobb mérvű volt, mint Budapesten. Ennek okai: a székesfőváros területén dolgozó és munkalehetőséget kereső egyének nagy része — a székesfőváros területén lévő olcsóbérű kislakások telítettsége miatt — már a környéken volt kénytelen letelepedni, másrészt jelentős azoknak a száma is, akik különböző gazdasági, egészségi okok miatt költöztek a főváros mai területéről a környékre. Végül tekintetbe kell venni, hogy ma már a peremvárosoknak is van saját vonzási erejük. — Kiemelendő jelenségek még: Pestszentimre lakossága az elmúlt harminc év alatt ötszörösére, Pestszentlőrincé, Rákoshegyé, Mátyásföldé több, mint négyszeresére, Csepelé pedig csaknem négyszeresére emelkedett. Nagyarányú Sashalom, Albertfalva, Pesthidegkút és Békásmegyer fejlődése is.

I. Táblázat. Nagy-Budapest népességének száma és fejlődése a legutóbbi népszámlálások szerint.

Város, község	A jelenlévő népesség száma				Tényleges népszaporodás vagy fogyás (—)						
	1910	1920	1930	1941 ¹⁾	abszolút számban			% - ban			
					1910— 1920	1920— 1930	1930— 1941	1910— 1920	1920— 1930	1930— 1941	
A) Budapest	880.371	928.996	1,004.772	1,162.822	48.625	75.776	158.050	282.451	5·5	8·2	15·7
Budafok mv.	10.954	13.686	19.691	24.174	2.732	6.005	4.483	13.220	24·9	43·9	22·8
Kispest mv.	30.212	51.064	64.512	65.139	20.852	13.448	627	34.927	69·0	26·3	1·0
Pestszentlőrinc mv.	30.970	40.545	67.907	76.894	9.575	27.362	8.987	45.924	30·9	67·5	13·2
Pestszentlőrinc mv.	7.824	11.777	30.611	42.066	3.953	18.834	11.455	34.242	50·5	159·9	37·4
Rákospalota mv.	24.426	35.033	42.949	49.035	10.607	7.916	6.086	24.609	43·4	22·6	14·2
Újpest mv.	55.918	57.464	67.400	76.072	1.546	9.936	8.672	20.154	2·8	17·3	12·9
Albertfalva	1.120	1.219	3.331	4.771	99	2.112	1.440	3.651	8·8	173·3	43·2
Békásmegyér	3.546	4.411	8.447	13.078	865	4.036	4.631	9.532	24·4	91·5	54·8
Budakeszi	5.233	5.409	6.755	8.169	176	1.346	1.414	2.936	3·4	24·9	20·9
Budatétény	1.435	1.750	2.546	3.273	315	796	727	1.838	22·0	45·5	28·6
Cinkota	3.781	4.802	5.506	6.781	1.021	704	1.275	3.000	27·0	14·7	23·2
Csepel ²⁾	9.462	13.990	23.657	47.135	4.528	9.667	23.478	37.673	47·9	69·1	99·2
Mátyásföld	909	2.282	2.943	4.573	1.373	661	1.630	3.664	151·0	29·0	55·4
Nagyitény	3.924	5.120	7.160	9.789	1.196	2.040	2.629	5.865	30·5	39·8	36·7
Pesthidegkut	2.130	3.263	6.030	8.260	1.133	2.767	2.230	6.130	53·2	84·8	37·0
Pestszentimre	1.939	3.710	8.192	12.057	1.771	4.482	3.865	10.118	91·3	120·8	47·2
Pestújhely	5.547	7.896	11.340	11.830	2.349	3.444	490	6.283	42·3	43·6	4·3
Rákosszabá	5.068	5.919	8.189	14.739	851	2.270	6.550	9.671	16·8	38·4	80·0
Rákoshegy	1.296	1.606	4.198	6.867	310	2.592	2.669	5.571	23·9	161·4	63·6
Rákoskeresztúr	5.403	6.029	7.550	11.483	626	1.521	3.933	6.080	11·6	25·2	52·1
Rákostiget	2.624	2.758	3.112	3.187	134	354	75	563	5·1	12·8	2·4
Rákosszentmihály	6.201	9.225	14.083	18.310	3.024	4.858	4.227	12.109	48·8	52·7	30·0
Sashalom	3.292	6.225	11.792	14.225	2.933	5.567	2.433	10.933	89·1	89·4	20·6
Soroksár	11.406	12.543	14.387	18.888	1.137	1.844	4.501	7.482	10·0	14·7	31·3
Vecsés	7.403	9.400	13.006	18.448	1.997	3.606	5.442	11.045	27·0	38·4	41·8
Összesen	242.023	317.126	455.294	569.243	75.103	138.168	113.949	327.220	31·0	43·6	25·0
C) Nagy-Budapest	1,122.394	1,246.122	1,460.066	1,732.065	123.728	213.944	271.999	609.671	11·0	17·2	18·6

¹⁾ Előzetes adatok; — ²⁾ Az 1930. évi XVIII. t.-c. alapján Budapest székesfővárosához csatolt terület adataival együtt.

Nagy-Budapest megalkotásával a mai Budapest lakosságának száma 49, kereken 50%-kal növekednék.

Nagy-Budapest területi és népsűrűségi adatai.

Város, község	Terület hektárban	Összes népesség ¹⁾	Népsűrűség egy hektárra
A) Budapest ²⁾	19.444	1,162.822	59·8
B) Környék :			
Budafok mv.	1.258	24.174	19·2
Kispest mv.	883	65.139	73·8
Pestszenterzsébet mv.	1.211	76.894	63·5
Pestszentlőrinc mv.	1.935	42.066	21·7
Rákospalota mv.	2.622	49.035	18·7
Újpest mv.	1.733	76.072	43·9
Albertfalva	305	4.771	15·6
Békásmegyér	1.052	13.078	12·4
Budakeszi ³⁾	4.440	8.169	1·8
Budatétény	345	3.273	9·5
Cinkota	1.709	6.781	4·0
Csepel ³⁾	2.201	47.135	21·4
Mátyásföld	519	4.573	8·8
Nagytétény	1.968	9.789	5·0
Pesthidegkút	1.323	8.260	6·2
Pestszentimre	768	12.057	15·7
Pestújhely	143	11.830	82·7
Rákoscaba	2.341	14.739	6·3
Rákoshegy	289	6.867	23·8
Rákoskeresztúr	3.139	11.483	4·0
Rákosliget	89	3.187	35·8
Rákosszentmihály	793	18.310	23·1
Sashalom	324	14.225	43·9
Soroksár	4.083	18.888	4·6
Vecsés	4.462	18.448	4·1
Összesen	⁴⁾ 39.935	569.243	14·3
C) Nagy-Budapest	⁴⁾ 59.379	1,732.065	29·2

¹⁾ Az 1940. évi népszámlálás szerint.

²⁾ Az 1930. évi XVIII. t.-c. alapján Budapest székesfővárosához csatolt terület adatai nélkül.

³⁾ Az 1930. évi XVIII. t.-c. alapján Budapest székesfővárosához csatolt terület adataival együtt.

⁴⁾ A Nagykovácsi, Solymár és Szigetmonostor határából átcsatolandó területek nélkül. Hozzávetőleges számítások szerint Nagykovácsi határából 675 hektár, Solymár határából 184 hektár, Szigetmonostor határából pedig 1420 hektár terület átcsatolása vehető figyelembe.

A táblázatban felsorakoztatott adatokból kitűnik, hogy a mai Budapest területe 19.444 hektárról a környék hozzácsatolásával 59.379 hektárra növekednék. Szembetűnő Pestújhely, Kispest, Pestszenterzsébet népsűrűsége, amely meghaladja Budapestét. A népsűrűség azonban korántsem egyenletes:

a falusias színezetű községekben a hektáronkénti átlagos lakosság a 10 főt sem éri el. Ezeken a helyeken nyilvánvalóan a jellegzetes agrár-beépítési mód hézagossága és az östermelő lakosság magasabb számaránya szegte el a nagyobb népsűrűség kialakulását.

Nagy-Budapest megalkotásával a mai Budapest területe 205%-kal növekednék.

Nagy-Budapest népességének természetes gyarapodása és vándorlási különbözete.

Megnevezés	Budapest	K ö r n y é k			Nagy-Budapest	
		megyei városok	községek	együtt		
Természetes gyarapodás.						
1910—1920	absz. ¹⁾	2.455	13.658	6.771	20.429	22.884
	%	0.3	8.5	8.3	8.4	2.0
1920—1930	absz.	531	12.194	8.373	20.567	21.098
	%	0.1	5.8	7.9	6.5	1.7
1930—1941	absz.	2.167	6.988	— 1.493	5.495	7.662
	%	0.2	2.4	— 0.9	1.2	0.5
1910—1941	absz.	5.153	32.840	17.493	50.333	55.486
	%	0.6	20.5	21.4	20.8	4.9
Vándorlási különbözet.						
1910—1920	absz. ¹⁾	46.170	35.607	19.067	54.674	100.844
	%	5.2	17.0	23.3	22.6	9.0
1920—1930	absz.	75.245	71.307	47.667	118.974	194.219
	%	8.1	44.5	44.3	37.5	15.6
1930—1941	absz.	155.883	37.976	75.132	113.108	268.991
	%	15.5	13.0	46.3	24.8	18.4
1910—1941	absz.	277.298	140.236	141.866	282.102	559.400
	%	31.5	87.5	173.6	116.5	49.8

¹⁾ A természetes szaporodás a hősi halottak figyelembevételével, a valóságban tehát a természetes szaporodás alacsonyabb, a vándorlási különbözet magasabb a kimutatottnál.

A táblázat adatai élénken szemléltetik, hogy Budapest mélyen alatta marad a peremvárosok és szomszédos községek természetes népszaporulatának. A székesfőváros lakosainak létszámnövekedése inkább a közeli, méginkább azonban a távoli vidékiek beözönlésével magyarázható. Kiténik ez főleg a világháborút követő évek vándorlási különbözetét jelző abszolút számokból. Az 1920—1941. években lefolytatott két népszámlálás adatai szerint a népszaporulat 8.1%, majd 15.5% volt. Kedvezőbbek ennél a vidék természetes népszaporodásának adatai. A peremvárosokban azonban már fellépett az egyke. Jellemző továbbá a vidéki települési koszorú vándorlási különbözetének magas arányszáma, amely Budapest adatait túlszárnyalja. Ezt a jelenséget a Budapestről való kiszivárgás is magyarázza.

Nagy-Budapest népességének anyanyelve (1930. évi népszámlálási adatok).

Megnevezés		Budapest	K ö r n y é k			Nagy-Budapest
			megyei városok	községek ¹⁾	együtt	
Magyar anyanyelvű	absz.	947.777	280.261	137.421	417.682	1,365.459
	%	94.3	95.6	84.8	91.7	93.6
Német	absz.	38.311	8.353	22.739	31.092	69.403
	%	3.8	2.9	14.0	6.8	4.7
Tót	absz.	7.752	2.045	889	2.934	10.686
	%	0.8	0.7	0.5	0.6	0.7
Egyéb	absz.	10.932	2.411	1.175	3.586	14.518
	%	1.1	0.8	0.7	0.9	1.0
Összesen ...	absz.	1,004.772	293.070	162.224	455.294	1,460.066
	%	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

¹⁾ Az 1930. évi XVIII. t.-c. alapján Budapest székesfővároshoz csatolt terület adataival együtt.

Különös jelentőséget kell tulajdonítani az anyanyelvi adatoknak, mert ezekből vonható le az a megnyugtató megállapítás, amely szerint Nagy-Budapest megalkotásával a magyar anyanyelvű lakosság számaránya alig változnék. A 0.7%-os csökkenés okát legnagyobbbrészt Budakeszi és Soroksár abszolút többségű, továbbá Békásmegyer, Pesthidegkút és Vecsés jelentős számarányú német anyanyelvű lakossága adja. Szükségesnek tartom megjegyezni, hogy ezekben a községekben — a statisztika megállapítása szerint — az őslakosság természetes gyarapodását a németajkúak bevándorlása is emelte, ami döntő bizonyíték arra nézve, hogy ezeken a helyeken erőszakos magyarosítás nem folyhatott.

Nagy-Budapest népességének megoszlása hitfelekezet szerint (1930. évi népszámlálási adatok).

Megnevezés	Római katolikus	Református	Ágostai hitv. evang.	Izraelita	Egyéb	Összesen
<i>Abszolút számban.</i>						
Budapest ¹⁾	611.220	121.802	49.984	204.371	18.807	1,006.184
Környék:						
megyei városok	206.851	42.848	14.849	23.293	5.229	293.070
községek ²⁾	122.445	19.575	11.077	5.056	2.659	160.812
együtt	329.296	62.423	25.926	28.349	87.88	453.882
Nagy-Budapest	940.516	184.225	75.910	232.720	26.695	1,460.066
<i>Százalékban.</i>						
Budapest ¹⁾	60.7	12.1	5.0	20.3	1.9	100.0
Környék:						
megyei városok	70.6	14.6	5.1	7.9	1.8	100.0
községek ²⁾	76.1	12.2	6.9	3.1	1.7	100.0
együtt	72.6	13.8	5.7	6.2	1.7	100.0
Nagy-Budapest	64.5	12.6	5.2	15.9	1.8	100.0

¹⁾ Az 1930. évi XVIII. t.-c. alapján Budapest székesfővároshoz csatolt terület adataival együtt.

²⁾ Az 1930. évi XVIII. t.-c. alapján Budapest székesfővároshoz csatolt terület adatai nélkül.

A táblázat adatai szerint Nagy-Budapest kialakításával a keresztény hitfelekezetű lakosság számaránya általában emelkednék, legnagyobb mértékben a római katolikusság : 60·7%-ról 64·7%-ra. A református és az evangélikus hitfelekezetek számaránya is javulna.

**Nagy-Budapest népessége foglalkozási főcsoportok szerint
(1930. évi népszámlálási adatok).**

Megnevezés	Budapest ¹⁾	K ö r n y é k			Nagy-Budapest
		megyei város	község ²⁾	együtt	
Abszolút számban.					
A népesség összes száma	1,006.184	293.070	160.812	453.882	1,460.066
Östermelés	10.824	4.486	14.823	19.309	30.133
Bányászat	1.198	129	65	194	1.392
Ipar	410.378	166.805	87.304	254.109	664.487
Kereskedelem és hitel	166.931	29.974	12.397	42.371	209.302
Közlekedés	61.775	27.012	12.845	39.857	101.632
Közfoglalat és szabadfoglalkozás .	123.875	22.958	10.701	33.659	157.534
Véderő	12.136	1.607	1.121	2.728	14.864
K. m. n. napszámos	16.803	6.482	5.634	12.116	28.919
Nyugdíjas és tőkepénzes stb.	75.093	22.343	11.349	33.692	108.785
Házicseléd	65.062	4.984	2.506	7.490	72.552
Egyéb és ismeretlen	62.109	6.290	2.067	8.357	70.466
Százalékban.					
A népesség összes száma	100-0	100-0	100-0	100-0	100-0
Östermelés	1-1	1-5	9-2	4-3	2-1
Bányászat	0-1	0-1	0-1	0-1	0-1
Ipar	40-8	56-9	54-3	56-0	45-5
Kereskedelem és hitel	16-6	10-2	7-7	9-3	14-3
Közlekedés	6-1	9-2	8-0	8-8	7-0
Közfoglalat és szabadfoglalkozás .	12-3	7-8	6-7	7-4	10-8
Véderő	1-2	0-6	0-7	0-6	1-0
K. m. n. napszámos	1-7	2-2	3-5	2-7	2-0
Nyugdíjas és tőkepénzes stb.	7-4	7-6	7-0	7-4	7-4
Házicseléd	6-5	1-7	1-5	1-6	5-0
Egyéb és ismeretlen	6-2	2-2	1-3	1-8	4-8

¹⁾ Az 1930. évi XVIII. t.-c. alapján Budapest székesfővároshoz csatolt terület adataival együtt.

²⁾ Az 1930. évi XVIII. t.-c. alapján Budapest székesfővároshoz csatolt terület adatai nélkül.

A táblázat adatainak vizsgálatánál azonnal szembeötlik a környékbeli ipari népesség magas számaránya (56%), amely meghaladja Budapest ipari népességének 40·8%-át. Ez a körülmény, valamint a környék mező-

gazdasági népességének alacsony arányszáma (4,3%) azt igazolja, hogy a környékbeli lakosság elsősorban városias jellegű. Meg kell azonban jegyezni, hogy az elővárosok ipari lakosságának tekintélyes része a székesfőváros területén dolgozik.

* * *

A bemutatott adatokkal csupán főbb vonásokban kívántam ismertetni Nagy-Budapest lélekszámának, területének, népsűrűségének, demográfiai összetételének legjelembőbb adatait.

Az a kis tükörkép, amelyet a statisztikai adatgyűjtés anyagából merítve mutattam be, azt igazolja, hogy a peremvárosok és a szomszédos községeknek a mai Budapesttel való egyesítése sem a lélekszám, sem a terület növekedése, sem pedig a lakosság összetétele szempontjából nem lehet aggályos.

Nagy-Budapest kialakításának közigazgatási megoldása.

Abban a kérdésben, hogy mi a legjobb megoldás Budapest környékének közigazgatási rendezését illetően, a bőséges vitaanyag áttanulmányozása után is nehéz feleletet adni.

Ujságcikkek, gondolatok, elképzelések, közgyűlési és parlamenti fel-szólalások, majd szakszerűen kidolgozott tanulmányok, tervek, javaslatok egész láncolata alakult ki a probléma megoldásának keresésében.

Történeti szempontból megemlíthető, hogy a kezdeményező lépést Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye tette meg. A vármegye közigazgatási bizottságának 1901. évi jelentése, amely 1874/1902. szám alatt terjesztett fel a miniszterelnökhöz, többek közt a következőket tartalmazza: »Újpest, Rákospalota, Cinkotához tartozó Mátyásföld, Almássy-telep, József főherceg-telep és Csömör községhez tartozó Pusztaszentmihály, valamint Kispeszt, nem különben Erzsébetfalva és Kossuth-falva községek volnának azok, amelyek a fővároshoz volnának csatolandók«. A jelentés további részében kiemeli, hogy a megoldás a »székesfőváros miatt nem ment egy lépést sem előre«, de immár a viszonyok odafejlődtek, hogy a megvalósítást hovatovább az 1886 : XXII. t.-c. 149. §-ának (2) bekezdése alapján kell követelni.

A kezdeményezés nyomán kialakuló és napjainkig tartó vita fodrozódását bajos követni.

A magam részéről csupán az érdekesebb javaslatoknak a szakirodalomban megkísérelt rendszerezésére szorítkozom.

A környék közigazgatási rendezéséről szóló szakmunkák legnagyobb része egyetért abban, hogy Budapest környékét különleges szabályozás alá kell vonni.

A szerzők egy része megelégednék azzal, ha bizonyos érdekszövetség alakulna, elsősorban a városrendezési kérdéseknek egységes megoldása céljából.

Többen már ennél is szélesebb alapon kívánják az érdekelt területen a közigazgatás egységesítését. A Budapesthez való csatlakozás tekintetében azonban tartózkodóak, a székesfővárossal kialakítandó kapcsolatot inkább egy magasabb szervezetben keresik (a közös ügyek intézésére külön bizottságok létesítése).

Mindezeket figyelembevéve, az elgondolásokat az alábbi öt főcsoportba lehet besorolni :

a) Az érdekelt városok és községek függetlenségük megtartásával érdekszövetségbe tömörülnének. A közös érdekű ügyek megoldása eszerint már nem tartoznék a vármegyére, hanem érdekszövetkezeti alapon egy újonnan alakítandó bizottságra, városrendezési ügyekben a Fővárosi Közmunkák Tanácsára.

b) A környék külön törvényhatósággá való alakítására felmerült tervek egyrésze a peremvárosokat és a szomszédos községeket egységes városként kívánja külön törvényhatóságba tömöríteni. Ezzel kapcsolatban került szóba a községeknek az egyes peremvárosokba való beolvasztása.

c) Egyes javaslatok célja az érdekelt városokból és községekből külön megyei törvényhatóság alakítása, a meglevő közigazgatási egységek önállóságának érintetlenül hagyásával.

d) Az úgynevezett »körzeti törvényhatóság« létesítésének alap gondolata az, hogy a peremvárosok és a környékbeli községek »Budapest körzeti törvényhatóság« alá tartoznának, amely a székesfőváros és a környék közös ügyeit intézné.

e) Felmerült a Pest vármegye területéből kihasítandó új vármegyei törvényhatóság : a Budapest vármegye gondolata is.

Ezekre az elgondolásokra nézve a szakirodalomban elhangzott bírálatokat az alábbiakban ismertetem :

ad a) Az érdekszövetség, célszövetség stb. a felmerülő problémáknak csak egy részét oldhatja meg, az elágazó kérdések átfogó rendezésére, valamint a hatósági jogkör gyakorlására már nem lehet alkalmas.

ad b) és c) A Budapestet körülvevő városgyűrű nem olyan természetes egység, hogy a városmag : Budapest nélkül is különálló közigazgatási egységet alkothasson. Az ilyen sajátos, gyűrűalakú terület központból való közigazgatást kívánna meg, de éppen a középpont : Budapest nem tartoznék a

törvényhatóság területéhez. Ez a megoldás tehát nem az együttműködést szolgálja, hanem az ellentéteket élezné ki.

ad d) A körzeti törvényhatóság létesítése újszerű, eddig ismeretlen fogalom és ellenkezik meglevő közigazgatási rendszerünkkel.

ad e) A Budapesthez való törvényhatósági kapcsolódás (Budapest vármegye) gondolatával szemben felhozott érvek szerint ez a megoldás sem lenne megnyugtató, mert az új vármegyében Budapestnek olyan nagy lenne a súlya, hogy azzal szemben a környék elnyomva érezné magát. Ezenkívül a vármegyei kapcsolódás még az előfeltételeit sem teremtené meg azoknak a törekvéseknek, amelyek célja a városias színvonalnak a kiterjesztése. Kétségtelen viszont, hogy Budapestre nézve ez a megoldás pénzügyileg előnyös lenne, de könnyen érhetné szemrehányás is, hogy csak a saját szemszögéből felfogott érdekeit érvényesíti s nem karolja fel a környék különleges szempontjait.

— Ezekben ismertettem azokat a különböző javaslatokat, amelyek Budapest környékének a székesfőváros törvényhatóságával kialakítandó közigazgatási kapcsolata tárgyában a szakirodalomban felmerültek és felhívtam a figyelmet azokra az ellenérvekre is, amelyek a javaslatokkal szemben elhangzottak.

Mindezek egybevetéséből az derül ki, hogy a rendezésnek a jelzett irányokban való megvalósítása aggályos lehet.

Ezért kértem fel dr. Magyary Zoltán egyetemi ny. r. tanárt, a Magyar Közigazgatástudományi Intézet igazgatóját, hogy tegye tanulmány tárgyává Nagy-Budapest megszervezésének kérdését.

A Magyar Közigazgatástudományi Intézetnek ebben az ügyben elkészített »Emlékirat«-a — mint melléklet — a tanulmány kiegészítő részét alkotja.

A Magyar Közigazgatástudományi Intézet »Emlékirat«-a szerint *»Budapest székesfővárosba közigazgatásilag be kell kebelezni azt a területet, amelyre a Fővárosi Közmunkák Tanácsa hatáskörét a 33/1938. B. M. számú rendelet kiterjesztette, hozzávéve Budakeszit, Nagykovácsiból Remetekertvárost és a Szentendrei-sziget déli csücskét; a Fővárosi Közmunkák Tanácsának hatáskörét pedig ki kell terjeszteni az így kialakuló Nagy-Budapest területén felül a főváros egész védőövezetére, 88 további községre.«*

A magam részéről ugyanezt az álláspontot vallom.

A bekebelezés ellen is hozhatók fel érvek, ezek részben politikai, részben pénzügyi természetűek.

A politikai természetű érvekkel ebben a tanulmányban nem kívánok foglalkozni, mert a kérdésnek politikai síkra való terelése csak fokozná az elindulás nehézségeit.

A bekebelezés pénzügyi vonatkozásaival a jelen tanulmány külön részében foglalkozom.

Nagy-Budapest megalkotásával felmerülő közigazgatási és üzemi feladatok csoportosítása.

Munkaterv.

Az előző általános keretek között tartott fejtegetések Nagy-Budapest kialakításának tervével kapcsolatos elvi kérdések tisztázását szolgálták.

Az elvi kérdésekben való állásfoglalás (terület-elhatárolás, közigazgatási bekebelezés) után a megoldási lehetőségek részletes elemzésére van szükség.

Előre kell bocsátanom, hogy a feladat : Nagy Budapest megalkotásának előkészítése, olyan mélyreható és szétágazó kérdéseket vet föl, hogy az anyag feldolgozása az aprólékos részletekben való elmélyedést nem engedi meg. Céлом ezért az, hogy a megoldandó közigazgatási és üzemi feladatköröknek csupán a legfontosabb csoportjaival foglalkozzam és a megoldás főbb irányelveit jelöljem meg.

Az anyagfeltárásnak ebből a szempontból való ismertetése előtt megjelölöm azokat a kérdéscsoportokat, amelyekkel való behatóbb foglalkozást szükségesnek tartom s egyben e kérdéscsoportok egymásutáni sorrendjét is meghatározni kívánom :

- I. Nagy-Budapest kialakításával kapcsolatosan a székesfővárosi közigazgatás átszervezése,
 - II. Nagy-Budapest közegészségügyi,
 - III. « « közéletmelzési és állategészségügyi,
 - IV. « « közlekedésügyi,
 - V. « « városfejlesztési, városrendezési és műszaki (út- és mélyépítési),
 - VI. « « iskolapolitikai (közoktatás és szabadoktatás) és kegyúri,
 - VII. « « társadalompolitikai,
 - VIII. « « üzempolitikai,
 - IX. « « pénzügyi kérdései,
 - X. « « az átcsatolandó területek közalkalmazottai jogviszonyának rendezése.
-

I. FEJEZET.

A székesfővárosi közigazgatás átszervezése Nagy-Budapest kialakításával kapcsolatban.

A tanulmány általános részében már rámutattam arra, hogy Nagy-Budapest megalakításának leghelyesebb módja az érdekelt megyei városoknak és községeknek Budapest székesfőváros törvényhatóságába való bekebelezése.

Hogy ezt az álláspontot miért célszerű elfoglalni, erre nézve utalok az előzőkben előadott okfejtésre, amelyből kitűnt, hogy a szóbajöhető más megoldások egyike sem lehet megnyugtatóan alkalmas.

A közigazgatási bekebelezés végrehajtása azért lenne aránylag a legkönnyebben járható út, mert gyakorlati keresztülvitele nem jelentene mást, mint a székesfőváros új politikai határain belül új közigazgatási kerületek felállítását.

A székesfőváros közigazgatása jelenleg is központi és kerületi közigazgatásból áll.

Nagy-Budapest kialakításánál a kerületi közigazgatás lenne közelebbről érdekelve az új közigazgatási kerületek felállítása által, ami azonban nem jelenti azt, hogy az átszatolás a központi közigazgatást egyáltalán nem érintené.

A Nagy-Budapest kialakításánál felmerülő szervezési feladatok természetesen a kerületi közigazgatás szervezetére tolnának át.

Ezért látszik kívánatosnak a kérdés tárgyalásánál elsősorban azokat a szervezeti változtatásokat tanulmányozni, amelyeket Nagy-Budapest megalakításánál a kerületi közigazgatás körén belül kell majd végrehajtani.

A bemutatott tervezet során azonban javaslatokat fogok tenni a központi közigazgatás körében végrehajtandó változtatásokra nézve is, a mindenképpen, különösen azonban Nagy-Budapest megalkotásánál kívánatos és időszerű fokozottabb decentralizáció érdekében.

Nagy-Budapestnek olyan közigazgatási szervezetre van szüksége, amely a közigazgatás zavartalan ellátását biztosítani képes.

A közigazgatás decentralizálására a központi közigazgatási szervtől távoleső lakosság érdekében van szükség.

Ha már az 1893. évben időszerű volt a kerületi előljáróságok felállítása, Nagy-Budapest kialakítása idején ennek a hatósági szervnek további kiépítéséről kell gondoskodni, figyelemmel a székesfőváros területének és lakosságának nagymérvű gyarapodására.

A cél a kerületi közigazgatás fejlesztésével és az ügyintézés menetében az intézkedési jogkörök célszerű megosztásával lenne elérhető.

Az alábbiakban javaslatokat terjeszttek elő:

Nagy-Budapest közigazgatási kerületi beosztására,

az egyes közigazgatási kerületek határain belül kirendeltségek (1930. évi XVIII. t.-c. 55. §. (4) és (5) bekezdése értelmében »körzetek«) felállítására,

a polgármester és a kerületi előljáró hatáskörének megosztására, figyelemmel Nagy-Budapest közigazgatására,

a kirendeltségek feladatkörének megállapítására és végül

a kerületi és központi közigazgatás közötti összhang, valamint a kerületi előljárók együttműködésének biztosítására.

Nagy-Budapest közigazgatási kerületi beosztása.

Nagy-Budapest területének közigazgatási kerületekre való beosztásánál figyelembe kell venni az eddigi kerületi határokat, az átlagos kerületi lélekszámot és azt, hogy a lakosság a kerületi hatóság székházát minél könnyebben közelíthesse meg. Ez azért fontos különösen, mert Budapestnek és környékének egyik sajátossága, hogy az út- és közlekedési hálózat sugarasan épült ki, a kereszttírányban való összeköttetések pedig — főleg a külterületeken — hiányoznak.

A kerületi beosztás tervezetét a mellékelt térkép tünteti fel.

Az új kerületi beosztás terve elsősorban az eddigi kerületi beosztást és a javasolt Nagy-Budapest lélekszámát illetően a legújabb, 1941. január 31.-i népszámlálás eredményét veszi figyelembe.

A tervezet szerint az I., IV., V., VI., VII., VIII. és XIII. kerületek határai változatlanul maradnának.

A II. kerülethez csatlakoznék Pesthidegkút nagyközség, továbbá a Solymár községből átcsatolandó területrészt, miután ennek a területnek legjobb összeköttetései a jelenlegi II. kerülethez vezetnek.

Ugyanezen okból lenne a legcélszerűbb:

Békásmegyert a III. kerülethez,

Budakeszit és a Nagykovácsi nagyközségből átkebelezendő területrészt a XII. kerülethez csatolni.

Budafok, Albertfalva, Budatétény és Nagytétény új XV. kerületet alkotna.

Budafok és környéke a tervezet szerint önálló közigazgatási kerület, figyelemmel arra, hogy a dunajobbparti települések között Budafok az

egyetlen megyei város, amelynek és környékének fejlődése különösen a közel-múlt idők óta nagyobb lendületet vett.

A pesti oldalon Újpest, Rákospalota és Pestújhely területéből új XVI. közigazgatási kerület létesülhetne és pedig azért, mert e három helység teljesen egybeépült és eléri azt a lélekszámot, amely egy önálló új közigazgatási kerület alakításához elegendő. Az összekapcsolandó részek egymással való összeköttetése is kedvező, mert ez az egyedüli külterületi rész, ahol nemcsak Budapest felé vezető úthálózat, hanem a külterületek egymásközti közlekedését biztosító hálózat is kiépült, részben villamos-, részben pedig helyiérdekű vasúthálózat útján.

A XIV. kerülethez kapcsolódnának Rákosszentmihály, Cinkota, Mátyásföld és Sashalom. Ez a terület nagyjából egybeépültnek mondható és a székesfőváros központja felé eddig is a XIV. kerületen át érintkezett. Mivel összeköttetése és súlypontja az eddigi XIV. kerület irányába esik, ezért volna célszerű ennek a résznek a XIV. kerülettel való egyesítése.

A X. kerület ugyanilyen elvek alapján bővülne Rákoscsabával, Rákos-heggyel, Rákoskeresztúrral és Rákosligettel. Ez a kerület eléggé elnyúlik, amin azonban egy előjárósági kirendeltségnek a kerület külső részén való elhelyezésével lehetne segíteni. A külső részek másképp nem kapcsolhatók be, mert megfelelő összeköttetésük nincs.

Új XVII. közigazgatási kerület alakulna Kispest, Pestszentlőrinc, Pestszentimre és Vecsés területéből. Ennek a többé-kevésbé szorosan egybeépült területnek jó a belső villamosösszeköttetése, úgyhogy itt az új kerület megalakítása komoly problémát nem okoz.

Végül új XVIII. közigazgatási kerületet alkotna Pestszenterzsébet és Soroksár. Ez a kerület a többiekhez képest aránylag alacsony lélekszámú, viszont a közlekedési adottságok más beosztás megvalósítását nem engedik meg. Csepelnek e kerülethez való csatolása esetén újabb problémaként jelentkezett volna a Dunán való átjárás megoldása.

Miután Csepel egy részét az 1930: XVIII. t.-c. is a IX. kerülethez csatolta, az egyesítés alkalmával a község egész területét a IX. kerületbe kellene beolvasztani. Ezáltal a IX. kerület lélekszáma még mindig csak 6000-rel múlná felül az eddigi legnagyobb lélekszámú VIII. kerületet, viszont az összeköttetés problémája megoldódik, mert a szigetre vezető két híd, a helyiérdekű villamos, valamint a csepeli autobuszjárat a székesfőváros központjával való összeköttetést megfelelően biztosítja.

Az így kialakuló közigazgatási kerületek átlagos lélekszáma 96.237. Ez 13.179 fővel több az eddigi átlagos lélekszámnál, azonban még mindig alacsonyabb, mint más világvárosok kerületeinek lélekszáma.

A világvárosok közül Páris 20 kerületre oszlik és egy kerület átlagos lélekszáma 1937-ben 141.500 volt. London 28 Metropolitan Borough-t foglal magában, amelyek átlagos népessége ugyancsak 1941-ben 159.671 volt. Berlin 20 kerületének átlagos népessége az 1936. VI. 16-i adatok szerint 212.125 volt.

Az egyes közigazgatási kerületek lélekszámát az új kerületi beosztás szerint, továbbá London és Berlin kerületeinek népességi adatait az alábbi kimutatások tüntetik fel:

Nagy-Budapest kerületi beosztása (tervezet).

A kerület lélekszáma az 1941. január 31-i népszámlálás alapján.

I. kerület		23.220
II. «	(Pesthidegkúttal és Solymár egy részével) ...	72.266
III. «	(Békásmegyerrrel)	79.607
XI. «		66.407
XII. «	(Budakeszivel és Nagykovácsi egy részével) ..	68.138
XV. «	Budafok	24.174
	Albertfalva	4.771
	Budatétény	3.273
	Nagytétény	9.789
		42.007
IV. «		27.573
V. «		80.513
VI. «		107.349
VII. «		145.715
VIII. «		150.575
IX. «	(Csepellel)	156.877
X. «	(Eddigi X. kerület	84.095
	Rákoscaba	14.739
	Rákoshegy	6.867
	Rákoskeresztúr	11.483
	Rákosliget	3.187
		120.371
XIII. «		85.534
XIV. «	(Eddigi XIV. kerület)	91.795
	Rákosszentmihály	18.310
	Cinkota	6.781
	Mátyásföld	4.573
	Sashalom	14.225
		135.684
XVI. «	Újpest	76.072
	Rákospalota	49.035
	Pestújhely (Szigetmonostor egy része)	11.830
		136.937
XVII. «	Kispest	65.139
	Pestszentlőrinc	42.066
	Pestszentimre	12.057
	Vecses	18.448
		137.710
XVIII. «	Pestszenterzsébet	76.894
	Soroksár	18.888
		95.782
Nagy-Budapest összesen		¹⁾ 1,732.265
Egy kerület átlagos népessége		96.237

¹⁾ A Solymár község határából átcsatolandó terület rész becsült lélekszámával együtt.

London kerületi beosztása.

Battersea	167.739
Bermondsey	119.452
Bethnal Green	117.238
Camberwell	267.198
Chelsea	63.697
Deptford	112.534
Finsbury	75.995
Fulham	157.938
Greenwich	100.450
Hackney	222.142
Hammersmith	130.295
Hampstead	86.153
Holborn	43.192
Islington	330.737
Kensington	175.859
Lambeth	302.868
Lewisham	174.194
Paddington	144.261
Poplar	162.578
St. Marylebone	104.173
St. Pancras	211.366
Shoreditch	104.248
Southwark	184.404
Stepney	249.657
Stoke Newington	52.172
Wandsworth	328.307
Westminster City	141.578
Woolwich	140.389

Összesen **4.470.814**

Berlin kerületi beosztása.

1. Mitte	266.137
2. Tiergarten	251.924
3. Wedding	332.146
4. Prenzlauer Berg	312.981
5. Horst Wessel	303.149
6. Kreuzberg	339.198
7. Charlottenburg	340.596
8. Spandau	146.472
9. Wilmersdorf	196.573
10. Zehlendorf	65.948
11. Schöneberg	221.111
12. Steglitz	194.795
13. Tempelhof	114.385
14. Neukölln	315.632
15. Treptow	124.534
16. Köpenick	88.517
17. Lichtenberg	241.186
18. Weissensee	81.565
19. Pankow	141.333
20. Reinickendorf	164.319

Összesen **4.242.501**

A javaslat szerint Nagy-Budapest 18 kerületre tagozódnék. Az egyes kerületek a székesfőváros középpontja körül sugáralakban helyezkednének el.

Valamennyi kerület központja az összes hozzácsatolt részekről jól megközelíthető. A kerületek egyes részei között ma még fennálló üres területek pedig az egyre fokozódó betelepülés következtében a közelebbi vagy távolabbi jövőben valószínűleg eltűnnek és így az egyes kerületek egységesen beépült területeket fognak magukban foglalni.

Az egyes közigazgatási kerületek határain belül kerületi előljárósági kirendeltségek alakítása.

Az 1930: XVIII. t.-c. 55. §-a az egyes kerületeken belül körzetek megalakításának lehetőségéről a következőképpen rendelkezik:

»(4) A törvényhatósági bizottság a polgármester előterjesztése alapján az ügyek intézésére az egyes kerületeken belül kisebb körzeteket alakíthat. A körzetek megalakítása és feladatkörük megállapítása szabályrendelettel történik.

(5) A körzet vezetőjét és helyettesét, valamint a körzet ügykörének ellátásához szükséges egyéb személyzetet a kerületi előljáró alá rendelt tisztviselők, illetve alkalmazottak közül a polgármester rendeli ki. A körzet vezetője és helyettese csak fogalmazói karbeli tisztviselő lehet. A körzet vezetője a rábízott ügyeket — a kerületi előljáró felügyelete alatt — személyes

felelősség mellett intézi. A körzet vezetőjének határozata (intézkedése) hatályosság és az ellene használható jogorvoslatok szempontjából a kerületi előjáró határozatával (intézkedésével) azonos tekintet alá esik.»

A törvény idézett rendelkezésének a gyakorlatban való megvalósítására ezideig még nem került sor. A székesfőváros jelenlegi kerületi beosztása és az egyes kerületeken belül a lakótelepülések fekvése a körzetek megalakítását nem tették szükségessé. A székesfőváros jelenlegi kerületeinek többségében ugyanis az előjárósági székház a kerület súlypontjában fekszik, azokban a kerületekben pedig, ahol a székház elhelyezésénél ezt az ideális állapotot nem lehetett megvalósítani, az előjáróság épülete és a zárt települések közötti távolság a 6 kilométert nem haladja meg.

Nagy-Budapest megalakítása után ezen a téren az eddigi helyzet lényegesen meg fog változni. Így pl. a X. kerülethez csatlakozó Rákoscsaba nagyközség területe az előjáróság székházától 12 km, az új XVI. kerülethez tartozó Vecsés nagyközség területe pedig a XVI. kerület jövőbeni székházától (a jelenlegi kispesti városházától) 12 km távolságra fekszik.

Ha figyelembe vesszük továbbá azt a körülményt, hogy a Nagy-Budapest területéhez csatlakozó megyei városok és nagyközségek lakosai a mai közigazgatási beosztás mellett a lakásukhoz közelfekvő városházán vagy községi előjáróságokon a leggyakrabban előforduló ügyes-bajos dolgukat anélkül intézhették el, hogy ebből a célból közlekedési eszközt kellett volna igénybevenniök, Nagy-Budapest megalakulása után a körzetek felállítása elől a közönség érdekében nem lehet elzárkózni.

A körzetek felállításának időszerűvé válásával kapcsolatosan nézetem szerint mérlegelni kellene, nem volna-e helyesebb a körzetek megjelölésére a »kirendeltség« kifejezést alkalmazni. Az önkormányzati közigazgatás területi beosztásában ugyanis hazánkban a nagyobb területi egységen belül alakított kisebb közigazgatási egységek megjelölésére ma inkább a »kirendeltség« kifejezés használatos (pl. Kárpátalja közigazgatási kirendeltségei; egyes járásokon belül alakított szolgabírói kirendeltségek stb.).

A magam részéről tehát azt tartanám helyesnek, ha a Nagy-Budapest közigazgatási kerületein belül alakítandó kisebb közigazgatási egységek megjelölésére az 1930: XVIII. t.-c. fentidézett rendelkezéseinek megváltoztatásával a jövőben a »kerületi előjárósági kirendeltség« kifejezés kerülne alkalmazásra.

Ennek megfelelően az alábbi fejtegetéseim során a »körzet« megjelölés helyett a »kirendeltség« megjelölést használom.

A kirendeltségek megalakításának a szükségessége természetesen nem jelenti azt, hogy a Nagy-Budapesthez csatlakozó városok és nagyközségek egymás közötti határainak változatlan fenntartása mellett valamennyi nagyközség, illetve megyei város területén kirendeltséget kell alakítani.

Nem kell pl. külön-külön kirendeltséget felállítani azokban a városokban, illetve községekben, amelyek egymással szorosan össze vannak épülve és ahol az összeépült községek, illetve városok valamelyikében felállítandó kerületi előjáróságot, illetve kirendeltséget a szomszéd község lakossága minden különösebb nehézség nélkül megközelítheti.

A kirendeltségek területi megalakítására vonatkozó tervezetet a mellékelt térkép tünteti fel, a kirendeltségek területi és népességi adatairól pedig az alábbi kimutatás nyújt tájékoztatást.

	Terület (hektár)	Lakos	Terület (hektár)	Lakos
<i>Budai oldal.</i>				
I. kerület (a mai I. kerület)	—	—	235	23.220
II. « (a mai II. kerület, Pesthideg- kút nk., Solymár nk. egy része) Pesthidegkúti kirendeltség (Pesthideg- kút nk., Solymár nk. egy része)	—	—	2.414	72.266
III. kerület (a mai III. ker., Békásmegyér nk.)	1.517	8.260	—	—
XI. « (a mai XI. kerület és Budaörs nk. egy része)	—	—	4.697	79.607
XV. « (Albertfalva nk., Budafok mv., Budatétény nk., Nagytétény nk.)	—	—	2.719	66.407
XII. « (a mai XII. kerület, Budakeszi nk., Nagykovácsi nk. egy része) Budakeszi kirendeltség (Budakeszi nk. Nagykovácsi nk. egy része)	—	—	3.876	42.007
	5.115	8.370	8.026	68.138
<i>Pesti oldal.</i>				
IV. kerület (a mai IV. kerület)	—	—	96	27.573
V. « (a mai V. kerület)	—	—	323	80.513
VI. « (a mai VI. kerület)	—	—	290	107.349
VII. « (a mai VII. kerület)	—	—	248	145.715
VIII. « (a mai VIII. kerület)	—	—	334	150.575
IX. « (a mai IX. kerület, Csepel nk.) Csepeli kirendeltség	—	—	3.438	156.877
X. « (a mai X. kerület, Rákos- keresztúr nk., Rákoshegy nk., Rákosliget nk., Rákoscaba nk.)	2.201	47.135	—	—
Rákoskeresztúri kirendeltség (Rákos- keresztúr nk., Rákoshegy nk., Rá- kosliget nk., Rákoscaba nk.)	—	—	9.434	120.371
XIII. kerület (a mai XIII. kerület)	5.858	36.276	—	—
XIV. « (a mai XIV. kerület, Rákos- szentmihály nk., Sashalom nk., Mátyásföld nk., Cinkota nk.)	—	—	1.049	85.534
Sashalmi kirendeltség, (Rákosszent- mihály nk., Sashalom nk., Mátyás- föld nk., Cinkota nk.)	—	—	5.220	135.684
XVI. kerület (Újpest mv., Rákospalota mv.) Pestújhely nk., Szigetmonostor nk. egy része)	3.345	43.889	—	—
XVII. kerület (Kispest mv., Pestszentlőrinc mv., Vecsés nk., Pestszentimre nk.) ..	—	—	5.917	136.937
Vecsési kirendeltség (Vecsés nk.)	4.462	18.458	8.048	137.710
Pestszentimrei kirendeltség	768	12.057	—	—
XVIII. kerület (Pestszenterzsébet mv., So- roksár nk.)	—	—	5.294	95.782
Soroksári kirendeltség (Soroksár nk.) .	4.083	18.888	—	—
	—	—	61.658	1,732.265

Az egyes kirendeltségek területének körülhatárolásánál egyébként a következő szempontok voltak az irányadók :

Az I., IV., V., VI., VII., VIII. és XIII. kerületek területét a Nagy-Budapestre tervezett új közigazgatási kerületi beosztás változatlanul hagyja, a XI. kerület területe pedig a budaörsi repülőtér területének hozzácsatolása folytán csak elenyésző mértékben fog megnövekedni, ezekben a kerületekben tehát kirendeltségek felállítására szükség nincsen.

A budai oldalon a jelenlegi III. kerület Nagy-Budapest megalakulása után Békásmegyer nagyközség területével fog növekedni. Békásmegyer nagyközség területének egy része a Római-fürdővel szorosan egybeépült, beépített részének legtávolabbi pontja 8 km távolságra fekszik a III. kerületi előljáróság székházától. Az előljárósági székház Békásmegyerről a szentendrei helyiérdekű vasút igénybevételével könnyen megközelíthető, ebben a kerületben tehát kirendeltség felállítására szükség nincsen.

A II. közigazgatási kerülethez fog tartozni a jövőben Pesthidegkút nagyközség egész területe, továbbá Solymár nagyközség határából az az erdőterület, amely a székesfőváros tulajdona. Pesthidegkút nagyközség zárt települése a II. kerületi előljáróság székházától mintegy 9—10 km távolságra fekszik ; a község és a II. kerület pasaréti beépített része között a Vadaskert mintegy 3 km széles választóövezetet alkot. A község határa a 83-as villamossal megközelíthető ugyan, de a villamosvégállomástól a község egyes részei, így különösen a falujellegű régi település csak hosszabb gyalogolás útján érhető el. Mindezekre való tekintettel ezen a területen, tehát a jelenlegi Pesthidegkút nagyközség területére, továbbá Solymár nagyközségnek a székesfőváros területéhez csatlakozó részére kiterjedő illetékességgel és a pesthidegúti községháza épületével, mint székhellyel, külön kirendeltséget kell felállítani.

A XII. kerület Budakeszi nagyközség területével, továbbá Nagykovácsi nagyközség egy részével bővülne. A Nagy-Budapesthez csatolandó községek közül Vecsésen kívül Budakeszi nagyközségnek van a legnagyobb területe, úgyhogy a jelenlegi XII. kerület területe Budakeszi átcsatolása folytán az eddiginek több mint kétszeresére fog növekedni. Minthogy Budakeszi beépített részét a székesfőváros lakóterületeitől nagykiterjedésű erdők zárják el, továbbá mert a XII. kerületi előljáróság székházától 9 km távolságra fekvő községgel az összeköttetés egyedül autobusz útján van biztosítva, ebben a kerületben Budakeszi nagyközség jelenlegi területére, illetve a Nagykovácsiból átcsatolandó területrészre kiterjedő illetékességgel külön kirendeltség megalakítására van szükség.

Az új XV. kerület Albertfalva nagyközség, Budafok megyei város, Budatétény és Nagytétény nagyközségek területéből alakul. A budafoki

városháza épülete az új kerület minden részéből aránylag nehézség nélkül közelíthető meg, így ebben a kerületben külön kirendeltség felállítása nem szükséges. Esetleg fontolóra lehetne venni, nem lenne-e célszerű Nagytétény nagyközség jelenlegi területére kiterjedő illetékességgel külön kirendeltség felállítása.

A pesti oldalon a XIV. kerület Rákosszentmihály, Sashalom, Mátyásföld és Cinkota nagyközségek területével fog kiegészülni. Ezek közül a községek közül Rákosszentmihály és Sashalom szorosan a székesfőváros határvonala mellett területnek el, Mátyásföld nagyközség Sashalom településéhez csatlakozik, míg Cinkota Mátyásföld szélével van megközelítőleg egybeépítve. Az előljárási székház épületét az említett községekből villamossal csak úgy lehet megközelíteni, ha a gödöllői helyiérdekűvel a Keleti pályaudvarig utazunk és ott a Zugló felé közlekedő közúti villamosra átszállunk. Ez pedig azt jelenti, hogy pl. Cinkota nagyközség középpontja az előljárási székháztól 14 km távolságra esik. Erre való tekintettel, amíg a 68-as villamos vonalának a helyiérdekű vonalba való bekapcsolása meg nem történik, ezen a területen is elkerülhetetlenül szükséges egy kirendeltség felállítása. A kirendeltség székhelyét Sashalom község területén volna a legcélszerűbb elhelyezni.

A jelenlegi X. kerülethez csatlakozik a tervezett területi beosztás szerint Rákoskeresztúr, Rákoshegy, Rákosliget és Rákoscaba nagyközségek területe. A X. kerülethez csatlakozó községek területének beépített része a X. kerületi előljárási jelenlegi székházától általában több, mint 10 km távolságra fekszik. Az átszatolando községek a közúti villamосközlekedésbe nincsenek bekapcsolva és így e községekből a székesfőváros területét, illetve az előljárási székházát csak vasúton lehet megközelíteni. Erre a körülményre való tekintettel ezen a területen is kirendeltséget kell felállítani. A kirendeltség székhelyét a rákoskeresztúri községi előljárási székházát kellene kijelölni.

Az új kerületi beosztás szerint a jelenlegi IX. közigazgatási kerületbe olvadna Csepel nagyközség területe. Csepel nagyközség középpontja a IX. kerületi előljárási jelenlegi székházától légvonalban 6 km távolságra, a távolságot a helyiérdekű vasút vonala mellett mérve pedig 9 km távolságra fekszik. Bár a közlekedés kielégítőnek mondható, Csepel nagyközség lélekszáma, a nagyközség területén lévő ipartelek országos fontosságára, továbbá ennek a területnek várható további fejlődésére való tekintettel itt is külön kirendeltség felállítására volna szükség.

A XVI. kerület Újpest és Rákospalota megyei városok és Pestújhely nagyközség területéből alakul és ehhez a kerülethez fog tartozni a Szentendrei-sziget déli csúcsa is, amely Szigetmonostor nagyközségből kerül bekebelezésre.

A három község egymással szorosan egybeépült. Minthogy az új kerületté egyesülő községek között a közlekedés is megfelelően biztosítva van, ezen a területen külön kirendeltség felállítására szükség nincsen és a kerület igazgatása akár az újpesti, akár a rákospalotai városházának székházként történő felhasználásával minden zökkenő nélkül biztosítható.

Az új XVII. kerület Kispest, Pestszentlőrinc megyei városok, továbbá Pestszentimre és Vecsés nagyközségek területéből alakulna. Kispest és Pestszentlőrinc egymással összeépültek, Pestszentimre és Vecsés azonban különálló települést képeznek. Bár Vecsés község határa a közúti villamossal megközelíthető, a községnek a kisperesti városházától 12 km távolságra fekvő centruma csak vasút igénybevételével érhető el. Ugyanúgy Pestszentimrére is csak vonattal lehet kijutni. Pestszentimre és Vecsés egymástól is távol esnek. A közigazgatás ellátása érdekében tehát a kielégítő megoldás az volna, ha ebben a kerületben két kirendeltség szerveztetnék és pedig az egyik Pestszentimre, a másik pedig Vecsés nagyközség területére való illetékességgel. Pestszentlőrinc megyei város területén kirendeltség felállítására nincsen szükség, mert ennek a területnek a lakossága az előjáróság jövőbeni épületét, az eddigi kisperesti városházát, a közúti villamos igénybevételével könnyen megközelítheti.

Az új XVIII. kerület Pestszenterzsébet megyei városból és Soroksár nagyközségből alakul. A kerületi előjáróság a pestszenterzsébeti városháza épületében elhelyezhető. Bár ez az épület Soroksár nagyközség területéről aránylag könnyen megközelíthető, Soroksár nagyközség lakosságának eltérő jellegű foglalkozásbeli összetételére, valamint a község jelentős külterületére való tekintettel, ezen a területen is külön kirendeltséget kellene felállítani.

Szükségesnek tartom végül megjegyezni, kívánatos lenne, ha az állami hatósági szervek működési területének határvonalai az új közigazgatási kerületi, illetve kerületi előjárósági kirendeltségi beosztáson alapuló területrendezéshez igazodnának.

A polgármester és a kerületi előjáró hatáskörének megosztása, figyelemmel Nagy-Budapest közigazgatására.

Történeti előzmények.

A »Budapest székesfőváros kerületi előjáróságairól« szóló 1893 : XXXIII. t.-c. életbelépése után a székesfőváros megalkotta a kerületi előjáróságokról szóló 472/1894. kgy. számú szabályrendeletét s ezt követően a polgármester a 43.810/1899. számmal kiadta a kerületi előjáróságok részére szóló Szolgálati Utasítás-t.

A »Budapest székesfőváros közigazgatásáról« szóló 1930 : XVIII. t.-c., valamint a »Budapest székesfőváros közigazgatásáról szóló 1930 : XVIII. t.-c. újabb kiegészítéséről és módosításáról« alkotott 1937 : III. t.-c. a kerületi előjáróságokról szóló 1893 : XXXIII. törvénycikket teljes egészében hatályon kívül helyezte. Ennek következtében a törvénnyel összhangban alkotott 472/1894. kgy. számú szabályrendelet s a fentiekben említett Szolgálati Utasítás rendelkezései legnagyobb részükben érvényüket veszítették.

Az 1930 : XVIII. t.-c. 53. §-ának (2) bekezdésében foglalt rendelkezése előírta, hogy a belügyminiszter a kerületi előjáró hatáskörének szabályozásáról a törvény életbelépésétől számított három éven belül törvényjavaslatot terjesszen elő.

E törvényjavaslat benyújtása azonban késett.

Az 1937 : III. t.-c. sem szabályozta részletesen a kerületi előjáró hatáskörét, hanem csak általános keretek között.

A teljes hatáskörrendezést a törvény a minisztérium hatáskörébe utalta.

Az 1937 : III. t.-c. 1. §-ában foglalt rendelkezés értelmében ugyanis :

»A kerületi előjáró, mint az önkormányzati közigazgatás kerületi hatósága :

a) elsőfokú hatóság azokban az ügyekben, amelyeket valamely jogszabály hatósági jogkörébe utal ;

b) végrehajtja a székesfőváros központi hatóságainak és — amennyiben jogszabály értelmében erre köteles — más hatóságoknak rendelkezéseit és utasításait is ;

c) figyelemmel kíséri a kerület életviszonyait, a polgármesternek előterjesztéseket, illetőleg javaslatokat tesz ;

d) kiadja azokat a hatósági bizonyítványokat, amelyek kiállítását jogszabály hatáskörébe utalja.«

A törvény 2. §-ának (1) bekezdése a hatáskörrendezés továbbmenő szabályozása érdekében felhatalmazta a minisztériumot, hogy azokban az ügyekben, amelyekben a polgármester vagy a kerületi előjáró elsőfokú hatósági hatáskörét a törvény hatálybalépése előtt törvény állapította meg, a hatáskörnek a polgármester és a kerületi előjáró közt való megosztását a törvény rendelkezéseitől eltérően szabályozhassa s esetleg egyes ügyekben ezt a megosztást szabályrendeleti jogkörbe utalhassa.

A törvény 2. §-ának (2) bekezdése a közegészségügyi közigazgatás körében az elsőfokú hatósági hatáskörök rendezését a belügyminiszter hatáskörébe utalta. Az ennek alapján kiadott 30/1938. B. M.—I. számú rendelet a közegészségügyi közigazgatás területén a székesfővárosi elsőfokú közigazgatási hatóságok hatáskörét véglegesen rendezte.

A törvény 2. §-ának (3) bekezdése a székesfőváros törvényhatóságát arra hatalmazta fel, hogy azokban az ügyekben, amelyekben a polgármester, illetőleg a kerületi előljáró elsőfokú hatáskörét törvény vagy más jogszabály nem állapítja meg, a törvényhatóság szabályrendeleti úton intézkedhessék.

A törvény 2. §-ának (4) bekezdése végül kimondta, hogy a hatásköröknek a fentiek értelmében történő szabályozásáig a törvény életbeléptekor hatályos hatásköri rendelkezések irányadók maradnak.

Az előadottakból kitűnik, hogy az 1937: III. t.-c. 1. §-ában, valamint a közegészségügyi közigazgatás körében alkalmazandó 30/1938. B. M.—I. számú rendeletben és ezzel összhangban »A székesfőváros egészségügyi szakszolgálatának ellátásáról« alkotott 196/1939. k. gy. számú szabályrendeletben foglalt szabályozástól eltekintve a kerületi előljáró hatáskörének megállapítása még rendezésre váró feladat.

Nagy-Budapest megalkotása előtt főleg erre a körülményre kell a figyelmet felhívni. A szomszédos megyei városok és községek területének átcsatolásával egyidejűen ugyanis a környéken fennálló közigazgatási szervezet működése megszűnik és helyettük a székesfőváros önkormányzati közigazgatásának kerületi hatósági szervei kezdik meg működésüket.

A székesfőváros központi hatóságainak hatásköre és szervezete a fővárosi törvényekben már megnyugtató módon szabályozást nyert, ebben a tekintetben legfeljebb a törvényhatósági bizottság taglétszámának emelésére s így ezzel kapcsolatban összetételének újabb szabályozására lehet csupán szükség.

A kerületi közigazgatás önkormányzati hatósága: a kerületi előljáró hatásköre — amint a fentiekben erre már utalás történt — még nincs a korszerű kívánalmak szerint rendezve s a hatályon kívül helyezett régi jogszabályoknak a fejlődő élet által már meghaladott hatásköri rendelkezései, amelyeket az 1937: III. t.-c. a hatáskörök újabb szabályozásáig továbbra is irányadókul nyilvánított, csak fokozzák az áttekintés nehézségeit.

A kerületi előljárók hatáskörének megállapításánál követendő irányelvek.

A hatáskörrendezés — figyelembevée az 1937: III. t.-c. 2. §-ában foglalt rendelkezéseket —

a) részben minisztériumi rendelettel (ha a hatáskört törvény állapította meg, pl. az 1893: XXXIII. t.-c.),

b) részben szabályrendeleti úton (ha a hatáskör megállapítására törvény vagy más jogszabály nem rendelkezett) lenne megvalósítható.

Miután azonban a törvény értelmében a minisztérium egyes esetekben a hatásköri szabályozást akkor is szabályrendeleti jogkörbe utalhatja, ha azt megelőzően törvény állapította meg, ebben a kérdésben az alkotandó szabályrendelet — a minisztérium előzetes hozzájárulásával — a hatáskörök szabályozását teljes egészében tartalmazhatja.

Megítélésem szerint a kerületi előjáró hatóságának a törvényben megállapított szervezetén Nagy-Budapest kialakításával kapcsolatban változtatni nem lenne szükséges.

A kerületi közigazgatás szervezetét azonban a törvényben megszabott kereteken belül az önkormányzat tovább fejlesztheti.

Erről, valamint a kerületi előjárók hatósági hatásköreinek rendezéséről javaslataimat az alábbiakban terjesztem elő.

A kerületi előjárók hatósági tevékenységének anyagi jogszabályait számos törvény, miniszteri rendelet, törvényhatósági szabályrendelet, közgyűlési határozat, tanácsi és polgármesteri határozat (rendelet) állapítja meg.

Kétségen kívül figyelembe kellene venni azt az álláspontot is — amelyet az 1893: XXXIII. t.-c. is magáévá tett — hogy a hatáskörrendezés alkalmával az idevonatkozó joganyagot az alkotandó jogszabály egytől-egyig felsorolja.

Megállapítható azonban, hogy az 1893: XXXIII. t.-c. éppen a hatáskörök részletes (taxációs) felsorolása által vált elavulttá.

Ha tehát a kerületi előjárók hatásköreinek rendezése ismét taxációs felsoroláson alapulna, a jogfejlődés folytán ezt a rendelkezést időközönként ki kellene igazítani.

Az lenne tehát a helyesebb, ha a szabályozás az 1937: III. t.-c. 1. §. a) pontjában foglalt rendelkezésből indulna ki. A hivatkozott törvényhely szerint: »A kerületi előjáró elsőfokú hatóság azokban az ügyekben, amelyeket valamely jogszabály hatáskörébe utal.«

Ezt a rendelkezést az alkotandó jogszabályban elsősorban azokkal a rendelkezésekkel kellene kiegészíteni, amelyek értelmében valamely jogszabálytól eltérően az elsőfokú közigazgatási hatósági tevékenység a polgármester hatásköréből a kerületi előjáró vagy a kerületi előjáró hatásköréből a polgármester hatáskörébe lenne utalandó. Ezen túlmenően a jogszabály tartalmazhatná azoknak a főbb közigazgatási ágazatoknak a felsorolását, amelyekben az elsőfokú közigazgatási hatóság: a kerületi előjáró.

Legszükségesebbnek azonban az 1930: XVIII. t.-c. 49. §-ának (4) bekezdésében foglalt rendelkezésnek törvényhozási úton való módosítását tartanám, annak érdekében, hogy a polgármester az elsőfokon hatáskörébe tartozó ügyekben

az intézkedés jogát a kerületi előjárókkal is megoszthassa. E javaslatom megokolása céljából az alábbiakra mutatok rá:

Nagy-Budapest kialakításával kapcsolatban feltétlenül gondoskodni kell arról, hogy a polgármesternek szükség esetén módjában álljon a központi közigazgatást tehermentesíteni.

A közigazgatás decentralizálására akkor is szükség van, ha Nagy-Budapest megalkotásának kérdése nem lenne időszerű.

Fokozódik azonban a decentralizálás szüksége akkor, ha Nagy-Budapest megvalósul.

A székesfőváros polgármestere előreláthatóan nem lesz mindenkor abban a helyzetben, hogy a törvényhatóság megnagyobbodott területén hatáskörét kizárólag ügyosztályok útján gyakorolhassa. A túlzott központosítás már ma is bénítólag hat az egyes polgármesteri ügyosztályok munkájára, ezért fel sem lehet becsülni azt a munkatorlódást, amelyet a szomszédos megyei városok és községek bekebelezése az egyes ügyosztályok ügyvitelében váltana ki.

Ennek a reformnak a jelentősége különösen akkor kerül előtérbe, ha azt a Nagy-Budapest közigazgatására való zökkenésmentes áttérés szempontjából méltatjuk. A szomszédos megyei városok területeinek bekebelezésével egyidejűen ugyanis az érdekelt városok polgármestereinek hatáskörébe tartozó teendők egy részét a székesfőváros polgármestere, egy részét pedig a megyei városokból alakuló közigazgatási kerületek előjáróinak hatáskörébe kellene utalni. A javasolt törvénymódosítás azonban lehetővé tenné, hogy Nagy-Budapest közigazgatására való áttérés idején a megyei városokból alakuló közigazgatási kerületek előjárói — amíg ez szükséges lenne, vagyis átmenetileg — a régi polgármesteri hatáskört továbbra is gyakorolhassák. Csupán a külső megjelölés formája változnék meg. Azokban az ügyekben, amelyekben a jogszabályok értelmében a kerületi előjárók járnak el, az ügyiratok kiadmányozása pl. »a XV. kerület előjárója« megjelöléssel történék, azokban az ügyekben pedig, amelyekben az intézkedés a székesfőváros polgármesterének hatáskörébe tartozik, a polgármester az elsőfokon hozzátartozó közigazgatási ügyekben az intézkedés jogát az illető kerületi előjáróval is megoszthatná s ily módon ezeknek az ügyeknek a kiadmányozása pl. »a polgármester megbízásából . . . a XV. ker. előjáró« megjelölést tüntetné fel.

A javasolt törvénymódosítás emellett a székesfőváros egész területén lehetővé tenné, hogy a polgármester az elsőfokú hatáskörébe tartozó ügyekben az intézkedés jogát valamennyi kerületi előjáróval megossza. Ez pedig azért lenne nagyobb horderejű reform, mert Nagy-Budapest közigazgatásában elkerülhetlenné válik az ügyintézés menetében a fokozottabb mérvű decentralizáció, amelynek lehetőségét a javasolt törvénymódosítás a legmesszebbmenő módon biztosítaná, anélkül azonban, hogy ez parancsoló

módon lépjen életbe : az intézkedési jogkör megosztása mindenkor a székesfőváros polgármesterének elhatározásától függően és szükséghez mérten következhetnék be.

A későbbi időkben tehát a célszerűségi szempontok mérlegelésével fokozatosan alakulhatna ki az intézkedési jogkör végleges megosztása : egyes ügyekben a központosítás keresztülvitele, más ügyekben a decentralizált ügyintézés fenntartása.

A törvénymódosításra alkalom is kínálkozik : a területátcsatolás amúgyis a törvényhozás elé tartozik s így az alkotandó törvény egyidejűen az 1930 : XVIII. t.-c. 49. §. (4) bekezdésének javasolt módosítását tartalmazhatná.

A kerületi előjárók hatósági tevékenységével kapcsolatban rendezendő különleges kérdések.

Az alábbiakban a kerületi előjárók elsőfokú hatósági tevékenységi körével kapcsolatos munkakörökre térek át és az ezzel összefüggő javaslataimat a következőkben ismertetem.

A kerületi előjárók ezidőszertint — csak a fontosabbakra mutatva rá — a következő munkakörökkel foglalkoznak :

- I. Közegészségügy.
- II. Közélelmezés.
- III. Állategészségügy.
- IV. Iparhatósági tevékenység.
- V. Műszaki igazgatás.
- VI. Tűzrendészeti teendők.
- VII. Társadalompolitikai tevékenység.
- VIII. Gyermekevédelem.
- IX. Rendőri büntetőbíráskodás.
- X. Vízjogi, vízrendőri és a vízszolgáltatási szabályrendeleten alapuló teendők.
- XI. Levente-, katonai- és hadirokkantügyek.
- XII. Városi vámok.
- XIII. Iskolakötelesek nyilvántartása.
- XIV. Egyesületek ellenőrzése.
- XV. Halálesetfelvétel és hagyatéki eljárás.
- XVI. Gazdasági cselédügyek.
- XVII. Szegénységi (vagyon) és helyhatósági bizonyítványok.
- XVIII. Községi bíráskodás.
- XIX. Anyakönyvi ügyek.
- XX. Számvevőség és pénztár.
- XXI. Adóügyi igazgatás.

Ez a felsorolás nem teljes, mert a kerületi előjárók hatósági tevékenységének körébe még számos más ügykör ellátása is tartozik, amelyeket

egyenként felsorolni azonban körülményes lenne. A kerületi közigazgatásnak fentiekben felsorolt főbb ágazataival azonban — javaslataim alátámasztása érdekében — foglalkozom.

ad I. (*Közegészségügy.*) Az elsőfokú közegészségügyi hatósági hatásköröknek a polgármester és a kerületi előljáró közötti megosztását a 30/1938. B. M. számú rendelet már rendezte és a kerületi tisztiorvosok és a kerületi orvosok részére szóló Szolgálati Utasítás is már kiadásra került. A közigazgatásnak ebben az ágazatában a hatáskörök tehát teljesen rendezettek. *Ha az alkotandó jogszabály a kerületi előljáró közegészségügyi hatáskörét, annak nagyobb jelentőségére való figyelemmel, külön is feltüntetni kívánná, ez csakis a 30/1938. B. M. számú rendelettel a kerületi előljáró hatáskörébe utalt közegészségügyi elsőfokú hatósági teendők felsorolásából állhat.*

ad II. (*Közélelmezés.*) Az 1893 : XXXIII. t.-c. 18. §. 3. pontja értelmében a kerületi előljáró feladatkörébe tartozik: »a vásárrendészet és felügyelet gyakorlása piacokon, vásártereken és más elárúsító helyeken; az elárúsítóhelyek kijelölése és a megszabott díjak beszedése; ideiglenes elárúsító helyek engedélyezése különös alkalmatosságokra, mint: vásárok, búcsúk, körmenetek, ünnepélyek stb., a helyek tekintetében a fővárosi rendőrséggel egyetértve; a díjak megállapítása és beszedése.

A törvényben foglalt rendelkezések értelmében a kerületi előljáró hatásköre a vásárrendészeti teendőket illetően a zárt vásárcsarnokokra már nem terjed ki, hatásköre csak a nyílt piacokra vonatkozik.

A vásárcsarnokokban ezt a hatáskört a polgármesteri VIII. ügyosztályhoz tartozó Vásárcsarnokok Igazgatósága látja el.

Az élelmiszerek ellenőrzésének hatályosabbá tétele érdekében azonban a forgalombakerülő élelmiszerek ellenőrzésébe más szervek is bekapcsolódnak, így például: a Vegyészeti és Élelmiszervizsgáló Intézet, továbbá a baromfihús vizsgálatára nézve a közvágóhidaknál működő baromfihúsvizsgáló állatorvosok stb. Ugyancsak húsvizsgálati teendők ellátását szolgálja a közvágóhidaknál újonnan létesített központi húsvizsgáló állomás is.

Az élelmiszerek előállításával és forgalombahozatalával foglalkozó üzemek és kereskedések ellenőrzése tehát részben a kerületi előljárók hatáskörében, ezek szakközegei (kerületi tiszti orvosok és közélelmezési tisztek), részben pedig a polgármesteri ügyosztályokhoz tartozó és a fentiekben felsorolt központi szervek útján történik.

Az ellenőrzés hatályosabbá és rendszeresebbé tétele, valamint a személyzet jobb kihasználása érdekében *helyesebb volna, ha a vásárrendészet és a vásárfelügyelet gyakorlása általában polgármesteri hatáskörbe utaltatnák.* A közélelmezési rendészeti teendők ellátásának központi irányítás alá való helyezése ugyanis nem zárná ki, hogy a polgármester hatáskörének a már ismertetett

megosztása útján a kerületi előljárók is, a polgármester nevében és megbízásából (átruházott hatáskörben) járjanak el.

Az ilyen értelmű szabályozás az egységes szempontok érvényrejuttatásán kívül a decentralizáció elvét is szolgálná ezenkívül rugalmas is lenne, mert a hatáskörök megosztása a mindenkor követelményeknek megfelelően módosulhatna.

ad. III. (*Állategészségügy.*) Az 1893 : XXXIII. t.-c. 18. §-ának 3. pontja értelmében a kerületi előljáró hatáskörébe tartozik az állategészségügyi és származási bizonyítványok kiadása. Bár a törvény egyéb állategészségügyi feladatkörökről nem tesz említést, a kerületi előljárók hatáskörébe tartozik még: a lovak, szarvasmarhák, juhok, kecskék, sertések és ebek nyilvántartása, a lovak és szarvasmarhák adásvételekor a marhalevel kiadása, a felsorolt háziállatok megvizsgálása, az istállók ellenőrzése, állati fertőzőbetegségek esetében a különböző intézkedések megtétele, az elhullott állatoknak az állategészségügyi telepre kiszállításáról való gondoskodás, végül a külföldre szállítandó állatok egészségi állapotának megvizsgálása.

Az 1893 : XXXIII. törvénycikkben foglalt és fogyatékosnak mondható hatásköri rendelkezést az elsőfokú állategészségügyi hatóság feladatkörének részletes szabályozásával az állategészségügyről szóló 1928 : XIX. t.-c. már pótolta.

Az 1928 : XIX. t.-c. 106. §-a a kerületi előljáró hatáskörébe olyan feladatköröket is utal, amelyeket a kis- és nagyközségekben községi bírók elláthatnak, azonban a székesfőváros közigazgatásában már nem tartozhatnak a kerületi előljáró hatáskörébe. A hivatkozott törvény 106. §. 2., 4., 5. és 9. pontjai szerint ugyanis a székesfőváros területén a kerületi előljáró :

»2. az állatvásárterekre felügyel és az állatvásárok, állatdíjazások és állatkiállítások rendtartásának végrehajtásáról gondoskodik ;«

»4. a vágóhídra és vágóhelyre felügyel és a húsvizsgálat felett őrökdi ;«

»5. az állati hullák és állati hullarészek ártalmatlannátételére, a dögtérre, gypmesteri telepekre, állati hullafeldolgozó és állati hullaégető készülékekre és ezek üzemére felügyel ;«

»9. az állatoknak a 40. §-ban körülírt s hozzá bejelentett vagy más úton tudomására jutott megbetegedése (leölés) esetében a hullát késedelem nélkül a dögtérre szállíttatja és az illetékes helyhatósági, vagy a m. kir. állatorvos megérkezéséig őrizteti, egyidejűleg pedig, ha saját véleménye szerint is bejelentési kötelezettség alá tartozó állatbetegség, annak gyanuja vagy fertőzés gyanuja forog fenn, figyelemmel a 41. §-ban foglaltakra, az elsőfokú állategészségügyrendőri hatóságnak intézkedéséig foganatosíttatja az illető betegség esetére megszabott és hatáskörébe utalt elfojtó rendszabályokat ; amennyiben azonban a helyi állategészségügyi hatóság az elsőfokú

állategészségügyi rendőri hatósággal azonos, eme rendszabályok fogantatásáért végreintézkedik.»

Mindezek olyan feladatok, amelyek a székesfővárosban csupán egységesen és központilag intézhetők, miként azokat a gyakorlatban ma is intézik.

Minderre való tekintettel az alkotandó jogszabálynak azt kellene kimondania, hogy *a kerületi előljáró az 1928: XIX. t.-c.-ben foglalt rendelkezéseknek megfelelően — kivéve a törvény 106. §-ának 2., 4., 5. és 9. pontjaiban foglalt rendelkezéseket — ellátja az állategészségügy terén az elsőfokú állategészségügyrendőri és a helyi állategészségügyi hatóság teendőit.*

Ezzel egyidejűen az 1928: XIX. t.-c. 106. §-ának 2., 4., 5. és 9. pontjaiban megállapított teendőket a székesfőváros területén a polgármester hatáskörébe kellene utalni.

ad IV. (Iparhatósági teendők.) Az 1893: XXXIII. t.-c. a kerületi előljárók iparhatósági jogkörét külön nem sorolja fel. Ebben a kérdésben az 1884: XVII. t.-c., majd az 1922: XII. és az 1936: VII. törvénycikkekben foglalt rendelkezések a hivatkozott törvényeket kiegészítő számos más, érvényben lévő jogszabály az irányadó. Az iparügyi közigazgatás terén a hatáskörök újabb szabályozására tehát nincsen szükség és így az alkotandó jogszabály azt a rendelkezést tartalmazhatná, hogy *a kerületi előljáró elsőfokú iparhatóság mindazokban az ügyekben, amelyeket törvény vagy más jogszabály hatáskörébe utal.*

ad V. (Műszaki igazgatás.) Az 1893: XXXIII. t.-c. 18. §. 1. és 2. pontjaiban foglalt rendelkezések értelmében a kerületi előljárók eljárnak a következő ügyekben :

»1. Az építési engedélyek tárgyalásának és az építési vonal, valamint a lejtésvonal kitűzésének kivételével minden magánépítési ügyben, nevezetesen : az építkezések felügyelete, az építési rendtartás végrehajtása, építkezési állványok felállításának engedélyezése, az építési anyaglerakó helyek kijelölése, az ezek használatáért fizetendő díjak megszabása és beszedése : a lakhatási engedélyek ; építkezési engedélyt nem igénylő építkezések és átalakítások ; nemkülönben épületek lebontásának bejelentése és az ezzel kapcsolatos intézkedések ; kutatások engedélyezése.»

»2. A kerületi utak, utcák, terek burkolatának, a póce és egyéb anyagokat levezető közcsatornáknak fenntartása és kijavítása a költségvetés keretén belül ; a tanács által engedélyezett házicsatornák, vízvezető csövek stb. építkezésének ellenőrzése ; a magánosok által készített járdaburkolatok átvétele ; kövezeten vagy járdán magánosok céljaira szükséges ideiglenes használat és változtatások engedélyezése ; az önkényesen tett változtatások büntetése ; a víz- és gázvezetésekre, úgyszintén a közvilágításra való felügyelet.

Amennyiben a fentebb felsorolt építkezések vállalatba adatnak, a munkát a fennálló szabályok figyelembevételével a kerületi előljáróság adja ki, a műszaki átvételt (collaudirozás) a tanács teljesíti.

Új középítéseknel a kerületi előjáróság és annak műszaki tisztviselői a tanács, illetve a főmérnök utasítása szerint működnek közre.»

A törvénynek a fentiekben közölt rendelkezései már csak részben fedik a tényleges helyzetet, mert a kerületi előjáróságok műszaki teendőinek túlnyomó része az eltelt időtartam alatt polgármesteri hatáskörbe került.

A székesfőváros műszaki tevékenysége :

- a) az utakkal,
- b) a csatornázással, a víz-, gáz- és elektromos szolgáltatással,
- c) a középítkezésekkel és
- d) a magánépítkezésekkel

kapcsolatos teendők főcsoportjaira osztható.

Az a) alatt említett műszaki ügyekben a kerületi előjárók törvényben (1890: I. t.-c.) megállapított útrendészeti hatósági hatáskörökön kívül más hatósági jogkört nem gyakorolnak. Az utak karbantartásából álló tevékenységük ma már nem az előjárósági törvény rendelkezésein alapul, hanem a szükséghez mérten adott megbízáson.

A b) alatt megjelölt műszaki ügyek közül a kerületi előjárók csupán a házicsatornáknak a mellék-közcatornákba való bekötését engedélyezik, de ez a teendőjük sem alapul jogszabályon, hanem célszerűségi szempontokon alapuló megbízáson.

A c) alatt említett műszaki ügyekben a kerületi előjáróknak szerep-körük már egyáltalán nincsen.

A d) alatt említett műszaki ügyek intézését s ezekben az ügyekben a hatáskörök megosztását az új Építésügyi Szabályzat állapította meg, amely a polgármester és a kerületi előjáró építésügyi és építésrendészeti hatáskörét teljes egészében rendezte.

Mindezek alapján javasolom, hogy az alkotandó jogszabály a kerületi előjárók műszaki ügyekben való hatáskörének megállapítása tekintetében csupán a következőket tartalmazza: *A kerületi előjáró az Építésügyi Szabályzattal hozzáutalt ügyekben elsőfokú építésügyi és építésrendészeti, az 1890: I. t.-c.-ben foglalt rendelkezéseknek megfelelően pedig elsőfokú úrendészeti hatóság.*

Ennek a szabályozásnak a kiegészítését jelentené továbbá, ha az *alkotandó jogszabály a székesfőváros területén az utakkal és az egyéb közművekkel kapcsolatos műszaki tevékenységet a polgármester hatáskörébe utalná.*

Ez a rendelkezés korántsem jelentené a műszaki ügyek intézésének központosítását, mert az 1930: XVIII. t.-c. 49. §. (4) bekezdésében foglalt rendelkezés módosítása esetén a polgármester az intézkedés jogkörét a hatáskörébe tartozó műszaki ügyekben is a kerületi előjárókkal oszt-hatná meg.

Ilyen nézőpontok alapján a javasolt rendelkezés a legmegfelelőbbben alakíthatja ki a műszaki ügyek intézésének rendjét, mert egyedül a célszerűségi szempontok lehetnek irányadók abban a kérdésben, hogy a műszaki ügyvitel körében milyen ügyek intéztessenek a központi és milyen ügyek a kerületi közigazgatás körében.

Ami a kerületi előjáróknak a közterületfoglalási ügyekben való hatáskörének kérdését illeti, az alkotandó jogszabálynak az eddigi helyzetet kellene lerögzíteni, amelyre nézve elegendő az 1937 : III. t.-c. 1. §. a) pontjában foglalt rendelkezés, amely szerint a kerületi előjáró elsőfokú hatóság azokban az ügyekben, amelyeket valamely jogszabály hatósági jogkörébe utal.

ad VI. (*Tűzrendészeti teendők.*) Ennek a feladatkörnek az ellátását ezidőszereint a tűzrendészet fejlesztéséről szóló 1936 : X. t.-c. s a végrehajtása tárgyában kiadott 180.000/1936. B. M. számú rendelet szabályozza. A hivatkozott rendelet 7. §-ában foglalt rendelkezés értelmében Budapesten az elsőfokú tűzrendészeti hatóság a kerületi előjáró. A tűzrendészeti hatóság ellenőrzési kötelességeit általában a rendelet 32. §-a írja elő, feladatkörébe tartozik azonban számos más teendő is (tűzvizsgálat, ártatlansági bizonyítványok kiadása stb.).

A kerületi előjáróknak ez a hatásköre a hatáskörrendezés szempontjából módosítást nem igényel.

A szabályozás szempontjából elegendő az 1937 : III. t.-c. 1. §. a) pontjában foglalt rendelkezés, amelynek értelmében a kerületi előjáró elsőfokú hatóság azokban az ügyekben, amelyeket valamely jogszabály hatósági jogkörébe utal.

ad VII. (*Társadalompolitikai tevékenység.*) Az 1893 : XXXIII. t.-c. 18. §-ának 6. pontjában foglalt rendelkezés értelmében a kerületi előjáróságok hatáskörébe tartozik :

»6. A közsegélyre szorult fővárosi szegények... nyilvántartása,... rögtöni segélyek nyújtása ; mindez a fennálló szabályok értelmében.«

Általánosan ismert tény, hogy a nagyvárosi élettel együttjár a szegénység kimélyülése. Ezért az élet maga fejlesztette ki a népjóléti közigazgatás terén az erőteljesebb központi irányítást, mert csakis ilyen módon lehet biztosítani a közigazgatásnak ebben az ágazatában az ügymenet zavartalan ellátását és az összes kerületi előjárók működésében az összhang kialakítását.

Arra is figyelemmel kell lenni, hogy a közigazgatásnak a XIX. században kialakult rendészeti jellege fokozatosan szociális jelleggé alakul át s ez a szociális szellem egyre erősebben hatja át a közigazgatásnak minden ágazatát.

Ez a körülmény figyelmeztet arra, hogy a kerületi előjárók társadalompolitikai tevékenységét nem lenne kívánatos törvényes szabályokhoz kötni, mert az igazgatásnak ebben az ágazatában elsősorban azt kell biztosítani, hogy a központi és a kerületi közigazgatás társadalompolitikai szerveinek harmonikus együttműködését kötött szabályok ne akadályozzák.

Ezt az álláspontot támasztja alá az a tény is, hogy a szükséges pénzbeli és természetbeni eszközöket mindenkor a központi közigazgatás bocsátja a kerületi közigazgatás rendelkezésére, amiből következik, hogy a kerületi közigazgatás társadalompolitikai tevékenysége fölött a központi közigazgatás részére az irányító befolyást mindenképen biztosítani kell.

Ennek folytán a kerületi előjáróknak az 1893 : XXXIII. t.-c. 18. §. 6. pontjában biztosított önálló hatáskörét a jövőben nem lenne célirányos fenntartani, hanem a kerületi előjárók ezirányú tevékenységét polgármesteri irányítás alá kellene helyezni.

Az alkotandó jogszabálynak tehát a székesfőváros közigazgatásában a társadalompolitikai teendők ellátását a polgármester hatáskörébe kellene utalni.

A központosításnak természetesen csak elvi jelentősége volna, mert az 1930 : XVIII. t.-c. 49. §-ának (4) bekezdésében foglalt rendelkezés javasolt módosításával a polgármester a társadalompolitikai ügyekben a részére biztosított hatáskörét a szükséges mérvben és módon a kerületi előjárókkal megoszthatja.

ad VIII. (*Gyermekvédelem.*) Az 1893 : XXXIII. t.-c. 18. §-ának 5. pontjában foglalt rendelkezés a kerületi előjárók feladatává teszi a lelencekről való gondoskodást, az elárvult, vagyontalan gyermekek nyilvántartását, ez utóbbiak ápoltatásáról és neveléséről való gondoskodást, mindezt a fennálló szabályok értelmében.

A kerületi előjárók gyermekvédelmi tevékenysége ezidőszert az 1877 : XX. t.-c.-ben, továbbá a 2000/1925. N. M. M. számú rendeletben, valamint a 6000/1931. M. E. számú rendeletben foglalt szabályozáson alapul, amelyekben foglalt rendelkezések szerint *a kerületi előjárók a gyermekvédelmi munkakörüket csupán a székesfőváros árvaszéke részéről átruházott hatáskörben végzik.*

A kerületi előjárók gyermekvédelmi tevékenységében a központi irányító szerv a székesfőváros árvaszéke.

A kerületi előjárók az állami feladattá nyilvánított gyermekvédelmi tevékenységi körükben az arra ráutalt gyermekeknek a gyermekmenhelyekbe való felvételét, a gyermekek és a tartásra kötelezett hozzátartozók anyagi helyzetének felderítését végzik s végül a gyermekeknek a menhelyekből a szülőkhöz való kiadatása iránt is intézkednek. (Anyagi elhagyottsággal kapcsolatban felmerülő ügyek intézése.)

A kerületi előljáróknak ez a feladatköre állandósultnak tekinthető és éppen ezért célszerű volna, ha az alkotandó jogszabály ezt a feladatkört továbbra is meghagyná a kerületi előljárók hatáskörében. Az alkotandó jogszabálynak tehát azt kellene kimondania, hogy *a kerületi előljárók a fennálló jogszabályoknak megfelelően végzik a gyermekvédelmi és a gyámügyekben a feladatkörükbe utalt teendőket.*

ad IX. (Rendőri büntetőbíráskodás.) Az 1893 : XXXIII. t.-c. 21. §-ában foglalt rendelkezés értelmében :

»A kerületi előljáró kihágási bíró minden más hatóság ezen jogának megszüntetésével azon esetekben, melyekben a 20. §. 1—11. pontja alá tartozó ügyekben miniszteri rendelet vagy törvényhatósági szabályrendelet kihágást állapít meg, továbbá az 1880 : XXXVII. t.-c. vonatkozó intézkedésének hatályon kívül helyezésével az 1879 : XL. t.-c. 99., 102., 103., 104., 105., 107., 123., 124., és 125. §-aiban körülírt kihágási ügyekben.«

Ezt a rendelkezést az 1929 : XXX. t.-c. 59. §. (1) bekezdés 1/c) pontjában foglalt rendelkezés módosította, amelynek értelmében Budapesten a rendőri büntetőbíráskodás körébe tartozó ügyekben elsőfokon a rendőrség hatáskörébe utalt ügyekben a kerületi rendőrkapitányság vezetője vagy helyette a belügyminiszter által megbízott tisztviselő, egyéb ügyekben a kerületi előljáró vagy helyette a törvényhatósági bizottság közgyűlése által megbízott tisztviselő dönt.

Az előadottakból következik, hogy a székesfővárosban a kerületi előljárók, illetve helyettük a törvényhatóság által megbízott tisztviselők látják el elsőfokon a rendőri büntetőbíráskodással kapcsolatos teendőket, mindazokban a kihágási ügyekben, amelyeknek elbírálását valamely jogszabály nem utalta kifejezetten a rendőrség hatáskörébe.

A rendőri büntetőeljárás egyes kérdéseinek szabályozására nézve a 65.000/1909. B. M. számú rendelet (Rbsz.) és a 105.000/1909. B. M. számú rendelet (Rüsz.) az irányadó.

A rendőri büntetőbíráskodással kapcsolatban hatáskörrendezésre tehát szükség nincs, az alkotandó jogszabálynak kiondhatja, hogy az 1929 : XXX. t.-c. 59. §. (1) bek. 1/c) pontja értelmében Budapesten *a rendőri büntetőbíráskodás körébe tartozó és a rendőrség hatáskörébe nem utalt ügyekben elsőfokon a kerületi előljáró, vagy helyette a törvényhatósági bizottság által megbízott tisztviselő dönt.*

ad X. (Vízjogi, vízrendőri és a vízszolgáltatási szabályrendeleten alapuló teendők.) Ezekkel a munkakörökkel az 1893 : XXXIII. t.-c. még nem foglalkozott. Az 1885 : XXIII. törvénycikkben foglalt rendelkezések szerint a vízjogi engedélyezési ügyekben elsőfokú hatóság a polgármester. A 45.689/1885. F. M. számú rendelet értelmében a kerületi előljárók — ha őket a polgár-

mester a helyszíni tárgyalás lefolytatásával megbízza — a vízjogi engedélyezési eljárás során is eljárhatnak. A törvényben foglalt rendelkezések értelmében a kerületi előjárók hatáskörébe tartozik elsőfokon az engedélyezett munkák és a vízhasználat feletti felügyelet ellátása, valamint a vízjogi engedélyt nem igénylő ügyekben való intézkedés. Ugyancsak a kerületi előjárók ellenőrzik a vízjogi és a vízhasználati engedélyekben foglalt kikötések megtartását, gyakorolják a vizek és vízművek feletti felügyeletet stb. A kerületi előjárók árvízvédelmi hatósági teendőit a 147/1939. kgy. számú szabályrendelet állapítja meg. Hatáskörükbe tartozik még, a jogszabályokban körülírt esetekben, a hajókikötők és rakodóhelyek kijelölése, a szabadtéri főveny (strand) fürdők létesítésének engedélyezése és más kisebb jelentőségű teendők.

A kerületi előjáróknak a vízszolgáltatással kapcsolatos teendőit első ízben 843/1923, ezt követően a 668/1924, ezidőszent pedig »A székesfőváros vízszolgáltatásáról« alkotott 350/1937. és 301/1938. kgy. számú szabályrendeletek szabályozták.

A jelenleg érvényben levő 350/1937. és 301/1938. kgy. számú szabályrendelet 52. §-ának (1) bekezdésében foglalt rendelkezés értelmében a szabályrendelet alapján a vízműveket megillető összes követelések ügyében elsőfokú hatóság az ingatlan fekvése szerint illetékes kerületi előjáró. A hivatkozott §. (2) bekezdése értelmében a szabályrendelet alapján felmerülő minden egyéb kérdésben ugyancsak az a kerületi előjáró az elsőfokú hatóság, amely az ingatlan fekvése szerint illetékes.

A kerületi előjárók e hatáskörének rendezésével kapcsolatban különösebb intézkedés megtételére szükség nincs, miután az 1937: III. t.-c. 1. §-ának a) pontja értelmében »a kerületi előjáró elsőfokú hatóság azokban az ügyekben, amelyeket valamely jogszabály hatósági jogkörébe utal.« Ez a rendelkezés átfogja a kerületi előjárók fentiekben vázolt hatáskörét is.

ad XI., XII., XIV., XV. és XVI. (*Levente, katonai és hadirokkant ügyek; városi vámok; egyesületek ellenőrzése; halálesetfelvétel és hagyatéki eljárás; gazdasági cselédügyek.*)

Az 1893: XXXIII. t.-c. a levente, továbbá a katonai és hadirokkant ügyekre nézve hatásköri rendelkezéseket még nem tartalmazhatott.

A felsorolt közigazgatási ügyágazatok közül a levente, a katonai és a hadirokkant ügyekben a kerületi előjárók feladatkörét ezidőszent a honvédelemről szóló 1939: II. t.-c., valamint a hadirokkantak és más hadigondozottak ellátásáról szóló 1933: VII. t.-c. állapítja meg.

Az előjárósági törvény a kerületi előjáróknak a városi vámokkal kapcsolatos tevékenységét sem szabályozta. A kerületi előjárók ezirányú tevékenységét a 127/1899. kgy. számú városi vámszabályzat szabályozza.

Nem tartalmaz továbbá rendelkezést a törvény az egyesületek ellenőrzésére nézve sem, miután ezt a feladatkört csupán a 43.810/1899. számmal kiadott Szolgálati Utasítás utalta a kerületi előljárók hatáskörébe.

A halálesetfelvétellel és a hagyatéki eljárással kapcsolatos tevékenységet is újabb jogszabályok utalták a kerületi előljárók hatáskörébe. Az örökösödési eljárásról az 1894 : XVI. t.-c. intézkedett, ezt módosította az 1927 : IV. t.-c. ; a halálesetfelvétellel kapcsolatos eljárást pedig a 11.000/1928—I. M. számú igazságügyminiszteri rendelet szabályozza.

A gazda és a gazdasági cseléd közti szolgálati jogviszonyból eredő közigazgatási és kihágási ügyekben az 1907 : XLV. t.-c. 62. §-a alapján jár el Budapesten a kerületi előljáró. (Ezekben az ügyekben a kizárólagos hatáskörrel a székesfőváros területén ezidőszent a II. kerületi előljáró intézkedik.)

A fentiekben felsorolt ügyágazatokkal kapcsolatos hatáskörök a rendezés szempontjából intézkedést nem igényelnek. Nem szükséges az sem, hogy a kerületi előljárók most felsorolt hatáskörét az alkotandó jogszabály külön-külön megjelölje. A szabályozás szempontjából ugyanis elegendő az 1937. évi III. t.-c. 1. §. a) pontjában foglalt rendelkezés, amely szerint a kerületi előljáró elsőfokú hatóság azokban az ügyekben, amelyeket valamely jogszabály hatósági jogkörébe utal.

ad XIII. (*Iskolakötelesek nyilvántartása.*) Az 1893 : XXXIII. t.-c. 18. §-ának 4. pontja értelmében a kerületi előljárók eljárnak : »A tanköteles és kisdédóvódákba vagy gyermek menhelyekbe való járásra kötelezett gyermekek összeírása és állandó nyilvántartása ; a felügyelet a tanköteles gyermekeknek az iskolákba való beiratására és járására, az iskolát mulasztók szülőinek (gyámok, mesterek, gondviselők) megbüntetésé» ügyében.

Az iskolaköteles korban levő gyermekek nyilvántartásáról későbbi jogszabály külön is rendelkezik és pedig az iskoláztatási kötelezettség teljesítéséről szóló 1921 : XXX. t.-c. Ez a törvény, valamint annak végrehajtási utasítása (130.700/1922. V. K. M. számú rendelet) a kerületi előljárók szóbanforgó teendőit pontosan körülírják.

A kerületi előljáróknak az iskolaköteles korba kerülő gyermekek összeírása a ma fennálló rendszer szerint igen nagy nehézséget okoz. A hivatkozott miniszteri rendelet II. fejezetében foglalt rendelkezések szerint az iskolaköteles korba kerülő gyermekek összeírásához a kerületi előljáróknak ugyanis a következő módszerek állhatnak rendelkezésükre :

1. a tanköteles gyermekek általános — minden népszámlálással kapcsolatos — összeírása,

2. a tanköteles korba lépő gyermekekről a háztartások fejeinek vagy a háztulajdonosoknak vagy ezek megbízottjainak bejelentési kötelezettsége,

3. adatszolgáltatás :

- a) az anyakönyvi hivatalok,
- b) a bejelentő hivatalok,
- c) az elsőfokú iparhatóságok,
- d) a községekben működő iskolák részéről.

Ezekről a megoldási lehetőségekről az állapítható meg, hogy a nagyvárosi közigazgatásban egyikük sem vezethet célra. Népszámlálás ugyanis csak minden tíz évben van, az anyakönyvi hivatalok adatai csak a születés időpontjában fennállt lakásra vonatkoznak, a bejelentő hivatal csak a szülők és az egyéb leszármazási adatok ismeretében adhat felvilágosítást, de — amint a tapasztalatok mutatják — ez a hivatal sem működik minden esetben tökéletes pontossággal. Az elsőfokú iparhatóság adatai csak a tanoncokra vonatkoznak. Végül az iskolák adatszolgáltatásai sem bizonyulnak megbízhatóknak, mert jobbára éppen azoknak az iskolaköteleseknek adataira van szükség, akik az iskolát nem látogatják.

Mindezek figyelembevételével csak egy módszer mutatkozik alkalmasnak : az összes iskolaköteleseknek *évenként ismétlődő* összeírása.

Ennek a munkálatnak a lebonyolítására a székesfőváros statisztikai hivatala lehet egyedül alkalmas.

Az előadottakra való tekintettel az alkotandó jogszabálynak azt kellene kimondania, hogy *az iskolaköteles gyermekek nyilvántartása, ezek beiratására való felhívás és a hivatalból való beírás iránti intézkedés (1921 : XXX. t.-c. 8. §.) Budapest székesfőváros területén a polgármester hatáskörébe tartozik* s ílymódon az 1921 : XXX. t.-c. 8. §-ának ellentétes hatásköri rendelkezései Budapest székesfővárost illetően hatályukat veszítik.

ad XVII. (*Szegénységi (vagyon) és helyhatósági bizonyítványok.*) Az 1893 : XXXIII. t.-c. 18. §-ának 7. pontja értelmében a kerületi előljárók feladatkörébe tartozik : »a szegénységi és a kerületben lakók személyi viszonyairól szóló mindennemű bizonyítványok kiállítása.«

A kerületi előljárók ezirányú hatáskörét az 1937 : III. t.-c. 1. §-ának d) pontjában foglalt rendelkezés a következőképen szabályozza :

A kerületi előljáró... »kiadja azokat a hatósági bizonyítványokat, amelyek kiállítását jogszabály hatáskörébe utalja.«

Miután az 1937 : III. t.-c. 1. §-ában foglalt rendelkezés a kerületi előljáróknak ezirányú hatáskörét kimerítően szabályozza, a hatáskörrendezés tekintetében az alkotandó jogszabály az 1937 : III. t.-c. 1. §-ának d) pontjában foglalt rendelkezést ismételheti.

ad XVIII. (*Községi bíráskodás.*) A községi bíráskodás tekintetében az 1893 : XXXIII. t.-c. 22. §-ában foglalt rendelkezést már teljes egészében hatályon kívül helyezte az 1930 : XVIII. t.-c. 56. §-a.

A székesfőváros törvényhatósági bizottsága az 1930: XVIII. t.-c. 56. §-ának (6) bekezdésében foglalt rendelkezéseknek megfelelően a kerületi városbíró tiszteletdíját, megbízatásának időtartamát és fegyelmi hatóságát a 452/1935. kgy. számú szabályrendeletével szabályozta.

A hivatkozott jogszabályok a kerületi városbíró jogállását és szolgálati jogviszonyát kimerítően szabályozták, ennél fogva az alkotandó jogszabály az 1930: XVIII. t.-c. 56. §-ában foglalt rendelkezéseket ismételheti meg.

ad XIX. (*Anyakönyvi ügyek.*) Az 1893: XXXIII. t.-c. a kerületi előljáró anyakönyvi joghatóságával még nem foglalkozhatott, miután az állami anyakönyvi hivatalokat az 1894: XXXIII. t.-c. állította fel.

A 256.992/1924. B. M. számú belügyminiszteri körrendelet az addig független állami anyakönyvi hivatalok különállását megszüntette és az anyakönyvi teendők ellátását a közigazgatási teendők közé sorolta.

A megjelölt belügyminiszteri körrendelet kimondta, hogy a székesfővárosnak minden egyes közigazgatási kerülete önálló anyakönyvi kerület. Ennek következtében minden állami anyakönyvvezetőségnek az anyakönyvvezetője a kerületi előljáró lett.

A kerületi előljárók azonban ezzel a munkakörrel ténylegesen nem foglalkoznak, ezt a munkakört az anyakönyvvezetőségek tényleges vezetésével megbízott anyakönyvvezetőhelyettesek útján látják el, akik a megbízatást a polgármestertől kapják, de minden egyes esetben előzetes belügyminiszteri hozzájárulás után.

Az anyakönyvvezetőhelyettesek kijelölésének jelenlegi módját jelentősen egyszerűsíteni, ha az alkotandó jogszabály a székesfőváros területén az anyakönyvvezetőhelyettesek kijelölését a polgármester hatáskörébe utalná, azzal a kötelezettséggel, hogy a megbízott anyakönyvvezetőhelyettesek adatait utólagosan jelentse be a belügyminiszternek. Ez az egyszerűsítés azzal az előnnyel járna, hogy egyik anyakönyvi kerületből más anyakönyvi kerületbe való áthelyezés esetén az anyakönyvvezetőhelyettes az új közigazgatási kerületben azonnal megkezdhetné működését, még mielőtt a belügyminiszter hozzájárulása leérkezik.

Célszerűnek látszanék az anyakönyvi törvény (1894: XXXIII. t.-c.) 52. §-ának a módosítása is, amely a kötelező kihirdetésről intézkedik. A hivatkozott törvényhely értelmében Budapesten a házasodni kívánó felek kihirdetése a mindkét fél lakása szerint illetékes állami anyakönyvvezetőségen, azonkívül a Központi Városházán történik. Erre a célra évenként mintegy 60.000 darab nyomtatványra van szükség.

A Központi Városházán történő kihirdetésnek gyakorlati jelentősége nincs, miután a székesfőváros lakossága egymást ugysem ismeri annyira, mint egy kisváros, vagy község lakossága.

Helyesebbnek látszanék a kihirdetési nyomtatványokat csupán az illetékes anyakönyvvezetőség épületében kifüggeszteni.

Rámutatok még arra is, hogy az anyakönyvi törvény értelmében a vegyesházasságok kötése esetén a gyermekek vallására vonatkozó megegyezések csak akkor érvényesek, ha azokat kir. közjegyző, kir. járásbíró, polgármester vagy főszolgabíró előtt, megállapított alakszerűségek mellett kötik meg. A székesfőváros területén ezeknek a megegyezéseknek a megkötése túlnyomórészt a polgármesteri IV. ügyosztályban történik.

Ugyancsak az anyakönyvi törvény írja elő, hogy a házasságkötés előtti kihirdetés alóli felmentés a polgármester hatáskörébe tartozik.

Az 1930: XVIII. t.-c. 49. §-ának (4) bekezdésében foglalt rendelkezés módosítása esetén a polgármester az anyakönyvi ügyekben a részére biztosított elsőfokú hatáskört a szükséges mérvben és módon a kerületi előjárókkal oszthatná meg. Ennek eredményeként mind a gyermekek vallására vonatkozó megegyezések megkötésénél, mind a házasságkötések kihirdetése alóli felmentéseknél a kerületi előjárók a polgármester nevében és megbízásából eljárhatnának.

A kerületi előjáró hatáskörét megállapító jogszabály tehát a kerületi előjárók anyakönyvvezetői teendőivel kapcsolatosan a következő rendelkezést tartalmazhatná:

Az egyes közigazgatási kerületekben az anyakönyvvezető a kerületi előjáró. Az anyakönyvvezető-helyetteseket a polgármester jelöli ki s erről a belügyminiszterhez jelentést tesz.

Egyidejűen gondoskodni kellene arról is, hogy az 1894: XXXIII. t.-c. 52. §-ában foglalt rendelkezés Budapest székesfővárosra nézve akként módosuljon, hogy a házasságkötések kihirdetése csak a házasuló felek lakhelye szerint illetékes anyakönyvi hivatalok épületében történjék meg.

ad XX. *(Számvevőszégi és pénztári szolgálat.)* A számvevőszégi szolgálat — Nagy-Budapest megvalósulása szempontjából — különleges rendezést nem igényel, hasonlóképen nem lenne szükséges a pénztári szolgálat különleges rendezése sem. Az új törvényhatóság megalakulása esetén a székesfőváros közigazgatásának számvevőszégi és pénztári szolgálatában csupán a személyzeti létszámot kellene szaporítani.

ad XXI. *(Adóügyi igazgatás.)* Nagy-Budapest megvalósítása a székesfőváros adóigazgatásának mai szervezetét lényegében nem változtatná meg.

A mai helyzet szerint a székesfőváros 14 közigazgatási kerülete 19 adókerületre oszlik.

Ezekben az adókerületekben a kerületi adószámviteli osztályok kezelik és részben ki is vetik azokat a közszolgáltatásokat, amelyeket különböző

jogszabályok hatáskörükbe utalnak, ezenkívül az összes közszolgáltatások biztosításával és behajtásával is foglalkoznak.

Az adószámviteli osztályok az állami pénzügyi hatóságok ellenőrzése mellett működnek, állandó szakszerű központi irányításukat és ellenőrzésüket pedig a központi adószámviteli hivatal (a jövőben: Központi adóhivatal) végzi, mely központi szerv egyúttal az osztályok munkájának egységét és egyöntetűségét is biztosítja. A központi adóhivatalba érkeznek be ezenkívül a kerületi számadások, melyek a központi munkaanyaggal számadási egységet képeznek.

A kerületi előljáróknak az adószámviteli osztályok személyzete felett fegyelmi jogkörük van, azonban munkájuk szakszerű irányításába és ellenőrzésébe nem folynak be, ezt a mind bonyolultabbá váló adóviszonyok között már nem is vállalhatnák. (A közadók kezeléséről szóló 1927. évi K. K. H. Ö. nem is említ ilyen értelemben kerületi előljárói funkciókat.)

Említésreméltó, hogy az adókezeléssel kapcsolatban előforduló kifizetések (pl. adóvisszatérítések) a kerületi előljárók rendelkezése alatt álló kerületi pénztár útján, a kerületi előljáró utalványozására történnek.

A fentiekből kitűnően a kerületi előljáróknak az adókezeléssel kapcsolatban szerepük alig van.

Ilyen okok miatt alakult ki évtizedek alatt a helyzet akként, hogy a kerületi adószámviteli osztályok tulajdonképpen a központi adóhivatal kerületi szerveivé váltak. Ez a fejlődés nem is nélküli teljesen a törvényes alapot, mert a régebbi különböző jogszabályok is ilyen célú intézkedéseket tartalmaztak. Az 1872. évi szervezési szabályzat 197. §-a értelmében: »A fővárosi adóhivatal a központban, azonkívül a kezelés könnyítése céljából a közigazgatási kerületekben működik.« Az 1893: XXXIII. t.-c. 23. §-a szerint: »Minden kerületi előljárósággal kapcsolatban a városi adóhivatalnak egy, az illető kerületre kiterjedő osztálya szervezendő.« Az 1927. évi K. K. H. Ö. 25. §-a kimondja: »Budapest székesfőváros területén a közadók kezelése a városi adóhivatalnak kerületi osztályai szerint elkülönítendő.«

Szükséges volna tehát, hogy az alkotandó jogszabály a központi adóhivatal és a kerületi adószámviteli osztályok szerves egységét ugyancsak kimondja.

A gyakorlat alakította ki továbbá azt a helyzetet, amely szerint a kerületi adószámviteli osztályok nemcsak a számadási és a munkaanyagot illetően alkotnak egységet a központi adóhivattal, hanem bizonyos mértékben a személyzeti létszám tekintetében is. A célszerűségi szempontokra való tekintettel egyes tanácsi határozatok és polgármesteri rendeletek már fel

is hatalmazták az adóhivatali igazgatót, hogy az adóhivatali szolgálat három ágazatában: a behajtási, fogyasztási kirendeltségi és forgalmi adó ellenőrzési ügyekben — sürgős esetekben — a személyzet áthelyezése iránt saját hatáskörében intézkedhessék. Ezt a célszerű intézkedést továbbra is fenn kellene tartani. Az alkotandó jogszabálynak tehát olyan rendelkezést is kellene tartalmaznia, amelynek értelmében az adóhivatali igazgató az ideiglenes szolgálati jogviszonyban levő (havidíjas, napidíjas) alkalmazottak, továbbá a fogyasztási adókirendeltségek tisztviselői és hivatalnokai, valamint a forgalmiadó ellenőrzésével megbízott, végül az adószedői szakhoz tartozó tisztviselők és hivatalnokok áthelyezési ügyeiben — a polgármester utólagos jóváhagyásával — saját hatáskörében intézkedhetik.

Kíváncsún lenne továbbá olyan rendelkezésről is gondoskodni, amely kimondaná, hogy az adóhivatali személyzet a kerületi közigazgatás más ágazataiban nem foglalkoztatható.

Egyébként a tervezett változtatás esetében az adókerületek kérdése is tisztázandó volna.

Az adókerületek határait a K. K. H. Ö. 25. §-a értelmében a pénzügyminiszter rendelettel szabja meg.

Az adókerületek alakításánál a közönség kényelmének szolgálata az irányadó szempont. Az elérendő cél az, hogy az adózó minél könnyebben és minél rövidebb idő alatt tehessen eleget adózási kötelezettségének.

Elgondolásom szerint mindenütt, ahol az új közigazgatási beosztás szerint kerületi előjáróságok vagy kirendeltségek működnének, külön adókerületeket kellene létesíteni.

Minden adókerületben kerületi adóhivatal működne, a központi adóhivatal szakszerű ellenőrzése és irányítása mellett, továbbá a számadási és munkaanyag, valamint a személyzeti létszám fentiekben vázolt egységének biztosításával.

A kerületi előjáróknak fegyelmi jogköre érintetlen maradna. Ezt illetően egyébként hivatkozni lehetne a K. K. H. Ö. vonatkozó rendelkezéseire. A K. K. H. Ö. 75. §-a ugyanis országos vonatkozásban a főszolgabírák jogkörét illetően a következőkben intézkedik: »A főszolgabírák kötelesek a közadók behajtásával megbízott és az erre való felügyeletre hivatott községi (városi) közegeket a behajtás körüli tevékenységükben szemmel tartani, az észlelt vagy a bejelentett törvény- vagy szabályellenesség, avagy mulasztás esetében annak elhárítása iránt intézkedni.«

Természetesen ugyancsak érintetlen maradna a kerületi előjárók eddigi utalványozási jogköre is, az adókerületekben létesítendő adópénztárak által történő kifizetésekre vonatkozóan.

A kirendeltségek feladatkörének megállapítása.

Az 1930 : XVIII. t.-c. 55. §-ának (4) bekezdésében foglaltak szerint a körzetek (kirendeltségek) megalakítása és feladatkörük megállapítása szabályrendelettel történik.

A törvény tehát ennek a kérdésnek a megoldását szabályrendeleti útra terelte. A hivatkozott rendelkezésből azonban nem következik az, hogy a kirendeltségek megalakításáról és feladatkörük megállapításáról feltétlenül külön szabályrendeletet kell alkotni. Épen ezért a kirendeltségek megalakításával kapcsolatos rendelkezéseket nézetem szerint a kerületi előjáróságokról szóló szabályrendeletbe volna a legcélszerűbb beilleszteni, feltéve, hogy a kormányhatóság a kerületi előjárók hatáskörének rendezését is az 1937 : III. t.-c. 2. §-ának (2) bekezdésében foglalt rendelkezés alapján önkormányzati feladattá nyilvánítja. Ez a megoldás az egyszerűsítési törekvéseket is szolgálná, mert ilyen módon a kerületi előjáróságokkal kapcsolatos joganyagot egy szabályrendelet tartalmazhatná.

A kirendeltségek szervezetére vonatkozó alapvető rendelkezések az 1930 : XVIII. t.-c. 55. §-ának (5) bekezdésében foglaltak szerint a következők :

»(5) A körzet vezetőjét és helyettesét, valamint a körzet ügykörének ellátásához szükséges egyéb személyzetet a kerületi előjáró alá rendelt tisztviselők, illetve alkalmazottak közül a polgármester rendeli ki. A körzet vezetője és helyettese csak fogalmazói karbeli tisztviselő lehet. A körzet vezetője a rábízott ügyeket — a kerületi előjáró felügyelete alatt — személyes felelősség mellett intézi. A körzet vezetőjének határozata (intézkedése) hatályosság és az ellene használható jogorvoslat szempontjából a kerületi előjáró határozatával (intézkedésével) azonos tekintet alá esik.«

A kirendeltségek vezetői feladatkörének megállapításánál az alkotandó jogszabálynak — többek közt — az alábbi rendelkezéseket kellene tartalmaznia :

»A kirendeltség vezetője :

a) a kerületi előjáró mint az önkormányzati közigazgatás kerületi hatósága helyett eljár azokban az ügyekben, amelyeket a törvényhatósági bizottság szabályrendelet útján feladatkörébe utal,

b) végrehajtja a székesfőváros központi hatóságainak, a reá nézve illetékes kerületi előjárónak és — amennyiben jogszabály értelmében erre köteles — más hatóságoknak rendelkezéseit és utasításait is,

c) figyelemmel kíséri a kirendeltség területének életviszonyait, a kerületi előjáró útján a polgármesternek előterjesztéseket, illetőleg javaslatokat tesz.«

A kirendeltségi vezető feladatkörének megállapításával kapcsolatban szükség volna továbbá olyan rendelkezés felvételére, mely egyfelől a kirendeltség vezetőjének az alárendelt személyzettel, másfelől a kerületi előjárónak a kirendeltség vezetőjével és a kirendeltség személyzetével szemben fennálló viszonyát részletesen körülírja.

A kirendeltség vezetőjét, helyettesét és a körzet személyzetét a törvény rendelkezései szerint a polgármester a kerületi előjáró alá rendelt alkalmazottak közül rendeli ki. Ebből következik, hogy a kirendeltség vezetője egész személyzetével együtt szolgálati szempontból a kerületi előjáró alá van rendelve, aki így a kirendeltség egész személyzetének is hivatali fellebbvalója. Ezt a megállapítást az alkotandó jogszabálynak kifejezetten tartalmaznia kellene.

Ugyanakkor kimondandó lenne, hogy a kirendeltségben szolgálatot teljesítő alkalmazottak közvetlen hivatali fellebbvalója a kirendeltség vezetője.

A kirendeltség ügykörének ellátásáért a törvény szerint a vezető saját személyében felelős, az ügyek intézése felett a kerületi előjáró azonban felügyeletet gyakorol.

E felügyelet gyakorlásának ellátása részben rendszeresen tartandó hivatalvizsgálatok útján történhetik, részben pedig a jogszabályban a kerületi előjáró részére biztosítandó olyan jogkör gyakorlásából állhat, amelynek értelmében a kirendeltség vezetőjének ügykörébe utalt bármilyen ügyre nézve felvilágosítást kérhet, az iratokba betekinthet és esetleges észrevételeit a polgármesterrel közli.

A kirendeltség vezetőjének határozatait, amelyek hatályosság és az ellenük használható jogorvoslat szempontjából a kerületi előjáró határozatával esnek egy tekintet alá, »a kerületi előjáró helyett... a kirendeltség vezetője« aláírással kiadmányozná.

A törvénynek a kirendeltségekre vonatkozó rendelkezése szerint a kirendeltségek vezetőinek feladatkörét szabályrendelet útján kell megállapítani.

Bár a kirendeltségek feladatkörébe utalandó ügyeket a szabályrendeletnek Nagy-Budapest egész területén egységes szabályozás szerint kellene megállapítania, mégis — figyelemmel arra, hogy az előzőekben kifejtett okfejtés szerint a székesfőváros polgármestere az 1930: XVIII. t. c. 49. §-ának (4) bekezdésében foglalt rendelkezés módosításával az elsőfokon hatáskörébe tartozó ügyekben az intézkedés jogát a kerületi előjárókkal is megoszthatja — a szabályrendeletnek elsősorban arra kellene felhatalmazást adnia a polgármesternek, hogy azokban az ügyekben, amelyekben a kerületi előjárók intézkedési joga a polgármester megbízásán alapul,

a kerületi előljárók az intézkedés jogát a kirendeltségek vezetőivel a polgármester hozzájárulásával megoszthassák.

Az egyéb ügyekben, amelyekben a kerületi előljárók hatásköre jogszabályon alapul, az alkotandó szabályrendeletnek a kirendeltségek feladatkörét taxációs alapon kellene megállapítania.

A kirendeltségek feladatkörének meghatározásánál elsősorban a célszerűségi szempontokat kell figyelembe venni. Ez azt jelenti, hogy a kerületi előljáró hatáskörébe utalt ügyek közül ki kell választanunk azokat az ügyköröket, amelyeknek a kirendeltség útján történő intézése egyrészt a közigazgatás eredményességét, másrészt a kirendeltségi lakosság jogos igényeinek kiszolgálását biztosítaná.

A kirendeltségek feladatkörének elhatárolásánál nem mulasztható el annak a körülménynek a figyelembevétele sem, hogy az érdekelt lakosság ezideig nagyközségi szervezetben élt és így a lakóhelyéhez közel eső község-házán leggyakrabban előforduló ügyes-bajos dolgait elintézhette. A nagy távolságokra való figyelemmel tehát a jövőben is biztosítani kell azt, hogy ezeket az ügyeket az érdekeltek a jövőben is lehetőleg lakóhelyükön, a kirendeltség útján elintézhessék.

A kirendeltség feladatkörének megállapításánál számba kell venni a kirendeltség személyzetének létszámát, valamint azt is, hogy ezen a létszámon belül az egyes szakigazgatási ágak képviselve lesznek-e. Ez pedig elsősorban a felmerülő munkafeladatok mennyiségétől függ. Nem volna célszerű a kirendeltségek személyzetét túlméretezni, mert ebben az esetben főleg a szakigazgatáshoz tartozó munkaerők nem lennének megfelelően kihasználva.

Az előbb vázolt szempontok figyelembevételével a kerületi előljáró hatáskörébe tartozó ügyeknek a kirendeltség területén történő intézése tekintetében az alábbiak szerint kellene eljárni:

ad I. (*Közegészségügy.*) A kirendeltségek területi kiterjedése továbbá a lakosság lélekszáma a kirendeltségekhez külön tisztí orvos beosztását nem teszi megokolttá.

A megalakítandó kirendeltségek mind volt nagyközségek területéből alakulnak és ilymódon ezeken a helyeken külön tisztiorvos ezideig sem működött. Községi orvos azonban valamennyi község területén működött.

A községi orvosoknak a 900/1936. B. M. számú rendelet 24. §-ában megállapított feladatköre általában tágabb a székesfővárosi kerületi orvosok részére biztosított feladatköröknél. Ennek az az oka, hogy a járási tisztí orvos nem tartózkodik állandóan a községek területén és így a községi orvost olyan ügyek intézésével is meg kellett bízni, amelyeket a székesfőváros területén a tisztí orvos lát el.

Nagy-Budapest megalakulása után a tiszti orvosok és a kerületi orvosok feladatkörét illetően is lehetőleg egységes helyzetet kellene teremteni.

Elgondolásom szerint a kirendeltségek területén oda állandóan beosztott kerületi orvosok teljesítenének szolgálatot.

A beosztott kerületi orvos ugyanazokat a teendőket látná el, mint a székesfőváros többi kerületi orvosa, amellet azonban a kirendeltség területén előforduló és a közegészségügyre kihatással bíró jelenségek megfigyelésében és általában a közegészségügyi szolgálatra háruló közfeladatok elvégzésében való közreműködés terén is szerephez jutna, mint-hogy erre annál a körülménynél fogva, hogy a helyszínen lakik, első-sorban alkalmas.

A kirendeltségek feladatkörére vonatkozóan tehát az alkotandó jogszabályba a kirendeltséghez beosztott kerületi orvos feladatkörére nézve az alábbi rendelkezéseket kellene felvenni:

»A kirendeltségekbe beosztott kerületi orvos:

1. a közegészségügyi szolgálatban a kirendeltség vezetője egészségügyi közfeladatainak elvégzésében közreműködni köteles,

2. feladata a kirendeltség területén előforduló mindazoknak a jelenségeknek megfigyelése, amelyek a közegészségügy előmozdítására vagy hátrányára szolgálnak és köteles ezekről a tiszti főorvost és a kerületi tiszti orvos útján a kerületi elöljárót tájékoztatni,

3. teljesíti az elrendelt kötelező védőoltásokat,

4. gyógyítja a szegénybetegeket és a szegénysorsú testi fogyatkozásban szenvedőket (vakok, süketnémák, nyomorékok),

5. felügyel a dajkaságba adottakra,

6. teljesíti mindazokat a feladatokat, amelyeket valamely hatósági rendelkezés feladatkörébe utal,

7. működéséről a tiszti főorvosnak és a kerületi elöljárónak havonta jelentést tesz.

A kirendeltségekbe beosztott kerületi orvos hatósági orvosi bizonyítványt nem állíthat ki.»

ad II. (Közelelmezés.) A kerületi elöljárók feladatkörére vonatkozóan tett javaslatom értelmében a városrendészet és a vásárfelügyelet gyakorlása a jövőben általában a polgármester hatáskörébe tartoznék, úgy azonban, hogy a polgármester ezt a hatáskörét a kerületi elöljárókkal is megoszthatná, akik ebben az esetben az ilyen ügyekben a polgármester nevében is megbízásából járnának el.

Ez a megoldás nem zárná ki azt sem, hogy a kerületi elöljáró — abban az esetben, ha a polgármester nevében és megbízásából vásárrendészeti és

vásárfelügyeleti teendőket gyakorol, — ezt a feladatkörét a kirendeltség területén a vezetőre bízta.

Az alkotandó jogszabályba tehát a kirendeltség területén felmerülő vásárrendészeti és vásárfelügyeleti teendőkre nézve olyan értelmű rendelkezést kellene felvenni, amely szerint *a kerületi előljáró a kirendeltség területén a polgármester előzetes hozzájárulásával és a polgármester által megállapított mérvben és módon a kerületi előljárók ügykörében végzendő vásárfelügyelői és vásárrendészeti teendők ellátásával a kirendeltség vezetőjét megbízhatja.*

ad III. (*Állategészségügyi teendők.*) A kirendeltségek által végzendő állategészségügyi teendők ellátásával kapcsolatosan az alkotandó jogszabálynak azt kellene kimondania, hogy *a kirendeltséghez beosztott állatorvos felladatkörébe az 1928: XIX. t.-c. 114. §-ában a helyhatósági állatorvos felladatkörébe utalt teendők ellátása tartozik, kivéve azokat az ügyeket, amelyeket a jelen tanulmány a székesfőváros területén a polgármester hatáskörébe tartozandónak minősít* (1928: XIX. t.-c. 106. §. 2., 4., 5. és 9. pontjaiban foglalt feladatok. Lásd a Tanulmány 44. oldalát).

ad IV. (*Iparhatósági teendők.*) A kirendeltség által végzendő iparhatósági teendők elhatárolásánál elsősorban azt kell figyelembe venni, hogy a községekben az elsőfokú iparhatóság a főszolgabíró volt, tehát a kirendeltség lakossága az ipar gyakorlásával kapcsolatos ügyeit lakóhelyén nem intézhette el.

Minthogy az iparüzőkről vezetett nyilvántartás (iparlajstrom) a kirendeltség területére nézve elkülönítetten nem vezethető, a kirendeltség területén az elsőfokú iparhatósági teendők gyakorlását továbbra is általában a kerületi előljáró részére kellene fenntartani.

Ez az elvi állásfoglalás azonban nem zárja ki azt, hogy a kerületi előljáró iparhatósági jogköréből egyes ügyek intézése a kirendeltségi vezető hatáskörébe utaltassék. Ilyen teendők volnának:

1. *a gyári és a szabadipari munkakönyvek kiadása, alkalmaztatások ki- és bejelentésének láttamozása (lajstrommácsolat),*

2. *a tanoncszerződések megkötése és az ezzel kapcsolatos nyilvántartás,*

3. *az önálló iparüzéssel kapcsolatos teendők közül:*

a) *a korai kezdés, illetve túlóra engedélyezése és nyilvántartása,*

b) *az egyes közellátási cikkekkel való kereskedelemre (iparüzésre) kijelölés iránti kérelmek előkészítése abból a szempontból, hogy ilyen üzletre a környéken szükség van-e és ennek jelentése a ker. előljáró útján a polgármesterhez;*

c) *gyárszerüség vizsgálat,*

d) *sütődevizsgálat,*

e) *munkarendek és jüggelékek láttamozása,*

f) *cukrászda jelleg elbírálása,*

- g) alkalmazottak túlórázásának engedélyezése és kimutatások vezetése,
- h) az üzlet külső megjelölésének ellenőrzése (iparüző nevének feltüntetése).

ad. V. (*Műszaki igazgatás.*) Azt a kérdést, hogy a műszaki igazgatás terén a kirendeltség milyen szerepet lásson el, a kirendeltségek települési viszonyainak és az ott folyó építkezési tevékenységnek külön-külön történő elbírálása útján lehetne eldönteni. Falusias jellegű kirendeltségben külön mérnökalkalmazott beosztására nem lesz szükség és így ilyen esetben a kirendeltség vezetője részére a műszaki igazgatás terén hatáskört sem kell biztosítani. Ahol viszont külön mérnök beosztása az előbb említett szempontok figyelembevételével mellett indokoltnak mondható, célszerű volna, ha a kirendeltség vezetője részére a műszaki igazgatás terén intézkedési jogkört biztosítanánk.

Ezt a kérdést azonban az előadottakra való figyelemmel esetenként kell elbírálni és ezért leghelyesebb volna, ha az alkotandó jogszabály a közéletmezési ügykörrel kapcsolatosan javasolt megoldáshoz hasonlóan azt a rendelkezést tartalmazná, hogy a *kerületi előljáró a kirendeltség vezetőjét a polgármester előzetes hozzájárulásával és a polgármester által megállapított mérvben és módon az átruházott hatáskörben hozzá tartozó műszaki teendők ellátásával megbízhatja.*

Azokban a kirendeltségekben, ahol állandóan beosztott mérnök nem teljesít szolgálatot, a műszaki igazgatás szempontjait olymódon lehetne kellőképpen biztosítani, ha a kerületi előljáró mellé beosztott egyik mérnök meghatározott napokon a kirendeltség székházában tartózkodnék. Ez a megoldás egyrészt alkalmat adna a felek részére arra, hogy a kerületi mérnökkel közvetlenül lakóhelyükön érintkezhessenek, másrészt a kerületi mérnök ellenőrző feladatkörének elvégzését is lehetővé tenné.

ad VI. (*Tűzrendészeti teendők.*) A kerületi előljárók részére az 1936: X. t.-c.-ben biztosított elsőfokú tűzrendészeti hatósági teendőket — elgondoláson szerint — a kirendeltség területén is közvetlenül a kerületi előljáró látná el.

ad VII. (*Társadalompolitikai tevékenység.*) A kerületi előljárók feladatkörére vonatkozóan tett javaslatom szerint a székesfőváros területén a társadalompolitikai tevékenység ellátása a jövőben polgármesteri hatáskörbe fog tartozni, a polgármester pedig ezt a hatáskörét az általa szükségesnek látott mérvben és módon a kerületi előljáróval is megoszthatná.

A szociális igazgatás elsőrangú fontosságára való figyelemmel kívánatos volna, ha a polgármester megbízása folytán a kerületi előljárók által végzendő társadalompolitikai teendőket a kirendeltség területén a kirendeltség vezetője látná el. Elsősorban a hatóság támogatására leginkább rászoruló szegényekkel kapcsolatos ügyekben kell ugyanis megvalósítanunk azt az elvet, hogy az érdekeltek ügyes-bajos dolgaikat lehetőleg lakóhelyükön intézhessék el.

Mindezekre való tekintettel a társadalompolitikai feladatoknak a kirendeltség területén történő ellátására vonatkozóan az alkotandó jogszabályba ugyanolyan rendelkezést kellene felvenni, mint amilyen rendelkezés felvételére a műszaki ügykörökkel kapcsolatosan tettem javaslatot.

ad VIII. (*Gyermekvédelem.*) A kerületi előjárók gyermekvédelmi tevékenységét az szabja meg, hogy a székesfőváros árvaszéke a kerületi előjárók közreműködését a 2000/1925. N. M. M. számú rendeletben megengedett keretek között milyen mértékben veszi igénybe. A kerületi előjárók a székesfőváros árvaszékének felhatalmazása alapján jelenleg az anyagi elhagyottság kérdésében határoznak, továbbá az arra ráutalt gyermekek gondozása körül részben előkészítő (kivizsgálási) és részben végrehajtási szerepük van.

A társadalompolitikai tevékenységhez hasonlóan a gyermekvédelmi ügykör is megkívánja, hogy a hatóság ilyen irányú tevékenységét az arra rászoruló lakóhelyük közelében vehessék igénybe.

Az alkotandó jogszabálynak a gyermekvédelmi ügykörrel kapcsolatosan tehát azt a rendelkezést kellene tartalmaznia, hogy *a gyermekvédelmi és gyámügyekben a kerületi előjárókra háruló teendőket a kirendeltség területén a kirendeltség vezetője látja el.*

ad IX. (*Rendőri büntetőbírói ügyek.*) A kirendeltségekké alakuló nagyközségek területén a közigazgatási hatóságok hatáskörében elbírálásra kerülő rendőri büntetőbírói ügyekben elsőfokon ezideig — járási székhelyén — a főszolgabíró döntött.

A székesfőváros területén az 1929 : XXX. t.-c.-ben foglalt rendelkezések szerint ezeknek az ügyeknek az intézése elsőfokon a kerületi előjáró, illetve helyette a törvényhatósági bizottság közgyűlése által megbízott tisztviselő hatáskörébe tartozik. A kerületi előjáró a rendőri büntetőbírói ügyek intézésében csak ritkán vesz részt személyesen, a kerületi előjáróságon rendőri büntetőbírói megbizatással működő tisztviselők pedig ebben a minőségükben a kerületi előjárótól függetlenül, saját hatáskörükben járnak el.

Erre való tekintettel az alkotandó jogszabálynak olyan rendelkezést kellene tartalmaznia, amelynek értelmében *a kirendeltség területén a rendőri büntetőbíráskodás körébe tartozó és a rendőrség hatáskörébe nem utalt ügyekben elsőfokon a kirendeltség vezetője vagy helyette a törvényhatósági bizottság közgyűlése által megbízott tisztviselő dönt.*

ad X. *A vízjogi, vízrendőri és a vízszolgáltatási szabályrendeletben alapuló teendők ellátását a kirendeltség területén továbbra is a kerületi előjáró részére volna célszerű fenntartani.*

ad XI. (*Levente-, katona- és hadirokkantügyek.*) Leventeügyekben és katonai ügyekben a kerületi előjárókra a jogszabályok értelmében csaknem kizárólag végrehajtási teendők hárulnak.

Ezekkel az ügyekkel kapcsolatosan a kirendeltségek feladatkörét szükség telen külön szabályozni. A kirendeltség ezirányú feladatkörét ugyanis magában foglalja az az általános érvényű rendelkezés, amely szerint a kirendeltség vezetője végrehajtja a székesfőváros központi hatóságainak és — amennyiben jogszabály értelmében erre köteles — más hatóságoknak rendelkezéseit és utasításait is.

Az 1933 : VII. t.-c.-ben foglalt rendelkezések szerint községekben a hadirokkantak nyilvántartó hatósága a községi jegyző és így a községekben ma nincs akadálya annak, hogy a hadirokkantak ebből a minőségükből folyó ügyeiket lakóhelyükön elintézzék. Nem volna helyes, ha épen a hadirokkantakat kényszerítenénk arra, hogy ügyeikben a jövőben a távol fekvő kerületi előljáráásokat legyenek kénytelenek felkeresni. Az alkotandó jogszabályba tehát olyan rendelkezést kellene felvenni, amely szerint *a kirendeltség területén a hadigondozottak nyilvántartásával kapcsolatos teendőket a kirendeltség vezetője látja el.*

Az 1933 : VII. t.-c. különben arra is módot nyújt, hogy a kirendeltségek területén külön hadigondozó bizottságok alakulhassanak. Az 1933 : VII. t.-c. 20. §-ának (1) bekezdésében foglalt rendelkezés szerint ugyanis a honvédelmi miniszter megengedheti, hogy ugyanabban a kerületben a szükséghez képest több hadigondozási bizottságot alakítsanak.

ad XII. *A városi vámművek intézését a kirendeltségek területén is közvetlenül a kerületi előljáró látná el.*

ad XIII. *(Iskolakötelesek nyilvántartása.)* Minthogy a kerületi előljárók hatáskörének megállapítására vonatkozó javaslat szerint az iskolakötelesek nyilvántartását a székesfőváros területén a jövőben a polgármester megbízásából a statisztikai hivatal központosítottan fogja végezni, ebben a vonatkozásban a kirendeltségek feladatkörének megállapítására nincsen szükség.

ad XIV. *(Egyesületek ellenőrzése.)* Az egyesületek ellenőrzése terén az intézkedés jogát a kirendeltségek területére nézve is a kerületi előljáró részére javasolom fenntartani.

ad XV. *(Halálesetfelvétel és hagyatéki eljárás.)* Minthogy a kerületi előljáróra ezzel az ügykörrel kapcsolatosan háruló teendőket általában a helyszínen kell elvégezni, célszerű volna, ha *a halálesetfelvétellel és a hagyatéki eljárással kapcsolatos teendőket a kirendeltség területén a kirendeltség vezetője látná el.*

ad XVI. *A gazda és a gazdasági cseléd közötti szolgálati jogviszonyból eredő közigazgatási és kihágási ügyek,* továbbá általában a mezőgazdasági vonatkozású ügyek intézését a kirendeltség területén ugyancsak a kirendeltség vezetőjének hatáskörébe kellene utalni.

ad XVII. (*Szegénységi és helyhatósági bizonyítványok.*) A kirendeltségek területén lakók vagyoni (szegénységi) bizonyítványainak kiállítását általában a kirendeltség vezetője hatáskörébe volna célszerű utalni.

A helyhatósági bizonyítványok kiállításával kapcsolatban azonban már figyelembe kell venni azt, hogy a helyhatósági bizonyítványok között számos olyan bizonyítvány fordul elő, amelyeket a kerületi előljáró csak valamely szakközegének meghallgatása után állíthat ki. Minthogy pedig a kirendeltségek személyzete a szakigazgatás valamennyi ágazatát nem fogja felölelni, nyilvánvaló, hogy a vezető nem lesz olyan helyzetben, hogy a bizonyítványt ilyen esetben is kiadhassa. Az ilyen természetű helyhatósági bizonyítványoknál (pl. átalakítási adókedvezmény igényléséhez kért bizonyítvány, ingatlan forgalmi értékét feltüntető bizonyítvány stb.) a kirendeltségben legfeljebb a kérelem felvételét lehetne elvégezni, míg a bizonyítványban kért adatok helyességének megállapítását és a bizonyítvány kiadományozását a kerületi előljáró végezné és ilyen esetben a kirendeltség csupán a helyhatósági bizonyítvány kézhezadását teljesítené. Ezzel szemben az olyan helyhatósági bizonyítványokat, amelyeknél az adatok megállapításába szakközegek közreműködését nem kell igénybe venni, a kirendeltség területén a vezető állítaná ki.

A megalkotandó jogszabály idevonatkozó rendelkezése a következőket tartalmazhatná :

A kirendeltség vezetője kiállítja a vagyoni (szegénységi) bizonyítványokat, továbbá mindazokat a helyhatósági bizonyítványokat, amelyek kiadásával őt az illetékes kerületi előljáró megbízza.

ad XVIII. (*Kerületi városbírák.*) Minthogy a kirendeltségek területén külön kerületi városbírák nem működnének, a községi bíráskodást a kirendeltségek területére nézve is a kerületi előljáróságokon működő kerületi városbírák látnák el. Olyan esetben, ha az érdekelt kirendeltség területéről származó ügyek nagyobb számára vagy az érdekelt felek lakóhelyére való figyelemmel megokoltnak mutatkozik, a kerületi városbíró meghatározott időközönként a kirendeltség székházába is kiszállhatna és ilyen esetben a tárgyalásokat ott folytatná le.

ad XIX. (*Anyakönyvi ügyek.*) A Nagy-Budapesthez csatlakozó megyei városok és nagyközségek ezideig önálló anyakönyvi kerületek voltak. Az anyakönyvi igazgatás jelentőségére való figyelemmel a kirendeltségek területén a külön anyakönyvvezést — anyakönyvi kirendeltségek útján — a jövőben is biztosítani kell. A külön könyvvezetés rendszerének fenntartására lehetőséget nyújt az anyakönyvi utasítás 40. §-ában, illetve a 256.992/1924. B. M. számú rendeletben foglalt szabályozás, amely szerint nagylétszámú anyakönyvi kerületekben a közvetlen anyakönyvi felügyelő

hatóság, úgynevezett párhuzamos anyakönyvek vezetését rendelheti el. Erre a rendelkezésre való figyelemmel a kirendeltség területén a párhuzamos anyakönyvezési rendszer bevezetésének nincsen akadálya.

ad XX. (*Számvevőség és pénztár.*) A kirendeltségekben a számvevőség és a pénztár feladata a kerületi elöljáróságokon működő számvevőség és pénztár feladatához hasonlóan fog alakulni.

Az egyes kirendeltségekben ezeknek a feladatoknak ellátásához természetesen kisebb személyzetre lesz szükség, mint az egyes elöljáróságokon.

A kirendeltség vezetője részére egyébként ugyanolyan utalványozási jogot kell biztosítani, mint amilyent az érvényben levő szabályok a kerületi elöljáró részére biztosítanak.

ad XXI. (*Adóügyi igazgatás.*) A kirendeltségeknek az adóügyi igazgatásban elfoglalandó szerepével kapcsolatosan ehelyütt csupán a kerületi elöljárók feladatkörének vizsgálatánál előadottakra utalok, amely szerint minden kirendeltség külön adókerület lenne.

A kirendeltségekben működő adószámviteli osztályok ugyanazokat a teendőket látnák el, amelyeket a székesfőváros jelenlegi területén működő adószámviteli osztályok végeznek.

A kerületi és központi közigazgatás közötti összhang, valamint a kerületi elöljárók együttműködésének biztosítása.

Az 1893 : XXXIII. t.-c. a kerületi elöljáróságok, mint elsőfokú hatóságok részére olyan mérvű önállóságot biztosított, amely által a székesfőváros közigazgatása különálló részekre tagozódott.

A kerületi elöljárókat a törvényhatósági bizottság élethossziglan választotta. A kerületi elöljárók külön létszámot alkottak.

Az elöljárósági törvény ugyan említést tesz a polgármester elnöklete alatt évnegyedenként tartandó értekezletekről, ez azonban a közigazgatási gyakorlatban nem honosodott meg.

Az 1930 : XVIII. t.-c.-ben foglalt rendelkezések értelmében a kerületi elöljárót már nem a törvényhatósági bizottság választja, hanem a polgármester a fogalmazási kar tisztviselői közül állítja a kerület élére. Ugyancsak ez a törvény írja elő a félévenként legalább egyszer összehívandó értekezleteket, amelyeket az alpolgármesterek, az ügyosztályvezetők és a kerületi elöljárók bevonásával kell megtartani.

A tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy ezek az értekezletek is inkább csak arra voltak alkalmasak, hogy a központi és a kerületi közigazgatást közösen érdeklő ügyek legalább főbb vonásokban legyenek letergyalhatók. A részletekbe is elmélyedő tárgyalásokra az értekező tagjainak

nincs idejük, de a törvény sem kívánt ennek az értekezletnek ilyen szerepet biztosítani.

Mindezen okok miatt alakult ki a kerületi előjárók külön értekezlete.

Megállapítható, hogy a kerületi előjárók értekezlete fontos és elismerésre méltó szerepet tölt be a kerületi közigazgatás egyöntetűségének előmozdításában.

Meg kell állapítanom azonban azt is, hogy az utóbb említett értekezlet fontos hivatásának ma nem felelhet meg teljes egészében és pedig a következő okok miatt :

1. a kerületi előjárók értekezletének működése nem alapul jogszabályon,

2. az értekezlet állásfoglalásai nem kötelező erejűek. Ha valamelyik kerületi előjáró nem hajtja végre az értekezleten létrejött megállapodást, erre nem kényszeríthető, mert joga van hivatkozni arra, hogy csupán a törvények és más jogszabályok rendelkezéseit köteles követni.

Figyelembevée a székesfőváros területének Nagy-Budapest megalakítása folytán bekövetkező gyarapodását, a közigazgatási kerületek számának növekedését s azokat a nagy távolságokat, amelyek az egyes kerületi előjárók székhelyei és a központi közigazgatás szervei közé beékelődnek, előre láthatóan nehezebbé válik a kerületi közigazgatás felügyelete és irányítása.

Szükségesnek látszik tehát egy állandó átfogó szerv felállítása, amelynek feladata a kerületi és a központi közigazgatás közötti összhang, valamint az egyes kerületi előjárók együttműködésének biztosítása lenne.

Mindezen okokból az alábbiakban javaslatot terjesztek elő :

a kerületi előjárók értekezletének jogszabály útján való rendszeresítésére, valamint

az értekezlet működésével kapcsolatos egyéb kérdések rendezésére.

A jogszabálynak a következőket kellene kimondania :

»(1) A kerületi közigazgatás ügymenetében a jogszabályoknak, valamint a felsőbb hatóságok által kiadott rendeleteknek és utasításoknak stb. a kerületi előjárók hatáskörében való alkalmazásánál, illetve végrehajtásánál a központi és a kerületi közigazgatás közötti összhangot, valamint a kerületi előjárók együttműködését a kerületi előjárók értekezlete biztosítja.

(2) A kerületi előjárók értekezletének elnökét, valamint annak helyettesét a kerületi előjárók közül, a jogi képeztetéshez kötött tanácsnokok létszámából a polgármester jelöli ki.

(3) A kerületi előjárók értekezlete elnökének jogait, kötelességeit az értekezletnek a polgármester által jóváhagyott ügyrendje állapítja meg. Különös kötelessége gondoskodni arról, hogy az értekezlet működése az (1) bekezdésben kitűzött célt szolgálja.

(4) Az értekezlet hatósági jogokat nem gyakorolhat. A feladatkörébe artozó ügyekben az ügyrendi szabályoknak megfelelően és az eljárási mód tekintetében létrejött megállapodásai azonban a kerületi előljárók mindegyikét kötelezik.

(5) Az értekezlet megállapodásait jegyzőkönyvbe foglalja s azokat az összes kerületi előljárókkal és általuk a hozzájuk beosztott előadókkal mihez tartás céljából közli.»

Nagy-Budapest kialakításával a közigazgatási kerületek száma 18-ra fog emelkedni s ezen felül — egyes közigazgatási kerületeken belül — előre láthatóan 8 kirendeltség is fog működni.

A kerületi közigazgatás arányainak megnövekedésével emelkedik a kerületi közigazgatáshoz beosztott személyzeti létszám, de mindezen felül azzal kell leginkább számolni, hogy rendkívüli módon kiszélesedik a kerületi közigazgatás ügyvitele. A tényleges közigazgatási teendők nagy száma és a konkrét közigazgatási intézkedések megtétele akkora munkatömeget fog kialakítani, amelynek rendszeres feldolgozása és ellátása csakis egységes irányelvek alapján, egységes ügyintézési rendszer mellett biztosítható.

A kerületi előljárók értekezletének intézményes megszervezése már ezt a célt szolgálja.

Az értekezlet működése azonban csak akkor lehet eredményes, ha a kerületi közigazgatás egész menetét olyan főtisztviselő irányítja, aki egyidejűen kerületi előljáróság vezetésével megbízva nincs.

A kerületi előljáróság működésének vezetése és irányítása ugyanis egész embert kíván, különösen napjainkban, amikor a jogfejlődés a munkafeladatok újabb és újabb tömegét hárítja az elsőfokú közigazgatási hatóságra.

Azonban a jövőre nézve sem lenne kívánatos a kerületi közigazgatás ügymenetének egyre szükségesebb és fontosabb ellenőrzését a kerületi előljárók egyikére bízni. A kerületi előljárók értekezlete elnöki teendőinek végzése 18 előljáróság, valamint 8 kirendeltség hivatalvizsgálatának rendszeres ellátása ugyanis olyan lekötöttséget jelent, amely mellett még a kerületi előljárói terhes hivatalt is betölteni nem lehet.

Egy-egy kerületi előljáróság ügymenetének átvizsgálására ugyanis legalább két nap szükséges, de sokszor ennyi idő sem elegendő, mert rendszerint napokon keresztül kell a hivatalvizsgálatot folytatni. Egy negyedév 90 napjából kb. 15 nap esik a vasárnapokra, ünnepnapokra, hivatali szünnapokra és figyelemmel a 18 kerületi előljáróság és a 8 kirendeltség hivatalvizsgálataira fordítandó napokra, kb. 45 napot kellene számításba venni a kerületi közigazgatás összes hivatalainak vizsgálatára. Ily módon az a kerületi előljáró, aki a kerületi előljárók értekezletének elnöki teendőivel is meg lenne bízva, a negyedév 90 napjából csak kb. 30 napot tölt-

hetne hivatalában. De nemcsak a hivatalvizsgálatok kötik le idejét, hanem számos más teendő is, amely a kerületi és a központi közigazgatás együttműködésének biztosításával, az értekezleti megállapodások érvényrejtetésével stb. merül föl. Ez mindmégannyi olyan természetű feladat, amely a szaktudás mellett a munkában való teljes elmélyedést, ennél fogva időt igényel. Figyelembeveendő körülmény még az is, hogy a kerületi előjárók értekezlete elnökének az egyes állásfoglalások kialakíthatása érdekében igen gyakran a központi közigazgatás vezetőivel (polgármester, alpolgármesterek, ügyosztályvezetők) is személyesen kell tárgyalnia.

A kielégítő megoldás biztosítása érdekében tehát az önálló ügykörre fejlődő kerületi előjárói értekezleti elnöki teendőknek a kerületi előjárói teendőktől való szétválasztására s az értekezleti elnöki teendők akadálytalan elláthatása érdekében a jogi képesítéshez kötött tanácsnoki álláslétszám egy fővel történő szaporítására van szükség.

Az új tanácsnoki állásban levő főtisztviselő kizárólag a központi és a kerületi közigazgatás együttműködésével, valamint a kerületi közigazgatás ügyvitelében az egységes ügyintézés kialakításával, továbbá a kerületi közigazgatás ügymenetének állandó közvetlen ellenőrzésével kapcsolatos teendőket látná el.

A vázolt teendők megbízásával működő tanácsnok e megbízásának tartama alatt — hivatali állásának feltüntetése mellett — »a kerületi előjárók értekezletének elnöke« elnevezést viselné.

Ezzel kapcsolatosan meg kell említenem, hogy a fővárosi törvény életbelépése előtt, így többek közt »A székesfőváros törvényhatósági bizottságának újjászervezéséről« alkotott 1924: XXVI. t.-c. 14. §-ában foglalt rendelkezés értelmében is, a kerületi előjárók a törvényhatósági bizottság közgyűlésében hivatali állásuknál fogva ülési és szavazati joggal bírtak. Az 1930: XVIII. t.-c. 24. §-a a tanácsnokok közül csak az ügyosztályokat vezető tanácsnokok részére biztosította továbbra is ezt a jogot.

Ezidőszerint tehát a törvényhatósági bizottság közgyűlésében a kerületi közigazgatás vezetői: a kerületi előjárók — annak ellenére, hogy elsőfokú közigazgatási hatóságok — képviselve nincsenek.

A magam részéről nem tartom helyesnek, hogy a kerületi előjárók testülete a törvényhatósági élet legfontosabb megnyilvánulásának, a törvényhatósági bizottság közgyűlése működésének csak kívülálló szemlélője maradjon s azt sem tartom célszerűnek, hogy ez a testület ne részesüljön olyan megbecsülésben, amely a székesfőváros önkormányzati közigazgatásában elfoglalt elsőrendű fontosságú szerepkörénél fogva megilletné.

Mindezen okok miatt, de legelsősorban abból a célból, hogy a kerületi közigazgatásnak a központi közigazgatás hatósági szerveivel való együttműködése a közvetlen kapcsolat kiépítésével is biztosítható legyen, *javasolom, hogy a kerületi előjárók értekezletének elnöki teendőivel megbízott tanácsnok — épen úgy, mint az ügyosztályvezető tanácsnokok — e megbízatásának tartama alatt a törvényhatósági bizottság közgyűlésének hivatali állásánál fogva tagja lehessen. E javaslat megvalósítása céljából az 1930: XVIII. t.-c. 24. §-ában foglalt rendelkezés kiegészítésére lenne szükség.*

* * *

A fentiekben vázoltam azokat a teendőket, amelyek Nagy-Budapest kialakításával kapcsolatosan a székesfőváros közigazgatás szervezetének fejlesztése céljából végrehajtandók lennének.

Az előadottakból kitűnik, hogy Nagy-Budapest közigazgatására való áttérés esetében elsősorban az új törvényhatóság területének rendezésére (a kerületi közigazgatási kerületek határainak megállapítására), ezt követően az egyes közigazgatási kerületek határain belül a kerületi előjárói kirendeltségek területének elhatárolására s mindezekkel összefüggően a kerületi előjárók, valamint a kerületi előjárói kirendeltségek vezetői feladatkörének részletes szabályozására van szükség. Gondoskodni kell továbbá arról is, hogy a kerületi előjárók egymásközi egyöntetű eljárása, valamint a központi és a kerületi közigazgatás közti összhang megfelelő szabályozás útján nyerjen biztosítást.

A fejtegetésekből megállapítható, hogy Nagy-Budapest közigazgatásának szervezetére nézve továbbra is az 1930: XVIII. t.-c. és az ezt kiegészítő törvényekben foglalt rendelkezések lennének az irányadók.

A hivatkozott törvényeket csak kismértékben lenne szükséges módosítani, így pl. az elkerülhetetlennek látszó decentralizáció érdekében az 1930: XVIII. t.-c. 49. §-ának (4) bekezdését azért, hogy a székesfőváros polgármesterének módjában álljon intézkedési jogkörét a kerületi előjárókkal is megosztani. Újra kell szabályozni a törvényhatósági bizottság közgyűlésének összetételét is.

A polgármesteri intézkedési jogkör megosztására irányuló elgondolásmat már részletesen megokoltam.

Erre a kérdésre az előadottak összefoglalásánál csupán azért térek ismételtén vissza, mert ezzel a javaslattal vélem leginkább szolgálni a kívánt cél elérését. Meggyőződésem, hogy az intézkedési jogkör megosztására feltétlenül szükség van, mert a székesfővárosi közigazgatás rohamos fejlődése mellett nem látható tisztán, hogy a mai és a jövőben felmerülő közigazgatási

feladatok közül melyek kívánkoznak a központi és melyek a kerületi igazgatás ügyintézési körébe.

A szükséges törvénymódosítás — véleményem szerint — nem jár különösebb nehézséggel, miután az egyesítés kérdése amúgy is a törvényhozás útjára tartozik.

A felmerülő tennivalókat azért világítottam meg részletesen, hogy a jogszabályalkotás munkáját a lehető mértékig megkönnyítsem.

II. FEJEZET.

Nagy-Budapest közegészségügyi feladatai.

A nagyvárost és a körülötte kialakult települési övezetet számos kapcsolat fűzi össze. A kapcsolat erősödését a közös problémák számának növekedése is jelzi.

A kulturális, közlekedési, közéleti és egyéb problémák sorából a közegészségügyieket kell előtérbe helyeznünk, mert megfelelő, tervszerű óvintézkedések hiányában a nagyváros körül olyan övezet alakulhat ki, amely a maga elmaradottabb egészségügyi kultúrájával a magasabb egészségügyi kultúra színvonalán álló nagyvárosra nézve állandó veszély forrása.

Nagy-Budapest közegészségügyének megszervezése ezért nemcsak a csatlakozó települések helyi igényeinek, hanem a városmagnak: a mai Budapestnek is elsőrendű érdeke.

Mielőtt Nagy-Budapest közegészségügyének megszervezésével kapcsolatos feladatokat vázolnám, szükségesnek tartom röviden ismertetni azokat az adatokat, amelyek az átszatelandó területet közegészségügyi helyzete szempontjából jellemzik.

A mai Budapest és a peremvárosok, valamint a szomszédos községek közegészségügyi állapotának összehasonlítása alkalmával a geológiai és a klímái adottságok (talaj, levegő stb.) jellemzését mellőzöm, mert ezek tekintetében lényeges különbségek nem állnak fenn.

Kiindulási pontul inkább a székesfőváros, valamint az érdekelt községek háztartásaiban a közegészségügyi célokra felvett előirányzatok megvizsgálását választom.

Előre kell bocsátanom, hogy a tárgyalt területeken a felmerülő közegészségügyi kiadások vizsgálatát az a körülmény nehezíti meg, hogy a megyei városok és a nagyközségek költségvetése a 42.200/1927. B. M. számú rendelet előírásainak megfelelően készülnek s ez a rendszer a székesfőváros költségvetési rendszerétől eltér. Ezenfelül figyelembe kell venni azt is, hogy a székesfőváros egyedül a köztisztaságra — az 1940. évi költségvetésben felvett és a m. kir. belügyminiszter által változtatással jóváhagyott előirányzat szerint — évi 7,924.890 pengő fordít. Ez a körülmény az összehasonlítás szem-

pontjából ugyan a székesfőváros javára szól, de miután a környék költségvetései az ilyen címen felmerülő kiadásokat részben a »közegészségügy«, részben pedig a »városépítés és közmunkák« csoportjaiban irányozzák elő, a könnyebb áttekintés kedvéért Budapest és környéke közegészségügyi kiadása mikénti alakulásának vizsgálatánál a köztisztasági kiadások szembeállítását mellőzöm.

Ezekkel a megjegyzésekkel mutatom be Budapestnek, valamint az érdekelt megyei városoknak és községeknek háztartási költségvetéseiben a közegészségügyi célokra fordított kiadási tételeit, az 1940. évi költségvetési adatok felhasználás val és a székesfőváros statisztikai hivatalának összeállítására szerint. Az összeállítás figyelemmel volt azokra az eltérésekre is, amelyek a költségvetések kormányhatósági felülvizsgálata során egyes tételek összegeinek kiigazításával kapcsolatosan merültek fel és tartalmazza mindazokat az előirányzatokat, amelyeket az egységes csoportosítási rendszer érdekében fel kellett tüntetni. (Lásd a 73. oldalon lévő táblázatot).

Budapest a közölt adatok szerint az 1940. évben — a köztisztasági kiadások levonása után — közel 17,000.000 pengőt áldozott közegészségügyi célra, ezzel szemben a környék városainak és községeinek hasonló célra fordított együttes előirányzata alig éri el a hétszázezer pengőt. A tárgyilagos összehasonlítás megkívánja annak figyelembevételét is, hogy Budapest lakossága az átcsatolandó terület lakosságának mintegy kétszerese, ezért a helyesebb tájékozódás végeredményben az egy főre jutó kiadási tételekből lenne meríthető. Az erre irányuló számításokból az tűnik ki, hogy a közegészségügyi célokra fordított kiadási összegekből egy-egy budapesti lakosra 14-36 pengő, egy-egy környékbeli lakosra pedig 1-17 pengőesik. Ezek természetesen nyers adatok, a pontos számításokhoz hozzátartozhatnék még a közegészségügyi bevételi előirányzatok alakulásának figyelembevétele is. Ez a számítás azonban nem sokat változtat a lényegen: a környék közegészségügyének színvonala — nyilván a csekélyebb bevételi források miatt — jóval alatta áll a székesfőváros közegészségügyi színvonalának.

Budapest és a peremvárosok, illetőleg községek háztartási kimutatásaiban jelentékeny különbségek vannak. Nincsen szó azonban arról, hogy a környék adóterhei a közegészségi kívánalmak teljesítése címén egyszerre emelkedjenek. Számot kell vetni azzal is, hogy a környék városai és községei külön települési egységek, népsűrűségük korántsem éri el a székesfővárosét, miért is egyáltalában nincsen szükség arra, hogy különösen a rendkívül költséges egészségtechnikai közműveket és más intézményeket azonnal és mindenütt megvalósítsuk. Az átcsatolás idején legfeljebb a közegészségügyi közterhek mérsékelt emelkedése várható és pedig éppen azokon a települési helyeken, ahol a népesség teherbíróképessége amúgy is fokozottabb.

Közegészségügyi kiadások — 1940.¹⁾

Megnevezés	Budapest	Megyei városok	Községek	Környék	Nagy-Budapest
a) Pengőben.					
Közegészségügyi igazgatási kiadások ..	^{*)} 982.563	160.582	^{*)} 146.135	306.717	1,289.080
Kórház	^{*)} 12,740.266	^{*)} 7.965	—	7.965	12,748.231
Tüdőbeteg gondozó intézet	^{*)} 586.252	55.046	16.858	71.904	658.156
Egészségvédő, nemibeteg gondozó intézet	—	6.450	900	7.350	7.350
Mentőszolgálat	27.000	49.850	10.370	60.220	87.220
Fertőtlenítő intézet stb.	569.487	20.355	12.400	32.755	602.242
Járvány elleni védekezés	17.089	56.226	8.832	65.058	82.147
Fürdő	174.334	5.622	5.565	11.187	187.521
Nyilvános illemlhelyek	66.590	8.520	200	8.720	75.310
Temető, ravatalozó	1,446.089	74.532	16.155	90.687	1,536.776
Egyéb közegészségügyi intézmények ..	94.000	5.125	—	5.125	99.125
Összesen	16,703.470	^{*)} 450.273	217.415	667.688	17,371.158
b) Átlag egy főre, pengőben.					
Közegészségügyi igazgatási kiadások ..	0.84	0.48	0.62	0.54	0.74
Kórházak	10.96	^{*)} 0.02	—	0.01	7.36
Tüdőbeteg gondozó intézet	0.50	0.16	0.07	0.13	0.38
Egészségvédő, nemibeteg gondozó intézet	—	0.02	^{*)} 0.00	0.01	0.01
Mentőszolgálat	0.02	0.15	0.04	0.11	0.05
Fertőtlenítő intézet stb.	0.49	0.06	0.05	0.06	0.35
Járvány elleni védekezés	0.01	0.17	0.04	0.11	0.05
Fürdő	0.15	0.02	0.03	0.02	0.10
Nyilvános illemlhelyek	0.06	0.03	^{*)} 0.00	0.01	0.04
Temető, ravatalozó	1.25	0.22	0.07	0.16	0.89
Egyéb közegészségügyi intézmények ..	0.08	0.02	—	0.01	0.06
Összesen	14.36	1.35	0.92	1.17	10.03

¹⁾ Csak a községi háztartás költségvetésében szereplő rendes és rendkívüli kiadások szemétfuvarozás nélkül.

²⁾ Közegészségügyi és Bakteriológiai Intézet, iskolaorvosi intézmény.

³⁾ Bennfoglaltatik 33.870 pengő rendkívüli kiadás is.

⁴⁾ A közkórházi nyugdíjak, kegydíjak és segélyek nélkül.

⁵⁾ Ebből személyi kiadás a tüdőbeteg gondozó intézeteknél 381.899 pengő az ideg- és kedélybeteg gondozó intézeteknél 7620 pengő és a nemibetegrendelő intézeteknél 28.372 pengő, közös dologi kiadások 168.361 pengő.

⁶⁾ Egy fillér alatt van.

⁷⁾ Hozzájárulás két nem városi kórház fenntartásához, ezenkívül önálló vagyonkezelési intézmény Újpest megyei város kórháza, melynek 303.645 pengő kiadása fenti adatban nem foglaltatik.

⁸⁾ Budapest 1940. évi költségvetésében a közegészségügyi kiadási előirányzat a belügyminiszteri jóváhagyás szerint 24,099.552 P. Miután a környékbéli közületek közegészségügyi kiadásai a táblázatban a 42.200/1927. B. M. számú rendelettel megállapított csoportosítás szerint vannak feltüntetve, a székesfőváros közegészségügyi kiadási előirányzatából — a hivatkozott rendeletben foglalt irányelvek követése folytán — egyes tételeket ki kellett emelni s ugyanilyen okokból egyes tételeket ebbe az előirányzatba kellett besorozni. A kiemelt tételek összege: 8,384.018 P, a besorozott tételek összege: 987.936 P, a különbség 7,396.082 P, amely a táblázatban feltüntetett 16,703.470 P-vel együtt 24,099.552 pengőt tesz ki.

Budapest és környéke között — közegészségügyi vonatkozásban is — közel hét évtized leforgása alatt, természetes kapcsolatok szövődtek. A környék népessége észszerűen kereste azokat az előnyöket, amelyeket Budapest magasértékű gyógyító-intézményei biztosítanak. A statisztika segítségével ki lehet mutatni, hogy a kórházak igénybevételének tekintetében milyen mértékben támaszkodik a környék a székesfővárosban működő gyógyintézetekre.

A Nagy-Budapest területén lévő gyógyintézetek száma és betegforgalma.

Megnevezés	Az intézetek száma	Ágyak száma	Ápolás alatt volt összesen	Ápolási napok összes száma	Egy intézetre jutó lélekszám	Egy ágyra jutó lélekszám
a) Áttekintés.						
Budapest	90	18.295	267.697	5,329.000	12.920	64
Környék	18	2.318	24.185	728.530	31.625	246
Nagy-Budapest	108	20.613	291.882	6,057.530	16.038	84
b) A környék részletezése.¹⁾						
1. Megyei városok.						
Budafok	1	50	366	15.868	24.174	483
Kispest	2	96	2.576	34.612	32.569	679
Pestszenterzsébet	1	30	1.162	10.033	76.894	2.563
Pestszentlőrinc	—	—	—	—	—	—
Rákospalota	2	120	872	39.947	24.517	409
Újpest	4	534	8.824	158.215	19.018	142
Együtt	10	830	13.800	258.675	33.338	402
2. Községek.						
Albertfalva	—	—	—	—	—	—
Békásmegyer	—	—	—	—	—	—
Budakeszi	4	761	3.397	238.999	2.042	11
Budatétény	—	—	—	—	—	—
Cinkota	—	—	—	—	—	—
Csepel	1	120	2.291	12.983	47.135	393
Mátyásföld	—	—	—	—	—	—
Nagytétény	—	—	—	—	—	—
Pesthidegkút	1	90	924	28.712	8.260	92
Pestszentimre	—	—	—	—	—	—
Pestújhely	1	457	2.640	163.438	11.830	26
Rákoscaba	—	—	—	—	—	—
Rákoshegy	—	—	—	—	—	—
Rákoskeresztúr	—	—	—	—	—	—
Rákosliget	—	—	—	—	—	—
Rákosszentmihály	—	—	—	—	—	—
Sashalom	1	60	1.133	25.723	14.225	237
Soroksár	—	—	—	—	—	—
Vecses	—	—	—	—	—	—
Együtt	8	1.488	10.385	469.855	29.483	159
Környék összesen ...	18	2.318	24.185	728.530	31.625	246

¹⁾ A m. kir. Központi Statisztikai Hivatal adatai.

Az 1940. évi statisztikai adatok szerint a székesfővárosban — a katonai kórházak számításba vétele nélkül — 90 gyógyintézet működött, az átcsatolandó területeken csak 18. A székesfőváros gyógyintézményeiben 267.697 volt az ápoltak száma, szemben a környékbeli gyógyintézetekben ápoltt 24.185 főnyi beteglétszámmal. Budapesten az egy kórházi ágyra jutó beteglétszám 64, a környéken ennek csaknem négyszerese: 246. Figyelemmel kell lenni arra is, hogy a környékbeli kórházak jelentékeny része különleges rendeltetésű gyógyintézet: tüdőbeteggyógyintézet, tüdőbetegkórház, s így a való helyzet még kedvezőtlenebben alakul.

A környéken a magánkórházak vannak többségben. A m. kir. központi Statisztikai Hivatal adatai szerint a környékbeli gyógyintézetek 1940. évi fontosabb adatai — a kórházfenntartók feltüntetésével is — a következők:

A Nagy-Budapest területén lévő gyógyintézetek megoszlása a kórházfenntartók szerint.¹⁾

Megnevezés	Az ágyak száma	Betegforgalom	Ápolási napok összes száma
Budafok mv.:			
M. kir. posta tüdőbetegmegfigyelő és gyógyintézet	50	366	15.868
Kispest mv.:			
Városi szülőotthon	60	1.393	17.859
Szanatórium	36	1.183	16.753
Pestszenterzsébet mv.:			
Szülőotthon (városi)	30	1.162	10.033
Rákospalota mv.:			
Állami javítóintézeti kórház	25	344	4.111
Szanatórium (magán)	95	528	35.836
Újpest mv.:			
Városi kórház	204	2.258	54.813
Gróf Károlyi alapítványi közkórház (magán)	195	3.558	67.937
Szülőotthon (magán)	80	2.191	22.622
Egészségvédelmi szanatórium (magán)	55	817	12.843
Budakeszi község:			
Erzsébet királyné tüdőbeteggondozó (magán)	640	2.876	210.927
Erdei szanatórium (magán)	24	135	4.501
Tábori diakonissza szanatórium (magán) ...	36	256	12.797
Dr. Gosztonyi Vilmos szanatórium (magán) .	61	130	10.774
Csepel község:			
Weiss Manfréd-kórház (magán)	120	2.291	12.983
Pesthidegkút község:			
OTI-kórház	90	924	28.712
Pestújhely község:			
OTI-kórház	457	2.640	163.438
Sashalom község:			
Szent Imre-kórház (magán)	60	1.133	25.723

¹⁾ A m. kir. Központi Statisztikai Hivatal adatai.

Ezekből az adatokból megállapítható, hogy a környékbeli gyógyintézetek közül 1940-ben magánintézet volt : 11, városi kórház : 3, OTI kórház : 2, állami kórház : 1, a m. kir. posta betegbiztosító intézetének kötelékébe tartozott : 1.

Az általános betegellátás szempontjából figyelemre méltatandó kórházak csak Újpesten, Kispesten és Csepelen vannak.

Mindezen adatok egybevetéséből az a következtetés vonható le, hogy az átcsatolandó területek betegei főleg a budapesti kórházakban keresnek gyógyulást. A székesfővárosi statisztikai hivatal által az 1932. évben végrehajtott felvétel ennek a következtetésnek a helyességét be is igazolta. A statisztika megállapítása szerint a székesfőváros területén lévő gyógyintézetek összes betegforgalmából 14-6% volt a közvetlen környéki (átcsatolandó területen lakó), 26-5% volt az egyéb, nem budapesti lakos, ami az arányszámoknak az 1940. évi beteglétszámmal való átszámításával annyit jelent, hogy a székesfőváros területén lévő gyógyintézeteket kb. 40.000 közeli környéki (átcsatolandó területen lakó) és mintegy 70.000 egyéb nem budapesti lakos vette igénybe. Nem vonható kétségbe az sem, hogy a nem budapesti lakóhelyű ápoltak tekintélyes része a székesfőváros közkórházaiban helyezkedett el. Az 1932. évi adatgyűjtés eredményei ezt megerősítik. Nem áll azonban hivatalos adatgyűjtés rendelkezésre a pestkörnyéki gyógyintézetekben ápolta budapesti lakóhelyű betegek létszámáról. A környékbeli kórházak tájékoztató adatai szerint ez a beteglétszám az összes ápolta létszámának mintegy 20%-a. Jelentős ebből a szempontból a budakeszi-i Erzsébet királyné szanatórium és a pestújhelyi OTI kórház budapesti lakosokból kialakuló betegforgalma.

Az előadottak összefoglalásaként megállapítható, hogy bár Budapestnek kedvezőbb a kórházakkal való ellátottsága, a környéken ugyanilyen kiterjedésű kórházi szervezet kiépítése egyelőre még nem sürgős feladat, mert a Budapesten lévő gyógyító intézetek ágylétszámának jelentékeny része a környék és a távolabbi vidék betegeinek igényeit egyelőre kellőképpen kielégíti.

Születések és haldíozások. A születések fogyása Magyarországon állandó jelenség. Nagy-Budapest területén ezen a téren az adatgyűjtés nem lehet tökéletes, mert a budapesti szülőintézetek számos környékbeli szülőnőt vonzanak magukhoz és a hivatalos statisztikának még nincs módjában a nyert számadatokat tökéletes pontossággal kijavítani. Annyi bizonyos, hogy a születések számaránya — amint az alábbi táblázatból is kitűnik — Újpestet, Rákoskeresztúrt, Vecsést és Kispestet kivéve — eléggé alacsony.

Nagy-Budapest születési és halálozási adatai.

Megnevezés	Élveszületések				Halálozások				Csecsemőhalandóság			
	absz. számokban		o/oo		absz. számokban		o/oo		absz. számokban		o/oo	
	1939	1940	1939	1940	1939	1940	1939	1940	1939	1940 ¹⁾	1939	1940 ¹⁾
Újpest mv.	1.430	1.556	19-0	20-5	1.040	1.066	13-8	14-1	146	110	10-2	7-1
Rákospalota	156	183	3-2	3-7	398	445	8-0	9-0	18	77	11-5	42-1
Pestújhely	31	37	2-5	2-6	327	337	26-2	24-0	8	19	25-8	51-4
Rákosszentmihály	69	80	3-8	4-4	146	146	7-9	8-0	11	20	15-9	25-0
Cinkota	72	72	10-6	10-6	60	72	8-9	10-6	12	15	16-7	20-8
Sashalom	63	60	4-4	4-2	168	166	11-7	11-6	14	25	22-2	41-7
Mátyásföld	6	5	1-3	1-1	37	31	8-0	6-8	1	1	16-7	20-0
Rákosszaba	128	146	8-7	9-9	102	126	6-9	8-6	8	18	6-3	12-3
Rákosliget	12	9	3-7	2-8	20	53	6-2	16-5	—	4	—	44-4
Rákoskeresztúr	169	179	14-9	15-7	102	90	9-0	7-9	24	31	14-2	17-3
Rákoshegy	39	53	5-7	7-7	59	62	8-6	9-0	6	9	15-4	17-0
Pestszentlőrinc mv.	119	157	2-8	3-7	257	307	6-1	7-3	16	71	13-4	45-2
Pestszentimre	138	125	11-4	10-4	101	147	8-4	12-2	12	24	8-7	19-2
Veczés	232	245	12-6	13-3	173	189	9-4	10-3	34	49	14-7	20-0
Kispest mv.	961	1.063	14-9	16-4	521	634	8-1	9-8	50	121	5-2	11-4
Pestszenterzsébet mv. ..	839	962	11-0	12-5	521	565	6-8	7-4	62	158	7-4	16-4
Soroksár	222	211	11-8	11-2	186	212	9-9	11-2	25	40	11-3	19-0
Csepel	338	426	7-2	9-0	304	342	6-5	7-3	54	92	16-0	21-6
Nagytétény	112	114	11-5	11-7	84	86	8-6	8-8	12	18	10-7	15-8
Budatétény	27	31	8-3	9-5	15	25	4-6	7-6	1	3	3-7	9-7
Budafoke mv.	116	138	4-9	5-7	175	157	7-2	6-5	12	48	10-2	34-8
Albertfalva	6	4	1-3	0-8	22	28	4-6	5-9	2	5	33-3	125-0
Budakeszi	72	68	8-6	8-2	207	226	24-6	27-4	3	12	4-2	17-6
Pesthidegkút	41	44	4-9	5-3	72	77	8-7	9-3	6	14	14-6	31-8
Békásmegyér	97	94	7-4	7-2	92	88	7-0	6-7	12	19	12-4	20-2
Együtt	5.497	6.062	9-7	10-6	5.189	5.677	9-1	10-0	549	1.003	10-0	16-5
Budapest székesfőváros .	17.030	18.768	14-7	16-1	16.138	17.822	13-9	15-3	1532	1.305	9-0	7-0
Nagy-Budapest	22.527	24.830	13-0	14-8	21.327	23.499	12-3	13-6	2.081	2.308	9-2	9-3

¹⁾ Helybeliek és idegenben elhalt községbeliek (a ‰-os viszonyítás tehát nem egy-nemű adatok között történt).

A halálozási arányszámra nézve — eltekintve a csecsemőhalandóságtól — az indexszámok Budapesten és környékén nagyjából azonosak, hiszen a környéki települések népessége jórésztben már élvezi Budapest magas egészségügyi kultúráját. Aggodalmat keltően magas azonban a csecsemőhalandóság: Pestújhelyen, Rákosszentmihályon, Sashalmon, Pestszentlőrincen, Pestszentimrén, Vecsésen, Csepelen és Budafokon.

Ezek az aggasztó számok azt bizonyítják, hogy az átszatelandó területeken az anya- és csecsemővédelemre kimagaslóan fontos feladatok várnak.

Fertőző megbetegedések. Nagy-Budapest területén a fertőző-ragályos megbetegedések számáról az alábbi táblázat nyújt adatokat:

Bejelentésre kötelezett fertőző megbetegedések.¹⁾ — 1940.

Megnevezés	Has- tifusz	Barány- himlő	Kanyaró	Vörheny	Szamár- hurut	Roncsoló toroklob	Összesen	Százezer főre jut
a) Áttekintés.								
Budapest	647	2.111	9.513	2.945	1.519	885	17.620	1.515
Százezer főre	56	182	818	253	131	76	—	—
»Idegenek« nélkül	333	2.098	9.287	2.210	1.287	662	15.877	—
Százezer főre	29	180	799	190	111	57	—	1.365
Környék	167	539	3.415	859	541	296	5.817	1.022
Nagy-Budapest ²⁾	814	2.650	12.928	3.804	2.060	1.181	23.437	1.353
Százezer főre ²⁾	47	153	746	220	119	68	—	—
b) A környék részletezése								
1. Megyei városok.								
Budafok	11	8	147	25	24	—	215	889
Kispest	11	16	154	113	90	35	419	643
Pestszenterzsébet	36	51	839	111	76	68	1.181	1.536
Pestszentlőrinc	12	1	115	61	22	17	228	542
Rákospalota	7	55	317	58	64	16	517	1.054
Újpest	2	210	151	137	88	42	630	828
Együtt	79	341	1.723	505	364	178	3.190	957
2. Községek.								
Albertfalva	—	4	58	5	6	3	76	1.593
Békásmegyér	—	10	13	9	11	2	55	421
Budakeszi	3	—	3	8	—	—	14	171
Budatétény	1	—	17	—	1	1	20	611
Cinkota	5	—	8	28	—	7	48	708
Csepel	37	6	605	74	38	36	796	1.689
Mátyásföld	1	—	1	8	—	1	11	241
Nagytétény	5	1	43	11	5	6	71	725
Pesthidegkút	2	2	41	8	8	15	76	920
Pestszentimre	1	2	226	17	3	1	250	2.073
Pestújhely	5	98	48	28	13	4	196	1.657
Rákoscaba	1	7	60	38	15	12	133	902
Rákoshegy	1	2	6	9	—	4	22	320
Rákoskeresztúr	6	2	133	24	5	3	173	1.507
Rákosliget	—	14	3	7	2	5	31	973
Rákosszentmihály	3	4	114	24	12	3	160	874
Sashalom	3	38	9	18	15	7	90	633
Soroksár	5	8	91	15	9	1	129	683
Vecses	9	—	213	13	34	7	276	1.496
Együtt	88	198	1.692	354	177	118	2.627	1.114
Környék összesen	167	539	3.415	859	541	296	5.817	1.022

¹⁾ Környék adatait az Országos Közegészségügyi Intézet bocsátotta rendelkezésünkre.

²⁾ A budapesti »idegen« betegekkel együtt.

Miután a budapesti kórházakba beszállított vidéki betegeket a kórházak statisztikai adatszolgáltatása ugyancsak kimutatja, a táblázat szerkezetét módosítani kellett, abból a célból, hogy az Budapestre nézve az idegenek nélküli adatokat is feltüntethesse.

Szembetűnő, hogy Nagy-Budapest viszonyzáma kedvezőbben alakul, mint a mai Budapesté. Nem mellőzhető azonban annak a megállapítása, hogy egyes községekben a viszonyszám a budapestinél sokkal kedvezőtlenebbül alakul, így főleg: Pestszentimrén, Csepelen, Pestújhelyen, Albertfalván, Rákoskeresztúron, Vecsésen és Rákospalotán. A megyei városokban 100.000 főre 957, a községekben pedig 1.114 fertőző-ragályos megbetegedés jutott 1940-ben.

Köztisztaság. Budapest — az 1940. évi költségvetés adatai szerint — 7,925.000 pengőt fordít köztisztasági célra.

Az átcsatolandó megyei városokban a köztisztasági szolgálat ellátása — ideértve az utcák és terek tisztogatásán kívül a szemétfuvarozást is — a rendelkezésre álló adatok szerint mintegy évi 886.000 pengő kiadással jár. Ez az előirányzat a nagyközségek hasonló természetű kiadásaival együtt kb. 900.000 pengőre emelkedhetik.

A székesfőváros és a környékbeli közületek köztisztasági kiadásainak szembeállításánál két tényezőt kell figyelembe venni.

Az egyik az, hogy Budapesten a szemétfuvarozási illetékből származó községi bevétel — az 1940. évi költségvetés adatai szerint — kb. 4,000.000 pengő. Ezzel a bevételi forrással a megyei városok és nagyközségek nem rendelkeznek.

A másik figyelembeveendő körülmény, hogy az átcsatolandó területen számos község — falusias jellegét tekintve — még nem áll azon a fejlődési fokon, hogy az utcák tisztogatásával, valamint a szemétfuvarozással kapcsolatosan felmerülő feladatokat nagyobb anyagi áldozatokkal oldja meg.

Mindezen körülmények mérlegelésével a köztisztasági szolgálat ellátása az átcsatolandó területeken — legalább is átmeneti időre — a mai keretek között lenne meghagyandó.

Nagy-Budapest köztisztasági szolgálatának egységes irányítása azonban megkívánja az átcsatolandó területek köztisztasági körzetekre való beosztását s ezekre a köztisztasági körzetekre a székesfőváros Köztisztasági Hivatala működési rendszerének azonnali kiterjesztését.

Ha a rendkívüli helyzet megszűnésével a mai Budapest, legalább is a belterületeken, áttérhet a pormentes szemétgyűjtésre, az így felszabaduló járműveket és egyéb felszereléseket át lehet majd irányítani azokra a területekre, ahol a köztisztasági szolgálat színvonalának emelése szükségesnek látszik.

Ivóvíz. Budapest — a kevésbé lakott területektől eltekintve — lakosságának ivóvíz szükségletéről megfelelően gondoskodik. A környékbeli településeken azonban a vízvezetési hálózat még az elsődleges szükségletek kielégítése szempontjából is fejlesztésre szorul.

A vízellátás kérdésének megoldási lehetőségeivel bővebben a jelen tanulmány VIII. fejezetében foglalkozom. Ehelyütt csak annak a megokolására szoritkozom, hogy az Országos Közegészségügyi Intézet az átcsatolandó területeken 2050 kutat vizsgált meg és csak 425-öt talált jóvizűnek, 473 közkútjellegű megvizsgált kút közül is csak 100 bizonyult megfelelőnek.

Ezek a tények komoly megfontolásra intenek.

Nagy-Budapest kialakulásával az elsősorban megvalósítandó feladatok közé kell sorolni az átcsatolandó területek ivóvízellátásának megoldását.

Lakóházak. A lakóházak közművekkel való ellátottságáról az 1930. évi népszámlálás adatai szolgáltatnak tájékoztatást.

Nagy-Budapest lakóházainak közművekkel való ellátottsága.

Megnevezés	Budapest	K ö r n y é k			Nagy-Budapest
		Megyei városok	Községek	Összesen	
a) Abszolút számban.					
Kúttal	1.811	12.896	19.828	32.724	34.535
Kút nélkül	1.658	9.494	5.486	14.980	16.638
Vízvezetékekkel	19.975	10.166	3.458	13.624	33.599
Gázvezetékekkel	11.687	715	5	720	12.407
Villanyvezetékekkel	19.421	22.239	13.573	35.812	55.233
Árnyékszékkel	23.331	31.027	28.387	59.414	82.745
Árnyékszék nélkül	113	1.529	385	1.914	2.027
Árnyékszékek összes száma	198.123	49.032	33.487	82.519	281.242
Ezek közül zárt és pedig :					
vízöblítővel	188.566	13.357	3.641	16.998	205.564
tőzegszóróval	557	4.741	241	4.982	5.539
Együtt	189.123	18.098	3.882	21.980	211.103
Nyitott	9.600	30.934	29.605	60.539	70.139
b) Százalékban.					
Kúttal	7.7	39.6	68.9	53.4	40.8
Kút nélkül	7.1	29.2	19.1	24.4	19.6
Vízvezetékekkel	85.2	31.2	12.0	22.2	39.6
Gázvezetékekkel	49.9	2.2	0.0	1.2	14.6
Villanyvezetékekkel	82.9	68.3	1) 50.4	58.4	65.2
Árnyékszékkel	99.5	95.3	98.7	97.0	97.6
Árnyékszékek nélkül	0.5	4.7	1.3	3.0	2.4
Árnyékszékek összes száma	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Ezek közül zárt és pedig :					
vízöblítővel	99.7	73.8	93.8	77.3	97.4
tőzegszóróval	0.3	26.2	6.2	22.7	2.6
Együtt	95.2	36.9	11.6	26.6	75.1
Nyitott	4.8	63.1	88.4	73.4	24.9

1) Pestszentimre nélkül számítva, amelynek adatai nem álltak rendelkezésre.

A táblázat adataiból világosan láthatók a budapesti és a környékbeli lakóházak között fennálló különbségek, a közművekkel való ellátottság és az egyéb hygienikus felszerelések tekintetében.

Budapesten a lakóházak 85·2%-ában van vízvezeték, a környéken csupán a lakóházak 22·2%-a mértékéig. A villanyáram bevezetésénél jobbak az arányszámok: Budapesten 82·9%, a környéken 58·4%. Sokkal kedvezőtlenebbek azonban a gázellátás arányszámai: Budapesten 49·9%, a környéken 1·2% (Csak Újpesten és Kispesten van gáz).

Budapesten alig van épület árnyékszék nélkül (0·5%), a környéken azonban 1914 lakóházban egyáltalán nincsen. (3%).

A környékbeli lakosság a megyei városokban meglehetősen összefüggően él. Budapesten 53% az egyszobás lakások száma, a megyei városokban 72·5%. A legkedvezőtlenebb a lakások megoszlása Pestszenterzsébeten, ahol 82·2% az egyszobás lakások számaránya.

Akiket Nagy-Budapest lakásviszonyainak statisztikai feldolgozása közelebbről érdekel, a világviszonylatban is jól kiépített magyar lakásstatisztika részletes eredményeibe mélyebb betekintést nyerhetnek.

Az eddigiekben — főbb vonásokban — a Budapesthez csatolandó területeknek közegészségügyi szempontból figyelembeveendő sajátosságait ismerttettem.

A terepszemle — ha egynémely vonatkozásban nem is járt kedvező eredménnyel — vigasztalannak azért nem mondható. Különösen nem, ha fontolóra vesszük, hogy a környék színvonalbeli elmaradottságán a különböző tényezők összefogásával, közös akarattal és áldozattal lehet segíteni. A magam részéről bízom abban, hogy ezt a fáradságos, de áldásos eredményekkel biztató feladatot Budapest mintaszerű egészségügyi közigazgatási rendszerének Nagy-Budapest egész területére való átültetésével meg lehet oldani.

Hatósági orvosi szolgálat. »A hatósági orvosi szolgálatról és a közegészségügyi törvények egyéb rendelkezéseinek módosításáról« szóló 1936 : IX. t.-c. a hatósági orvosi szolgálat ellátását — Budapest kivételével — kivette az önkormányzati közigazgatás köréből és azt állami feladattá nyilvánította. A törvény hatálybalépése óta az elsőfokú közegészségi hatóságok a nagy és kisközségekben a főszolgabíró, a megyei városokban a polgármester, közegészségügyi szakközegei: a m. kir. tiszti orvosok; a másodfokú közegészségügyi hatóság az alispán, közegészségügyi szakközege: a m. kir. tiszti főorvos. Budapesten elsőfokú közegészségügyi hatóság a kerületi előljáró, közegészségügyi szakközege: a kerületi közigazgatási szolgálatra beosztott tiszti orvos, másodfokú közegészségügyi hatóság a polgármester, közegészségügyi szakközege: a székesfőváros tiszti főorvosa. — Meg kell jegyezni, hogy a 30/1938. B. M. számú rendelet bizonyos ügyekre nézve elsőfokú köz-

egészségügyi hatóságként Budapesten a kerületi előljáró helyett a polgármestert nevezi meg.

Eltekintve a hatósági orvosi szolgálatnak — Budapest kivételével — az egész ország területén végrehajtott államosításáról a közigazgatásnak ebben az ágazatában a székesfőváros területén a közegészségügyi feladatok ellátása is másként alakul. Amíg ugyanis Budapesten a 100/1939. B. M. számú rendelet 7. §-a szerint a preventív és kuratív hatósági orvosi teendők különválasztása megtörtént s azokat a tiszti orvosok, illetőleg a kerületi orvosok teljesítik, addig az átcsatolandó területeken a székesfővárosi kerületi orvosok tennivalóinak megfelelő feladatkört főleg a városi és községi orvosok teljesítik, akik a kuratív jellegű munkafeladataik ellátása mellett, egyes preventív jellegű és más, egészségrendészeti teendőket (járványvédelem, halottvizsgálat, élelmiszerforgalom-ellenőrzés) is elvégezni tartoznak.

Budapest hatósági orvosi szolgálatában az egészségügyi közigazgatás fejlettebb rendszere alakult ki, ami felismerhető a hatósági orvosi státusok elkülönítésében és az egyes státusok álláslétszámának arányos elosztásában is. A székesfővárosi közigazgatási alkalmazottak státusában ugyanis 36 tiszti orvosi és 38 a kerületi orvosi tisztviselői és 9 a tiszti orvosi, illetőleg kerületi orvos-gyakornoki állások száma. Ezzel szemben az átcsatolandó területeken — a m. kir. Központi Illetményhivaltaltól beszerzett adatok, illetve az érdekelt városok és községek költségvetései szerint, a járási m. kir. tiszti orvosokat is figyelembe véve — 8 m. kir. tiszti orvos és 52 városi, illetve körorvos működik. Nyilvánvaló, hogy a tiszti orvosi szakközégek száma kevés.

Nagy-Budapest kialakításánál a székesfőváros fejlettebb egészségügyi közigazgatási rendszerét kell Nagy-Budapest egész területén kiépíteni. A hatósági orvosok létszámát át kell tehát csoportosítani és pedig olymódon, hogy az átcsatolandó területeken lévő városi és községi orvosi állások nagyobb részének helyébe tiszti orvosi állásokat kell majd szervezni és csak a kisebb része helyébe kell kerületi orvosi állásokat rendszeresíteni, mindezt annak a célnak az érdekében, hogy a fontosabb preventív jellegű munkafeladatok ellátására az eddiginél magasabb tiszti orvosi létszám álljon rendelkezésre. Egyébként a jelenleg működő hatósági orvosok összlétszáma változatlan maradhat. Az átcsoportosításra abból az okból is szükség van, mert Nagy-Budapestre való áttérés esetén, jelenlegi városi és községi orvosok által végzett egyes preventív jellegű és más egészségrendészeti teendők ellátása a tiszti orvosok feladatkörébe fog kerülni s mert a tiszti orvosok eredményes közegészségügyi munkát — a kialakult tapasztalat szerint — csak akkor végezhetnek, ha munkabírásukat teljes egészében a feladatkörükbe utalt

teendők ellátására szentelhetik (full-time-rendszer) és ha a magánygyakorlat révén kialakuló függőségből fel vannak szabadítva.

Közegészségügyi Intézet. A székesfőváros közegészségügyi intézetére Nagy-Budapest megalkotásával kapcsolatosan, különösen a vízvizsgálatok számának a vízvezetéki hálózat hiányosságai miatt várható szaporodása következtében, valamint egyes fertőző-ragályos megbetegedéseknél előírt kötelező ellenőrző bakteriológiai vizsgálatok számának emelkedése miatt hárul többletmunka. Ezért az intézetet előreláthatóan bővíteni, felszerelését kiegészíteni, személyzeti létszámát pedig majd emelni kell.

Fertőtlenítő Intézet. A székesfőváros fertőtlenítő intézete a mai Budapest északi részén fekszik és Nagy-Budapest kialakítása után is közelebb esik a város sűrűn lakottabb északi részéhez, mint a városközponthoz. A Szent László-kórház pedig, ahol a székesfőváros fertőtlenítő intézetének már is van fiókállomása, a környéknek ugyancsak sűrűbben lakott délkeleti és déli részéhez (Kispest, Pestszenterzsébet, Csepel és a környező községek) esik közelebb. A fiókállomásnak fiókinézetűvé való kiépítésével és az egyes megyei városok fertőtlenítő szolgálatának az előbbieken jelzett központok működési körébe való beillesztésével Nagy-Budapest ezirányú szükségletéről — bár szerény keretek között — gondoskodni lehet. Természetszerűen a székesfőváros fertőtlenítő intézete működésének egész Nagy-Budapest területére való kiterjesztésekor a tisztí létszámot csekélyebb mértékben, a fertőtlenítő altisztí létszámot pedig mintegy 20—25 fővel emelni s mindezen felül új fertőtlenítő-gépkocsik beszerzéséről is gondoskodni kellene. Az így kialakuló keret — nem járványos időkben — Nagy-Budapest fertőtlenítő szolgálatának ellátására alkalmasnak látszik, járványos időkben azonban rendkívüli intézkedések megtételére lesz szükség.

Egészségvédelmi szolgálat. Budapest és környékének egészségvédelmi szolgálata, mind a történeti fejlődés, mind a jelenlegi szervezet szempontjából olyan mélyreható különbségeket mutat, hogy Nagy-Budapest egészségvédelmi szolgálatának kiépítésére irányuló elgondolásaim ismertetése előtt az eltérő fejlődés irányát és a rendszerbeli eltéréseket szükségesnek tartom röviden ismertetni.

Az egészségügyi népgondozás az első világháború megindulásáig a legsúlyosabb népbetegség: a gümőkór leküzdésére irányult. Csak a világháború nyomán a csecsemőhalandóság emelkedése és a természetes szaporodás nagymérvű hanyatlása hívta fel a figyelmet az anya- és csecsemőgondozás fontosságára. Az 1915. évben megalakult Országos Stefánia Szövetség kereteiből bontakozott ki a magyar anya- és csecsemővédelem szakgondozási rendszere, amelyben a gyakorlati munkát gyermekorvosok és nőorvosok, továbbá szakképzett anya- és csecsemővédőnők látták el.

Az anya- és csecsemővédelem országos szervezete mellett közhatalósági, társadalombiztosítási, valamint társadalmi szervek a világháború után kialakították a tüdőbeteggondozó, majd később a nemibeteggondozó intézetek hálózatának rendszerét is. Ily módon fejlődött ki Magyarországon az úgynevezett egészségvédelmi szakrendszer.

A kisebb népsűrűségű települési helyeken, ahová az Országos Stefánia Szövetség hálózati rendszere még nem ért el, 1926. óta a m. kir. Országos Közegészségügyi Intézet irányításával a zöldkeresztes egészségvédelmi szolgálatok — az egészségházakkal, mint központokkal — működtek.

A kétirányú fejlődés útja idővel találkozott. A 730/1940. B. M. számú rendelet az említett szervezetek intézményeit a gyakorlatban egyesítette s azóta az egészségvédelmi szolgálat (anya- és csecsemővédelem, tüdőbeteg- és nemibeteggondozás) ellátása az ország egész területén — Budapest kivételével — a m. kir. Országos Közegészségügyi Intézet egészségvédelmi osztályának közvetlen irányítása alatt működő zöldkeresztes egészségvédelmi szolgálatok útján bonyolódik le, amelyekbe a tüdőbeteg- és nemibeteggondozó-intézetek tevékenysége szervesen be van illesztve s amelyeket az Országos Egészségvédelmi Szövetség, mint társadalmi szervezet, erkölcsileg és anyagiilag támogat.

Budapesten a hatósági orvosi szolgálat államosításáról szóló 1936 : IX. t.-c. szellemének megfelelően az egészségvédelmi szolgálat ellátása továbbra is önkormányzati feladat maradt. A székesfőváros ezeket a feladatokat egészségvédelmi szakintézményei útján, a székesfővárosi tisztifőorvosának szakvezetésével oldja meg. Ezért kívánta a kormányhatóság is az anya- és csecsemővédelemnek a 730/1940. B. M. számú rendelettel állami feladattá nyilvánítása alkalmával, hogy a székesfőváros vegye át az Országos Stefánia Szövetségnek mindazon intézményeit, a személyzettel együtt, amelyek a székesfőváros területén működnek.

Budapest székesfőváros törvényhatósága, a kormányhatóság kívánságának megfelelően, az 540/1940. kgy. számú határozatával ezt el is határozta és az Országos Stefánia Szövetségnek Budapest területén működő intézményeit és személyzetét 1941. január hó 1-én átvette.

Budapesten önkormányzati egészségvédelmi feladat tehát :

a) az anya- és csecsemővédelem, az előbbieken felhívott 540/1940. kgy. számú határozatban foglaltaknak megfelelően,

b) a kisdetek gondozása, a székesfővárosi kisdetédóvók és gyermekotthonok keretében, amelyek az 1936 : XXIII. t.-c., illetve az 1030/1936. B. M. számú rendelet értelmében egészségvédelmi intézményekké alakultak át és ily módon a székesfővárosi tisztifőorvosának hatáskörébe kerültek,

c) az iskolai egészségvédelmi szolgálat a 212/1939. kgy. számú szabályrendeletben foglaltaknak megfelelően,

d) a tüdőbeteggondozás a 760/1940. kgy. számú szabályrendelettel körülírt módozatok szerint,

e) a nemibeteggondozás a 112/1941. kgy. számú közgyűlési határozatban foglaltak értelmében és végül

f) az idegbeteggondozás a 444/1941. kgy. számú szabályrendeletben megállapított keretek között.

Miután az átcsatolt területeken az egészségvédelmi szolgálat ellátására a székesfőváros önkormányzati közigazgatása hivatott, az erre a célra létesített szervek útján, ennél fogva a Nagy-Budapest területén kiépítendő egészségvédelmi szakrendszerre nézve a székesfőváros önkormányzatában kialakult rendszer irányelvei lehetnek az irányadók.

ad a) *Anya- és csecsemővédelem.* Az anya- és csecsemővédelemnek a környéken már eléggé fejlett hálózata van, ami még az Országos Stefánia Szövetség alkotása. A 32 védőintézet az átcsatolandó területeken úgy oszlik meg, hogy — Békásmegyer kivételével — minden települési helyre legalább egy, a népesebb települési helyekre pedig, mint pl. Újpestre, Rákospalotára, Sashalomra, Kispestre, Pestszenterzsébetre és Soroksárra, több intézet is jut. Az orvosok tiszteletdíjas minőségben vannak alkalmazva, jogviszonyuk tehát eltér a székesfővárosi anya- és csecsemővédőintézet orvosainak jogviszonyától. Az átcsatolás megtörténte után az orvosok tiszteletdíj ellenében való foglalkoztatását fokozatosan meg kell szüntetni, mert azt az egyenlő elbánás elve is így kívánja meg. Ugyanilyen módon kell majd rendezni a védőnők jogviszonyát is. Az intézetek működésének a székesfőváros egészségvédelmi szakrendszerébe való beiktatása, a székesfőváros anya- és csecsemővédő-intézetével való egyesítése azonban már az átcsatolás tényével felmerülő sürgős feladat.

ad b) *Kisdedvédelem.* A hivatalos statisztikai adatok szerint a megyei városokban 69, a szomszédos nagyközségekben pedig 53 kisdedővő működik, összesen tehát 122 intézet, 181 óvónővel. A 3—6 éves gyermekek gondozása — a rendelkezésre álló adatok szerint — elegendő számú intézetben bonyolódik le. Ezen a téren tehát sem az intézmények számát, sem pedig azok személyzetét nem kell szaporítani. A környéken lévő kisdedővők közül azonban csak 25 községi. Az állami kisdedővők száma : 82, a felekezetieké : 9, végül magánintézet : 6. Előreláthatóan a főváros nem lesz abban a helyzetben, hogy az összes környékbeli kisdedővőkat átvegye, az első lépés ebben az irányban a községi óvóintézetek átvétele lehet, illetve ezenfelül még az olyan óvóintézeteké, amelyek közületi fenntartása törvényes kötelezettségen (1891 : XV. t.-c.) alapul. Egyedüli fogyatkozása a környékbeli kisdedvédelemnek az egészségügyi ellenőrzés hiánya, amit azonban csak az iskolai egészségvédelmi szolgálat működésének az átveendő intézetekre való kiterjesz-

tésével lehet majd megoldani. Addig is, amíg erre a későbbi időkben sor kerülhet, átmeneti megoldásként az anya- és csecsemővédő intézetek orvosait lehetne erre a célra, ideiglenesen, igénybevenni.

ad c) *Iskolai egészségvédelem.* Az átcsatolandó területeken az iskolai egészségvédelmi szolgálat felállításáról még nem történt gondoskodás. Az egészségvédelmi szakszolgálatnak ezt az ágazatát a székesfővárosi iskolai egészségvédelem mintájára, a meglévő szervezet továbbfejlesztése útján kell majd idővel kiépíteni, ami természetesen jelentős személyi és dologi kiadásokkal jár.

ad d) *Tüdőbeteggondozás.* A tüdőbeteggondozó intézetek hálózata az átcsatolandó területeken eléggé hiányos: csak Budakeszin, Cinkotán, Csepelen, Kispesten, Pestszenterzsébeten, Rákospalotán és Újpesten működnek tüdőbeteggondozó intézetek, az utolsónak megjelölt megyei városban kettő is. A szóbanforgó intézmények között magánintézmények is vannak. Az intézetek orvosi létszáma 18, a védőnőké pedig 16. Miután az intézetek hálózata nem tervszerű elgondolás alapján alakult ki, elhelyezésük sem szerencsés és ezért a gondozás rendszerében keletkezett hézagokat új intézetek felállításával kell majd pótolni. Elsősorban a budafoki és a rákoskeresztúri körzetekben lehet szükség új intézetek felállítására. A hiányzó intézetek szervezése természetesen azt is jelenti, hogy nemcsak a közületek által fenntartott jelenlegi intézetek és személyzetük átvételével kapcsolatos, hanem a legalább két új intézet felállításával felmerülő személyi és dologi kiadásokkal kell majd számolni.

ad e) *A nemibeteggondozás.* Pestszenterzsébeten és Újpesten már működnek nemibeteggondozó intézetek, Újpesten szám szerint kettő is. Ez a három intézet és a székesfőváros négy intézete a kialakuló Nagy-Budapestnek a felmerülő feladatokat már alig lesz képes ellátni s ilyen módon a meglévő hálózat tökéletesítése érdekében fokozatos fejlesztésre lesz szükség, előreláthatóan a budafoki, a kispesti és a sashalmi körzetekben.

ad f) *Idegbeteggondozás.* Budapesten négy idegbeteggondozó intézet működik, az átcsatolandó területeken azonban még egy sem. A székesfőváros meglévő intézményeinek fejlesztésével kell idővel ezen a hiányon segíteni.

Budapest székesfőváros egészségügyi kultúrájának jelentékeny tényezői: az itt gyakorlatot folytató orvosok, az itt működő bábák és az egészségügyi segédszemélyzet más tagjai is.

Orvosok, bábák és gyógyszerterek. A székesfőváros statisztikai hivatala az 1940. évben a székesfőváros területén működő gyakorló orvosok létszámát 4816 főben mutatta ki. A környéken — Pest vármegye m. kir. tiszti főorvosának adatai szerint — 476 orvos működik. Nagy-Budapestnek orvosokkal, gyógyszerterekkel és szülésznőkkel való ellátottságát az alábbi táblázat szemlélteti.

Nagy Budapest területének orvosokkal, szülésznőkkel és gyógyszer-tárakkal való ellátottsága.

Megnevezés	Orvosok száma	Egy orvosra jutó lélekszám	Szülésznők száma	Egy szülésznőre jutó nők száma	Gyógyszer-tárak száma	Egy gyógyszer-tárra jutó lélekszám
a) Áttekintés.						
Budapest	4.816	241	59	10.525	205	5.672
Környék	476	1.196	117	2.533	79	7.206
Nagy-Budapest	5.292	327	176	5.212	284	6.099
b) A környék részletezése.¹⁾						
1. Megyei városok.						
Budafok	16	1.511	4	3.065	3	8.058
Kispest	68	958	9	3.819	9	7.238
Pestszenterzsébet	56	1.373	15	2.669	12	6.408
Pestszentlőrinc	29	1.451	8	2.751	5	8.413
Rákospalota	42	1.168	7	3.721	7	7.005
Újpest	129	590	10	3.986	11	6.916
Együtt	340	981	53	3.294	47	7.093
2. Községek.						
Albertfalva	4	1.193	1	2.507	1	4.771
Békásmegyér	8	1.635	4	1.703	2	6.539
Budakeszi	9	908	2	2.015	1	8.169
Budatétény	2	1.637	1	1.658	1	3.273
Cinkota	4	1.695	3	1.184	1	6.781
Csepel	21	2.245	10	2.324	4	11.784
Mátyásföld	7	653	1	2.251	1	4.573
Nagytétény	4	2.447	5	1.015	1	9.789
Pesthidegkút	4	2.065	2	2.175	1	8.260
Pestszentimre	3	4.019	4	1.573	1	12.057
Pestújhely	10	1.183	3	2.100	3	3.943
Rákoscsaba	6	2.457	3	2.573	2	7.369
Rákoshegy	2	3.433	1	3.696	1	6.867
Rákoskeresztúr	4	2.871	4	1.486	1	11.483
Rákosliget	5	637	1	1.882	1	3.187
Rákosszentmihály	15	1.221	4	2.479	3	6.103
Sashalom	8	1.778	2	3.722	2	7.112
Soroksár	12	1.574	5	1.928	2	9.444
Vecses	8	2.306	8	1.179	3	6.149
Együtt	136	1.734	64	1.902	32	7.371
Környék összesen ...	476	1.196	117	2.533	79	7.206

¹⁾ Pest vármegye m. kir. tisztii főorvosi hivatalának adatai.

A hivatalos statisztikai adatgyűjtést minden esetre óvatosan kell megítélni, mert Budapesten még 59 szülésznőt tart nyilván, holott az 1940. VI. t.-c. és az 1001/1940. B. M. számú rendelet végrehajtása óta a székes-fővárosban már csak 33 szülésznőnek van működési engedélye. Ugyanezzel a módszerrel vizsgálva a környéken működő szülésznők létszámát, ezt — a m. kir. tisztii főorvosi hivataltól szerzett adatok szerint — jelenleg 126 főre lehet becsülni. E létszámok vizsgálatánál arra is figyelemmel kell

lenni, hogy Budapesten a szülések 98%-a intézetekben folyik le, ennél fogva a székesfővárosban a bábáknak a lakásukon szülő nőket illető tevékenysége lassankint teljesen megszűnik. Másként alakul a helyzet a környéken, ahol még a szülésznők működésére szükség van. Az ellátottság vizsgálatánál ezenkívül számításba kell venni azt is, hogy a környék lakosai a helybeli orvosokon kívül a budapesti orvosokat is igénybeveszik. A táblázatban foglalt adatok kiegészítéséül csak azt kívánom végül megjegyezni, hogy Budapesten az egészségügyi közigazgatás körében felmerülő egyszerű felkutató és ellenőrző tevékenység ellátását 34 egészségőr végzi, a környéken pedig mindössze csak 10 egészségőr teljesít szolgálatot.

Ezekből az adatokból is az állapítható meg, hogy Nagy-Budapestnek orvosokkal, gyógyszerárakkal és szülésznőkkel való ellátottsága nem mondható kedvezőtlennek, egyedül az egészségőrök létszáma bizonyul kevésnek.

A *közkórházak* fontos szerepét már a bevezetőben ismertettem. A székesfőváros a közkórházak fenntartására az 1940. évi költségvetési adatok szerint évi 13,095.915 pengőt fordít. Ugyancsak a bevezető részben mutattam rá arra, hogy Nagy-Budapest megalakításával kapcsolatosan sürgős kórházépítésre nem lesz szükség, mert a környék igényeit ebből a szempontból a székesfőváros területén levő gyógyintézetek — köztük a székesfőváros közkórházai — kielégítik. A távolabbi jövő feladata lehet a székesfőváros XI. és XIII. kerületeiben egy-egy községi kórház felépítése. A területátcsatolással kapcsolatban azonban eddiginél is időszerűbbé válik a székesfőváros törvényhatóságának az a kérelme, hogy a 7,000.000 pengős kórházi ápolási átalány megfelelően felemeltessék.

Temetők. Az átcsatolandó területek temetőit előreláthatóan fokozatosan be lehet zárni, mert a székesfővároshoz csatolandó területek halottait a székesfőváros meglevő temetői befogadhatják. Legfeljebb csak Nagy-Budapest pesti oldalának északi részén (esetleg Újpesten), valamint budai oldalának déli részén (esetleg Budafokon) levő temetőket kell majd továbbra is fenntartani és a szükséghez képest kibővíteni.

Meg kell jegyezni, hogy az átcsatolandó területeken is fokozatosan be kell vezetni — Budapest példájára — a kötelező ravatalozást, a Községi Temetkezési Intézet működésének egész Nagy-Budapest területére való kiterjesztése útján.

* * *

Nagy-Budapest kialakítása mellett a közegészségügy fejezetéből döntő érveket meríthetünk. Megállapítható ugyanis, hogy a székesfőváros közegészségügyét a peremvárosok és községek részéről állandó veszedelem

fenyegeti, amit fenntart a Budapest és környéke között kifejlődött ingaszerű vándormozgalom is, amelynek keretében naponta körülbelül 70.000 ember jár be a környékről a székesfőváros területére.

A bekapcsolás szükségessége mellett azonban meg kell állapítani azt is, hogy annak közegészségügyi vonatkozásban áthidalhatatlan nehézségei egyáltalában nincsenek és hogy a bekapcsolás a fokozatos fejlesztés elvének alkalmazásával városháztartási szempontból is aránylag mérsékelt terheket jelent. A felmerülő feladatok között sorrendet lehet megállapítani olyannyira, hogy a környék asszanálása keresztülvihető lesz az adóterhek érzékeny megnövelése nélkül.

1. Az egyesítéskor legelső feladat a székesfőváros hatósági orvosi szolgálatának a környékre való kiterjesztése. A székesfőváros bevált rendszere egyszerre, egymagában is emelni fogja a környék egészségügyi kultúráját, mert a település közegészségügyi ártalmainak felkutatása és az ott élő lakosság közreműködésével való megszüntetése az agglomeráció és a városmag közegészségügyi állapotát érezhetően fogja megjavítani.

2. A székesfőváros fejlett egészségvédelmi szakrendszerének a környéken való kiépítése ugyancsak azonnal jelentkező szükségesség. Ebben azonban tüstént csak az anya- és csecsemővédelem, a tüdőbeteg- és a nemibeteg-gondozás egészségvédelmi intézeteinek átszervezése lesz szükséges, amelyeknek alapjai a környéken máris megvannak s amelyeknek így csak bővítéséről és kiegészítéséről van szó. Az egészségügyi kisdiedvédelem fejlesztése már lassúbb ütemben vihető keresztül, hasonlóképen az iskolai egészségvédelem és az idegbeteggondozás megvalósítása is.

3. A székesfőváros közegészségügyi intézetének bővítése már ismét sürgős feladat, mert annak a környéket illetőleg azonnal át kell vennie azokat a tennivalókat, amelyeket jelenleg a m. kir. Országos Közegészségügyi Intézet teljesít.

4. A székesfővárosi fertőtlenítő intézet bővítése, személyzetének és felszerelésének szaporítása ugyancsak a sürgős feladatok közé tartozik. A fertőző-ragályos betegségek elterjedése ellen való küzdelemnek az intézet egyik legfontosabb pillére és épen a mai rendkívüli idők is bizonyítják ezt.

5. A székesfőváros közegészségügyi szerveinek egyik legsürgősebb feladata lesz, a környék ivóvíz-kataszterének elkészítése s annak alapján az egészséges ivóvízzel való ellátás programjának elkészítése.

6. Nagy-Budapest kialakításával kapcsolatosan felmerülő egyéb feladatokról azután pontos fejlesztési munkaprogramot kívánok kidolgoztatni, hogy az egyes kérdések, a közegészségügyi kívánalmaknak és a városháztartási adottságoknak gondos mérlegelésével fokozatosan megoldassanak.

Budapest közegészségügyi kultúrája lokálisan egyelőre elérkezett arra a színvonalra, amelyet az egészségtudomány a nagyvárossal szemben támaszt s így azt elsősorban a területi síkon való továbbépítés útján kell fejleszteni. A környéknek, a székesfőváros magasszínvonalú egészségügyi rendszerébe való bekapcsolása, az elsoroltak szerint az egészségügyi tervgazdaság szellemében történhetik meg és mert bizonyosan hasznos lesz a környékre és város-magra egyaránt, tehát meg kell valósítani.

III. FEJEZET.

Nagy-Budapest közélélmезési és állategészségügyi feladatai.

A székesfőváros közélélmезési politikája háromnegyed évszázados tapasztalatokon alapul. Budapestnek olyan közélélmезési intézményei vannak, amelyek segítségével élelmiszerellátását mindig a kor követelményeinek megfelelő színvonalon tarthatta.

Az átszatolandó helységeк közélélmезési berendezésekkel el vannak ugyan látva, ezek a berendezések azonban a nagyobb anyagi erőforrások hiánya, másrészt pedig a létesítés idején megnyilvánult alacsonyabb színvonalú igények miatt csupán a feltétlen kielégítendő helyi szükségletekre való tekintettel épültek meg s Nagy-Budapest kialakítása után előreláthatóan fejlesztésre szorulnak.

A környékbeli meglévő különböző közélélmезési intézmények átépítése, újak létesítése mindenesetre későbbi program feladata, amelynek körvonalait ma még korai lenne megállapítani.

Az első teendő inkább annak a kérdésnek a megvizsgálása, melyek azok az adottságok, amelyek mellett a környék élelmiszerellátása továbbra is biztosítható, továbbá, hogy a székesfőváros közélélmезési szervezetén milyen változtatásokat kellene végrehajtani, Nagy-Budapest élelmiszerellátásának megfelelő megoldása érdekében.

A vizsgálat eredménye könnyebben lenne áttekinthető, ha a szóbanforgó területeket egymással, illetve Budapesttel fennálló kapcsolataik, valamint népsűrűségük figyelembevételével fogyasztóterületekre bontanánk s a vizsgálat eredményeit e részekre vonatkoztatva ismertetnénk. A fogyasztóterületek — amelyek egybe esnek a székesfőváros körül kialakult agglomerációs központok területeivel — a következőк :

a) északi : Újpest, Rákospalota megyei városok és Pestújhely nagyközség területeiből álló ipari település, kb. 137.000 lakossal,

b) keleti : Rákosszentmihály, Sashalom, Mátyásföld és Cinkota nagyközségek területeiből álló nem ipari település, kb. 45.000 lakossal,

c) déli dunabalparti : Pestszentlőrinc, Kispest és Pestszenterzsébet megyei városok, valamint Csepel nagyközség területeiből álló jellegzetesen ipari település, kb. 230.000 lakossal,

d) déli dunajobbparti : Albertfalva nagyközség és Budafok megyei város területeiből álló kismértékben ipari jellegű település kb. 30.000 lakossal, végül

e) az elszórt települések, amelyek inkább mezőgazdasági jellegűek, vagy lakótelepek.

ad a) Az *északi lakótelepülés* csoportjához tartozó megyei városok közül Újpestnek és Rákospalotának külön-külön közbiztonságát, ezenfelül Újpestnek vágóállatvásárlására is van. A rákospalotai vágóhíd kisebb jelentőségű.

Újpestnek négy élelmiszerpiaca van, ezek közül legjelentősebb a Szent István-téri. A többi piac forgalma kisméretű. A piacok vásárlóközössége a helybeli fogyasztókon és kiskereskedőkön kívül rákospalotaiakból, sőt budapesti fogyasztókból és kiskereskedőkből alakul. A nyílt élelmiszerárúszó üzletek száma elég tekintélyes, Újpest bőven el van látva üzletekkel. Egy mészáros és hentesüzletre 667 lélek esik (Budapesten 1407), fűszer-, csemege- és szatócüzletre pedig 302 lélek (Budapesten 378).

Rákospalotának csak két piaca van, ezek jóval kisebb jelentőségűek, mint az újpestiek. Az élelmiszerkiskereskedelem is kisebb arányú.

Pestújhely élelmiszerpiaca alárendeltebb jelentőségű. A piaci árusokon kívül megfelelő számú fűszer- és szatócüzlet, hentes-, mészáros és pék van a községben.

ad b) A *keleti lakótelepülés* csoportjához tartozó községek közül Rákosszentmihálynak és Cinkotának van külön-külön közbiztonságát, Sashalom most tervezi vágóhídjának megépítését.

Sashalom élelmiszerpiaca jelentős, amelyet Rákosszentmihály és Mátyásföld lakossága is szívesen látogat. A piacon kívül az élelmiszerforgalmat elegendő számú hentes, mészáros, pék és fűszeres bonyolítja le.

Rákosszentmihály élelmiszerpiaca csak a helyi szükségletek kielégítésére alkalmas, miként Mátyásföld és Cinkota kiskereskedelmi piacai. A most említett községek lakói — eltekintve a baromfi, tojás, zöldség és gyümölcsféléktől — élelmiszerigényüket jórészt a székesfővárosból, munkahelyük közelségéből szerzik be.

ad c) A *déli dunabalparti település* csoportjához tartozó Pestszentlőrincnek, Pestszenterzsébetnek és Csepelnek külön-külön közbiztonságát van.

Kispesten és Pestszenterzsébeten vágóállatvásárt is tartanak. A kispersti vágóhíd eléggé korszerű, Pestszenterzsébet és Pestszentlőrinc vágóhidjai azonban már elavultak, fejlesztésre szorulnak. Csepel vágóhídjának kibővítése — jelentős előiránnyal — tervbe van véve.

Pestszentlőrincnek négy piaca és egy kisebb vásárcsarnoka van. A piacok forgalma eléggé számottevő.

Kispestnek ugyancsak négy élelmiszerpiaca van, nagyságra nézve legnagyobb a Kossuth-téri.

Pestkörnyék legjobban megépített vásárcsarnoka a pestszenterzsébeti. A városnak ezenkívül még három élelmiszerpiaca van. Nagyobb jelentőségű ezek közül a Csarnoki-téri. A három város élelmiszerforgalmának lebonyolításában számos kisiparos és kiskereskedő vesz részt.

Csepel élelmiszerszükségletének szolgálatában két piac áll, amelyek közül jelentősebb a Szent Imre-téri. Az élelmiszerkereskedelmet ebben a községben is számos fűszeres, szatócs, hentes és mészáros, valamint pék bonyolítja le.

ad d) A *déli, dunajobbparti település* csoportjához tartozó Albertfalvának vágóhídja és élelmiszerpiaca nincs, a lakosság élelmiszerszükségletét a helybeli, a budafoki és a budapesti kereskedőknél szerzi be.

Budafoknak és Nagytéténynek van vágóhídja. Budafok elavult vágóhídjának helyébe új vágóhíd építését tervezi.

Budafok három élelmiszerpiaca közül csak egy jelentősebb forgalmú. A város vásárcsarnokául a régi tűzoltóépület átalakított helyiségei szolgálnak. A nyílt élelmiszerárusító üzletek száma elegendő. A város tulajdonában egy hűtőház is van, amelyet az őszibaracktermés értékesítése céljából építettek fel, de mivel nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, ezért ma a Hangya bérli, lőtt vadkivitelének lebonyolítása céljára.

ad e) Az *elszórt települések* csoportjába — Nagy-Budapest közélelmezésének vizsgálata alkalmából — azokat a területeket soroltam, amelyeknél a városiasulás még nem érte el azt a mértéket, hogy különlegesebb közélelmezési berendezésekről kellene gondoskodni. Ezekben a településekben a termelt mezőgazdasági termékek árucseréje a lakosság élelmiszerellátását nagyjából kielégíti. Az idesorolható falusias jellegű települések a budai oldalon: Budakeszi, Békásmegyer, Pesthidegkút, Nagytétény, továbbá Nagykovácsi község határrésze, a Szentendrei sziget déli csúcsa, a pesti oldalon pedig Rákoscaba, Rákoshegy, Rákosliget, Rákoskeresztúr, Soroksár, Vecsés és Pestszentimre.

A peremvárosok és szomszédos községek közélelmezési ellátottságának vázlatos ismertetéséhez hozzátartozik azoknak a kapcsolatoknak a felemlítése, amelyek ezeket a településeket a székesfőváros közélelmezéséhez fűzik.

A ferencvárosi sertésvásárról és a kőbányai sertésszállásokról az 1939. évi statisztikai adatgyűjtés szerint több, mint 4300 sertés érkezett az elővárosokba és a szomszédos községekbe. A legtöbb sertés az északi település (Újpest, Rákospalota, Pestújhely 2386 db) és a déli dunabalszéli település (Kispest, Pestszentlőrinc, Pestszenterzsébet, Csepel 1521 db) területére, a legkevesebb a déli dunajobbparti település (Albertfalva, Budafok, Nagytétény 37 db) területére érkezett.

Jellemzőek a környék húsbehozataláról szóló statisztikai adatok is, amelyekből az tűnik ki, hogy a környékre behozott összes húsból a budapesti hús vásárról származott:

több mint 90% Rákospalotán, Pestújhelyen, Kispesten, Pestszenterzsébeten,

körülbelül 60% Rákosszentmihályon és Sashalmon,

körülbelül 40% Mátyásföldön, Pestszentlőrincen és Albertfalván,

körülbelül 30% Újpesten, Csepelen és Budafokon,

23,2% Nagytétényen.

Megnevezés	Összes felhozatal az Élelm. nagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra	E b b ő l		Összes felhozatal az Élelm. nagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra		E b b ő l		Nagy-Budapest
		Budapest	Környék			Buda-pest	Környék	
		területéről érkezett		absz.	%	területéről érkezett		
		Métermázsza			Százalék.			
Petrezselyem	71.283	13.076	12.723	25.799	100-0	18-3	17-8	36-1
Sárgarépa	52.765	13.297	13.062	26.359	100-0	25-2	24-8	50-0
Zeller	4.587	1.504	659	2.163	100-0	32-8	14-4	47-2
Cékla	9.294	2.250	1.640	3.890	100-0	24-2	17-7	41-9
Retek	26.653	8.330	7.552	15.882	100-0	31-3	28-3	59-6
Torma	3.604	152	179	231	100-0	4-2	5-0	9-2
Virágkel (karfiol)	41.346	8.941	14.361	23.302	100-0	21-6	34-7	56-3
Kalarábé	31.293	13.097	8.333	21.430	100-0	41-9	26-6	68-5
Kelkáposzta	52.811	10.617	7.542	18.159	100-0	20-1	14-3	34-4
Paradicsom	80.893	5.736	17.810	23.546	100-0	7-1	22-0	29-1
Uborka	44.074	1.811	6.433	8.244	100-0	4-1	14-6	18-7
Főzőtök	37.422	3.030	5.365	8.395	100-0	8-1	14-3	22-4
Sütőtök	9.292	133	403	536	100-0	1-4	4-3	5-7
Zöldbab	29.759	484	2.571	3.055	100-0	1-6	8-6	10-2
Zöldborsó	44.508	1.631	3.297	4.928	100-0	3-7	7-4	11-1
Spárga	3.769	29	388	417	100-0	0-8	10-3	11-1
Sóska	5.582	693	215	908	100-0	12-4	3-9	16-3
Paraj	17.529	2.897	916	3.813	100-0	16-5	5-2	21-7
Saláta	52.225	11.964	7.939	19.903	100-0	22-9	15-2	38-1
Fejeskáposzta	136.375	10.358	21.163	31.521	100-0	7-6	15-5	23-1
Vöröskáposzta	1.085	198	201	399	100-0	18-3	18-5	36-8
Burgonya	666.142	9.639	59.039	68.678	100-0	1-4	8-9	10-3
Vöröshagyma	106.426	4.346	3.440	7.786	100-0	4-1	3-2	7-3
Zöldhagyma	10.198	3.345	2.343	5.688	100-0	32-8	23-0	55-8
Fokhagyma	5.836	122	166	288	100-0	2-1	2-8	4-9
Zöldtengeri	25.658	11.366	11.578	22.944	100-0	44-3	45-1	89-4

Az élelmiszernagyvásártelep forgalmának vizsgálatából azt lehet megállapítani, hogy ezen a főpiacon a pestkörnyéki élelmiszerkiskereskedők tekintélyes számban vásárolnak. Igaz ugyan, hogy ezt az élelmiszerpiacot leginkább a hozzá közelebb eső települési tömbök kiskereskedői keresik fel, így pl. Pestszenterzsébetről, Kispestről és Csepelről.

A vizsgálatok teljességéhez tartozik annak figyelembevétele is, hogy Nagy-Budapest területén az őstermelés mennyiben elégíti ki a székesfőváros boltgárkertészeti terményszükségletét. Nagy-Budapest őstermelésének ezt a szerepét a statisztika ugyancsak feldolgozta. Az 1939. évi vásárcsarnoki árufelhozatal megoszlását az előző táblázat szemlélteti.

Nagy-Budapest területe — amint a táblázat adatai igazolják — jelentős mértékben járul hozzá a városmag: a mai Budapest zöldség- és főzelékfélékből álló fogyasztásának fedezéséhez. A felhozatal nagyobb része tehát nem a távolabbi vidék, hanem Budapest környékéről: Nagy-Budapest területéről származik.

A gyümölcsstermelésre vonatkozó adatokat már nem részletezem, mert Budafok és Nagytétény vidékének őszibaracktermelésétől eltekintve a közelségtől való gyümölcsfelhozatal jelentéktelen. Hasonló okokból mellőztem az állattartásra és tejtermelésre vonatkozó adatok felsorolását is, mert a közelségtől való népessége nagyobb mérvű állattartással és tejtermeléssel — Soroksárt kivéve — nem foglalkozik.

Az eddig előadottakból az állapítható meg, hogy Nagy-Budapest területét fogyasztói — és bizonyos tekintetben termelői — egységnek lehet tekinteni.

Áttérve most már a Nagy-Budapest kialakításával kapcsolatos közlelmzési feladatok vázolására, ezeket — szakcsoportokba foglalva — az alábbiakban ismertetem.

Élelmiszervásárhelyek. A nagyvárosok élelmzésének a hatóságok részéről történő irányításánál a súlypont a nagykereskedelmi áruforgalom megszervezésére helyeződik. A nagy tömegekben érkező élelmiszerárakat ugyanis elsősorban a közvetítő kiskereskedelemhez kell eljuttatni, mert csakis ilyen módon biztosítható a közvetlen fogyasztók igényeinek zavartalan kielégítése. Az így kialakuló főpiaci rendszer könnyítéseket kíván az árufelhozatal minél nagyobb központosítása érdekében, viszont megszorításokat is, abból a célból, hogy egyéb helyeken az őstermelői áruknak a viszonteladók részére való árusítása a lehető mértékig kiküszöbölhető legyen.

Az egységes főpiac elve Nagy-Budapest megvalósulása esetén is fenntartandó lenne.

Átmeneti megoldásra azonban előreláthatóan szükség lesz, ezenfelül kívánatosnak látszik a jelenlegi főpiac (Élelmiszernagyvásártelep) kibővítése és egy csatlakozó főpiac létesítése.

Nagy-Budapest közzelemezésére való áttérés esetén az átcsatolandó területek egy részén, az elsőrendű népélelmezési cikkek piacrahozatalának megkönnyítése érdekében — eltérően a mai Budapest területén fennálló tilalmaktól — meg kellene engedni az őstermelőkocsikról való árusítást, legalább is a reggeli órákban. Ezzel az eljárással lehetne kiküszöbölni az alacsony értékű áruknál nagy szerepet játszó szállítási költségek hátrányos befolyását. Ezekben a körzetekben a viszonteladói árak alakulása sem térne el a főpiac áralakulásától, mert az őstermelői kocsik megfelelő irányításával és elosztásával a helyi árat szabályozni lehet. A most említett átmeneti megoldás a települési helyek igényeinek és fejlődésének megfelelően, rövidebb-hosszabb ideig lenne fenntartható.

Másként alakul a helyzet a peremvárosok szempontjából. A fentiekben javasolt megoldási mód ezeken a helyeken már azért sem lenne teljesen kielégítő, miután az élelmiszerszükségletet az őstermelői árufelhozatal nem fedezi teljesen egészében. A peremvárosok érdekeit szolgálná a jelenlegi főpiac megfelelő kibővítése és még egy — vasúti összeköttetésekkel is bíró — nagybani csatlakozó főpiac megépítése.

Ha azonban Nagy-Budapest megalkotása megvalósul, annyi mindenestre már előre is látható, hogy az Élelmisznernagyvásártelep vonzási köre nem lesz egyenletes, hatósugarai inkább a megalkotásra váró Nagy-Budapest déli részére terjednek ki. A déli fekvésű Élelmisznernagyvásártelep Nagy-Budapest megvalósításával mintegy 800.000 főnyi fogyasztó tömegnek kerül középpontjába. Az északi félváros azonban — figyelembe véve az északi agglomerációs tömböket is — hasonló lélekszámú fogyasztó tömbjével a főpiacot nélkülözni fogja.

Mindezen okok miatt kell majd fontolóra venni, a mai egyfázisú főpiac-rendszernek kétfázisúvá leendő kiépítését.

Az a települési tömb, amely észak felől kapcsolódik a székesfővároshoz, bizonyára azt kívánná, hogy a csatlakozó főpiac hozzá közeleső helyen épüljön fel.

A magam részéről is azt vélem, ha a második élelmisznernagyvásártelep megépítésére sor kerül, annak már az északi félváros érdekeit kell szolgálnia s helyét a most épülő Árpádhíd közelében, a Duna, illetőleg a Lipótvárosi teherpályaudvar mellett kell kijelölni.

Állatvásárok és közbádoghidak. A székesfőváros a multban sem járult hozzá ahhoz, hogy a környékbéli városok és nagyközségek heti-, illetve országos állatvásárok tartására engedélyt kapjanak. Méginkább szükséges ennek az elvnek következetes alkalmazása, ha a budapesti állatvásárra támaszkodó környékbéli városok és községek Budapesthez csatlakoznának. Ebben az esetben Nagy-Budapest területén

az ezidőszerint még fennálló állatvásártartási jogok megszűnnének. Ebből az intézkedésből a környékbeli városok és községek húsellátásában zavarok nem származhatnak, mert a környékbeli húsiparosok élőállat-szükségletük egy részét eddig is a budapesti állatvásáron szerezték be, a szükséglet másrésze pedig közvetlenül, a vásár megkerülésével jutott a helybeli vágóhidakra. Figyelembe lehet venni továbbá azt is, hogy a környék húsbehozatalának legnagyobb része a székesfővárosi húsvásárokból fedeződik.

Más álláspontot kell elfoglalni a környékbeli vágóhidak fenntartásának kérdésében. A környéken működő vágóhidak üzemeltetését fontosnak tartom, különösen a mai háborús gazdálkodásra való figyelemmel, sőt fontolóra kellene venni a dunajobbparti déli településen egy kisebb méretű, újabb vágóhíd létesítését is. Az előzőekben már rámutattam arra, hogy Budafok új vágóhíd létesítését tervezi. Ennek az új vágóhídnek a megépítése Nagy-Budapest szempontjából is megokolt.

A távolabbi jövő szempontjából meg kell állapítani, hogy a székesfőváros szarvasmarháközvágóhídjának 1872. évben, illetve sertésközvágóhídjának 1902. évben történt megépítésénél még nem számolhattak eléggé a fejlődés méreteivel. Ezért a székesfőváros vágóhídjainak kibővítése — esetleg az egyesített vágóhíd felépítése — időszerű feladat. Ha pedig Nagy-Budapest megvalósítását is mérlegeljük, vágóhídjaink korszerűsítésétől még kevésbé lehet majd eltekinteni.

Húsvásárok. Az átcsatolandó területeken új hús vásár létesítésére szükség nem lesz, mert a környékbeli húsiparosok szükségletük tekintélyes részét ma is a budapesti húsvásáron szerzik be.

Közvágóhídi húsvizsgáló állomás. A székesfőváros területén forgalombahozott baromfihús vizsgálatát a közvágóhídi húsvizsgálóállomás állatorvosai végzik, nyolc különböző helyen létesített baromfihúsvizsgáló kirendeltségen.

Nagy-Budapest kialakulása esetén a baromfihúsvizsgáló kirendeltségek számát előreláthatóan emelni kell.

A székesfőváros területén a vásárcsarnokok, nyíltpiacok, üzletek, műhelyek, éttermek, kifőzések húsvizsgálati ellenőrzését — amelyek ellátásában a kerületi előljárókhoz beosztott állatorvosokon kívül a fentiekben említett állatorvosok működnek közre — a mai Budapest területéhez szorosan kapcsolódó megyei városokban és nagyközségekben továbbra is a kerületi előljárókhoz beosztott, valamint a központi húsvizsgálóállomás állatorvosai látnák el. A távolabbi fekvésű helyeken, ahol az üzletek, üzemek, műhelyek, éttermek stb. száma lényegesen kisebb és amelyek ellenőrzésének központi irányítása már nehézkes lenne, az ellenőrzést a kerületi előljáróságokhoz beosztott állatorvosok végeznék.

Bakteriológiai húsvizsgáló laboratórium. A közvágóhidakról és a székesfőváros különböző helyeiről beküldött húsok és húskészítmények bakteriológiai, serológiai és szövettani vizsgálatait a szarvasmarha-közvágóhídon létesített bakteriológiai húsvizsgáló laboratórium végzi. Miután a húsvizsgálati anyag Nagy-Budapest legtávolabbi pontjairól is könnyen küldhető be, csupán a laboratórium fejlesztéséről kell gondoskodni.

Tejellátás. Budapest székesfőváros területén a tejellátás tekintetében az 1935. év óta üzemi kényszer áll fenn. Az átcsatolandó területeken viszont a tejárusítás teljesen szabad.

Az üzemi kényszer bevezetését Nagy-Budapest egész területére csak fokozatosan lehet megvalósítani. A most fennálló szabad tejforgalmat ugyanis csak megfelelő üzemek (esetleg szövetkezeti üzemek) beállítása után lehet megszüntetni. Addig is, amíg mindez bekövetkezik, a szabad tejforgalom fokozottabb ellenőrzésére lesz szükség, ami személyi és dologi kiadásokkal jár.

Az átmeneti időben várható zavarhatások kiküszöbölése céljából fontolóra lehetne venni még a Községi Élelmiszerárusító Üzem keretében egy tejfeldolgozótelep létesítését, amely a közintézmények zavartalan tejellátását biztosíthatná.

A tejjáallati hálózat kiépítése magángazdasági feladat.

Állategészségügyi telep. A Budapesthez csatolandó területeken az állati hullák szállításának lebonyolítása továbbra is változatlan maradhat. A csatolandó területeken minden községben van gyepmesteri telep, amely — mint kirendeltség — a székesfőváros állategészségügyi telepébe olvadhatna be. A meghagyandó gyepmesteri telepek, mint gyűjtőközpontok működnének s mint segédszervek, ellátnák az állati hullák előzetes feldolgozását, az ebek ellenőrzését és a kóbor ebek befogását.

Meg kell jegyezni, hogy a m. kir. földművelésügyi minisztérium részéről — Nagy-Budapest megvalósításának tervétől függetlenül — külön terv merült fel az állategészségügyi telep megnagyobbítására.

Vegyészeti és élelmiszervizsgáló-intézet. Az élelmiszerellenőrzéssel kapcsolatos vizsgálatok és eljárások a székesfővároshoz csatolandó területeken részben az Országos Kémiai Intézet, részben az újpesti m. kir. Vegykísérleti állomás területi illetékessége alá tartoznak. Az Országos Kémiai Intézet a Budapesttől délre eső területek ellenőrzésére Pestszenterzsébeten kirendeltséget tart fenn.

Az élelmiszerforgalommal kapcsolatos közegészségügyi vizsgálatok végzésére az egész átcsatolandó területen az Országos Közegészségügyi Intézet illetékes. Ilyen vizsgálatok: a gyógyszerárak ellenőrzéséből

származó gyógyszervizsgálatok, a fertőző-ragályos betegségek diagnosztikai és ellenőrző vizsgálatai, a vízvezetéki víz, valamint a kútvíz elemzések.

A közszállítások és általában az anyagbeszerzésekkel kapcsolatos vizsgálatok végzésére a m. kir. Állami Technológiai Intézet van felhatalmazva.

A szóbanforgó területeknek a székesfővároshoz való csatolása esetében a felsorolt intézetek területi illetékességét újból kellene rendezni és a vegyvizsgálatok végzését a székesfőváros vegyészeti és élelmiszervizsgáló intézetének feladatkörébe, a közegészségügyi vizsgálatok végzését pedig (azokat a teendőket, amelyek ellátását a székesfőváros területén a 446/1941. kgy. számú szabályrendelet a székesfővárosi közegészségügyi intézet feladataivá nyilvánít) a székesfővárosi közegészségügyi intézet feladatkörébe kellene utalni. Erre a rendezésre azért van szükség, mert ugyanazon törvényhatóság területén, ugyanabban a tárgykörben különböző állami és székesfővárosi szakértői intézetek nem működhetnek.

A különböző vegyvizsgáló szakértői intézetek területi illetékességének rendezését az egységes anyagbeszerzés és az ezzel kapcsolatos vizsgálatok egységes irányelvek szerint történő lebonyolítása kívánja meg. Közérdek, hogy a szakértői véleményezés Nagy-Budapest egész területén egységes legyen, mert ennek hiánya teljes jogbizonytalanságot eredményezne.

Vásárrendészeti és üzletvizsgálatok, állategészségügyi szolgálat. Ezekkel a feladatkörökkel a kerületi közigazgatás átszervezéséről szóló fejezetben foglalkozom.

Közélelmezési üzemek. Nagy-Budapest kialakításával kapcsolatban üzemfejlesztésre elsősorban a Községi Élelmiszerárusító Üzennél, másodsorban a Községi Lóhúsüzemnél lenne szükség, mind a központi telepek bővítése, mind az üzlethelyiségek számának szaporítása tekintetében. A Községi Kenyérgyár központi üze me olyan méretű, hogy itt nagyobb üzemfejlesztési probléma előreláthatóan nem merül fel. Ugyancsak nem látszik szükségesnek a jelzett szempontokból a Nagytétényi Sertéshízlaló Rt. fejlesztése sem.

A Községi Élelmiszerárusító Üzem és a Községi Lóhúsüzem fejlesztése a közbűgőhidak fejlesztésének kérdésével is összefűgg. Ha ugyanis az egyesített közbűgőhíd gondolata megvalósul, a jelenlegi vágóhídi épületek és berendezések egy része az említett üzemek központi telepeinek fejlesztése céljára felhasználható lehet.

A Községi Élelmiszerárusító Üzem és a Községi Lóhúsüzem fejlesztése — ha nem is következik be az átcsatolás tényével — mindenesetre olyan feladat, amelynek megoldásával számolni kell, annál is inkább, mert az átcsatolandó területeken nagy számban élnek kisebbkeresetű munkavállalók

és kishivatalnokok, akiknek szociális védelme megkívánja, hogy a jelzett közélélezési üzemek hasznos árpolitikai tevékenységüket ezekre a területre is kiterjesszék. A Községi Lóhúsiüzem fejlesztésénél az üzlethálózat bővítése könnyebben megvalósíthatónak látszik, mert az átcsatolandó területeken ezidőszert 28 lóhússzék működik, amelyeket az üzem — a lóhúsmészárosok kártalanítása mellett — saját kezelésébe átvethet.

* * *

Összefoglalva az előadottakat: a teendő intézkedések jogszabályalkotási, hivatalsservezési és beruházási irányúak.

Jogszabályalkotás. Az önkormányzati jogszabályalkotás körén kívül igényel szabályozást: a Vegyészeti és Élelmiszervizsgáló Intézet illetékeségének kiterjesztése Nagy-Budapest egész területére, továbbá az 1928 : XIX. t.-c. (állategészségügyi törvény) 106. §-ának módosítása, illetőleg kiegészítése oly módon, hogy az állategészségügyi szolgálat ellátása a bevált gyakorlat és a tényleges helyzet szerint történhessék. A székesfővárosi állatorvosok magánorvosi gyakorlatát eltöltő 1930 : XVIII. t.-c. 63. §-a is módosításra szorul, főleg abból az okból, hogy az ország valamennyi közalkalmazott állatorvosa magánorvosi gyakorlatot folytathat s így az átcsatolandó területeken működő közalkalmazott állatorvosok is, akik az átcsatolás esetén a magángyakorlat folytatásától elesnének. Ez annál is kevésbé lenne kívánatos, mert a fennálló állatorvoshiányra való tekintettel az átcsatolandó területeken kevés lenne a gyakorló állatorvos. Törvényes felhatalmazásra van szükség az egyes helységeben működő lóhússzékek kisajátításához, illetőleg a lóhús árusításának Nagy-Budapest területén közüzemi monopólium útján való gyakorlásához.

Miniszteri rendeleti szabályozást igényel a székesfőváros vásártartási joga, különös tekintettel az előadódó új helyzetre, mely szerint több heti- és országos állatvásár volna megszüntetendő. Hasonló módon lenne szabályozandó Budapest tejellátásának új rendje, amennyiben a jelenlegi Budapest területe zárt területté van nyilvánítva, míg a hozzácsatolandó részeken, a tejforgalom szabad. A községi üzemek üzemfejlesztésének programja ugyan nem igényel a jogszabályalkotás terén intézkedéseket, minthogy azonban az élelmiszervezem és kenyérgyár tevékenységének korlátozására belügyminiszteri rendelet bizonyos rendelkezéseket tartalmaz, ezek megszüntetésére feltétlenül szükség lesz.

A székesfőváros szabályrendeletalkotási jogkörében kell rendezni a vásárigazgatás és a vásárrendészeti szolgálat továbbfejlesztésének, továbbá az állategészségügyi szolgálat, valamint az üzletvizsgálatok ellátásának kérdését, különös tekintettel az 1937. évi III. t.-c. 2. §-ában foglalt felhatalmazásra.

Hivatalszervezés. Nagy-Budapest megvalósításával egyidejűleg a következő hivatalszervezési feladatok jelentkeznek. A Vegyészeti és Élelmiszer-vizsgáló Intézet, valamint az ehhez kapcsolódó tejhivatal központi adminisztrációjának mintegy 30%-os bővítése és a kirendeltségek felállítása mindkét hivatal részéről Újpest és Kispest, vagy pedig Pestszenterzsébet területén. A vásárok és vásárcsarnokok igazgatóságának, valamint az állatvásárok és közbúgóhidak igazgatóságának központi adminisztrációjában mintegy 20—25%-os fejlesztésre van szükség, míg a külső adminisztratív teendőket ellátó vásárcsarnoki felügyelőségek, illetőleg közbúgóhídi kirendeltségek a bekapcsolandó ilyen intézmények számának megfelelően kell, hogy növeltessenek.

A szervezendő új kerületek számával egyezően kell gondoskodni a kerületek vásárrendészeti és állategészségügyi szolgálatának megszervezéséről is.

Beruházás. Nagy-Budapest közlelmezési szervezetének kiépítése oly módon, hogy az igények fokozódása és az előre várható nagyobbbarányú fellendülés folytán jelentkező nagyobb élelmiszerforgalom lebonyolítása biztosítást nyerjen, továbbá, hogy a fogyasztók védelme legalább is a mai mértékben Nagy-Budapest teljes területén biztosítható legyen, az alábbi beruházási program megvalósítását teszi szükségessé:

Vásárcsarnokok	25,000.000 P
Központi vágóhíd	60,000.000 «
Állategészségügyi telep	1,500.000 «
Községi Élelmiszerárusító Üzem	15,000.000 «
Községi Kenyérgyár	2,000.000 «
Községi Lóhúsüzem	1,500.00 «
Nagytétnyi Sertéshizlaló	1,500.000 «
Összesen	106,500.000 P

A közlelmezési intézmények és üzemek eddigiekben vázolt fejlesztése nagyobb beruházással jár, amelyből a tőketörlesztés a községi háztartást és az üzemeket megosztva terhelné.

A tőkeszükségletet a székesfőváros egyéb pénzügyi bevételi forrásaiból — esetleg kölcsön útján — kellene fedezni.

A közlelmezési intézmények által szedhető közjogi bevételekből és használati díjakból származó jövedelem a tőketörlesztésre csak részben nyújthat fedezetet.

A községi üzemek azonban a reájuk háruló amortizációs terheket saját jövedelemtöbbletükkel fedezni volnának képesek.

A kisebb beruházó kiadások, valamint az átszervezés költségei a községi háztartás évi költségvetésébe lennének beilleszthetők, ezeknek a kiadásoknak hitelműveleti fedezetéről tehát gondoskodni nem kell.

IV. FEJEZET.

Nagy-Budapest közlekedésügye.

Az elővárosok kialakulását elsősorban a közlekedési hálózat fejlődése mozdította elő.

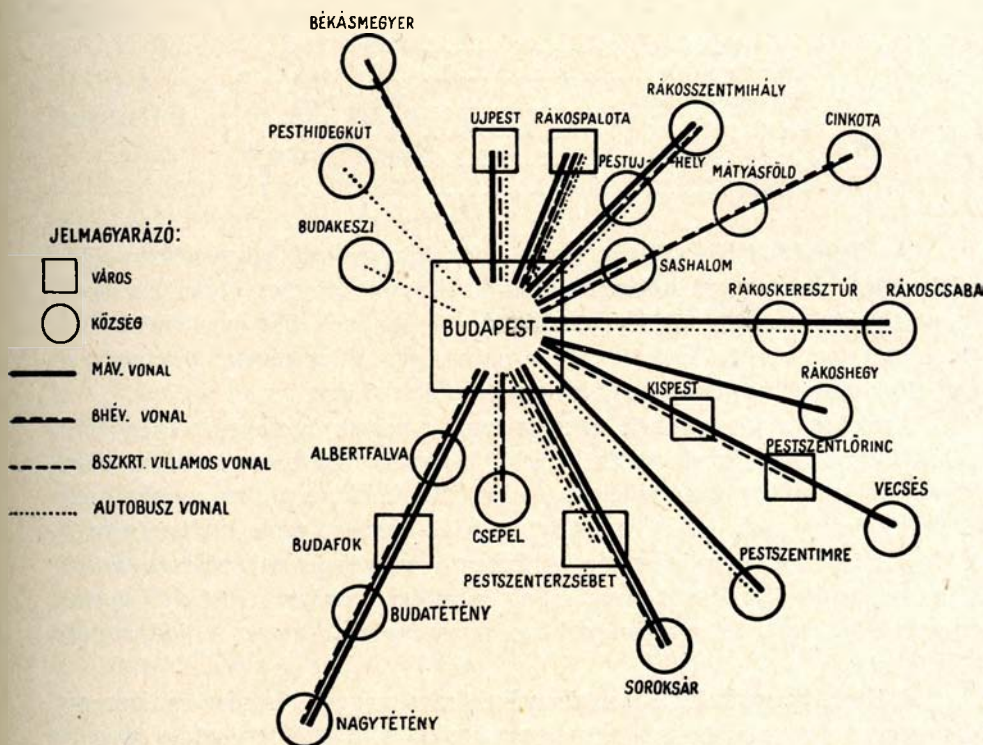
Az 1869. évben Újpestnek és Rákospalotának együttes lakossága még alig haladta meg a 10.000 főt. Hasonlóképen egészen alacsony volt a lélekszáma a többi környékbeli településnek. Pestkörnyék népességének sűrűsödése csupán a környékre is kiterjedő közúti és helyiérdekű vasúti forgalom megnyitásával indult meg.

A gyorsíramú fejlődés gazdasági okai közismertek. A közlekedés tette lehetővé, hogy a mai Budapest területén dolgozó tisztviselők és munkások egy része a pestkörnyéki olcsóbb családi házakban és lakásokban telepedhessék le. A könnyebb megélhetés vonzása annál jobban erősödött, minél inkább haladt előre a tömeges forgalom lebonyolítására szolgáló közlekedési hálózat kiépítése. A környékbeli helységek ily módon jórészen budapesti lakosokkal telítődtek meg, vagyis az anyaváros lakossága a közlekedés fejlődésével szóródott szét a környékbeli településekre.

Az anyavárosban kiépült és a környékbeli települési koszorúra is kiterjedő közlekedési hálózat tehát valójában már Nagy-Budapest közlekedési hálózatának tekinthető, amely jelenlegi kiépítettségében — az átcsatolás időpontjában — a megnyilvánuló közlekedési igények kielégítésére alkalmas.

A területátcsatolással felmerülő közlekedési feladatok.

Közlekedési hálózat. A székesfőváros és a Nagy-Budapest fogalmi körébe tartozó megyei városok és községek között a közlekedést a Magyar Királyi Államvasutak, a Budapesti helyiérdekű vasutak, a Budapest Székesfővárosi Közlekedési rt. s az érdekkörébe tartozó többi közúti villamosvasutak és a különféle autbuszvállalatok (Székesfővárosi Autobuszüzem, BART, Kovács Mihály, Szalay Sándor) bonyolítják le.

Városok :

Budafok	MÁV, BHÉV.
Kispest	MÁV, BSzKrt.
Pestszenterzsébet	MÁV, BHÉV, BSzKrt, Autobusz.
Pestszentlőrinc	MÁV, BSzKrt.
Rákospalota	MÁV, BHÉV, BSzKrt, Autobusz.
Újpest	MÁV, BSzKrt, Autobusz.

Községek :

Albertfalva	MÁV, BHÉV.
Békásmegyer	BHÉV.
Budakeszi	Autobusz.
Budatétény	MÁV, BHÉV.
Cinkota	BHÉV.
Csepel	BHÉV, Autobusz.
Mátyásföld	BHÉV.
Nagytétény	MÁV, BHÉV.
Pesthidegkút	Autobusz.
Pestszentimre	MÁV, Autobusz.
Pestújhely	MÁV, BHÉV, Autobusz.
Rákoscaba	MÁV, Autobusz.
Rákoshegy	MÁV.
Rákoskeresztúr	MÁV, Autobusz.
Rákosszentmihály	MÁV, BHÉV.
Sashalom	MÁV, BHÉV.
Soroksár	MÁV, BHÉV.
Vecsés	MÁV.

Az összeállításból kitűnik, hogy egyes környékbeli helységeken több közlekedési eszköz vonalhálózata épült ki. Vannak viszont olyan községek is, amelyekbe csupán a MÁV vasúthálózatán bonyolódik le a közlekedés. Az átszatólandó helyiségek között azonban egy sincs olyan, amelynek a mai Budapesttel ne lenne legalább egyféle közlekedése.

Azokban a környékbeli községekben, amelyek közlekedését egyedül a MÁV látja el (Rákoshegy és Vecsés), Nagy-Budapest megalkotása után fokozódó szükségletekkel lehet számolni. Mindaddig azonban, amíg ezek a szükségletek csak kisebb mértékben jelentkeznek, azok kielégítésére a MÁV önmagában is alkalmas. Nagyobbmértvű igények jelentkezésével ezeken a területeken a közeljövőben nem kell számolni, mert az érdekelt falusias színezetű községek jellegének esetleges változása csak hosszabb idő múlva következhetik be.

A BHÉV vasúthálózata a környék három megyei városára és tizenegy községre terjed ki. Meg kell jegyezni, hogy a BHÉV szükséges jármű-állományának kiegészítése már tervbe van véve s így a jövőben várható forgalomnövekedést az amúgy is szükséges járműállománykiegészítéssel nagyobb akadályok nélkül le lehet majd bonyolítani.

A BSzKRt és az érdekkörébe tartozó közlekedési vállalatok villamosvasúti hálózata a megyei városok közül Újpestre, Rákospalotára, Pestszenterzsébetre, Kispesre, Pestszentlőrincre már kiterjed. Autobuszközlekedés pedig a megyei városok közül: Pestszenterzsébettel, Rákospalotával, Újpesttel, a községek közül pedig Budakeszivel, Csepellel, Pesthidegkúttal,

Pestszentimrével, Pestújhellyel, Rákoscsabával és Rákoskeresztúrral áll fenn. Ezenfelül mind a közúti villamos, mind az autbuszvonalak egyes helységek között a szomszédos forgalom lebonyolítását is szolgálják.

A meglevő közlekedési hálózaton Nagy-Budapest megalkotásából folyóan — legalábbis rövid határidőn belül — jelentősebb módosítást vagy fejlesztést végrehajtani nem szükséges. A várható utasszámnövekedésre való tekintettel legfeljebb a forgalmi eszközök számát kell majd szaporítani.

Nagyobbszabású tervek végrehajtására csupán akkor lesz szükség, ha Nagy-Budapest megalkotása után az új városrészek egyikében vagy másikában az ediginél is nagyobbarányú fejlődés következik be.

Viteldíjak. Nagy-Budapest közlekedési feladatainak sorából ki kell emelni a viteldíjrendezés kérdését. Ezt a problémát Nagy-Budapest kialakításakor soronkívül kell megoldani.

Azon a területen ugyanis, amely alatt Nagy-Budapestet kell érteni, a székesfőváros érdekkörébe tartozó közlekedési vállalatoknál ezidőszert különféle viteldíjrendszerek vannak érvényben.

A BHÉV vonalain az úgynevezett egységes — ma 34 fillér árú — átszállójegy érvénye csak a főváros mai politikai határáig terjed. A határon kívül a viteldíj már a teljesítményi rendszeren épül fel, vagyis a megtett út hosszával emelkedik.

Ellentétben a BHÉV viteldíjrendszerével, a közúti villamosokon az egységes átszállójeggyel a környékbeli megyei városokba is ki lehet utazni. A székesfőváros politikai határán túl terjedő utazásoknál az egységes átszállójegy érvénye csupán a vecsési vonalrészre nem terjed ki, ahol tízfilléres pótdíj (surtaxe) van érvényben.

Az autbusz viteldíjrendszere legjobban a BHÉV rendszeréhez hasonlít, azzal az eltéréssel, hogy az egységes — ma 50 filléres — átszállójegy határa nem esik mindenütt egybe Budapest politikai határával, hanem néhány helyen (pl. Kuruclesi-út, Sasadi-út, Kvassay-zsilip) a határon belül van.

Nagy-Budapest lakossága a területátsatolás után minden bizonnyal mozgalmat fog indítani annak érdekében, hogy az egységes villamosvasúti átszállójegy viteldíjhatára Nagy-Budapest politikai határával essék egybe. Ennek a kívánságnak a megvalósítása azonban az átlagos utazási távolságok olyan emelkedését vonná maga után, amely mellett az érvényben levő viteldíjak legfelsőbb határa sem biztosítaná a közlekedési vállalatok önköltségeit.

Kétségtelen tehát, hogy Nagy-Budapest megvalósítása esetén a jelenlegi viteldíjrendszerrel szakítani kell és a teljesítményi rendszerre kell áttérni, vagyis a viteldíjakat az utazás hosszával kell majd arányba hozni.

Egyedül a teljesítményi rendszer az, amely egyfelől biztosítja a közlekedési vállalatok üzemvitelének gazdaságosságát, másfelől pedig annak a célkitűzésnek az elérését, hogy Nagy-Budapest területének valamennyi alkotórésze — a viteldíjak szempontjából — elvileg azonos elbánásban részesüljön.

Alig képzelhető el ugyanis, hogy Nagy-Budapest megalkotása után pl. a Szent Gellért-térről Budafok Antal-utcáig terjedő utazásnál a viteldíj 70 fillér legyen s ugyanekkor a Káposztásmegyerről Pestszentlőrinc-Szarvascsárdáig terjedő utazás ára 34 fillér maradjon, annak ellenére, hogy az előbbi távolság csak 9, az utóbbi viszont 22 kilométer. Minthogy pedig üzemgazdasági szempontból tarthatatlan, hogy a nagymértékben megszorodott hosszú — akár 25 km-es — utazások viteldíja azonos legyen a 4 km-es utazások viteldíjával (általában ez az a legkisebb utazási távolság, amelynél már átszállójegyet kell váltani), az egyedüli megoldás csak a teljesítményi viteldíjrendszer bevezetése lehet.

A teljesítményi elv érvényesítésének szükségére egyébként már a székesfőváros törvényhatóságának üzempolitikai bizottsága is felhívta a figyelmet, rámutatva arra, hogy »a viteldíjrendszert mind az utazóközönség, mind a vasútvállalat szempontjából a teljesítményre kell felépíteni.« Kiemelte a bizottság jelentése azt is, hogy a teljesítményi viteldíjrendszer megkönnyíti a hálózat fejlesztését, mert az új vonalakon befolyó viteldíjak többletbevételként jelentkeznek.

A teljesítményi rendszer bevezetése a gyakorlatban egyes utazásoknál olcsóbbodást, másoknál viszont viteldíjdrágítást fog eredményezni. Így különösen a BSzKRt villamosközlekedésével ellátott megyei városokba történő ki- és visszautazásoknál kell majd viteldíjemeléssel számolni, de bekövetkezhetik ez a mai Budapest területén is. Ez az eltolódás — ha az utazóközönség részéről netán ellenhatást váltana is ki — annyira megokolt, hogy annak megvalósításától Nagy-Budapest megalkotásánál nem lehet és nem szabad elzárkózni, a már említett egyenlő elbánási elv érvényesítése miatt.

Utcanevek. Bár az utcák, terek stb. elnevezése szoros értelmezés szerint nem közlekedési kérdés, mégis — minthogy a megjelölés a tájékozódás, eligazodás s így közvetve a közlekedés célját szolgálja — ezzel a kérdéssel ebben a fejezetben foglalkozom.

A bekebelezendő városokban és községekben számos olyan utcanév van, mely Budapesten is megtalálható. Így például Kossuth Lajosról az elővárosokban hat teret és tizenhárom utcát neveztek el. Kérdés, mi történi-jék az ebből bekövetkező zavarok kiküszöbölése érdekében.

A megoldásnak két módozata jöhet tekintetbe. Az egyik szerint az utcanevek változatlanok maradnának. Ebben az esetben a megkülönböz-

tetés céljából, különösen a postai címzéseknél, a városrész pontos megjelölésére igen nagy gondot kellene fordítani. Nehézség az, hogy a címzésnél még a kerület megjelölése sem elegendő, mert ugyanannak a kerületnek a területén belül is (például az összevonandó Kispesten, Pestszentlőrincen, Vecsésen, Pest-szentimréen) több azonos elnevezésű utca, tér, út van. Alkalmasabbnak látszik a másik megoldás, — amelyet a székesfőváros 1872-ben Pest, Buda és Óbuda egyesítésekor választott — amely szerint ugyanazzal az elnevezéssel csak egy utca jelölhető meg s a többi azonos nevű utca más elnevezést nyer. Utóbbi esetben az átmeneti időben ugyan bizonyos nehézségek merülnek fel, később azonban az utcamegjelölés terén tiszta helyzet alakul ki. Az utcák új elnevezése természetesen nagy költséggel jár az utcanévtáblák és a házszámtáblák kicserélése folytán.

A külföldi nagyvárosokban mindkét megoldással találkozunk. Párisban és Hamburgban nincs több azonos nevű utca. (A Hamburggal egybeépült Altonában azonban már van olyan nevű utca, mely Hamburg egyik utcájának nevét viseli). Ezzel szemben Berlinben, Londonban, sőt az ezeknél lélekszámban és kiterjedésben jóval kisebb Glasgowban nagyon sok azonos nevű utca van, melyeket egymástól kizárólag a kerület megjelölésével lehet megkülönböztetni. Például Berlinben 13 Kaiserstrasse és 15 Kaiser Wilhelm Strasse, Londonban pedig 11 King Street, ugyancsak 11 King's Road és 18 Queens Road található. Glasgowban is van 5 King Street.

Az utcaelnevezések tekintetében az átcsatolás időpontját megelőzően kell már állástfoglalni. A kérdésnek későbbi időpontra való elhalasztása csak fokozná azokat a nehézségeket, amelyek a kérdés megoldásánál mindenképen előadódnak.

*

Mindezek egybevetéséből az állapítható meg, hogy Nagy-Budapest megalkotásának idejében a közlekedési kérdések terén — eltekintve a viteldíj-szabásnak amúgy is szükséges átfogó rendezésétől — nagyobb szabású változásokkal nem kell számolni. Az utcaelnevezések kérdését az átcsatolással egyidejűen rendezni kell.

Nagy-Budapest későbbi közlekedési feladatai.

Ha Nagy-Budapest megvalósul, a közlekedés nagyobb szabású fejlesztését célzó, mélyrehatóbb reformokat is végre kell majd hajtani, de csak abban az időben, amikor bebizonyul, hogy a települések fejlődésének mérve és az igények fokozódása ezt már megkívánja.

A megoldásra váró rendkívüli feladatok előreláthatóan nem egy időben fognak felmerülni. Ilymódon a székesfővárosra háruló anyagi terhek

sem azonnal és egy összegben, hanem Nagy-Budapest fejlődésétől és a közönség igényeinek alakulásától függően, fokozatosan fognak jelentkezni.

A rendkívüli feladatok egyfelől a helyi és környéki, másfelől a távolsági (vasúti, vízi, légi) forgalommal kapcsolatosak.

Helyi és környéki forgalom. Egységes közlekedés. A székesfőváros közlekedéspolitikája már a század eleje óta következetesen arra irányul, hogy Budapest területén a közlekedés egységes irányítás alá kerüljön. Ennek az elvnek az érvényesítése során a székesfőváros irányító befolyását fokozatosan kiterjesztette minden olyan közlekedési vállalatra, amely Budapesten közforgalmi közlekedést bonyolít le.

Ez az irányító befolyás természetesen nem volt csupán Budapest területére korlátozható, ennél fogva ma már kiterjed a környékbeli megyei városok és egyes községek területére is. Vannak azonban az átcsatolandó területeken még olyan községek is, amelyekbe vívő közforgalmi közlekedés ellátását a MÁV és néhány magánautobuszvállalat bonyolítja le. Az előbbi — nagyvasúti járatai révén — a környékbeli községeket sugárirányban kapcsolja be a székesfőváros közlekedésébe, az utóbbiak viszont autobuszjáratokat tartanak fenn, amelyek a környékbeli községeket több irányban egymással és sugárirányban a székesfővárossal kötik össze.

Nagy-Budapest megvalósítása esetén okszerűnek látszik a székesfővárosnak az előbbieken ismertetett célkitűzését — amely szerint a közforgalmi közlekedést egységes irányítás alá kell helyezni — Nagy-Budapest területén is alkalmazni.

E célkitűzés megvalósításának egyik előfeltétele: Nagy-Budapest területén a magánvállalatok által fenntartott autobuszjáratok engedélyeinek a székesfőváros részére való megszerzése, amire az egyes járatok engedélyidejének lejártakor nyílik alkalom. Minthogy a környékbeli járatok engedélyei különböző időpontokban veszítik hatályukat, a székesfővárosi autobuszhálózat kiterjesztése fokozatosan, lépésről-lépésre lesz megvalósítható. Ily módon az autobuszüzemre egyidőben nagyobb megterhelés nem fog nehezedni.

További előfeltétele e célkitűzés megvalósításának az, hogy az állam mondjon le a székesfőváros javára a háramlás jogáról mindazoknak a vasutaknak a tekintetében, amelyek közvetlenül vagy közvetve a székesfőváros tulajdonában vannak. Mint ismeretes, a Budapestvidéki Vasút 1965-ben, a Budapest-Szentlőrinci helyi érdekű villamos vasút 1976-ban, a BHÉV pedig 1998-ban az államra háramlik. Minthogy az első két vasút vonalai teljes egészükben, a BHÉV-éi pedig 63,5%-ban Nagy-Budapest területére esnek, a háramlás jogának ingyenes átengedése nemcsak méltányos kívánság, hanem jogos követelmény. A helyi közlekedést lebonyolító vasutak ugyanis nyolc év-

tizedes állandó gyakorlat szerint mindig magára az illető városi közületre hármlanak (pl. Budapesten a BKVT, BVVV, FAV), sőt a Budapest-Újpest-Rákospalotai villamos közúti vasút esetében, amely 1946-ban szintén a fővárosra hármlik, ez a gyakorlat egy, a környéki közlekedést lebonyolító vasútállalatra is kiterjesztetett. Még vagyok győződve róla, hogy a m. kir. kormány e jogos kívánság teljesítése elől, amely az egységes közlekedés elvének érvényesítését a távoli jövőre is biztosítaná, nem fog elzárkózni. A hármlási jog átengedése egyébként lehetővé fogja tenni azt is, hogy a székesfőváros összes közlekedési vállalatait jogilag is egy közös üzemmé (részvénytársaság vagy önálló vagyonkezelésű üzem) vonhassuk össze.

Nehezebben valósítható meg a székesfőváros irányító befolyásának a biztosítása a nagyvasúti közlekedésre, amelyet helyközi, illetve helyi vonatkozásokban a MÁV tart fenn. Tudvalevő, hogy a nagyvasút a közúti és a helyiérdekű vasúttól jellegében és tarifája tekintetében olyan lényegesen tér el, hogy az egységesítés lehetősége csak számos érdek sérelme árán vihető keresztül. Mindamellett a jövő célkitűzése itt is csak az lehet, hogy Nagy-Budapest és környéke helyi és környéki közlekedésének a lebonyolítását előbb-utóbb a székesfővárosnak kell átvennie. Különben a városfejlesztési külön bizottságnak a törvényhatóság közgyűlése által elfogadott jelentése is ilyen értelemben foglalt állást.

A MÁV által lebonyolított helyi és környéki közlekedés átvétele fokozatosan történhetik meg majd és pedig a tervezett gyorsvasúti hálózat kiterjesztése által. Az eszményi megoldás egy, a városközponttól számított és nagyjából 25 kilométer sugarú körön belül létesítendő gyorsvasúti hálózat lenne, amely a sűrűn beépített területeken földalatti vonalvezetéssel hatolna a város szívéig, a külső városrészekben és a környéken pedig elkülönített pályán — általában a MÁV kiszélesítendő pályatestein — haladna.

A gyorsvasút megépítése a mai Budapest közlekedési programjában is szerepel. Nagy-Budapest megvalósítása a kérdés megoldásának időszerűségét növelni fogja. A környékre is kiterjedő gyorsvasúti hálózat kialakítása azonban rendkívül nagyösszegű beruházással jár, ezért azt a később megoldandó feladatok közé kell sorolni.

Addig, amíg a környéket is kiszolgáló gyorsvasúti vonalak megépülnek, minden bizonnyal szükség lesz a villamosvasúti hálózat továbbfejlesztésére. A fejlesztés irányát, sorrendjét és ütemét előre lerögzíteni alig lehet, azt Nagy-Budapest lélekszámának növekedése és a közlekedési igények mindenkori alakulása fogja majd meghatározni. Mindamellett felsorolok néhány vonalat, amelynek építése előbb-utóbb megoldandó feladatként fog jelentkezni, így :

a) Vörösvári-út—Árpád-híd—Róbert Károly-körút—Hungária-körút—Könyves Kálmán-körút (átmenő forgalom a külső kerületek összeköttetésére) ;

b) az Erzsébet királyné-úti vonal meghosszabbítása a Rákospalota—Pestújhely vonalig ;

c) Vezér-utcai vonal összekötése a Kerepesi-úti vonallal (Rákosfalván vagy Rákosszentmihályon át) ;

d) Kőbánya—Kispest—Pestszenterzsébet—Csepel ;

e) Kispest (Vas Gereben-utca)—Nagykőrösi-út—Pestszentimre ;

f) Hűvösvölgy—Pesthidegkút—Máriaremete.

Nem kell újból rámutatnom arra, hogy mindezeknek a vonalmeghosszabbításoknak, illetve hálózatkiegészítéseknek elengedhetetlen előfeltétele a teljesítményi viteldíjrendszer bevezetése.

A villamoshálózat fokozatos bővítéséig a közlekedéssel ellátandó vonalakon jelentkező igényeket autobus- vagy trollibuszjáratokkal is ki lehet majd elégíteni.

Távolsági forgalom. Nagyvasúti-kérdés. Általánosan ismert az a körülmény, hogy a székesfőváros régebbi városrendezési terveibe a nagyvasút létesítményei nem voltak kellőképpen beillesztve. Emiatt, amikor a székesfőváros fejlődése során a városrendezési tervek végrehajtására sor került, a nagyvasúti létesítmények sok utcanyitáshoz útját állták, megakadályozva az egyes városrészek között a közúti összeköttetések megvalósítását.

A székesfőváros a városrendezési tervbe kellően be nem illesztett vasútüzemi berendezéseket mindenkor ideigleneseknek tekintette, a berendezések fokozatos eltávolítását állandóan szorgalmazta, illetve már a múltban is kifejezte azt a kívánságát, hogy a nagyvasúti berendezések — kellő átalakítás útján — a városrendezési tervekkel összhangba kerüljenek.

Nagy-Budapest közigazgatási egységének megvalósulása esetén kedvező alkalom nyílik arra, hogy a nagyvasúti berendezések megfelelőbb kialakítása érdekében a személy- és teherpályaudvarok elhelyezését, vagyis a »budapesti nagyvasúti kérdés« fogalma alá sorozott műszaki feladatokat megoldjuk.

A budapesti pályaudvarok rendezésére a MÁV igazgatósága az 1931. évben tanulmányt készített. Ez a tanulmány rámutat többek között arra, hogy az akkori trianoni Magyarország nagyvasúti forgalmának ellátására a nagyvasúti berendezések ugyan még alkalmasak, de ha a forgalom folyamatos fejlődését az 1914. évi háború kitörése nem hátráltatja, a vasúti berendezések teljesítőképessége az 1931. évben már nem lett volna megfelelő.

Az ország területének gyarapodása a most folyó háború befejezése után a nagyvasutakon is előreláthatóan olyan forgalmi növekedést fog

előidézni, amely mellett a székesfőváros területén levő nagyvasúti berendezések átrendezése mindenképen szükséges lesz.

A nagyvasúti kérdés rendezésénél a különmemű forgalmak elkülönítésének elvét kell alapul venni. Ennélfogva a teherforgalom részére szolgáló vasútüzemi berendezéseket a személyforgalométól s az utóbbi csoporton belül a távolsági forgalom lebonyolításának szolgálatában álló berendezéseket a környéki forgalom berendezéseitől el kell különíteni. Budapest meglévő vasútüzemi berendezéseit eszerint egyfelől a távolsági vagy a környéki személyforgalom, másfelől a teherforgalom céljára kell kijelölni.

A közelmúltban vált ismeretessé a m. kir. kereskedelem- és közlekedésügyi minisztérium álláspontja a nagyvasúti forgalom elrendezése tekintetében, amivel a Fővárosi Közmunkák Tanácsa és a székesfőváros is egyetért. Eszerint az elgondolás szerint a távolsági személyforgalom számára a Budapest—ceglédi felemelt vasútvonal közvetlen összeköttetést nyerne Ferencváros és Kőbánya-Felső pályaudvar felé, miáltal korszerű átmenő főpályaudvar kiépítésének lehetősége nyílik meg a Thököly-út és az Andrassy-út között. A távolsági vonatok tehát Újpest-Rákospalota, Rákosrendező p.-u., új főpályaudvar, Kőbánya-Felső p.-u., Ferencváros p.-u., Kelenföld p.-u. útvonalon, illetve annak egy részén közlekednének.

Az új főpályaudvar helyéül, megítélésem szerint, kiválóan alkalmas lenne a ceglédi vasútvonalnak az a része, mely a Thököly-úttól kezdődően északra az Andrassy-útig terjed. A főpályaudvar itt a Mexikói-út és a Hungária-körút között fekvő területen aránylag kis áldozatok árán lenne felépíthető, s annak összeköttetése a székesfőváros üzleti és gyárnegyedeivel, valamint lakott területeivel is megfelelő lenne.

Az új főpályaudvarra a Budapest felé tartó összes vasútvonalak be lennének vezetve, itt lenne tehát a távolsági vonatok kiindulási, illetve célpontja. Ennek a pályaudvarnak az elhelyezése Nagy-Budapest szempontjából a mai két balparti fejpályaudvar elhelyezéséhez hasonlítva központosabb. A távolsági vonatok a balparton Nagy-Budapest területén csak az új főpályaudvaron állnának meg.

A Dunántúl felé irányuló távolsági forgalom vonatai részére azonban a dunajbópparti település jobb kiszolgálása érdekében az összekötő vasútvonal Fehérvári-út és Horthy Miklós-út közötti szakaszán megállóhely létesülne (Szentimreváros mh.).

A jelenlegi nagyvasúti fejpályaudvarok, a Keleti p.-u., a Déli p.-u. és a Nyugati p.-u. mai helyükön változatlanul megmaradnának és a környéki forgalom lebonyolításának szolgálatában állnának. Az egyes vasútvonalokról a környéki forgalom vonatai közvetlenül a legközelebb eső fejpályaudvarra futnának be.

Nagy-Budapest megalkotásával kapcsolatban gondoskodni kell nagyvasúti teher- és rendezőpályaudvarok részére is megfelelő hely kijelöléséről. Nagy-Budapesten előreláthatóan három-négy nagyteljesítményű korszerű rendezőpályaudvarra lesz szükség. Az erre a célra kijelölendő területeket a székesfővárosba torkolló valamennyi vasútvonalnak közvetlenül vagy közvetve érintenie kell. A rendezőpályaudvarok helyét Nagy-Budapest területén célszerűen elosztva, a lakónegyedektől távolabb eső övezetekben kell majd megválasztani.

A teherpályaudvarok helye elvileg az áruszállítás kiinduló, illetve célpontja közelében választandó meg. E teherpályaudvarokat a rendezőpályaudvarokkal megfelelő kiképzésű és a városrendezési tervekkel összhangba hozott vágányokkal kell összekötni. A fenntartandó és még megépítendő teherpályaudvarok helyének kijelölése az ipari és kereskedelmi érdekeltség kívánságainak meghallgatása után a székesfőváros, a Közmunkatanács és a MÁV közös megegyezésével kell, hogy történjék. A teherpályaudvarok elhelyezésénél a dunai átrakodás részére is lehetőséget kell biztosítani.

Vízi közlekedés. Kikötők. Nagy-Budapest, mint hazánk legnagyobb dunamenti települése, a vízi közlekedés terén is kiemelkedő helyet foglal el mind országos, mind nemzetközi szempontból. Mindenképpen szükséges tehát, hogy a vízi közlekedés lebonyolításának megkönnyítése végett korszerű kikötőberendezésekről gondoskodás történjék. Szükséges ez annál is inkább, mert a vízi közlekedés — viszonylagos olcsóságánál fogva — egész Európában egyre nagyobb jelentőséghez jut (Duna—Majna—Rajna, Duna—Odera csatorna stb.).

A dunai személyforgalom ma a Ferenc József-rakparti hajóállomásokon bonyolódik le, ezenfelül a személyhajójáratok Nagy-Budapest területén Békásmegyér, Római-fürdő, Pálffy-tér, Nagyvásártelep és Budafok, a soroksári dunaágban pedig Pestszenterzsébet kikötőhelyeket érintik. Gondoskodni kell majd arról, hogy a bekebelezés után Újpest is bekapcsolódjék a személyhajóforgalomba.

A dunai teherforgalom legnagyobb részében a csepeli kereskedelmi és ipari kikötőben, ezenkívül a ferencvárosi helyi kikötőben és a Duna két partján kiépített rakpartokon bonyolódik le. A csepeli kikötő berendezése a korszerű követelményeknek mindenben megfelel, ellenben a rakodópartokon a kikötői berendezések csak kisebb teljesítményt tesznek lehetővé.

A Duna-Tisza csatorna kiépítésére vonatkozó kormányzati terv megvalósítása szükségessé fogja tenni a csepeli és a ferencvárosi kikötő további bővítését, hogy lebonyolíthassák azt a forgalmat, amely a Duna-Tisza csatornán és a Soroksári Dunaágon át Budapest felé irányul. A kikötők bővítésére a megfelelő terület rendelkezésre áll.

Nagy-Budapest kialakításával kapcsolatosan azonban elsőrendű szükségletként jelentkezik a városközponttól távolabb, észak felé, a Duna bal-partján olyan nagyobbszabású kikötő létesítése, amely korszerű berendezésekkel ellátva Nagy-Budapest északi részének kiszolgálására lenne hivatott. A Rákospatak torkolatánál építés alatt álló medence — amely elsősorban az építőanyagok rakodására szolgál — és az újpesti téli kikötő ennek az új kikötőnek az alkotórészét képezhetné. A trianoni gát körül létesítendő új medence az újpesti gyárnegyed vízi közlekedését biztosítaná. Az északi kikötőt megfelelő vasúti berendezésekkel kell ellátni.

Légi közlekedés. Repülőterek. Nagy-Budapest megvalósítása után a budaörsi repülőtéren kívül, amely legnagyobb részében már ma is Budapesthez tartozik, a mátyásföldi és az új ferihegyi repülőtér is a székesfőváros területére kerül.

Számolni kell azzal, hogy a háború befejezése után a légi forgalom nagyobbarányú fellendülése és a repülősport fejlődése azt kívánja meg, hogy a város északi részén is legyen korszerű repülőtér. Erre a célra Újpest, Rákospalota vagy Fót határában kell megfelelő terület kihasításával gondoskodni.

Igen fontos, hogy a repülőtereknek, és pedig mindenekelőtt azoknak, amelyek a közforgalom céljait szolgálják, a városközpont gyors megközelítését biztosító bevezető útvonaluk legyen.

*

Összefoglalva az előadottakat: Nagy-Budapest közlekedési feladatai — természetesen eltekintve a rendkívüli viszonyok okozta jelenlegi korlátozásoktól — a fennálló igényekhez képest általában megoldottaknak tekinthetők. A már kiépült közlekedési hálózat csupán némely részében igényel további fejlesztést, de ez sem időszerű feltétlenül az átcsatolás időpontjában.

Meg kell oldani viszont a viteldíjak kérdését, amelyre nézve megoldásul csak a teljesítményi viteldíjrendszer bevezetése szolgálhat.

A nagyobbszabású és mélyrehatóbb reformokat pedig gondosan elő kell készíteni és megvalósításuk iránt — a szükségletek növekedésének üteméhez alkalmazkodva — fokozatosan kell majd intézkedni.

V. FEJEZET.

Nagy-Budapest városfejlesztési, városrendezési és műszaki feladatai.

A Nagy-Budapest kialakításánál felmerülő elvi kérdésekkel kapcsolatban, a tanulmány általános részében már felhívtam a figyelmet a városrendezésről és az építésügyről szóló 1937 : VI. törvénycikknek arra a rendelkezésére, amelynek alapján Budapest környékének hivatalos fogalma kialakult s amelynek alapján a Fővárosi Közmunkák Tanácsának a hatásköre erre a területre kiterjesztést nyert.

Ugyancsak az említett törvényben foglalt rendelkezések sorolták a Fővárosi Közmunkák Tanácsának hatáskörébe azokat a tennivalókat is, amelyek Nagy-Budapest kialakításának kérdésében alapvető fontosságúak : Budapest és környéke általános és részletes városrendezési terveinek megállapítását.

A törvény 2. §-ának (3) bekezdésében foglalt rendelkezés értelmében a Fővárosi Közmunkák Tanácsa az általános városrendezési terv megállapítása előtt az illető város vagy község törvényhatósági bizottságát, illetőleg képviselőtestületét, a részletes rendezési terv megállapítása előtt pedig az illető város polgármesterét, illetőleg község képviselőtestületét meghallgatni köteles.

A törvényhozás tehát Budapesten és környékén az általános és részletes városrendezési tervek megállapítását nem kívánta sui generis önkormányzati joggá nyilvánítani, hanem magasabb, országos érdekeket tartva szem előtt, azt állami és önkormányzati közegekből álló külön testületi szervre ruházta. Ezzel egyidejűen tényként szegezhető le az is, hogy a hivatkozott törvényben foglalt rendelkezések szerint a Fővárosi Közmunkák Tanácsának az általános rendezési terv megállapítása tárgyában hozott határozata csak az iparügyi miniszternek a belügyminiszterrel egyetértő jóváhagyása után hajtható végre.

A törvényhozás részéről Budapest és környéke fejlődésében rejlő országos érdekek hangsúlyozását a székesfővárosnak tudomásul kell vennie és azt tiszteletben kell tartania, jóllehet önkormányzati jogának gyakorlásában ezzel korlátozást szenvedett.

Miután azonban az általános és a részletes városrendezési tervek voltaképpen a városfejlesztési programm műszaki megnyilvánulásai és mert a városfejlesztési tervnek a megállapítása önkormányzati feladat, ezért szükségesnek tartom ismertetni azokat a műszaki szempontokat, amelyekre Nagy-Budapest kialakítása alkalmával a székesfőváros súlyt helyez.

Szükséges ez annál is inkább, mert Budapestre nézve — központi fekvésénél fogva — semmi nem lehet közömbös abból, ami környékének rendezése alkalmával történik, másrészt pedig azért, mert ezek a rendezések háztartási helyzetét közelről érintik, saját területének rendezési tervci pedig úgyszólván háztartásában gyökeredzenek.

Mindezek előrebocsátása után elsősorban Budapestnek országos, sőt nemzetközi viszonylatban is egyre emelkedő jövőbeni jelentőségével kívánok röviden foglalkozni, annak bizonyítása céljából, hogy Nagy-Budapest megvalósítása és korszerű városrendezése: országos érdek.

Nagy-Budapest — kikötőváros. A közép-európai gazdasági együttműködés a Dunára, mint a vízhálózat főútövére és a Duna vonalával összhangban kiépült út- és közlekedési rendszerre támaszkodik. Budapestnek a Dunamedencében olyan kedvező a helyzete, hogy kereskedelmi kikötővárossá való fejlesztése nem maradhat figyelmen kívül. A Duna-Tisza csatorna megépítésével Budapest központi fekvésében rejlő előnyök a jövőben fokozottabban lesznek kiaknázzhatók, a hazai vízrendszernek Budapesttel kiépülő közvetlen kapcsolatai pedig az eddigieknél is jobban fogják emelni a főváros jelentőségét, ipari és kereskedelmi vonatkozásban egyaránt.

A m. kir. kormány a Duna-Tisza csatorna megépítésének kérdésével — tudomásom szerint — komolyan foglalkozik és a csatorna dunai kitérőjét a soroksári Dunaágban, Soroksár és Dunaharaszti között tervezi, tehát Nagy-Budapest közvetlen határában. A központi irányú és az átmenő forgalom szempontjából Budapestre igen nagy feladatok várnak, amelyek helyes megoldása a közlekedési hálózat, a hozzátartozó berendezések, valamint az ezekkel kapcsolatos egyéb munkálatok gondos előkészítésétől függ. Mindezeknek a feladatoknak az egységes megoldását Nagy-Budapest kialakítása lényegesen megkönnyíti.

Városfelmérés. A különböző előkészítő munkálatok sorából ki kell emelni a Nagy-Budapest egész területére kiterjedő városfelmérést, amely minden mérnöki tervező munkának az alapja. Ismeretes, hogy milyen hátrányokat okozott a mai Budapest városfelmérésének évtizedekre visszanyúló elhanyagolása, amelynek pótlása azonban már a befejezéshez közeledik. Nagy-Budapest városrendezési munkálatainak megindításánál a hasonló hátrányok bekövetkezését mindenképpen meg kellene előzni. Budapest

környékének a felmérése a háromszögeléssel, a sokszögeléssel, az ezekkel kapcsolatos további mérési munkálatokkal, a birtokelhatárolással és végül a térképezéssel olyan természetű feladatokat jelent, amelyeket az állami hatóságokkal együtt soron kívül kell majd lebonyolítani, mihelyt Nagy-Budapest kialakításának kérdésében a döntés megtörténik.

Telepítési politika. Budapestnek Nagy-Budapestre is kiterjedő város-építési kérdéseivel a városfejlesztési külön bizottság már behatóan foglalkozott. Különösen telepítéspolitikai és közlekedési szempontokból állapította meg ez a bizottság a rendszeres városfejlesztés irányvonalait.

A városrendezési különbizottság kimondotta: új települési gócek képződése nem kívánatos, a továbbtelepülés a már meglévő települési gócek köré és a meglévő közlekedési vonalak mellé terelendő.

A magam részéről ezzel kapcsolatban csak azt kívánom még megállapítani, hogy a helyes telepítési program voltaképen építési övezeti beosztás kérdése. A Nagy-Budapestre megállapítandó övezeti beosztásnak tehát arra kell majd irányulnia, hogy a megnagyobbodott törvényhatóság területén a várható népességszorulatot a meglévő települési gócek köré, koncentrikusan helyezze el, mert csakis ilymódon biztosítható a közművek gazdaságos kihasználása és azok célirányos fejlesztése.

Mindebből az következik, hogy azokat a területeket, amelyek a kialakítandó települési körzetek határain kívül esnek, telekfelosztási és építési tilalom kimondásával lenne kívánatos a betelepülés elől elzárni.

Az építési övezetbeosztás megállapítására a Fővárosi Közmunkák Tanácsa hivatott.

Útépítési feladatok. Előre kell bocsátanom, hogy azt a nagyarányú közmunkát, amely Nagy-Budapest útépítési feladataival kapcsolatosan merül majd fel, nem lehet egyszerre lebonyolítani. A vázolt útépítési program teljes megvalósulása lehet idők kérdése, de semmiképen sem tekinthető elhanyagolható tényezőnek, mert az úthálózati rendszer minél tökéletesebb kiépítése Nagy-Budapest életműködésének egyik alapvető fontosságú feltétele.

A fokozatos előrehaladást kell majd ezen a téren követni, olyan mértékben, amint azt az új törvényhatóság bevételi forrásai megengedik, nem tévesztve el a szem előtt a nagyvárosi színvonalra való emelés szükségét és a helyi igények kielégítésének fontosságát.

A forgalmi úthálózat megállapítására nézve figyelembe kell venni a Fővárosi Közmunkák Tanácsa részéről elkészített terveket, valamint a székesfőváros részéről erre a tárgykörre irányulóan végzett tanulmányokat.

Mindezen szempontok egybevetésével leghelyesebbnek látszik a tervbevetett főforgalmi úthálózat ismertetésénél a székesfőváros meglévő főforgalmi úthálózatából kiindulni.

A székesfőváros forgalmi úthálózatának mostani gerincét az alábbi főforgalmi útvonalak alkotják:

Wien felé	a Bécsi-út
Wien felé Pesthidegkút érintésével	a Hidegkúti-út
Szentendre felé (Békásmegyer érintésével)	a Szentendrei-út
Újpest, Vác felé (Rákospalota megközelítésével)	a Váci-út
Miskolc felé (Rákosszentmihály, Cinkota, Sas- halom, Mátyásföld érintésével, illetve meg- közelítésével)	a Kerepesi-út
Cegléd felé (Kispest, Pestszentlőrinc érintésével, illetve megközelítésével)	az Üllői-út
Szeged és Baja felé (Soroksár érintésével)	a Soroksári-út
Mohács felé (Albertfalva, Budafok, Tétény érin- tésével, illetve megközelítésével)	a Fehérvári-út
Balaton felé	a Budaörsi, illetve a Balatoni-út

A főforgalmi útvonalak elővárosi szakaszai a forgalmi igényeket ma még kevésbé elégítik ki (Újpest, Kispest, Pestszenterzsébet stb.), ezért ezeknek az útszakaszoknak az átépítése szükséges. A főforgalmi utakat a körutak gyűrűrendszere, valamint az összekötő (transzverzális) utak foglalják egységes hálózatba.

Nagy-Budapest megalkotásával a környező községek sugárirányú összeköttetése érdekében kiépítendőek lennének a mellékelt térképen¹⁾ feltüntetett utak éspedig: a Béke-út, a Tatai-út, az Andrássy-út a székesfőváros jelenlegi határán túl terjedő szakaszaival együtt, a Csömöri-út, a Fogarasi-út, a Füredi-út, a Maglódi-út, a Gyömrői-út, a Gyáli-út, a Nagykőrösi-út, a Gubacsi-út, a Dunapart vonala, a Budaörsi-út, a Konkoly Thege-út, a budai kilátó kivezető utak, a Nagykovácsi-, a Pesthidegkúti- és a Solymári-utak.

A székesfővárosból radiálisan, vagyis sugárszerűen kivezető főútvonalakon kívül a körútszerűen keresztező úthálózat fejlesztéséről is gondoskodni kell.

A pesti oldalon már teljesen kiépített Nagykörútnak budai folytatásaként a budai belső körút kiegészítő részeit: a Szent Korona útját, a Sárbogárdi-utat, a Karolina-utat, valamint a budai külső körutat, amely a környék községeinek összeköttetését szolgálná, kell idővel kiépíteni.

A Nagykörút vonalától kifelé haladva második körút vonalaként jelentkezik: a Vörösvári-út, Árpádfejedelem-hídja, Róbert Károly-körút, Hungária-körút, Könyves Kálmán-körút, az Összekötő vasúti híd mellett építendő új híd vonala, amely útvonal a Dombóvári-úton keresztül kapcsolódna be a budai belső körútba. Ez az út nagyobb részében kész, de végig bővítésre, illetve átépítésre szorul. A Szentendrei-út és a Váci-út közötti, valamint a Fehérvári-út és a Mester-utca közötti szakasz teljes egészében új út. Ehhez a rendezéshez egy új Dunahíd építése is szükséges.

¹⁾ A nagyalakú térkép nem volt a szövegrészben elhelyezhető, ezért külön mellékletként a kötet végén található.

A harmadik körút a Bécsi-útból indul ki és az újpesti vasuti hídnál létesítendő új közúti hídon keresztül, Budapest mai határvonala mellett halad, majd délre fordulva átszeli Kőbánya területét, ahonnan Kispest és Pestszenterzsébet középvezetén haladva átvezet a soroksári Dunaágon, Csepeltől délre nyugati irányba fordul, Budafok alatt átvezet a Dunán, végül a Mohács felé kivezető útba kapcsolódik. Ennek a körútnak még egyetlen útszakasza sincs kiépítve. A teljes egészében új út létesítéséhez három új híd építése is szükséges. A most jelzett útvonal kötné össze Újpest, Rákospalota, Rákosszentmihály, Kőbánya, Kispest, Pestszentlőrinc, Csepel, Budafok, Budatétény és Nagytétény településeit.

A távolabbi jövő feladatainak szempontjából a mellékelt térképen a negyedik és az ötödik körút irányvonalait is jelzem.

A szükséges Dunahidak felépítését állami feladatnak kell tekinteni.

Az átcsatolandó megyei városok és községek úthálózatának területe és burkolással való ellátottsága a polgármesteri II. (út- és mélyépítési) ügyosztály által szolgáltatott alábbi adatokból tekinthető át.

Kimutatás Nagy-Budapest városainak és községeinek útburkolatáról.

Megnevezés	Utcaterület m ²	Burkolt kocsiút területe m ²	Kövezet (kockakő, fejkő, ter- mészkő) m ²	Kiskő m ²	Kerámit m ²	Beton m ²	Aszfalt m ²	Makadám m ²
Budapest	16,384.000	7,802.906	2,991.213	319.937	490.895	74.801	1,045.178	2,880.882
Újpest	1,268.000	418.300	258.300	—	53.000	—	74.000	33.000
Rákospalota mv.	1,030.000	156.200	31.200	—	29.000	11.400	39.000	45.600
Pestújhely	240.000	27.000	—	—	21.000	—	—	6.000
Rákosszentmihály ...	1,500.000	50.918	2.418	9.600	10.000	—	—	28.900
Sashalom	320.000	28.900	7.800	14.500	—	—	—	6.600
Mátyásföld	290.000	27.000	9.000	12.000	—	—	6.000	—
Cinkota	250.000	36.600	5.300	13.300	—	—	6.000	12.000
Rákosliget	250.000	24.000	—	—	—	—	—	24.000
Rákoskeresztúr	480.000	22.800	—	22.800	—	—	—	—
Rákoshegy	440.000	14.400	—	—	—	—	—	14.400
Rákoscsaba	900.000	18.000	—	—	—	—	—	18.000
Kispest mv.	800.000	188.630	12.500	3.440	28.970	—	3.720	140.000
Pestszentlőrinc mv. .	1,300.000	78.700	—	—	—	—	38.500	40.200
Vecses	700.000	54.000	42.000	—	—	—	—	12.000
Pestszenterzsébet mv.	1,600.000	56.500	17.500	—	34.200	—	4.800	—
Pestszentimre	680.000	40.000	—	—	—	—	—	40.000
Soroksár	400.000	32.000	5.000	—	18.000	—	—	9.000
Csepel	910.000	250.000	156.000	7.900	54.000	15.000	—	18.000
Albertfalva	110.000	30.600	—	6.600	—	—	—	24.000
Budafok	280.000	109.400	62.000	21.600	2.950	—	—	22.850
Budatétény	120.000	16.800	—	—	—	—	—	16.800
Nagytétény	600.000	39.000	—	18.000	—	—	—	21.000
Budakeszi	350.000	24.000	10.000	14.000	—	—	—	—
Pesthidegkút	500.000	45.000	—	—	—	—	21.000	24.000
Békásmegyér	180.000	45.000	—	18.000	—	—	6.000	21.000
Nagykovács	100.000	30.000	—	—	—	—	—	30.000
Összesen	32,382.000	9,867.554	3,610.231	481.677	742.015	101.201	1.244.198	3,488.232

Ezekből az adatokból is látható, hogy Budapest úthálózatának 47%-a el van látva burkolással, ezzel szemben az átcsatolandó területeken a megyei városok egyikénél sem tapasztalható az úthálózat hasonló színvonalú kiépítettsége. Tárgyilagosan le kell itt szegezni, hogy a környék úthálózatának burkolása tekintetében a fővárosi színvonalra való áttérés semmiképpen sem minősülhet azonnal megvalósítandó feladattá. A kifejezetten elmaradott útviszonyok megjavítása elől természetesen nem lehet majd elzárkózni s a kezdeményezésnek ebben az irányban kell majd megtörténni.

Csatornázás. Budapest csatornázásának irányvonalát és rendszerét a város földrajzi fekvése határozza meg. Budapest csatornázásának recipienséül Középeurópa legnagyobb vízhozamú folyója : a Duna szolgál.

A mellékelt térképen¹⁾ bemutatom Budapest és környéke kiépített főgyűjtőcsatornahálózatát, valamint — a megépítendő főgyűjtők feltüntetésével — Nagy-Budapest csatornázásának vázlatos tervét.

Ha megvizsgáljuk Budapest kiépített csatornázási rendszerét, megállapíthatjuk, hogy az csakugyan a domborzati viszonyoknak megfelelően alakult ki.

Budapest beépített városrészei általában már csatornázottak.

A pesti oldalon a terület 54%-a, a budai oldalon pedig 21%-a van ellátva csatornával. A közegészségügyi követelményeket kielégítő csatornázás inkább a Duna balparti részén fejlődött ki, kevésbé megfelelő a budai oldal csatornázása, ahol a főgyűjtő megvalósítása tekintetében még hiányokat is kell pótolni.

A Nagy-Budapest szempontjából figyelembe veendő terület csatornázása azonban még eléggé rendezetlen. Jóllehet, éppen e kérdés megoldatlansága nyújthat arra lehetőséget, hogy Nagy-Budapest megvalósulása esetén a környék csatornázása egységes, átfogó tervek szerint készülhessen el, természetesen csak azokon a helyeken, amelyeknél az ilyen irányú rendezésre már szükség van.

A környező községek közül tulajdonképpen Újpestnek, Rákospalotának, Kispestnek, Pestszenterzsébetnek és Budafoknak van részleges csatornázása.

Nagy-Budapest általános csatornázása — az egyes községek földrajzi helyzetét is figyelembe véve — legnagyobb részben Budapest kifejlesztett csatornahálózatára lenne kapcsolható. Azok a települések, amelyeket vízváltató rendszerük Budapesttől elkülönít (Vecsés, Budakeszi és Pesthidegkút egy része) ma még nem minősülhetnek csatornázandóknak, de ha fejlődésük ezt megkívánja, ezeken a területeken a csatornázást majd önállóan kell megoldani.

¹⁾ A nagyalakú térkép nem volt a szövegrészben elhelyezhető, ezért külön mellékletként a kötet végén található.

A pesti oldalon fekvő települések csatornázására nézve jellemzőek a következő adatok:

Újpest belső beépített területe csatornázott, a vizeket nagyrészen a Váci-úton keresztül a Meder-utcánál vezetik közvetlenül a Dunába. A rendszeres csatornázás lehetősége — a fővárosi hálózattal összefüggésben — nyitva áll, a csatornát azonban be kell majd vezetni a Magdolnavárosi szivattyútelepre.

Amennyiben *Újpest* külső területei is beépülnek, annakidején a csatornahálózat kiterjesztésével egyidejűen átemelőtelep beiktatásáról kell gondoskodni.

Rákospalota, Pestújhely, Rákosszentmihály, Sashalom meglévő, illetve megépítendő csatornahálózatát ugyancsak a székesfőváros csatornahálózatába — a rákosvölgyi főgyűjtő útján — lehet bekapcsolni.

Cinkota, Mátyásföld területének nagyrésze más vízgyűjtő terepen, a Szilas-patak völgyeletében fekszik. A szennyvizeket a terep esésének megfelelően a rákosvölgyi főgyűjtőbe, a hígított vizeket pedig a Szilas-patakba lehet majd bevezetni.

Rákosliget, Rákoscsaba, Rákskeresztúr és Rákoshegy csatornázása a meghosszabbítandó rákosvölgyi főgyűjtő útján nyerhet megoldást. A hígított vizeket ezeken a helyeken a Rákospatak vehetné fel.

Kispest és Pestszenterzsébet csatornái jelenleg szabadon torkollanak a soroksári Dunaágba. Ezt a közegészségügyi szempontból kifogásolható állapotot minél előbb meg kell szüntetni, Kispest és Pestszenterzsébet csatornázását a székesfőváros hálózatába megfelelő átemelő telepek beiktatásával lehet bekapcsolni, ugyanígy a későbbi feladatot jelentő Pestszentlőrinc, Pestszentimre és Soroksár csatornázását is. Vecsés csatornázása szintén későbbi feladatként jelentkezik, amelyet földrajzi fekvésénél fogva csak önállóan lehet megoldani.

Békásmegyér, Albertfalva és Pesthidegkút nagyobb részének megépítésre váró csatornázása a székesfőváros csatornahálózatába bekapcsolható.

Budafok, Budatétény, Nagytétény valamint Csepel egy-egy dunai szivattyúteleppel külön-külön csatornázható.

Budakeszi, valamint Pesthidegkút északi része önálló csatornázási megoldást igényel.

Abban a kérdésben, hogy a csatornázás megépítése tekintetében milyen területek jöhetnének elsősorban számításba dr. Illyefalvy Lajos székesfővárosi statisztikai hivatali igazgató végzett számításokat a népsűrűség vizsgálata alapján, az 1930. évi népszámlálási adatok felhasználásával, miután a kisebb területi egységekre nézve az 1941. évi népszámlálási adatok még nem állnak rendelkezésre. Megállapítása szerint a székesfővárosban

a csatornahálózat kiépült mindazokon a területeken, ahol a népsűrűség a hektáronkinti 50-es lélekszámot már elérte.

Ezzel a módszerrel vizsgálva a környékbeli megyei városokat, a következőket állapíthatjuk meg:

Újpesten egyedül a IX. kerületben alacsonyabb a csatornázás szempontjából megkívánandó népsűrűség, ebben a kerületben a csatornahálózat még nem is épült ki. A többi újpesti kerületben, amelyeknek a népsűrűsége a csatornázás szempontjából megkívánandó mértéket már meghaladta, a csatornahálózat kiépült, legfeljebb egyes mellékutcák bekötéséről kell még gondoskodni.

Rákospalotán négy kerület lélekszáma haladja meg a csatornázás szempontjából megkívánt népsűrűséget (a III/a, a III/b, a IV. és az V. kerületek). Ebben a megyei városban azonban a MÁV lakótelepen és néhány utcán kívül nincsen csatornázott terület. A népsűrűségi adatok tehát arra mutatnak, hogy Rákospalotán a jelzett kerületekben a csatornahálózat mielőbbi kiépítése szükséges.

Kispesten — az V. kerület kivételével — mindegyik kerület népsűrűsége olyan magas, hogy a csatornahálózat teljes megépítése már szükséges lenne. Kispest részleges csatornahálózatának kiépítése tehát ugyancsak megoldandó feladat.

Pestszentlőrincen csupán az állami lakótelep területe haladja meg azt a népsűrűségi fokot, amely a csatornahálózat megépítését már szükségessé tenné. A város nincs csatornázva, egyedül az Üllői-út mentén van csapadékvíz-levezető csatorna. Megoldandó feladat tehát a sűrűn lakott állami lakótelep csatornázása.

Pestszenterzsébet nagyjában már rendelkezik megfelelő csatornahálózattal a népsűrűségi arányszám szempontjából, egyedül a III., IV. és V. kerületek külső részein látszik szükségesnek a hálózat fejlesztése.

Budafok részben el van látva csatornahálózattal. Budafokon azonban a hektáronkinti népsűrűség csupán 19-2 fő. Ebből a szempontból tehát a csatornahálózat bővítésére egyelőre szükség nincsen.

A községek csatornázására nézve a vizsgálatot mellőzhetőnek tartom, mert Pestújhely kivételével a népsűrűség egy községben sem olyan magas, hogy a csatornázás sürgős megépítését indokoltá tenné.

Vízépítési feladatok. Az 1940—41. évi rendkívüli árvizek különösen Albertfalvát, Budafokot, Nagytétényt és Csepelt kényszerítették erős védekezésre. Az árvíz ezen a környéken nem okozott nagyobb kárt, eltekintve attól a károkozástól, amely a nagytétényi sertéshízlalót érte.

A szomszédos községek védőműveinek árvízi biztonsága természetesen ma még nem éri el a székesfőváros védőműveinek biztonsági mértékét.

Árvízvédelmi szempontból tehát a mai Budapest határán túl fekvő részek védőműveit tovább kell fejleszteni s azokat Budapest biztonságának megfelelő magasságra kell felemelni.

Meg kell közbevetően jegyezni, hogy a székesfőváros mai területén is szükségesek fejlesztési munkálatok, különösen Óbuda (Lőpormalom-dűlő) és Kelenföld területein, ahol a védőművek csak ideiglenes jellegűek.

A hegyivizek és belvizek szabályozása tekintetében a Rákos-patak, a Csömöri-patak, a Szilas-patak, a soroksári lecsapoló árok és a békásmegyeri árok medreit kell szabályozási művekkel ellátni, illetve rendezni. Miután ezek a vízfolyások eléggé elhanyagolt állapotban vannak, a rendezési munkálatokat itt is csak fokozatosan lehet majd végrehajtani. Különösen kiemelkedik a Rákospatak és a Szilas-patak szabályozásának fontossága, mert ezekre a medrekre a környező községek csatornázása szempontjából fontos szerepkör vár.

Zöldfelületek. Budapest mai területén alig van 4000 kat. hold erdő. Nagy-Budapest megvalósulásával az erdőterület alig emelkedik. A zöldfelületek aránya a budai oldalon elég kedvező (20%), ami Nagy-Budapest szempontjából csak kevésbé romlik. A pesti oldalon ezzel szemben már a mai kedvezőtlen arányszám (2%) Nagy-Budapest kialakítása után — mivel új erdőterület alig kerül a főváros területéhez — megdőbbentően alacsonyra: 0.6%-ra csökken.

Nagy-Budapest kialakítása ezek szerint kötelezővé tenné az erdőterületek lényeges gyarapítását is.

Nyers számítás szerint mintegy 20.000 kat. holdra becsülhető az az erdőterület, amely Nagy-Budapest leendő egy és háromnegyed millió lakosa számára elegendő üdülési helyet adhat és a város levegőjének elegendő felfrissítését biztosíthatja. Ilyen számítás szerint körülbelül 16.000 kat. hold erdőterület kialakításáról kell majd gondoskodni.

A jelzett cél érdekében Nagy-Budapest dunabalparti szélén erdőövre, a szétszórt településekkel lakott részein pedig — a lehetőséghez mérten — egészen a város szívéig bevezetendő erdősávokra lenne szükség.

Nagy-Budapest kialakításával mindenesetre adódik erre a célra igénybevehető terület. A kérdés megoldása inkább pénzügyi oldaláról nézve jelent terhes feladatot, miután a székesfővárosnak nemcsak az erdősítéssel járó költségek fedezetéről kell majd gondoskodnia, hanem a területek megszerzésével járó kiadások, valamint az erdőigazgatás emelkedő költségeinek fedezetéről is.

*

Nagy-Budapest városrendezésének műszaki feladatait a fentiekben ismerttettem. A munkák nagyobbszabású jellegére való tekintettel ismételt

is jelzem, hogy a végrehajtás a pénzügyi lehetőségektől függően hosszabb időtartamot vehet igénybe, esetleg egy-két évtizedet is.

Nagy-Budapest életműködésének biztosítása érdekében azonban egyes feladatokat előbb is meg kell majd oldani, vagy legalábbis a munkálatokat soron kívül kell megindítani, mint például a városfelmérést, a kivezető és összekötő utak egy részének megépítését, a közegészségügyi szempontból sürgős csatornázási munkákat, egyes helyeken az árvízvédelmi művek létesítését.

Ha a vázolt városfejlesztési műszaki program végrehajtása évekre felosztva történnék meg, még ebben az esetben is súlyos pénzügyi feladatot jelent, annál is inkább, mert a székesfővárosnak a tervezett út- és mélyépítési munkálatokkal kapcsolatosan az útburkolási és csatornázási járulékokon kívül más bevételi forrás nem áll rendelkezésére.

A szomszédos megyei városokban és nagyközségekben szedett törvényhatósági útdadó és közmunkaváltság ugyanis az átcsatolás tényével megszűnik s ezek helyébe ezeken a területeken az 1890: I. t.-c. alapján létesített útdadó lép, amelyből a származó bevételek viszont a Fővárosi Közmunkák Tanácsa kezelésében lévő Fővárosi Pénzalapot illetik.

Ilyen körülmények között nincs más választás, mint a nagyjelentőségű és nagykiterjedésű közmunkák lebonyolítása céljára idegen tőkének a bekapcsolása.

Az idegen tőke természetesen csak a beruházások célját szolgálná. A kölcsönszolgálat terheit, valamint a közművek fenntartásának kiadásait az adóbevételekből kell majd fedezni. Ebben a tekintetben előreláthatóan akként alakul a helyzet, hogy a székesfőváros adórendszerének kiterjesztésével az adóbevételek az átcsatolandó területeken fokozatosan emelkedni fognak s ily módon, a közteherviselés arányosabb megosztásával, a szomszédos megyei városok és nagyközségek is fokozottabban járulnak majd hozzá az érdekükben létesítendő közművek fenntartásának költségeihez.

Mindezekkel egyidejűen az útburkolási és a csatornázási járulékokról szóló székesfővárosi jogszabályokat — amelyek hatálya természetesen az átcsatolandó területekre is kiterjed — módosítani kell, a nagyjelentőségű közmunkák elvégzéséhez szükséges beruházások költségeinek megfelelőbb biztosítása érdekében.

VI. FEJEZET.

Nagy-Budapest iskolapolitikája (közoktatás, szabadoktatás) és kegyúri kérdései.

Budapest állami felügyelet és ellenőrzés mellett mintaszerű iskolapolitikát folytat s ezzel az ország közoktatási rendszerének egyik legszámottevőbb tényezője.

A székesfőváros fejlett közoktatási rendszerének Nagy-Budapest egész területére való kiterjesztése tehát a közműveltség előmozdítását szolgálja.

Mielőtt Nagy-Budapest közoktatásügyének megszervezésével kapcsolatosan felmerülő feladatokat vázolnám, tudományos és gyakorlati szempontokból egyaránt szükségesnek tartom azoknak az adatoknak az ismertetését, amelyek Budapestnek Nagy-Budapest fogalma alá tartozó környékén a közoktatásügy mai állapotát jellemzik.

Az anyagfeltárás tekintetében főleg a statisztikai adatgyűjtés eredményeire támaszkodom. Ezekből az adatokból a legfontosabb kérdések megvilágítására — legalább is nagy vonásokban — kellő tájékoztatás nyerhető.

Nagy-Budapest fogalma alá tartozó környék közoktatásügyének mai helyzete.

Mindenekelőtt Budapest és az átcsatolandó környék közoktatásügyi kiadásainak mikénti alakulását ismertetem.

Az 1940. évi költségvetésből merített adatok szerint Budapest a rendes és a rendkívüli kiadások egybevetésével 26,000.000 pengőt meghaladó összeget áldoz közoktatási célokra.

Város, ill. község	Rendes		Rendkívüli		Együtt	
	absz.	egy főre	absz.	egy főre	absz.	egy főre
Budapest	26,008.136	22·36	292.000	0·25	26,300.136	¹⁾22·61
<i>Környék.</i>						
Megyei városok :						
Budafok	79.553	3·29	—	—	79.553	3·29
Kispest	123.274	1·89	—	—	123.274	1·89
Pestszenterzsébet	145.677	1·89	23.000	0·30	168.677	2·19
Pestszentlőrinc	77.799	1·85	58.500	1·39	136.299	3·24
Rákospalota	176.535	3·60	—	—	176.535	3·60
Újpest	368.828	4·85	6.500	0·09	375.328	4·94
Együtt	971.666	2·91	88.000	0·26	1,059.666	3·17
Községek :						
Albertfalva	7.904	1·66	—	—	7.904	1·66
Békásmegyer	18.338	1·40	19.000	1·45	37.338	2·85
Budakeszi	9.796	1·20	40	0·00	9.836	1·20
Budatétény	1.777	0·54	—	—	1.777	0·54
Cinkota	13.400	1·98	—	—	13.400	1·98
Csepel	122.331	2·60	562.703	11·94	685.034	14·54
Mátyásföld	15.596	3·41	—	—	15.596	3·41
Nagytétény	18.287	1·87	150	0·02	18.437	1·89
Pesthidegkút	10.276	1·24	3.710	0·45	13.986	1·69
Pestszentimre	10.576	0·88	—	—	10.576	0·88
Pestújhely	15.147	1·28	—	—	15.147	1·28
Rákosszaba	10.465	0·71	1.100	0·07	11.565	0·78
Rákoshegy	7.229	1·05	1.100	0·16	8.329	1·21
Rákoskeresztúr	5.853	0·51	—	—	5.853	0·51
Rákosliget	24.712	7·75	—	—	24.712	7·75
Rákosszentmihály	36.001	1·97	9.300	0·51	45.301	2·48
Sashalom	18.024	1·27	500	0·04	18.524	1·31
Soroksár	57.343	3·04	5.665	0·30	63.008	3·34
Vecses	37.715	2·04	194	0·01	37.909	2·05
Együtt	440.770	1·87	603.462	2·56	1,044.232	4·43
Nagy-Budapest	27,420.572	15·83	983.462	0·57	28,404.034	16·40

¹⁾ Budapest 1940. évi költségvetésében a közoktatási kiadási előirányzat a belügyminiszteri jóváhagyás szerint 35,601.107 P. Miután a környékbeli községek közoktatási kiadásai a táblázatban a 42.200/1927. B. M. számú rendelettel megállapított csoportosítás szerint vannak feltüntetve, a székesfőváros közoktatási kiadási előirányzatából — a hivatkozott rendeletben foglalt irányelvek követése folytán — egyes tételeket ki kellett emelni. A kiemelt tételek összege 9,300.971 P, amely a táblázatban feltüntetett 26,300.136 pengővel együtt 35,601.107 pengőt tesz ki.

A megyei városok és a szomszédos községek hasonló jellegű kiadásainak az előirányzata nem sokkal haladja meg a 2,000.000 pengőt.

Budapesten a tanügyi kiadásokból az egy főre jutó kiadási teher 22·6 pengő, a megyei városokban és a községekben ugyanez a kiadási teher 4, illetve 3 pengő körül alakul.

Ezek a mélyreható különbségek önmagukban is jelzik Budapest közoktatásának nagyobb jelentőségét.

Vannak azonban más okok is, amelyek ugyancsak közrejátszanak a környék tanügyi kiadásainak kialakulásánál. Amíg ugyanis a székesfőváros olyan iskolák fenntartásáról is gondoskodik, amelyekre nézve a törvény nem kötelezi és iskolafenntartói minősége a székesfőváros területén lévő iskolák között túlsúlyban jelentkezik, addig a környéken az állam és a felekezetek iskolafenntartói minősége áll inkább előtérben s így a községek iskolafenntartói szerepköre lényegesen kisebbre szűkül. Ezenkívül Budapest községi iskolahálózatában a nagyobb költséggel fenntartható iskolanemek is képviselve vannak, a környéken viszont aránylag kevés a középiskola. Végül rá kell mutatnom arra is, hogy egyes környékbeli községek iskolafenntartói kötelezettségüket segélyezéssel váltják meg, ami számukra jóval kevesebb kiadással jár, mintha az iskolák fenntartásával járó összes kiadásokat viselnék.

Az alábbi statisztikai táblázatok átfogó képet nyújtanak Budapesten és a környéken lévő tanintézetek, az intézetekben lévő osztályok, a szóbanforgó területeken működő tanerők és végül a nyilvános tanulók számáról.

Előre kell bocsátanom, hogy az iskolastatisztikai adatok közlésénél a budapesti adatokra nézve a székesfővárosi statisztikai hivatalnak, a környéki adatokra vonatkozóan pedig a székesfővárosi statisztikai hivatal által a m. kir. központi statisztikai hivataltól szerzett adatait használtam fel. Ezek az adatok az 1939/1940. tanévről szólnak. Az adatszolgáltatásnak a kisdedővókra vonatkozó részeire nézve megjegyzem, hogy a kisdedővás kérdésére a jelen tanulmány közegészségügyi részében tértem ki, miután ezek az intézmények az 1936: XXIII. t.-c. és az 1030/1936. B. M. számú rendelet értelmében ma már egészségvédelmi intézményeknek tekintendők. A továbbképző népiskolákról szóló adatokra nézve pedig az a megjegyzésem, hogy ezek az iskolák az elemi iskoláknak népiskolákká történt átszervezése folytán már megszűntek, a tárgyalta 1939/1940. tanévben azonban még működtek. A tárgyalta évről szóló statisztikai táblázatokban a jelzett iskolanemek adatai még szerepelnek, de a fejlesztési program keretében már a kisdedővókkal és a továbbképző népiskolákkal nem foglalkozom.

A statisztikai adatgyűjtés eredménye szerint (lásd a 127—130. oldalon közölt táblázatokat) az 1939/1940. tanévben Budapest területén 674 tanintézet állt fenn, amelyekben 8918 tanerő 166.530 tanulót oktatott.

A környéken 385 tanintézetben 2492 tanerő, 83.381 tanuló tanításával foglalkozott.

A statisztikai adatok igazolják Nagy-Budapest területén Budapestnek a közoktatás ellátásában kétségbevonhatatlanul fennálló túlsúlyát. A környék kisebb iskolaegységekkel dolgozik, látszólag ezért magas a környéken lévő tanintézetek száma. A környéken folyó közoktatási munka kisebb kerete kitűnik egyébként a tanerők viszonylagosan alacsony létszámából is.

Város, ill. község	Kisdedovok	Népközpontok			Középtanulók			Szakiskolák és tanfolyamok							Főiskolák	Gyógypedagógiai tanintézetek ¹⁾	Összesen		
		Elemi	Továbbképző nép- iskolák	Polgári	Gimnáziumok ²⁾	Liceumok	Gazdasági közép- iskolák	Ovónő- és tanító- képző intézetek	Mezőgazdasági szakiskola és tanfolyam	tanon- csoportok	szakiskolák	tanfolyamok	tanoncsiskolák	Felső keresk. iskolák ³⁾				szak- tanfolyamok	Egyéb szakisk. ³⁾
Budapest	114	171	32	65	50	10	7	11	3	39	13	85	2	14	21	11	15	674	
<i>Környék.</i>																			
Megyei városok :																			
Budafok	8	4	2	2	1	—	—	—	1	2	—	2	—	—	1	—	—	23	
Kispest	13	13	3	4	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	40	
Pestszenterzsébet	10	10	1	2	2	—	—	—	—	2	—	3	—	—	1	—	1	32	
Pestszentlőrinc	3	7	1	3	1	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	18	
Rákospalota	8	10	4	2	1	—	—	—	—	3	—	2	—	—	—	—	1	31	
Újpest	27	14	3	4	2	—	—	—	—	4	3	3	1	—	—	—	1	63	
Együtt	69	58	14	17	8	—	1	—	1	14	3	10	2	—	5	—	5	207	
<i>Községek:</i>																			
Albertfalva	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	
Békásmegyer	3	3	3	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	12	
Budakeszi	3	2	2	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	9	
Budatétény	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	
Cinkota	2	4	1	1	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	
Csepel	6	6	3	2	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	20	
Mátyásföld	1	1	1	1	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	6	
Nagyváltó	1	3	1	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	12	
Pesthidegkút	3	4	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	
Pestszentimre	2	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	
Pestújhegy	4	1	1	2	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	11	
Rákosszabó	2	4	1	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	9	
Rákosszabó	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	
Rákosszabó	2	2	2	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	8	
Rákosszabó	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	5	
Rákosszabó	3	4	2	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	13	
Rákosszabó	3	2	1	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	8	
Rákosszabó	8	2	2	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	15	
Rákosszabó	5	6	2	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	16	
Vécse	53	50	28	23	1	1	1	1	—	17	—	1	—	1	—	—	1	178	
Együtt	236	279	74	105	59	11	9	12	4	70	16	96	4	15	27	11	15	1.059	
Nagy-Budapest																			

¹⁾ A németbirodalmi reáliskolával együtt. — ²⁾ A tárgyalt tanévben a felső kereskedelmi iskolának egy része még nem alakult át középiskolává. —
³⁾ Női továbbképzőiskolák és tanfolyamok. — ⁴⁾ A rákospalotai javító-nevelő intézettel együtt.

Osztályok, illetve csoportok száma. — 1939/40.

Város, ill. község	Népiskolák			Középiskolák			Szakiskolák és tanfolyamok									Főiskolák	Gyógy- és tanintézetek	Összesen
	Elemi	Továbbképző nép-	Polgári	Gimnáziumok	Líceumok	Gazdasági középiskolák	Óvónő- és tanító- képző intézetek	Mezőgazdasági szakiskola és tanfolyam	tanonc- iskolák	ipari szakoktatás iskolák	tanfolyamok	tanonc- iskolák	felso keresk. iskolák	szak- tanfolyamok	Egyéb szakiskolák			
Kisdedevők	1.714 ¹⁾	619	598	21	42	39	9	657	146	221	50	130	45	30	2)	4.321		
Budapest																		
<i>Környék.</i>																		
Megyei városok :																		
Budafok	51	17	3	—	—	—	1	7	—	2	—	2	2	—	—	83		
Kispest	124	40	8	—	—	—	—	22	—	—	—	—	1	—	—	197		
Pestszenterzsébet	155	26	20	—	—	—	—	32	—	3	—	—	1	—	—	237		
Pestszentlőrinc	78	19	7	—	—	4	—	14	—	—	—	—	2	—	—	124		
Rákospalota ..	91	23	8	—	—	—	—	15	—	2	—	—	—	—	—	139		
Újpest	141	44	21	—	—	—	—	47	18	3	3	3	1	—	—	278		
Együtt	640	169	67	—	—	4	1	137	18	10	5	—	7	—	—	1.058		
<i>Községek :</i>																		
Albertfalva	11	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	11		
Békásmegyer	30	—	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	42		
Budakeszi	19	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	21		
Budatétény	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6		
Cinkota	25	4	—	—	2	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	34		
Csepel	85	16	—	—	—	—	—	14	—	—	—	—	—	—	—	115		
Mátyásföld	7	4	8	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	22		
Nagytétény	26	4	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	33		
Pesthidegkút ...	27	4	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	32		
Pestszentimre ..	25	4	—	—	—	—	—	3	—	1	—	—	7	—	—	32		
Pestújhely	24	12	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	47		
Rákosszabab	32	4	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	38		
Rákoshegy	16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16		
Rákoskeresztúr ..	12	6	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	21		
Rákosliget	12	8	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	22		
Rákosszentmihály	30	10	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	2	—	—	46		
Sashalom	27	4	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	34		
Soroksár	33	8	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	46		
Vécsh	49	12	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	66		
Együtt	496	108	8	2	—	—	3	57	—	1	—	7	2	—	—	684		
Nagy-Budapest ...	2.850	896	673	23	46	42	10	851	164	232	55	137	54	36	—	6.063		

¹⁾ 126 osztály. — ²⁾ 124 osztály, illetve csoport.

Város, ill. község	Kisdedvők	Népközségek			Középiskolák			Szakiskolák és tanfolyamok								Főiskolák	Gyógypedagógiai nevelő- és tan- intézetek	Összesen	
		iskolák			Gimnáziumok	Licéumok	Gazdasági középiskolák	Övön- és tanító- képző intézetek	Mezőgazd. szak- isk. és tanfolyam	Keresk. szakokt.									
		Elemi	Tovább- képző nép-	Polgári						tanon- iskolák	szakiskolák	tanfolyamok	tanon- iskolák	felső keres- kedelmi isk.	szaktan- folyamok				Egyéb szakiskolák
Budapest	352	2.409	121	1.158	1.266	151	143	189	42	479	311	348	30	304	186	130	1.193	106	8.918
Környék.																			
Megyei városok :																			
Budaörs	11	46	10	29	7	—	—	—	3	10	—	13	—	—	4	—	—	—	133
Kispest	23	126	4	67	15	—	—	—	—	16	—	—	3	—	—	—	—	8	266
Pestszenterzsébet	17	163	2	45	37	—	—	—	—	16	—	13	—	—	5	—	—	5	303
Pestszentlőrinc .	3	84	4	34	13	—	8	—	—	15	—	—	—	—	13	—	—	—	174
Rákospalota ...	14	88	7	35	15	—	—	—	—	22	—	12	—	—	—	—	—	13	206
Újpest	39	155	10	73	45	—	—	—	—	44	55	18	3	—	4	—	—	5	451
Együtt	107	662	37	283	132	—	8	3	123	55	56	6	—	—	30	—	—	31	1.533
Községek :																			
Albertfalva	2	10	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14
Békásmegyér ...	5	21	7	13	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	50
Budakeszi	3	15	5	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	27
Budaörs	1	6	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9
Cinkota	2	15	8	6	—	14	—	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	63
Csepel	10	85	7	30	—	—	—	—	—	20	—	—	—	—	—	—	—	—	152
Mátyásföld	1	6	2	6	14	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	32
Nagyfőcsanak ..	2	23	8	6	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	41
Pesthidegkút ...	4	22	2	12	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	42
Pestszentimre ..	3	24	5	6	—	—	—	—	—	3	—	6	—	11	—	—	—	—	41
Pestújhegy	6	23	4	19	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	73
Rákoscaba	2	23	3	6	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	37
Rákospalota	1	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16
Rákospalota	4	12	11	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	40
Rákospalota	2	12	—	17	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	34
Rákospalota	4	30	7	16	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	5	—	—	—	67
Rákosszentmihály	4	25	8	6	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	48
Sashalom	4	25	8	6	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	90
Soroksár	11	34	25	15	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	83
Vécse	7	45	9	17	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	99
Együtt	74	446	115	183	14	14	—	18	—	71	—	6	—	11	5	—	—	2	959
Nagy-Budapest ...	533	3.517	273	1.624	1.412	165	151	207	45	573	366	410	36	315	221	130	1.193	139	11.410

¹⁾ Minden tanterv amennykor szerepel a kimutatásban, ahány tantervetben tanít. Hittanárak és hittanárak nélkül.

Nyilvános tanulóik száma. — 1939/40.

Város, ill. község	Kisdedovók	Népiskolák			Középiskolák			Szakiskolák és tanfolyamok								Főiskolák	Gyógypedagógiai nevelő- és tanintézetek	Összesen			
		iskolák			iskolák			iskola és tanfolyam				Kereskedelmi szakoktatás									
		Elemi	Továbbképző nép-	Polgári	Gimnáziumok	Líceumok	Gazdasági közép- iskolák	Övön- és tanító- képző intézetek	Mezőgazd. szak- tanfolyam	tanoncsiskolák		szakiskolák	tanfolyamok		tanoncsiskolák				felső kereske- delmi iskolák	szaktan- folyamok	Egyéb szakiskolák
Budapest	13.282	51.122	5.000	22.508	21.624	731	1.684	1.330	170	20.092	2.349	6.632	2.069	4.811	1.566	568	9.241	1.751	166.530		
Környék.																					
Megyeri városok :																					
Budaörs	662	2.121	225	722	157				58	170		37			22				4.174		
Kispest	1.133	4.517	167	1.784	328					682			53		29				8.840		
Pestszenterzsébet	1.075	6.837	395	1.302	611					696		57			66			98	11.137		
Pestszentlőrinc	232	3.317	157	936	250		149			302					106				5.449		
Rákospalota ...	761	3.342	183	1.034	310					441		40						128	6.239		
Újpest	1.591	5.569	876	1.912	765					1.459	501	136	57		71			136	13.073		
Együtt	5.454	25.703	2.003	7.690	2.421		149		58	3.750	501	270	110		294			509	48.912		
Községek :																					
Albertfalva	96	348	22																466		
Békásmegyér ...	250	1.004	118	239						57									1.668		
Budaörs	229	728	208							41								8	1.214		
Budaörs	45	321	85																451		
Cinkota	102	660	152	177		66		84											1.241		
Csepel	553	4.222	309	784						577									6.445		
Matyásföld	63	262	26	171	287					59									868		
Nagyfűtény	141	1.067	118	229						54									1.609		
Pesthidegkút ...	172	708	49	126						27									1.082		
Pestszentimre ..	243	1.217	124	190						59									1.833		
Pestújhely	259	955	62	489						68		16		269					2.118		
Rákosszabá	228	1.189	99	197						33									1.746		
Rákosszegy	87	680																	767		
Rákosszertúr ..	325	704	279	247						62									1.617		
Rákossiget	112	497		342						26									977		
Rákosszentimály	357	1.402	130	381						105					47				2.422		
Sáshalom	214	1.208	139	128						68									1.757		
Soroksár	637	1.428	440	286						122									2.913		
Vécse	570	1.769	355	497						84									3.275		
Együtt	4.683	20.369	2.715	4.483	287	66		84		1.442		16		269	47			8	34.469		
Nagy-Budapest ...	23.419	97.194	9.718	34.681	24.332	797	1.833	1.414	228	25.284	2.850	6.918	2.179	5.080	1.907	568	9.241	2.268	249.911		

A környék iskolaügye mai állapotának jellemzése céljából csak egyes iskolastatisztikai adatgyűjtési eredményekre térek ki.

Az alábbiakban az átszotolandó területeken lévő iskolaépületek igénybevételének mértékét szemléltetem.

Megnevezés	Egy tanintézetre eső átlagos tanulólétszám ¹⁾			
	Budapesten	a környékbeli megyei városokban	községekben	Nagy- Budapesten
Elemi iskolák	299·0	443·2	407·4	348·4
Polgári iskolák	346·3	452·4	194·9	330·3
Középiskolák	358·8	285·7	176·5	345·7
Képzőintézetek	120·9	—	84·0	117·8
Mezőgazdasági szakiskolák és tanfolyamok	56·7	58·0	—	57·0
Iparostanonciskolák	515·2	267·9	84·8	361·2
Ipari szakiskolák	180·7	167·0	—	178·1
Ipari tanfolyamok	78·0	27·0	16·0	72·1
Kereskedőtanonciskolák	1.034·5	55·0	—	544·8
Felső kereskedelmi iskolák	343·6	—	269·0	338·7
Kereskedelmi szaktanfolyamok ..	74·6	58·8	47·0	70·6
Egyéb szakiskolák	51·6	—	—	51·6
Főiskolák	616·1	—	—	616·1
Gyógypedagógiai intézetek	159·2	101·8	8·0	126·0

¹⁾ A kisdedóvók és a továbbképző népiskolák adatai nélkül.

A székesfőváros elemi iskolái osztottak, ezzel magyarázható, hogy a viszonyszám alacsony. A környéken azonban sok a vegyes (fiú- és leány-) elemi iskola. Egyes környező településeken azonban az iskolaépületek kifogásolhatóan szűk állapota már zsúfoltságot okoz. Így például egy elemi iskolára Soroksáron 714, Pestújhelyen 955, Pestszentimrén 1217 tanuló jut.

Hasonló következtetések vonhatók le az alábbi táblázatból, amely az iskolák nagyságát a tantermek számával és az egy tanteremre jutó átlagos tanulólétszámmal kívánja érzékeltetni, a legfontosabb iskolafajok körén belül.

Megnevezés	Budapest	K ö r n y é k :		Nagy- Budapest
		megyei városok	községek	
a) <i>Tantermek száma.</i>				
Elemi iskolák	1.641	494	300	2.435
Polgári iskolák	730	171	100	1.001
Középiskolák	771	101	23	895
b) <i>Egy tanteremre eső átlagos tanulólétszám.</i>				
Elemi iskolák	31·2	52·0	67·9	39·9
Polgári iskolák	30·8	45·0	44·8	34·6
Középiskolák	31·2	25·4	15·3	30·1

Az egy osztályra, illetve az egy tanteremre jutó átlagos tanulólétszám adatainak további részletezését már mellőzöm, miután ezekben a vonatkozásokban Budapest és környéke közoktatása között fennálló eltérések — az előzőekben feltárt arányokat megközelítő mértékben — ugyancsak fennállanak.

A környékbeli iskolák iskolafenntartók szerinti megoszlását az alábbi összeállítás tünteti fel. (Budapestre vonatkozólag a Székesfővárosi Statisztikai Hivatalnak az 1940/41. tanév végére vonatkozó adatai. A megyei városok és községek adatait az 1941/42. éveleji állapotnak megfelelően a budapest-vidéki királyi tankerületi főigazgatóság szolgáltatta. A főigazgatóság adatai a jelen tanulmányban felhasznált és az előbbieken közölt hivatalos statisztikai adatokkal nem vethetők össze, az adatgyűjtés eltérő irányelvei és az adatszolgáltatás különböző időpontjai miatt.)

Iskolák száma fenntartók szerint.

	Állami	Községi	Felekezeti	Egyéb	Összesen
<i>Népiskolák.</i>					
Budapest	6	113	35	19	173
Megyei városok	47	2	8	—	57
Községek	42	—	12	3	57
Nagy-Budapest	95	115	55	22	287
<i>Iparostanonciskolák.</i>					
Budapest	4	23	1	11	39
Megyei városok	—	10	—	—	10
Községek	—	16	—	1	17
Nagy-Budapest	4	49	1	12	66
<i>Polgári iskolák.</i>					
Budapest	—	52	12	1	65
Megyei városok	15	2	2	—	19
Községek	2	7	6	4	19
Nagy-Budapest	17	61	20	5	103
<i>Kereskedelmi középiskolák.</i>					
Budapest	2	10	2	2	16
Megyei városok	1	—	—	—	1
Községek	—	—	1	—	1
Nagy-Budapest	3	10	3	2	18
<i>Kereskedőtanonciskolák.</i>					
Budapest	—	2	—	—	2
Megyei városok	—	2	—	—	2
Községek	—	—	—	—	—
Nagy-Budapest	—	4	—	—	4
<i>Gimnáziumok.</i>					
Budapest	18	6	19	5	48
Megyei városok	5	—	1	2	8
Községek	—	—	—	1	1
Nagy-Budapest	23	6	20	8	57

A közölt adatok szerint:

a *népiskolák* (azelőtt elemi iskolák) közül csupán kettő községi, ezek Rákospalotán állanak fenn.

Az *iparostanonciskolák* tekintetében aránylag a székesfővárosban kevesebb az intézetek száma. Ennek oka főleg az, hogy Budapesten a nagyobb iparvállalatok és a nagyobb üzemek is tartanak fenn iparostanonciskolákat.

A környékbeli települések mindegyikében van iparostanonciskola, kivéve Budatétényt, Cinkotát és Rákoshegyet, ahol ilyen irányú iskolák egyáltalán nem működnek.

A *polgári iskolák* száma a környéken elegendőnek látszik. A budapest-vidéki tankerületi királyi főigazgató közlése szerint a környéken 1941. évben 38 polgári iskola működött, ezek közül községi kilenc (Rákospalotán kettő, Pestújhelyen, Sashalmon, Cinkotán, Mátyásföldön, Rákoslígyeten, Csepelen és Vecsésen egy-egy). A többi polgári iskolák közül tizenhét az állami, nyolc a felekezeti és négy a magánintézet. Polgári iskoláknincsenek: Budatétényen, Albertfalván, Budakeszin és Rákoshegyen, holott az utóbbi két község lélekszáma már meghaladta az 5000 főt és így polgári iskola fenntartására kötelezhető lenne.

A *kereskedelmi középiskolák* Nagy-Budapest fogalma alá tartozó környéken elenyésző számban vannak, csupán Pestszentlőrincen van egy állami és Pestújhelyen egy községi iskola.

A *kereskedő-tanonciskolák* tekintetében hasonló a helyzet. A környéken két iskola áll fenn: Újpesten és Kispesten, mind a kettő községi jellegű.

A *gimnáziumok* közül öt az állami (Újpesten kettő, Kispesten, Pestszentlőrincen és Pestszenterzsébeten egy-egy), egy a felekezeti (Budafokon) és három a magánintézet (Rákospalotán, Mátyásföldön és Pestszenterzsébeten).

A felsorolt adatokból látható, hogy a Nagy-Budapest fogalma alá tartozó környéken az állam és a felekezetek az iskolafenntartás terén nagymértékben vannak érdekelve.

Nagy-Budapest fogalma alá tartozó területen a tanulólétszámnak iskolafajonkinti megoszlását a statisztika ugyancsak feldolgozta. Az 1939/1940. évi tanévről szóló eredményeket az alábbi táblázat tartalmazza:

Megnevezés	Budapest	Megyei városok	Községek	Nagy-Budapest
Kisdudóvók	8-0	11-2	13-6	9-4
Elemi iskolák	30-7	52-5	59-1	38-9
Továbbképző népiskolák	3-0	4-1	7-9	3-9
Polgári iskolák	13-5	15-7	13-0	13-9
Középiskolák	14-4	5-3	1-0	10-8
Képzőintézetek	0-8	—	0-2	0-5
Mezőgazdasági szakiskolák és tanfolyamok	0-1	0-1	—	0-1
Iparostanonciskolák	12-1	7-7	4-2	10-1
Ipari szakiskolák	1-4	1-0	—	1-1
Ipari tanfolyamok	4-0	0-6	0-1	2-8
Kereskedőtanonciskolák	1-2	0-2	—	0-9
Felső kereskedelmi iskolák	2-9	—	0-8	2-0
Kereskedelmi szaktanfolyamok	0-9	0-6	0-1	0-8
Egyéb szakiskolák	0-3	—	—	0-2
Főiskolák	5-6	—	—	3-7
Gyógypedagógiai intézetek	1-1	1-0	0-0	0-9
Összesen	100-0	100-0	100-0	100-0

Ebből a kimutatásból megközelítő kép tárul elénk a mai Budapest és környéke közműveltségi állapotáról. A községek kultúrszükségletei aránylag szűkebbek, ezért magas ezeken a helyeken a népiskolai tanulók arányszáma. Budapesten a középiskolai tanulók mellett a polgári iskolai és az iparostanonciskolai tanulók arányszámai emelkednek ki.

Abban a kérdésben, hogy hány környékbeli lakóhelyű tanuló jár be a székesfőváros területén lévő tanintézetekbe, csupán a községi tanintézetek adatszolgáltatása áll rendelkezésre. A legújabb adatgyűjtés eredményét az alábbi táblázat tartalmazza. (Az adatokat a polgármesteri VII. ügyosztály állította össze.)

Kimutatás a környékről a székesfővárosi községi iskolába bejáró tanulók létszámáról.

A község (város) megnevezése	Népiskola	Iparostanonc- fiúiskola	Iparostanonc- leányiskola	Polgári fiúiskola	Polgári leány- iskolák	Gimnáziumok	Kereskedelmi középiskolák	Kereskedőtanonc- iskolák	Iparrajz isk.	Felsőbb zeneisk.	Nőpariskola	Mezőgazdasági középiskola	Kertészképző iskola	Női gazdasági és háztartási isk.	Háztart. tovább- képző tanfolyam
Rákospalota	1	236	55	9	4	9	44	35	4	1	5	6	—	—	—
Újpest	—	235	28	5	4	3	53	44	3	—	—	4	2	—	—
Pestszentlőrinc ...	—	252	70	107	80	49	67	67	—	6	5	15	1	1	—
Kispest	6	323	53	46	38	76	151	79	4	6	2	6	6	—	—
Pestszenterzsébet .	3	377	83	125	40	25	108	90	11	2	9	11	1	1	—
Budafok	4	120	56	26	41	21	57	19	3	1	3	10	—	—	—
Pestújhely	—	82	25	3	—	4	13	9	1	1	9	3	—	—	—
Rákosszentmihály	2	78	29	17	28	16	45	26	—	—	1	4	—	—	—
Sashalom	1	100	33	75	51	4	39	24	1	—	1	3	—	—	—
Cinkota	—	45	18	7	19	2	10	10	—	2	—	3	—	—	—
Mátyásföld	1	16	21	7	4	8	14	5	—	1	—	3	—	—	1
Rákosliget	—	14	4	1	—	4	18	2	—	—	2	3	—	—	1
Rákoskeresztúr ...	—	92	10	5	4	2	13	6	—	—	1	2	—	—	—
Rákoshegy	—	40	29	28	58	8	31	20	—	—	—	1	—	1	—
Rákoscsaba	—	119	24	12	14	14	39	17	2	—	2	1	—	—	—
Pestszentimre	—	47	23	3	1	6	19	12	—	—	2	2	—	—	—
Soroksár	—	92	9	7	1	1	37	11	—	1	1	—	—	—	1
Csepel	—	21	13	2	6	12	52	11	2	2	2	1	—	—	—
Albertfalva	—	25	6	20	30	5	15	9	1	1	—	3	—	—	—
Budatétény	—	3	2	—	1	4	3	2	—	—	—	1	—	—	—
Nagytétény	—	46	13	4	2	8	27	5	—	1	—	1	3	—	—
Budakeszi	1	74	25	75	41	1	16	—	—	—	—	1	—	—	—
Békásmegyer	34	72	31	28	50	8	—	12	1	1	1	1	—	—	—
Pesthidegkút	11	74	11	22	24	—	20	12	1	—	—	—	—	—	—
Vecsés	—	107	32	5	32	6	16	5	—	1	—	3	1	—	—
Összesen	64	2.690	703	639	573	295	907	532	34	27	46	88	14	3	3

A táblázatokból kitűnő adatok szerint a Nagy-Budapest fogalma alá tartozó környékbeli tanulók közül számosan járnak székesfővárosi községi iskolákba. A környékbeliek elsősorban a székesfőváros iparostanonciskoláit veszik igénybe, de tekintélyes még a székesfővárosi polgári, kereskedelmi közép-

és középiskolákba beiratkozott környékbeli tanulók száma. Mindezekből az állapítható meg, hogy a székesfőváros már eddig is jelentős mérvben járult hozzá a környék közoktatási helyzetének javításához, hathatósan mozdítva elő a középfokú és a középiskolák, valamint a szakiskolák iránt megnyilvánuló igények kielégítését. Természetszerűen a székesfőváros az iskoláit a nem budapesti lakóhelyű szülők gyermekei részére csakis a helyi szükségletek kielégítése után, a jelentkező üres férőhelyek mértékéig bocsáthatja rendelkezésre.

— Az eddigi fejtegetések célja a Nagy-Budapest fogalma alá tartozó környék közoktatásának ezidőszerinti helyzetére jellemző adatok feltárása volt. A vázlatos ismertetés nem terjedt ki az iskolastatisztikai adatok aprólékos ismertetésére, ebből a bőséges anyagból csupán a legjellemzőbbeket emelte ki. A fennálló helyzetnek ilyen keretek között való ismertetését azonban szükségesnek tartom, mert a jövőt illető tervek csakis a ma fennálló helyzetre alapozhatók.

Az alábbiakban Nagy-Budapest megvalósításával a közoktatás körében felmerülő szervezési feladatok megoldási lehetőségeit tárgyalom.

Nagy-Budapest közoktatásügyének elvi szempontjai.

Az első tennivaló a meglévő állapot pontos helyszíni felvételezése. A pedagógiai és építészeti szempontokra kiterjedő helyszíni szemléből lehet majd megállapítani az átveendő községi iskolák és egyéb közoktatási intézetek állapotát és mindazokat a körülményeket, amelyek a székesfővárosra, mint leendő iskolafenntartóra nézve fontosak.

A csatolandó megyei városok és nagyközségek területein működő iskolák átvétele kérdésében a székesfőváros elvi álláspontját az alábbiakban foglalom össze :

Az átcsatolás tényével a székesfőváros iskolafenntartó hatósága alá automatikusan csupán a környékbeli községi jellegű iskolák kerülnek.

A nem községi jellegű iskolák iskolafenntartói jellegét tehát az egyesítés nem érinti.

Természetesen szükséges lehet, hogy a székesfőváros az iskolaköteles korban levő népiskolai tanulók és tanoncok beiskolázása céljára — törvényes kötelezettségéből folyóan — kellő számú népiskola, továbbá iparostanonciskola és kereskedőtanonciskola felállításáról gondoskodjék.

Hasonlóképpen szükséges lehet egyes helyeken polgári iskolák felállítása is, miután az 1927 : XII. t.-c.-ben foglalt rendelkezések értelmében a vallás- és közoktatásügyi miniszter az 5000-nél nagyobb lélekszámú községeket, ha ott nincs polgári iskola, vagy az a felvételre jelentkező gyermekeket nem képes befogadni, polgári iskolák fenntartására kötelezheti.

A székesfőváros azonban nem gondol arra, hogy az átcsatolás után iskolafenntartói minőségét azokra az iskolákra is kiterjessze, amelyeket a környéken az állam vagy a felekezetek vagy az egyesületek stb. tartanak fenn. Erre nem is vállalkozhatik, főleg abból az okból, mert különösen a népiskolák és a polgári iskolák átvételével kapcsolatosan a hasonló iskolafajok fenntartására ezidőszereint fordított kiadásai mintegy kétszerezésére emelkednének. A középiskolák átvételére pedig azért nem vállalkozik, miután ezeknek az iskoláknak a fenntartására nézve törvényes kötelezettsége nincs.

Ha az átcsatolás után az állam, mint a környékbeli iskolák fenntartásával kapcsolatosan legnagyobb mértékben érdekelt tényező, a népiskolák és a polgári iskolák fenntartását a székesfővárosra kívánná áthárítani, ez — a székesfőváros véleménye szerint — csakis a székesfőváros megfelelő kártalanításával (pl. az iskola célját szolgáló ingatlan átengedésével) történhetik. A kártalanítás kérdése külön tárgyalásokat igényel.

Mindezekből következik tehát, hogy a megyei városok és nagyközségek átcsatolása után az érdekelt területeken működő és nem községi jellegű iskolák iskolafenntartása tekintetében változás nem következik be.

Természetesen ez az állásfoglalás nem zárja ki, hogy a székesfőváros — amint azt a háztartási helyzete megengedi — a maga iskolahálózatát az átcsatolt területen a szükséges mértékig kifejlessze, ez azonban csak fokozatosan, különösen a környékbeli városok és községek gazdasági megerősödésével s így teherbíróképességének növekedésével egyező arányban történhetik.

Ha a községi jellegű iskolák átvétele megtörténik — az oktatószemélyzet és az iskolákban foglalkoztatott altisztek jogviszonyának rendezésén kívül — gondoskodni kell az átvett iskoláknak a székesfőváros közoktatási rendszerébe való beillesztéséről, vagyis arról, hogy igazgatásuk és vezetésük minden tekintetben a székesfővárosi iskolák irányításának megfelelően alakuljon ki s hogy szellemi bekapcsolódásuk a székesfővárosi iskolák munkaközösségébe minél tökéletesebb lehessen.

A most említett célkitűzés megvalósítható egyrészt az oktatószemélyzet céltudatos beosztásával, másrészt pedig az átveendő tanerők átképzésével.

Az oktatószemélyzet céltudatos beosztása az átvett iskolák személyzete egyrészének a már működő székesfővárosi iskolák egyes tagjainak kicserélésével történhetik meg. Szükség lehet továbbá az egyes — főleg a nagyobb — iskolák élére gyakorlott székesfővárosi iskolaigazgatók áthelyezésére is. A tanészemélyzet cseréjét megkönnyíti az a körülmény, hogy a székesfőváros községi iskoláiban működő tanárok és tanítók között számosan Nagy-Budapest fogalma alá tartozó szomszédos városokban és községekben laknak.

A szellemi bekapcsolásnak s így az egységes közoktatási színvonal kialakításának másik módja az átvett tanszemélyzet átképzése. Az átveendő

iskolák igazgatói és oktatószemélyzete kétségenkívül továbbképzésre szorulnak, abból a célból, hogy a székesfővárosi közoktatás rendszerével behatóan megismerkedhessenek. A népiskolai tanítók átképzésénél a székesfőváros pedagógiai szemináriumára, a polgári iskolai tanárok átképzésénél pedig a székesfővárosi irányító polgári iskolára vár nagy feladat.

Az átszervezés elvi részének vázlatát ki kell egészítenem a várható iskolafejlesztési program rövid összefoglalásával is, amelyet Nagy-Budapest megvalósításával nem lehet figyelmen kívül hagyni.

Nagy-Budapest iskolafejlesztési terve.

Az iskolafejlesztési teendők megállapításánál *a budapestvidéki tankerületi királyi főigazgatóság adatközléseit is figyelembe vettem.* Előre kell bocsátanom, hogy az adatközlés, amely az iskoláknak felettes hatóságaihoz beküldött jelentésein alapul a már jelzett helyszíni felvételezési eljárás során esetleg kiegészítést igényelhet, nagyjából azonban helytállónak tekinthető.

A könnyebb áttekintés kedvéért az iskolafejlesztési teendőket iskola-fajonként ismertetem.

Népiskolák: Az érdekelt területen ezidőszert csak két községi jellegű népiskola működik, mindkettő Rákospalotán.

A továbbképző népiskolák megszűnése után Nagy-Budapest fogalma alá tartozó városokban és községekben a budapestvidéki tankerületi királyi főigazgatóság adatközlése szerint összesen 114 népiskola működik, amelyek közül 111 már nyolcosztályú. Az állam által fenntartott népiskolák száma : 89.

Az átszervezendő területeken a népiskolai tanulóanyag létszáma körülbelül annyi, mint Budapesten.

A népiskolák 512 osztályában azonban váltakozó tanítás folyik, amiből 256 tanterem hiányára lehet következtetni. A környékbeli megyei városok és községek közül a népiskolákban csupán Rákoskeresztúron és Kispesten nincsen váltakozó tanítás. Abból a célból tehát, hogy a nagyarányú váltakozó tanítás megszüntethető legyen, 256 tanterem építésére volna szükség. A tantermek számát elsősorban Pestszenterzsébeten, Pestszentlőrincen, Újpesten, Csepelen és Rákospalotán kellene növelni, de a most felsorolt településeken kívül a nem említett községekben is általában 1—10 a hiányzó tantermek száma. Mindebből következik, hogy a környékbeli népiskolai hálózatot nagyobb mérvű iskolafejlesztéssel kívánatos lenne kiegészíteni, a tantermek zsúfoltságának és a váltakozó tanítás megszüntetése érdekében. Erre, valamint a szükséghez mérten új községi népiskolák felállítására azonban a székesfőváros csak a későbbi időkben és anyagi erejéhez mérten vállalkozhatik.

Iparostanonciskolák. A Nagy-Budapest fogalma alá tartozó megyei városokban és községekben összesen 27 iparostanonciskola működik, amelyek közül — fenntartóikat tekintve — 26 iskola községi jellegű. Egy iskolát a Weiss Manfréd Acél- és Fémművek Rt. tart fenn.

A községi iparostanonciskolák átvétele esetében egyes iparostanonciskolákat meg lehet szüntetni. Nagy-Budapest megvalósításával ugyanis a tanoncok egy részét a már működő székesfővárosi községi iparostanonciskolákba lehet bevonni. Ezenkívül az egymással közvetlen szomszédságban fekvő községek iparostanonciskoláit össze lehet vonni. A rákospalotai tanoncok beiskolázhatók az újpesti iskolákba, a pestújhelyiek részben a székesfővárosi, részben ugyancsak az újpesti iskolákba. Összevonhatók lesznek továbbá a rákosszentmihályi és a sashalmi, továbbá a pestszenterzsébeti, kisperesti és pestszentlőrinci iskolák, még abban az esetben is, ha a környék kevésbé sűrű közlekedési lehetőségeire figyelemmel vagyunk.

Az egymástól nagyobb távolságokban fekvő városok és községek iskoláit azonban kívánatos lesz továbbra fenntartani, tekintet nélkül az esetleges kisebb tanulólétszámra.

Ilyen körülmények között a községekben levő iparostanonciskolák száma mintegy kétharmadrészre lenne csökkenthető.

Az átveendő iparostanonciskolák azonban a szakirányú oktatás bevezetése, illetőleg fokozása szempontjából átszervezésre szorulnak. A környékbeli iparostanonciskolák ugyanis legnagyobb részükben általános irányúak.

Polgári iskolák. A környékről mintegy 1200 tanuló jár be a budapesti községi polgári iskolákba. Nyilvánvalóan abból az okból, hogy a helybeli iskolákban már nem képesek elhelyezkedni. Az egyesítés alkalmával — az egyenjogúság elve alapján — ezek a jelenségek még nagyobb mértékben fognak jelentkezni. Zsúfoltságra enged következtetni a budapestvidéki tankerületi királyi főigazgató adatközlése is, amely szerint a környékbeli polgári iskolák 265 osztály-termében 296 osztály működik, vagyis a tanulók egy része váltakozó rendszerben tanul.

Magától értetődő, hogy mindezeket a jelenségeket gyökereiben orvosolni csak akként lehet, ha a községi polgári iskolai hálózatnak a környéken való kiépítése iránt is gondoskodás történik. A környékbeli községi polgári iskolák száma 9, ezenkívül van 17 állami, 8 felekezeti és 4 a magánjellegű polgári iskola.

Új községi polgári iskolák felállításáról ott kell majd gondoskodni, ahol nincs, vagy aránytalanul kevés az iskola. Polgári iskolák felépítését lehet tervbevenni ezek szerint: Csepelen, Rákoscsabán, Rákoshegyen, Pestszenterzsébeten, Albertfalván és Budakeszin. Az albertfalvai és budakeszi-i polgári iskolák felállítása későbbi feladat is lehet, mert az albertfalvai

polgári iskolai tanulók a székesfőváros iskolaépítési tervszervezete szerint felépülő XI. ker., Bornemisza-téri polgári iskolában nyerhetnek átmenetileg elhelyezést, míg a budakesziek — ugyancsak átmenetileg — a XII. ker., Városmajor-utcai, illetve a II. ker., Marcibányi-téri iskolában oktathatók.

Kereskedelmi szakoktatás. A környékről bejáró kereskedelmi iskolai tanulók száma (907 fő) azt bizonyítja, hogy a Nagy-Budapest fogalma alá tartozó városok nincsenek kellő számú kereskedelmi középiskolával ellátva. Kereskedelmi középiskola csupán Pestszentlőrincen (állami) és Pestújhelyen (felekezeti) működik. Ezeknek az adatoknak az ismeretében kell számolni azzal, hogy legalábbis azokban a megyei városokban, ahol kereskedelmi középiskolai tanulók nagy számban laknak és egy-egy iskolát maguk is betölthetnek, új kereskedelmi középiskolát kell felállítani. Ebből a szempontból Újpest, Rákospalota, Kispest, Pestszenterzsébet jöhet majd számításba és esetleg Budafok is, borkereskedelmére való figyelemmel.

Megjegyzem, hogy a kereskedelmi középiskolák fenntartása nem alapul törvényes kötelezettségen s így ezeknek az iskoláknak a felállítását a székesfőváros háztartási helyzetének alakulásától kell függővé tenni.

A kereskedőtanonciskolák száma a környéken ugyancsak kettő: Újpest és Kispest tart fenn egy-egy községi jellegű iskolát. A kereskedőtanonciskolák fenntartása törvényes kötelezettségen alapul, ezeket az iskolákat tehát át kell majd venni.

Az újpesti kereskedőtanonciskolában az 1940. évben mindössze 55 volt a tanulók létszáma, a kispesti kereskedőtanonciskolában pedig ugyanabban az évben 59 tanuló járt. Amennyiben a környéken a kereskedőtanonciskolai hálózat fejlesztése szükséges lenne, ez a kérdés a meglévő iskolák tantermeinek délutáni igénybevételével lenne megoldható.

Középiskolák. A környékbeli lakosság nagyjában értelmiségi, ipari foglalkozású és gazdálkodó rétegre oszlik. Az értelmiségi és az ipari réteg nagy részének Budapesten van elfoglaltsága és középiskolás gyermekeik — amennyiben nem a helybeli középiskolákat látogatják — a Budapest területén levő községi vagy állami középiskolába járnak. Az a ma fennálló helyzet, hogy a környékről középiskolai felvételt kérő tanulókat a községi középiskolák igazgatói csak a helybeli igények kielégítése után vehetik fel, annyiban fog megváltozni, hogy az egyesítés után a környék lakossága egyenjogúvá válik s így főleg az I., XII. és V. kerületi leánygimnáziumok I. osztályaiba történő felvételeknél esetleg nehézségek fognak jelentkezni. Meg kell azonban jegyezni, hogy a községi középiskolák a jelenlegi épületviszonyok, valamint az osztály- és a tanárlétszámuk mellett tanulólétszámukat — kivéve az I. kerület, Mészáros-utcai leánygimnáziumot — átlagosan 100—150 tanulóval emelni képesek. Mindezekhez képest Nagy-Buda-

pest kialakítása a községi középiskolákkal kapcsolatosan nem fog nagyobb változásokat előidézni, legfeljebb az osztálylétszám emelésével kell számolni. A környékbeli középiskolai tanulók létszámát ugyanis a meglevő budapesti és környékbeli gimnáziumok befogadni képesek.

Bár a középiskolák fenntartása nem alapul törvényes kötelezettségen, az előadottak kiegészítéséül megjegyezni kívánom, hogy egyedül a rohamosan fejlődő Szent Imre-város, továbbá Budafok, Albertfalva és Tétény környékén lakó középiskolai tanulók megfelelőbb elhelyezéséről kellene gondoskodni, mert az említett területrészen működő római katolikus fiú- és leánygimnázium a jelentkező középiskolai tanulókat már csak nehezebben képes befogadni. A mai Szent Imre-város területén tehát egy községi vagy egy állami fiú- és leánygimnázium felállítása szükséges volna.

Szabadoktatás.

A közoktatásügyi kérdésekkel kapcsolatosan — Nagy-Budapest megalkotásának szempontjából — röviden foglalkozom a szabadoktatás terén felmerülő feladatok mikénti alakulásával.

A szabadoktatás célját szolgáló intézmények közül elsősorban az iskolán kívüli népművelésre kell figyelemmel lenni, mert ez az intézmény fejt ki ezen a téren a legszélesebbkörű tevékenységet. A szóbanforgó területeken az iskolán kívüli népművelés ügye ezidőszert Pest vármegye hatáskörébe tartozik, az egyesítés után azonban az átsatolt területen ezeknek a teendőknek ellátása is a székesfőváros hatáskörébe fog kerülni. A székesfőváros területén működő Budapest Székesfőváros Iskolán kívüli Népművelési Bizottságának eddigi tevékenysége ílymódon Nagy-Budapest egész területére terjed majd ki s a bizottságnak munkatervét a környék sajátos igényeire való tekintettel bővíteni kell.

A székesfővárosi népművelés működésének eddigi eredményei megnyugtathatók abból a szempontból, hogy a megnagyobbodó törvényhatóság területén a reá háruló feladatok megoldására alkalmas.

Természetesen az eredményes működés az anyagi támogatás mérvétől függ. A székesfőváros erre a célra az 1940. évi költségvetésében 179.362 pengőt fordított s az ügyvitel ellátására munkaerőket is bocsátott rendelkezésre. A Nagy-Budapest fogalma alá tartozó környéken a megyei városok a vármegye kiadási terheihez 31.780 pengővel járultak hozzá. A községek ilyen természetű hozzájárulást nem viselnek.

A Fővárosi Nyilvános Könyvtár, mint ugyancsak a szabadoktatás szolgálatában álló intézmény, Nagy-Budapest megalkotásával kapcsolatosan fiókhálózatának fejlesztése szempontjából lesz érdekelve.

A Nagy-Budapest fogalma alá tartozó környéken — legalábbis a megyei városokban — előreláthatóan nem lehet mellőzni egy-egy fiókkönyvtár felállítását. Ezeknek a fiókkönyvtáraknak a felállítása a Fővárosi Nyilvános Könyvtár fejlesztési programjába fog tartozni és a fokozatos megvalósításhoz szükséges fedezetről az évi költségvetés keretei között, a költségek arányos megosztásával kell majd gondoskodni.

Kegyuraság.

Végül — miután a tárgykör kisebb terjedelme önálló fejezetben való tárgyalást nem kíván — a székesfőváros kegyúri kötelezettségei terén bekövetkező változásokról is meg kell emlékezni.

Az átsatolandó területeken egyedül Budafok megyei város területén volt községi kegyuraság megállapítható.

A város kegyúri kötelezettségei:

a) plébánosi javadalom:

készpénzjárandóság évi 189 pengő, évente 52·5 m³ tűzifa, évente 172 liter misebor, 15·4 hl. kétszeres, vagyis métermázsákban kifejezve 4·1 q búza és 4·17 q rozs. A misebor, tűzifa- és gabonailletmény természetben szolgáltatandó ki. Készpénzben való kiszolgáltatás esetén, az ellenszolgáltatás összege a szolgáltatás idején Ráckevén, a régi kegyuraság lakóhelyén kialakult árak alapján állapítandó meg;

b) dologi természetű kötelezettségek:

a kegyúri épületek, vagyis a templom és a plébániaépület fenntartása, beleértve a kézi és ígás napszám nyújtását is. A templom belsejének festése a hívek kötelessége, a kegyúr azonban köteles háromszoros meszeléssel ellátni. A kegyúr viseli a templom és plébániaépület biztosítási díját. A kegyúr tartja fenn a plébánia melléképületeit, udvarának és az épülettel kapcsolatos kertnek kerítését. Épületfenntartás alatt azok a munkák értendők, amelyeket a háziúr visel lakójával szemben, tehát gondoskodik kályháról is, fizeti a közüzemi díjakat, kéményseprési díjat stb.

Nagy-Budapest megvalósításával Budafok kegyúri kötelezettségei a székesfőváros közönségére fognak áthárulni. A székesfőváros a kötelezettségek átvállalásánál természetesen a kegyurasággal kapcsolatos jogokat is fenn kívánja tartani s a kötelezettségekkel felmerülő kiadásokat — új tételként — évi költségvetésében fogja előirányozni.

*

Nagy-Budapest közoktatásának kialakítása — ideértve a szabadoktatással kapcsolatban felmerülő feladatokat is — az előadottak szerint nem ütközik különösebb akadályokba. Az egységes szervezet fokozatos

fejlesztése előnyös és kívánatos mindegyik érdekelt tényező szempontjából.

Nem vonható azonban kétségbe, hogy a megvalósítás a székesfővárosra nézve anyagi áldozatokkal jár. A költségesebb beruházásokat a községek iskolaügyének rendezése fogja kiváltani, mert közoktatási rendszerük és annak színvonala jobbra az ország vidéki közoktatásának szintjéhez igazodik. A most említett hiányosság viszont a legnyomatékosabb érv Nagy-Budapest egységes közoktatási rendszerének kiépítése mellett. Az ország kultúrközpontjának tőszomszédságában a közoktatásügy színvonalában fennálló mélyreható különbségek eloszlátása magasabbrendű érdekek szolgálata, amelynek teljesítése elől Budapest nem zárkozhatik el, különösen nem akkor, ha a nehézségek áthidalásánál az állam megértő támogatására is számíthat.

Az iskolafejlesztés menetét illetően az élet maga fogja kialakítani a megvalósításhoz szükséges gazdasági előfeltételeket.

A székesfővárosra hárul viszont az a feladat, hogy a maga jól bevált iskolapolitikájának a környékbeli településekre való fokozatos kiterjesztésével, lépésről-lépésre emelje a közoktatásügy színvonalát.

Az építőmunkának iskolafajonként kell megindulnia, mert minden iskolacsoporton belül mások és mások a teendők.

Meggyőződésem, hogy e kultúrmunkának kereteit és gazdasági előfeltételeit Nagy-Budapest megalkotása biztosítani fogja.

VII. FEJEZET.

Nagy-Budapest társadalompolitikai feladatai.

Abból a célból, hogy e társadalompolitikai feladatok mibenlétét feltárhas-
sam, elsősorban azoknak a helybeli adottságoknak az ismertetésével foglalko-
zom, amelyek a környék mai szociális helyzetére, valamint a rászorultak szociá-
lis gondozásához szükséges anyagi erőforrásokra nézve tájékoztatást nyújtanak.

A környék szociális helyzetének és közületi szociális kiadásainak vizsgálata.

A népesség társadalmi rétegződése az 1930. évi népszámlálás ered-
ményei alapján vizsgálható meg.

**A kereső népesség megközelítő társadalmi csoportosítása az 1930. évi népszámlálási
eredmények alapján.**

	Budapest	K ö r n y é k			Nagy- Budapest
		megyei városok	községek	együtt	
a) Abszolút számokban.					
Önálló földműves	1.873	622	2.515	3.137	5.010
Önálló iparos és kereskedő	58.907	13.191	6.230	19.421	78.328
Szorosan vett értelmiség ¹⁾	57.584	7.395	3.822	11.217	68.801
Magántisztviselő	62.564	7.764	2.812	10.576	73.140
Közfoglalkoztatási altszint és közlekedési segédszemélyzet	35.816	11.331	4.612	15.943	51.759
Munkás és egyéb segédszemélyzet	237.086	85.830	44.141	129.971	367.057
Nyugdíjas és vagyonából élő	40.915	10.592	5.266	15.858	56.773
Háztartási alkalmazott	63.294	4.707	2.308	7.015	70.309
Egyéb	15.122	1.861	826	2.687	17.809
Összesen	573.161	143.293	72.532	215.825	788.986
b) Százalékban.					
Önálló földműves	0·3	0·4	3·5	1·5	0·6
Önálló iparos és kereskedő	10·3	9·2	8·6	9·0	9·9
Szorosan vett értelmiség ¹⁾	10·0	5·2	5·3	5·2	8·7
Magántisztviselő	10·9	5·4	3·9	4·9	9·3
Közfoglalkoztatási altszint és közlekedési segédszemélyzet	6·2	7·9	6·3	7·4	6·6
Munkás és egyéb segédszemélyzet	41·4	59·9	60·8	60·2	46·5
Nyugdíjas és vagyonából élő	7·1	7·4	7·3	7·3	7·2
Háztartási alkalmazott	11·1	3·3	3·2	3·3	8·9
Egyéb	2·7	1·3	1·1	1·2	2·3
Összesen	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0

¹⁾ Köztisztviselők, katonatisztek és katonai tisztviselők, önálló szabadfoglalkozásúak.

A táblázat adatai szerint a környékbeli kereső népesség 60%-át meghaladó részében munkásokból áll. Jellegzetes munkástelepülések: Csepel 77·4% és Pestszentimre 71·7% munkáslakossággal, de ugyancsak magas az arányszám Rákoskeresztúron, Soroksáron, Pestszenterzsébeten, Vecsésen, Budatétényen, Békásmegyeren, Budafokon, Újpesten és Budakeszin. Meg kell jegyezni, hogy a munkások fogalma alatt nemcsak az ipari, hanem a mezőgazdasági munkásságot is értem.

Tovább elemezve a környékbeli keresőnépesség rétegződését, megállapítható, hogy a közszolgálati altisztek és a közlekedési vállalatok segéd-személyzetének tagjai Budapesten és környékén egyenletesen oszlanak meg. Ezek az alkalmazottak — figyelembe véve állandó jellegű fizetésüket és nyugellátásukat — előreláthatóan nem nehezednek közületi támogatásra. Ugyancsak nem lesznek szegénygondozásra ráutalva a környéken 9%-os arányszámmal szereplő önálló iparosok és kereskedők, valamint a csupán 1·5%-os arányszámmal szereplő önálló földművesek.

Kitűnik továbbá a táblázatból, hogy a környék lakosságában a szorosan vett értelmiségi réteghez (köztisztviselők, közlekedési tisztviselők, katonatisztek, katonai tisztviselők, önálló szabadfoglalkozásúak stb.) tartozók arányszáma a budapestinek csupán a fele, a nyugdíjasok arányszáma azonban csaknem egyező. Azonos arányú eltérés állapítható meg a háztartási alkalmazottak csoportjában, amelynél Budapest arányszáma a környéknek háromszorosa. Az elsőnek és az utolsóknak említett adatokból lehet legjobban következtetni a környékbeli népesség társadalmi rétegződésére: a szomszédos települések lakosságában — eltekintve az önálló iparosoktól és kereskedőktől — a tekintélyes számú munkásokon kívül sok az alacsony javadalmazású kishivatalnok, továbbá az altiszti és a hasonló állású közlekedési vállalati alkalmazott.

Pestkörnyék szociális helyzetére nézve fontos következtetések vonhatók le a keresők és az eltartottak számarányának vizsgálatából is.

Budapesten az 1930. évi népszámlálási adatok szerint 1000 keresőre 755 eltartott esett. A környéken ez az arányszám kedvezőtlenebbül alakult: minden 1000 keresőre 1103 eltartott jutott. Pestkörnyék eltartottjainak magasabb arányszáma előre jelzi az intenzívebb szociális segítségét. Miután pedig az eltartottak legnagyobb része gyermek, ebből már arra is következtetni lehet, hogy a környéken a gyermekgondozásra kimagasló feladatok fognak hárulni.

A lakásbérleti viszonyok vizsgálatából a lakosság életszínvonalára lehet következtetni.

Budapesten az 1930. évi népszámlálási adatok szerint 1000 lakosra 117 albérlő, illetve ágybérlő jutott, míg a szomszédos megyei városokban 35, a községekben csak 16.

A környékbeli lakásbérleti viszonyok kedvező alakulása azonban csak látszólagos. Elsősorban azt a körülményt kell figyelembe venni, hogy a szomszédos településeken kisebb anyagi erők birtokában és így aránylag könnyebben lehet főbérleti lakáshoz jutni. Ezen kívül amíg Budapesten a település zárt jellege egészen más lakásviszonyokat idéz elő, addig a környéken — különösen a falusias színezetű és szétszórt településű községekben — az albérleti és ágybérleti lakásviszonyok természetesen ritkábban jelentkeznek. Végül azt is mérlegelni kell, hogy Budapesten az adatgyűjtés szigorúbb ellenőrzés mellett volt lefolytatható, mint a környéken.

A környékbeli lakásbérviszonyok kedvező alakulását annál is inkább látszólagosnak kell tekinteni, mert a nyomortelepekről pontos adataink nincsenek, holott köztudomású, hogy ezek a szomorú települési foltok a környéken még fennállanak. Nagyobb nyomortelepek vannak: Újpesten, Pestszenterzsébeten (a Dühöngő és a felszámolás előtt álló Kolozsvár-utcai nyomortelep), Sashalmon és Budafokon. Budapest ezen a téren az olcsóbérű kislakások építése útján már nagy lépéssel haladt előre, Pestkörnyéken azonban a helyi hatóságok és az Országos Népi- és Családvédelmi Alap kezdeményezései csak most vannak folyamatban.

A fentiekben vázolt helyzetkép vizsgálatát ki lehetne egészíteni további statisztikai adatokkal is, de ezek részletezése helyett fontosabbnak tartom azoknak az erőforrásoknak a vizsgálatát, amelyeket a környékbeli közületek a szociális gondozás céljaira igénybe vehetnek.

Budapest és az átcsatolandó terület szociális kiadásainak egybevetését nagymértékben zavarja az a körülmény, hogy az állam részéről a szociális gondozás nagyvonalú rendezése a közelmúltban indult meg.

Budapest társadalompolitikai kiadásai évi költségvetéséből könnyűszerrel áttekinthetők.

A megyei városoknál viszont a községi háztartás költségvetési adatain kívül figyelembe kell venni a szociális célú alapokat, továbbá az ínségköltségvetést, legújabbán pedig az Országos Népi- és Családvédelmi Alap vonatkozó költségvetési tételeit. A szomszédos községekben támpontot csupán a költségvetések adatai nyújtanak. Szociális alapok itt nincsenek. Figyelembe kellene venni még a vármegyei ínségköltségvetésnek, illetőleg az Országos Népi- és Családvédelmi Alapnak a községekre vonatkozó adatait is, ezek az adatok azonban nem állnak rendelkezésre. Megnehezíti továbbá az áttekintést az is, hogy a környéken az ínségjárulékon alapuló költségvetést alig váltották fel rövid időre a vármegyei, illetőleg a városi szociális alapok, helyükbe csakhamar az 1940: XXIII. t.-c. alapján az Országos Népi- és Családvédelmi Alap költségvetése lépett.

Miután a helybeli adottságok vizsgálata a jelen tanulmány minden ágazatában az 1940. évi adatokon alapul, ezért elsősorban az 1940. évi költségvetési adatok és az ebben az időben fennálló helyzet figyelembevételével világítom meg a környék szociális kiadásainak mikénti alakulását. Az így nyert adatokat Budapest költségvetésének társadalompolitikai előirányzataival is egybevetem.

A községi háztartás szegényügyi és népjóléti kiadásai Budapesten és környékén, az 1940. évi költségvetések adatai alapján az alábbiak szerint alakulnak.

A községi háztartás szegényügyi és népjóléti csoportja Budapesten és környékén. — 1940.

Megnevezés	Budapest	Megyei városok	Községek	Környék együtt	Nagy-Budapest
<i>Kiadás.</i>					
I. Fejezet. Szegényügy.					
1. Szegénységélyezés	9,249.592	413.272	92.914	506.186	9,755.778
2. Szegényház (szeretett-otthon).....	1,640.744	190.730	11.788	202.518	1,843.262
3. Különfélék	238.092	31.640	1.445	33.085	271.177
I. Fejezet összesen.	11,128.428	635.642	106.147	741.789	11,870.217
II. Fejezet. Népjólét.					
1. Népkonyha	—	—	—	—	—
2. Anya- és csecsemővéd.	1,158.077	166.165	21.497	187.662	1,345.739
3. Gyermekvédelem	—	57.700	3.200	60.900	60.900
4. Iskolai jótékonyosság .	309.804	3.500	14.430	17.930	327.734
5. Napközi otthon	1,173.866	46.298	3.860	50.158	1,224.024
6. Árvaház	556.136	7.000	—	7.000	563.136
7. Hajléktalanok menh.	144.983	—	55	55	145.038
8. Népszálló	158.938	—	—	—	158.938
9. Hatósági munkaközv.	—	—	—	—	—
10. Különféle népjóléti intézmények	278.409	10.148	100	10.248	288.657
11. Vegyes kiadások	—	16.368	10.000	26.368	26.368
II. Fejezet összesen .	3,780.213	307.179	53.142	360.321	4,140.534
Kiadás mindössze .	14,908.641	942.821	159.289	1,102.110	16,010.751
<i>Bevétel.</i>					
I. Fejezet	9,881.820	67.623	34.233	101.856	9,983.676
II. Fejezet	497.276	49.139	—	49.139	546.415
Bevétel mindössze .	10,379.096	116.762	34.233	150.995	10,530.091

A székesfőváros költségvetésének társadalompolitikai kiadási előirányzata a jelzett évről szóló költségvetés adatai szerint 14,908.641 pengő volt. Ezzel szemben a megyei városok és a községek községi háztartásaikban csupán 1,102.110 pengőt irányoztak elő szociális célokra.

Ha figyelembe vesszük, hogy a környék népessége a székesfőváros népességének a fele, a kiadási összegek fentiek szerinti alakulását a környék szempontjából kedvezőtlennek kellene nyilvánítani, miután az csupán 7-8%-a a székesfőváros hasonló célú előirányzatának.

Miután a környék a községi háztartás keretei között a szegényügyi és a népjóléti kiadásokat csak részben fedezhette, a megyei városok a tárgyalt évben a hiányt a szociális alapok, valamint az inségkölségvetések előirányzataival pótolták. A községek viszont a vármegyei inségkölségvetés bevételeiből részesedtek.

A megyei városok szociális alapjainak 1940. évi kölségvetései — a kiadások és a bevételek feltüntetésével — a következők szerint alakultak :

A megyei városok szociális alapjainak 1940. évi kölségvetései.

	Kiadás	B e v é t e l			
		az alap vagyonából	a községi háztartás hozzá- járulásából	adományok- ból, gyűjtésből	összesen
Budafok					
Magyar Norma Alap	12.682	2.682	—	10.000	12.682
Kispest					
Magyar Norma Alap	41.000	2.100	7.300	31.600	41.000
Szeretetház Alap	9.500	—	5.000	4.500	9.500
Pestszenterzsébet					
Magyar Norma Alap	52.500	—	—	52.500	52.500
Pestszentlőrinc					
Magyar Norma Alap	37.260	1.160	16.000	20.100	37.260
Rákospalota					
Magyar Norma Alap	¹⁾ 27.140	.	.	.	¹⁾ 28.399
Újpest					
Szegénygondozási alap	75.849	811	30.000	45.038	75.849
Isk. mul. bírság p. alap	2.200	.	.	.	2.200

¹⁾ 1939. évi zárószámadás adatai.

A megyei városok 1940. évi inségkölségvetéseinek rendelkezésre álló adatait az alábbi táblázat tartalmazza :

A megyei városok 1940. évi inségkölségvetései, illetve zárószámadásai.

	Budafok 1939/1940. évi kölség- vetés	Kispest 1940. évi zárószámadás	Pestszent- erzsébet 1940. évi kölségvetés	Pestszent- lőrinc 1939/1940. évi kölség- vetés	Rákospalota 1939/1940. évi záró- számadás	Újpest 1939. évi kölségvetés
Kiadás	77.000	201.083	270.200	75.000	182.983	412.254
Bevétel :						
Háztartás	8.000	27.500	77.000	12.000	44.000	117.321
Inségjárulék	60.000	120.987	110.000	46.000	77.929	294.933
Államsegély	7.000	35.000	80.000	6.000	30.000	—
Pénzmaradvány	2.000	—	—	11.000	—	—
Közmunkaalap	—	—	3.200	—	—	—
Egyéb	—	21.447	—	—	47.737	—
Összesen	77.000	204.934	270.200	75.000	199.666	412.254

Ezeknek az adatoknak a birtokában Pestkörnyék szociális kiadásai *a) a háztartási költségvetések, b) a szociális alapok és c) az inségköltségvetések* 1940. évi adatainak felhasználásával már jobban áttekinthetők. Ezt az egyesített összeállítást az alábbi táblázat tartalmazza.

**Szociális kiadások és bevételek Budapesten és környékén 1940-ben,
a háztartási költségvetések, a szociális alapok és az inségköltségvetések szerint.**

Megnevezés	Budapest	Megyei városok	Községek	Környék együtt	Nagy-Budapest
Háztartási költségvetések :	a) Abszolút számok.				
rendes kiadás	14,908.641	²⁾ 942.821	159.289	1,102.110	16,010.751
« bevételek	¹⁾ 10,379.096	116.762	34.233	150.995	10,530.091
rendkívüli kiadás	—	³⁾ 107.880	26.961	134.841	.
« bevételek	—	300	1.000	1.300	.
Szegénygondozási és népjóléti alapok :					
kiadás	—	⁴⁾ 258.131	.	.	.
bevételek	—	⁵⁾ 259.390	.	.	.
Inségköltségvetések :⁶⁾					
kiadás	.	1,218.520	.	.	.
bevételek	.	1,239.054	.	.	.
Összes tényleges szociális tételek :⁷⁾					
kiadás	14,908.641	2,304.752	186.250	2,491.002	17,399.643
bevételek	10,379.096	1,615.506	35.233	1,650.739	12,029.835
Háztartási költségvetések :	b) Fejátlagok.⁸⁾				
rendes kiadás	12-82	2-83	0-68	1-94	9-24
« bevételek	8-93	0-35	0-15	0-27	6-08
rendkívüli kiadás	.	0-32	0-11	0-24	.
« bevételek	.	.	.	.	.
Szegénygondozási és népjóléti alapok :					
kiadás	.	0-77	.	.	.
bevételek	.	0-78	.	.	.
Inségköltségvetések :					
kiadás	.	3-66	.	.	.
bevételek	.	3-72	.	.	.
Összes tényleges szociális tételek :⁷⁾					
kiadás	12-82	6-91	0-79	4-38	10-05
bevételek	8-93	4-85	0-15	2-90	6-95

¹⁾ Ebből 7.400.000 pengő inségjárulékbevételek. — ²⁾ Ebből 145.600 pengő inségmunkához való hozzájárulás. — ³⁾ Ebből 77.000 pengő inségmunkához való hozzájárulás. — ⁴⁾ Rákospalotára vonatkozó adat (27.140 pengő) az 1939. évi zárószámadásra vonatkozik. — ⁵⁾ A Rákospalotára vonatkozó adat (28.399 pengő) az 1939. évi zárószámadásra vonatkozik. — ⁶⁾ Az összesített adatok részben költségvetésekből, részben zárószámadásokból származnak és pedig: Budafok, Pestszentlőrinc 1939/1940. évi költségvetés; Pestszenterzsébet 1940. évi költségvetés; Újpest 1939. évi költségvetés; Kispest 1940. évi zárószámadás; Rákospalota 1939/40. évi zárószámadás. — ⁷⁾ A fenti tételek összevont eredménye, az inségmunkához való háztartási hozzájárulás leszámításával. — ⁸⁾ 1941. évi előzetes népszámlálási eredmények alapján.

A közölt táblázatokból már előnyösebben bontakoznak ki a környék társadalompolitikai rendeltetésű erőforrásai.

A fentiekben jelzett háromféle kiadási tétel egybevetése után kitűnik, hogy a környék az 1940. évben 2,491.002 pengő összeget fordíthatott szociális célokra.

Ilymódon a megyei városokban az egy főre jutó szociális kiadási teher már 6-91 pengőre emelkedik, ami több mint a fele a budapesti 12-82 pengős fejátlagnak. A községek költségvetési tételeinek ilyen értelmű korrekciójára nézve — amint már említettem — a megfelelő támpontok hiányoznak, de miután szociális feladataik lényegesen kisebbek, feltételezhető, hogy a községek egy pengő alatti fejátlaga nem is sokkal módosul.

Az előbbieken már rámutattam arra, hogy az Országos Nép- és Családvédelmi Alap tényleges működése az átcsatolandó területeken megindult.

A környékbeli községekben ilymódon az inségjárulékok helyébe a nép- és családvédelmi pótdadó lépett s ennek következtében az inségköltségvetések megszűntek. Miután az előzőekben vázolt 1940. évi költségvetési adatok a környék szociális gondozásához szükséges anyagi erőforrásokat már nem a fennálló helyzet szerint tüntetik fel, ezért — az 1941. évi adatok alapján — a szomszédos megyei városok nép- és családvédelmi költségvetéseinek fontosabb tételeit ugyancsak bemutatom. (Lásd a 150. oldalon közölt táblázatot.)

Az Országos Nép- és Családvédelmi Alap 1941. évi költségvetéséből kitűnik, hogy az Alap a megyei városoknak 3,099.183 pengőt juttat, amiből 2,208.831 pengő a kisebb keresetű egyének boldogulásának előmozdítását szolgáló kölcsönökre jut, a fennmaradó összeg pedig karitatív segélyezési célokat és az ügykezelés kiadásainak fedezetét szolgálja.

Az Országos Nép- és Családvédelmi Alap a környékbeli községek felkarolását nem tartja elsőrendű feladatának. Ezek részére mindössze kb. 70.000 pengőt juttat, valószínűen azért, mert a vármegyének Budapesttől távolabb fekvő községei a támogatásra jobban rászorulnak. A szomszédos községek lakosságának Budapest valóban bőségesen nyújt munkaalkalmat.

Mindezek összefoglalásából az állapítható meg, hogy az érdekelt megyei városoknak és községeknek Budapesttel való egyesítése társadalompolitikai és pénzügyi vonatkozásban nem jelent megoldhatatlan feladatot, mert a megoldásnál figyelembe lehet venni a környékbeli közületek meglévő intézményeit és anyagi erőforrásait, amelyek mellett nem lehet lekicsinyelni az egyházak (Karitás stb.), továbbá a jótékony célú egyesületek és egyéb testületek, főleg azonban a szóbanforgó területeken működő gyárvállalatok erejét, továbbá a társadalombiztosító intézmények (OTI és MABI stb.) munkáját.

**A környékbeli megyei városok nép- és családvédelmi költségvetései
a fontosabb tételek feltüntetésével. — 1941.**

Megnevezés	Budafok	Kispest	Pestszt- erzsébet	Pestszt- lőrinc	Rákos- palota	Újpest	Magyei városok összesen
<i>Fedezet.</i>							
I. Pénzmaradvány:							
1940. inséjjarulékból	33.466	75.042	25.000 ²¹⁾	64.871 ²²⁾	5.650 ²³⁾	550.000	754.029
1941. búzapénzből	6.000	15.000	—	—	—	27.000	48.000
1940. ellátmányból	44.031	87.445	150.000	80.000	79.070	150.000	590.546
Együtt	83.497	177.487	175.000	144.871	84.720	727.000	1.392.575
II. Kölcsön törlesztéséből	—	300	—	13.268	10.300	24.600	48.468
III. Rendes bevételek							
1. Az önkorm. testületek háztartási hozzájárulása	8.000	—	100.000	31.606	14.206	72.400	226.212
2. Az önkorm. testületek szoc. alapjai- nak hozzájárulása	—	—	—	—	—	—	—
3. Magánosok adománya	9.778	—	—	—	150	—	9.928
4. Oncsa ellátmány	200.000	270.000	450.000	150.000	180.000	172.000	1.422.000
Együtt	217.778	270.000	550.000	181.606	194.356	244.400	1.658.140
Fedezet összesen	301.275	447.787	725.000	339.745	289.376	996.000	3.099.183
<i>Szükséglet.</i>							
I. Kölcsönök:							
1. Közmunkákra adott kölcsönök ..	—	²⁴⁾ 70.000	²⁵⁾ 70.000	—	—	²⁶⁾ 444.000	584.000
2. Egyebekre közig. úton adott kölcs.	—	—	—	—	—	—	—
Házhozjuttatás	²⁷⁾ 160.000	²⁸⁾ 187.883	²⁹⁾ 311.000	³⁰⁾ 209.300	³¹⁾ 80.000	³²⁾ 120.000	1.068.183
Telepítés	—	—	—	—	³³⁾ 10.000	—	10.000
Nagyállataktó	—	—	³⁴⁾ 11.000	³⁵⁾ 2.500	—	—	13.500
Kisállataktó	—	8.500	30.000	—	—	20.000	58.500
Zöldsegkert és kiskert	—	—	—	—	—	—	—
Gyümölcssteleplítés	—	—	—	—	—	20.000	53.500
Feldolgozó háziiparkölcsön	³⁶⁾ 4.500	³⁷⁾ 15.000	14.000	—	—	20.000	53.500
Kereskedelem	—	—	³⁸⁾ 20.000	—	—	—	20.000
Kisipari kölcsön	—	10.000	10.000	10.500	3.000	30.000	63.500
Kiskereskedői kölcsön	—	10.000	10.000	7.700	3.000	32.000	62.700
Téli foglalkozást biztosító üzemek ..	³⁹⁾ 40.600	⁴⁰⁾ 2.284	⁴¹⁾ 30.000	⁴²⁾ 27.500	⁴³⁾ 85.764	⁴⁴⁾ 37.000	223.148
Egyéb kölcsönök	—	—	⁴⁵⁾ 26.000	—	9.800	—	35.800
Együtt	205.100	233.887	462.000	257.500	191.564	259.000	1.608.831
3. Közföléti szövetkezet forgótókere ..	—	—	—	—	16.000	—	16.000
Kölcsön összesen	205.100	303.887	532.000	257.500	207.564	703.000	2.208.831
II. Vissza nem térülő kiadások:							
a) Karitatív segélyek.							
1. Tejakció	16.700	3.000	4.500	1.848	3.000	15.200	44.248
2. Étkéztetés	—	4.000	⁴⁶⁾ 24.000	9.628	4.000	—	41.628
3. Cukorakció	—	—	500	—	—	—	500
4. Főzőtanfolyamok	—	—	—	—	—	—	—
5. Ruha-, cipősegélyek	—	⁴⁷⁾ 6.000	—	—	⁴⁸⁾ 6.000	11.200	23.200
6. Napközi otthonok fenntartása ..	18.217	—	60.000	31.606	5.000	82.600	197.423
7. Egyéb segélyek	55.818	116.000	80.000	29.723	62.574	162.000	506.115
Ebből:							
inségmunka	37.818	70.000	40.000	29.523	31.285	60.000	268.626
szellemi szükségmunka	9.000	16.000	20.000	—	20.419	42.000	107.419
leszerelt katonák támogatása ..	6.000	15.000	—	—	⁴⁹⁾ —	—	21.000
egyéb	3.000	15.000	20.000	200	10.870	60.000	109.070
Együtt	90.735	129.000	169.000	72.805	80.754	271.000	823.114
b) Ügykezelés:							
1. Személyi kiadások	⁵⁰⁾ 4.440	⁵¹⁾ 10.300	⁵²⁾ 18.200	⁵³⁾ 5.640	—	18.500	57.080
2. Dologi kiadások	700	⁵⁴⁾ 3.820	4.000	3.300	1.238	3.000	16.058
3. Kiszállási költségek	300	1.000	1.800	500	—	500	4.100
Ügykezelés együtt	5.440	15.120	24.000	9.440	1.238	22.000	77.238
Szükséglet összesen	301.275	447.787	725.000	339.745	289.376	996.000	3.099.183

¹⁾ Házhelyjuttatás: 30.000 pengő; házépítés: 130.000 pengő. — ²⁾ Telepszervezés. — ³⁾ Betonüzem. — ⁴⁾ Kisegítő munkaerő: 3.840 pengő, 1 alkalmazott fizetésekiegészítése: 600 pengő. — ⁵⁾ Földmunka: 30.000 pengő; szükséglakás: 40.000 pengő. — ⁶⁾ Házhelyjuttatás: 100.000; házépítés: 87.883 pengő. — ⁷⁾ Munkabér, anyag: 10.000 pengő; tanfolyamszervezés: 500 pengő; eszközbeszerzés: 4.500 pengő. — ⁸⁾ Közműhelybérlet és üzemeltartás. — ⁹⁾ Ruha: 2000 pengő; cipő: 4000 pengő. — ¹⁰⁾ Lakbérsegély, tüzelőakció, szeretetsomag. — ¹¹⁾ Vezető tiszteletdíja: 3000 pengő; gépiró: 1.440 pengő; könyvelő: 720 pengő; raktárkezelő: 1.440 pengő; 4 szociális gondozó: 3.200 pengő; előre nem látható: 500 pengő. — ¹²⁾ Fűtés, világítás: 620 pengő; helyiségbér: 1.100 pengő; bútor: 1.800 pengő; előre nem látható: 300 pengő. — ¹³⁾ Előző évi munkatervből szükséglakásépítés: 30.000 pengő; szegényház bővítés: 40.000 pengő. — ¹⁴⁾ Házépítés. — ¹⁵⁾ Baromfi: 4.500 pengő; angoranyúl: 6.500 pengő. — ¹⁶⁾ Élelmiszer. — ¹⁷⁾ Fekáliaüzem. — ¹⁸⁾ Pótcipőtalpkészítőüzem. — ¹⁹⁾ Népkonyha. — ²⁰⁾ Ügyvezető fizetése: 4.800 pengő; könyvelő: 3.600 pengő; gépiró: 1.800 pengő; egyéb: 8.000 pengő. — ²¹⁾ Ebből 30.000 pengő még várható. — ²²⁾ Házépítés: 200.000 pengő; háztartározás: 4.100 pengő; építési anyagtelep: 5.000 pengő. — ²³⁾ Angoranyúl. — ²⁴⁾ Műszaki alkalmazott: 1.800 pengő; könyvelő: 960 pengő; 3 szociális munkás: 2.880 pengő. — ²⁵⁾ Fűtés, világítás 800; bútor: 1.500; egyéb berendezés 500 pengő; OTI járuléka: 500 pengő. — ²⁶⁾ Ebből 4.000 pengő még várható. — ²⁷⁾ Gazdálkodás. — ²⁸⁾ Ruha: 1.500 pengő; cipő: 4.500 pengő. — ²⁹⁾ Lakbér, tüzelőanyag: 4.420, gyermeknyaraltatás: 6.450 pengő. — ³⁰⁾ Ebből 200.000 pengő még várható. — ³¹⁾ Föld-, útmunkák: 224.000 pengő; kislakások: 120.000 pengő; Szent István-lakótelep 100.000 pengő. — ³²⁾ Házhelyjuttatás. — ³³⁾ Műhely és berendezés.

Ha azonban arra gondolunk, hogy a Nagy-Budapest fogalma alá tartozó környéken a felmerülő komoly társadalompolitikai feladatok megoldása elsősorban a székesfőváros közigazgatására fog nehezedni s ha arra is súlyt helyezünk, hogy ez a megoldás a székesfőváros szociális gondozási rendszerének a színvonalát lehetőleg megközelítse, az előbbieken jelzett tényezők munkájának, valamint a felemlített anyagi erőforrásoknak értékelése mellett sem lesz elkerülhető az Országos Népi- és Családvédelmi Alapról szóló 1940: XXIII. t.-c. 3. §-ának (4) bekezdésében foglalt rendelkezésre való hivatkozással arra kérni a kormányhatóságot, hogy a megnagyobbodó törvényhatóság egész területén a befolyó nép- és családvédelmi pótagót teljes egészében a székesfőváros részére engedje át.

Ennek az álláspontnak a megokolásával a jelen tanulmány befejező részében foglalkozom.

Az alábbiakban a környéken felmerülő társadalompolitikai feladatokat vázolom, a különböző intézmények működési köre szerint, annak kimutatása céljából, hogy a székesfőváros szociális intézményei működésének a környékre leendő kiterjesztése, valamint a környékbeli hasonló rendeltetésű intézményeknek a székesfőváros gondozási rendszerébe való beillesztése jelentős beruházásokkal is jár s így a környék területén befolyó nép- és családvédelmi pótagót átengedése nélkül a mai Budapest és a környék társadalompolitikai feladatainak ellátása nem lehet egységes.

Nagy-Budapest társadalompolitikai feladatai.

A különböző társadalompolitikai teendők ismertetése előtt meg kell jegyezmem, hogy az anya-, csecsemő és kisdédvédelemmel, valamint a 3—6 éves korú gyermekek védelmét szolgáló kisdédvőkkel a környékbeli közegészségügyi feladatok vázolásánál már foglalkoztam. Megemlítettem, hogy a környéken az anya-, csecsemő- és kisdédvédelmi intézeti hálózata — még az Országos Stefánia Szövetség kezdeményezéséből folyóan — eléggé kiépült, s a kisdédvők számában sincs sürgősen és feltétlenül pótlendő hiány.

A jelen fejezet bevezető részében, a környék társadalmi rétegződésének vizsgálatánál azonban már felhívtam a figyelmet arra, hogy az átszatolandó területeken a szociális gondozás előterébe a gyermekgondozást kell helyezni.

Ha ebből a szempontból vizsgáljuk a meglévő adottságokat, megállapíthatjuk, hogy a városi, illetve a községi jellegű intézmények száma elenyészően csekély. Városi kezelésben lévő anya- és csecsemővédő intézeteket csupán Újpesten, Rákospalotán, Pestszenterzsébeten és Kispesten találunk. A zöldkeresztes szolgálat azonban kiterjed valamennyi környékbeli

községi településre, kivéve Békásmegyert, ahol védőintézet egyáltalán nincsen. Városi kezelésben lévő napközi otthonok a megyei városok mindegyikében vannak, sőt Budafokon 3, Kispesten 5, Pestszenterzsébeten 7 ilyen intézet is működik. A községek költségvetési adataiból következtethetően ugyancsak vannak napközi otthonok: Nagytétényen, Pesthidegkúton, Rákoscsabán, Albertfalván, Pestszentimrén és Pestújhelyen. Vármegyei kezelésben lévő napközi otthon áll fenn Békásmegyeren. Cinkotán a HÉV tart fenn ilyen intézetet. Egyházi kezelésben működő napközi otthonokat találhatunk: Budatétényen és Rákosszentmihályon. Csepelen a Magyar Posztógyár és a Weiss Manfréd-gyártelep tart fenn egy-egy napközi otthont.

A felsorolt községi jellegű intézmények az átcsatolás tényével természetesen a székesfőváros kezelésébe kerülnek, a nem községi jellegű intézmények közül egyedül az anya- és csecsemővédelmi hálózat egységessége szempontjából lehet szükséges a most jelzett intézetek átvétele. Mindezek felsorolása után arra kívánok rámutatni, hogy a környéken lévő anya- és csecsemővédelmi intézetek fokozatos átvétele, a hálózat fejlesztése (Békásmegyeren nincs védőintézet), új bölcsődék felállítása (csak Újpesten, Saslhalmon, Pestszenterzsébeten és Budafokon működnek bölcsődék), új óvodai napközi otthonok felállítása (amelyek fenntartása lényegesen többbe kerül, mint a szorosan vett azelőtti óvodáké), a megfelelő orvosi és védőnői szolgálat megszervezése a székesfővárosra olyan személyi és dologi kiadásokat hárítanak, amelyeket a községi háztartás keretében csak akkor vállalhat, ha bevételei megfelelően emelkednek.

Az alábbiakban Nagy-Budapest különleges társadalompolitikai feladataival foglalkozom.

A hat éven felüli gyermekek védelmét Budapest gondozási rendszerében az iskolaegészségvédelmi és az iskolanővéri intézmények, a reggeliztetési, ebédeltetési és felruházási akciók, valamint a gyermeküdültetés szolgálják. Budapest gondozási rendszerének e most említett ágazatai a rászoruló gyermekek egészséges fejlődésének sokszor egyedülálló biztosítékai.

A környékbeli közületek költségvetéseikben a gyermekvédelem és az iskolai jótekonyság tekintetében igen szerény előirányzatokat mutatnak ki, olyannyira, hogy általánosságban állítható, hogy a felsorolt intézmények a környéken teljesen hiányoznak. A székesfőváros gondozási rendszerének a környékre való kiterjesztésénél tehát a hasonló jellegű környékbeli intézetek bekapcsolására alig lehet számítani. Ilyen okoknál fogva a székesfőváros a fentiekben jelzett intézményeinek működési körét a környékbeli települési helyekre csak fokozatosan, háztartási helyzete által megengedhető mértékben terjesztheti ki.

Tanoncotthonok és diákszallók. A székesfőváros mai területén mintegy 20.000 tanonc dolgozik, akiknek szociális gondozására három működésben lévő tanoncotthon szolgál. A férőhelyek számának szaporítása érdekében a székesfőváros egy negyedik tanoncotthon felállítását már elhatározta, de félő, hogy ennek felépítésével sem lehet majd Nagy-Budapest ilyen irányú szükségleteit kielégíteni.

A diákszallókat — amelyekkel a székesfőváros a szegénysorsú vidéki tanulókat és a főiskolai hallgatókat támogatja — Nagy-Budapest megalkotása nem érinti, mert ezeket az intézményeket eddig sem a közelségük, hanem a távolabbi vidék tanulói, illetve hallgatói vették igénybe.

Árvaházak és átmeneti gyermekotthonok. Kiszeg az egyetlen megyei város, amely 7000 pengővel járul hozzá a területén lévő árvaház fenntartásához. Ez az árvaház tehát nem községi jellegű intézmény. Felekezeti, illetve magánjellegű árvaházak a környéken a következők: Újpesten működik a Szent József és Szent Terézia Otthon 110 gyermekkel, Pestszenterzsébeten római katolikus fiúárvaház áll fenn 93 árvával, Pestszentlőrincen a Karmelita apácáknak van árvaházuk, Rákoskeresztúron evangélikus árvaház működik, Nagytétényen a Fehérkereszt tart fenn árvaházat 50 férőhellyel. Átmeneti gyermekotthonok a környéken nincsenek.

Figyelembe véve azt, hogy az átcsatolandó területen a népesség szociális helyzete kedvezőtlenebb, mint Budapesten, ebből arra lehet következtetni, hogy az árvaházi gondozásra szoruló környékbeli gyermekek arányszáma is magasabb, mint Budapesten.

A székesfőváros intézeteiben lévő, valamint nem a székesfőváros által fenntartott intézetekben a székesfővárosi lakosok részére szerződéssel biztosított férőhelyek száma összesen: 1281.

Arra a kérdésre, hogy az árvaházi férőhelyek minden valószínűség szerint szükséges szaporítása céljából milyen befogadóképességű árvaházat kell majd felépíteni és azt hol kell elhelyezni, csak az átcsatolás után megnyilvánuló szükséglet és a fennálló adottságok ismeretében lehet majd feleletet adni, annál is inkább, mert lehetséges, hogy a székesfővárossal egyesítendő megyei városoknak, illetve községeknek erre a célra megfelelő ingatlanuk, vagy alapítványuk van.

Nép- és családvédelem. Budapest szegényügyi kiadásából a tárgyalt évben pénzbeli segélyezésre 1,023.500 pengő, természetbeni segélyezésre pedig 6,202.141 pengő nyert előirányzást. Az érdekelt megyei városok költségvetéseiből az állapítható meg, hogy ezek a kiadások ellenkező módon aránylanak egymáshoz, vagyis a természetbeni segélyezés céljára felvett előirányzatok alig érik el a pénzbeli segélyezés egyhatedrészét.

A környékbeli községek költségvetéseiben természetbeni segélyezés célját szolgáló kiadási tételek alig szerepelnek, hihetőleg azért, mert ezeken a települési helyeken aránylag magasabb a földműveléssel, kertgazdálkodással stb. foglalkozók száma, akik egyrészt kevésbé szorulnak közületi támogatásra, másrészt pedig azért, mert a községekben az agrártermékekhez való hozzájutás viszonylagosan könnyebb, mint Budapesten.

A környékbeli megyei városok és községek 1940. évi költségvetéseinek adatai szerint 506.186 pengő nyert szegénységélyezési célokra előirányzást. Szegénységélyezési tételek az érdekelt megyei városok és községek költségvetéseiben mindenütt szerepelnek. Jelentős mérvű segélyezés észlelhető Újpesten (az ingyenes ebédadagok száma 70.320, a kiosztott pénzsegély összege 605 rászoruló között 11.000 pengő), Pestszentlőrincen (a kiosztott pénzsegély összege 77.319 pengő), Rákospalotán (40.000 pengő érték került szétosztásra 300 szegény között), Pestszenterzsébeten (42.000 pengő nyert kiosztást 630 szegény között), Kispesten (79.000 ingyenes ebédadag, továbbá 227 személy részére 14.988 pengő pénzsegély és 27.000 pengő értékű természetbeni segély).

A környékbeli megyei városok és községek átcsatolásával Nagy-Budapest szegénységélyezési előirányzatát előreláthatóan a mai Budapest gondozási keretének alapulvételével kell arányosan magasabb összegben megállapítani. A szóbanforgó kiadási előirányzat megállapításánál első sorban a megyei városok és községek fedezetei alapjait kell igénybevenni, s ha a kiadások fedezésére ezek az összegek nem bizonyulnának elegendőnek, a nép- és családvédelmi pótlódó átengedéséből várható bevételi többlet egy részét kell majd ugyanezen célra felhasználni.

Szeretetotthonok. A környékbeli megyei városok és községek mindegyikében — kivéve Pestszentlőrincet — működnek szegényházak.

A községi jellegű szegényházakon kívül felekezeti és magánjellegű szegényházak is vannak. Újpesten, Pestszenterzsébeten és Budafokon városi kezelésben lévő szegényházak működnek és — a megyei városok körén belül maradva — arról is van adat, hogy Újpesten egy ipartestületi és egy zsidó hitközségi szegényház, Rákospalotán pedig a Stephaneum aggok háza és a zsidó női aggok háza áll fenn. A községek közül kiemelhetők az Albertfalván, Nagytétényen, Csepelen és Rákosszentmihályon lévő községi jellegű és a pestszentimrei (egy katolikus és egy református), valamint a rákosligeti (református) felekezeti jellegű szegényházak.

A környékbeli községi jellegű szegényházak előreláthatóan bekapcsolhatók lesznek a székesfőváros szeretetotthonainak hálózatába.

A nem községi jellegű szegényházakat az átcsatolás magától értetődően nem érinti.

Természetesen, csak az átszatolás után lehet dönteni abban a kérdésben, hogy az egészen jelentéktelen községi szegényházak közül melyeket lehet megszüntetni s a továbbra is fenntartandók közül melyeket kell tataroztatni és megfelelőbb berendezéssel ellátni. Ugyanígy, a későbbi időkben kerülhet sor a szeretetotthoni gondozást ellátó orvosi és egyéb kisegítő személyzet létszámának a megállapítására.

Az viszont máris előrelátható, hogy a környéken lévő szegényházak — amelyek közül a községi jellegűek száma több — bizonyos mértékben könnyíteni fogják a székesfőváros szociális gondozásának ebben az ágazatában az intézményi hálózat kiépítését. A felmerülő költségek természetesen ebben az esetben is csak a székesfőváros bevételeinek fokozásával fedezhetők.

Kislakásos bérházak, átmeneti kislakástelepek és szükséglakások. Köztudomású, hogy a lakásviszonyok a távolabb fekvő kisebb községektől eltekintve, Budapesten és a környékén lévő városokban és községekben nagyjából azonosak, sőt feltehető, hogy a lakásínség a nagyobb ipari jellegű városokban és községekben jelentékenyen nagyobb, mert a lakásínség enyhítése érdekében kevesebb volt a közületi építkezés.

A környékbeli városoknak és községeknek a fővároshoz csatolása esetén tehát lakásigény jelentkezésével kell számolni, aminek a kielégítése a mai viszonyok között kislakások építésével lenne megoldható.

Gondolni kell arra is, hogy a környéken igen sok olyan lakás is található, amelyet egészségügyi, szociális és építésügyi szempontból egyaránt lakhatatlannak kell tekinteni.

A tervezett átalakulással kapcsolatban különös figyelmet érdemel a hajléktalanság kérdése. A hajléktalanok lakással való segélyezését törvényes rendelkezések a lakóhelynek minősülő község köteleességévé teszik. Ennek a feladatnak — mai területén — a székesfőváros nagy anyagi áldozatok árán eleget tett. A környékbeli városokban és községekben — amint erre már rámutattam — még kevés a kezdeményezés.

Ha a gazdasági viszonyok rövidesen nem javulnak és a magánépítkezések kellő mértékben meg nem indulnak, a környéken is intenzív közületi építési tevékenységre lesz szükség.

A székesfőváros közigazgatási területének a növekedése azonban a lakáspolitikai célkitűzéseinek gyakorlati érvényesítése terén nagy lehetőségeket nyújt. (A letelepedés irányítása; a lakosság munkahelyének és a közlekedési lehetőségeknek figyelembevételével újabb lakónegyedek alakítása; az egészségügyi követelmények szem előtt tartásával kertes — esetleg tulajdonul megszerezhető — lakótelepek létesítése stb.).

Nagy-Budapest megvalósításával kapcsolatban mint közelebbi feladatok jelölhetők meg: a lakásbérleti szabályrendeletnek a csatlakozó

városok és községek területére való kiterjesztése, a különböző — különösen az utóbbi időben kiadott — lakásügyi vonatkozású törvényes rendelkezések végrehajtásának azonos szabályozása, végül a környékbeli városok és községek által fenntartott kislakásos és szükséglakásos telepek kezelésének egységesítése.

Meg kell végül állapítani, hogy környékbeli helységeknek Budapesthez való csatolása a lakásügyek terén a székesfővárosra súlyos feladatokat és jelentékeny anyagi terhet fog hárítani.

* * *

A Nagy-Budapest fogalma alá tartozó környéken felmerülő társadalompolitikai feladatok eddigi ismertetésénél a székesfőváros meglévő szociális intézményei működési köréhez alkalmazkodtam.

A székesfőváros szociális gondozási rendszerében a gyermekek és a felnőttek védelmét szolgáló intézmények — sokrétű tagoltságuk ellenére — szorosan összefüggő, hatalmas hálózatot alkotnak, amelyhez a környékbeli szociális intézmények, miután sokkalta kisebbarányú szükségletek kielégítése céljára létesültek, nem hasonlíthatók.

Az előadottakból kitűnt ugyan, hogy egyes környékbeli intézményeket Budapest szociális rendszerébe be lehet kapcsolni s arra is rámutattam, hogy a környékbeli társadalompolitikai tevékenységgel összefüggő háztartási költségvetési tételek a székesfőváros hasonló célú előirányzataival egyesíthetők.

Nagy-Budapest egységes társadalompolitikai igazgatásának kialakítása irányában az első lépés tehát ily módon történhetik meg.

A környék társadalompolitikai közigazgatásának továbbmenő korszerű megszervezéséhez azonban mélyrehatóbb változtatások is szükségesek.

Ha figyelemre méltatjuk azokat az irányelveket, amelyek ma a közületek társadalompolitikai tevékenységét áthatják, megállapíthatjuk, hogy a törekvések napjainkban a társadalom szociális munkájának megszervezésére és az állami, illetve a hatósági szociális szervezetek tevékenységi körébe való bekapcsolására irányulnak.

Ezen a téren már messze előljár Németország és Olaszország, ahol minden társadalmi réteget, minden korosztályt, a városi és a falusi lakosság minden tagját tudatos és rendszeres szociális munkára nevelik.

A székesfővárosban a társadalmi szociális munka megszervezése a szociális telepek feladata.

Nagy-Budapest megalakulása azonban még fokozottabb mértékben teszi szükségessé a családok egyéni szociális és kulturális gondozásának szerves kiépítését, amelyet a társadalmi munka bevonása nélkül, mind a

gondozásra utalt családok nagy számára, mind a feladatok sokrétűségére való tekintettel másképpen nem is lehetne megoldani. Az intézményes családvédelem produktív segélyezési rendszer nélkül el sem képzelhető, viszont a produktív segélyezési rendszer feltétele a családi közösségek szociális, kulturális és erkölcsi viszonyainak alapos és személyes ismerete. Az egyéni gondozásban mint fontos tényező szerepel a családok eredete, demográfiai adatai (nyelv, vallás, családi állapot, kulturális viszonyok stb.) és foglalkozási tagozódása.

Az 1930. évi népszámlálás idevágó és a bevezető részben ismertetett adataiból már kitűnt, hogy a Budapest környékét alkotó városok és községek népessége az említett szempontokból tekintve, nagyon változatos képet mutat. Ez a változatosság megnehezíti az egyéni gondozást, általában a társadalomszervező munkát.

Nagy-Budapest szociális igazgatása ezért kerül komoly társadalompolitikai feladatok elé, amelynek megoldásánál nem lesz elkerülhető a szociális munkát kiegészítő gondozás fejlesztése, annál is inkább, mert a környék népessége — eredetét és kulturális színvonalát tekintve — sokkal nagyobb eltéréseket mutat, mint a székesfővárosé.

Az átlagszínvonal emelése, a népességnek az erre hivatott szervek munkájával a magyar kultúrközösségbe való intézményes beillesztése, az egyes társadalmi rétegek közötti kiegyenlítődés, a szociális munkához kapcsolódó népművelő munkát tehát elengedhetetlenné teszi. A szociális telepeket ily módon a környéken is ki kell építeni és pedig tervszerű fokozatossággal.

Először ama vidékeken, amelyek kifejezetten gyáripari jellegűek (Újpest, Kispest, Pestszenterzsébet). Sorrendben utoljára maradhatnak az úgynevezett kertvárosok, pl. Rákosliget, amelynek a lakói — kevés kivételtől eltekintve — tisztviselők és nyugdíjasok.

A telepek munkaközösségeinek megszervezésénél természetesen figyelemmel kell lenni a különleges adottságokra. Azokon a helyeken, ahol már működnek az Országos Népi és Családvédelmi Alap által szervezett munkaközösségek, vagy társadalmi bizottságok, ezeket át kell venni és a megváltozott viszonyokhoz alkalmazkodva tovább fejleszteni. Az új munkaközösségek megszervezésénél kiindulópontul szolgálhatnak a lakótelepek, amelyek mindig már bizonyos zártabb egységeket alkotnak és amelyekhez azután, mint központokhoz, hozzá lehet kapcsolni a távolabbi környéket. Ilyen hullámgyűrűszerűen épülhetnek ki a hivatásos és az önkéntes szociális munkát irányító és végrehajtó munkaközösségek.

A családgondozó és társadalomszervező munkának kellő megalapozása érdekében azonban szükséges lenne a környék térképezése és feldolgozása is : 1. a lakássűrűség, 2. a lakótelepek, általában lakásviszonyok, 3. a foglalkozási rétegződés, 4. a kereseti viszonyok, 5. a családi viszonyok, (gyermekszám),

6. a társadalmi egyesületek és szervezetek száma és működése, 7. az esetleg már működő munkaközösségek száma és helye, 8. a népművelői munka szervezete és kiterjedése, 9. az erkölcsi viszonyok, különösen a gyermekek és fiatalok körében, 10. a lakosság egészségügyi viszonyai szempontjaiból.

Ezeknek az adatoknak a feldolgozása fogja világosan kimutatni, hogy hol kell elsősorban a munkát megkezdeni, milyen vidékeken kell folytatni, milyen társadalmi erőket kell megszervezni és azokra milyen mértékben lehet számítani. Ennek a társadalompolitikai munkának szervesen kell kapcsolódnia a többi társadalompolitikai tevékenységhez és így a megtervezésnél meg kell közelebbről ismerni az összes többi szociális szervezet és intézmény Nagy-Budapest szociális védelmére vonatkozó elgondolását, előkészítő és szervező munkáját.

* * *

Nagy-Budapest társadalompolitikai közigazgatásának programja — amint az eddig feltárt anyagból ez megállapítható — csakis akkor valósítható meg, ha a felmerülő kiadások fedezetét is biztosítani lehet.

Ebben a tekintetben elsősorban arra kell rámutatnom, hogy a mai Budapest társadalompolitikai tevékenységének anyagi megalapozását nagymértékben mozdította elő az 1922 : I. t.-c. 29. §-a alapján a multban szedett ínségjárulék.

Meg kell jegyezmem, hogy az ínségjárulékból befolyó bevételek is csak részben fedezték azokat a kiadásokat, amelyeket a székesfőváros szociális tevékenységének fenntartására fordított. Ezért áldozott a székesfőváros az ínségjárulékból származó bevételein kívül — községi háztartása terhére — a területén felmerülő szociális feladatok megoldására nagy összegeket.

Miután az Országos Nép- és Családvédelmi Alapról szóló 1940 : XXIII. t.-c. az 1941. évi január hó 1-től kezdődően az ínségjárulék szedését megszüntette és helyette ugyanolyan mértékű nép- és családvédelmi pótdó szedését rendelte el, ezért a törvényhatósági bizottság közgyűlése 92/1942. kgy. számú határozatából folyóan felterjesztéssel fordult a kormányhatósághoz, kérve, hogy a Budapesten befolyó nép- és családvédelmi pótdó teljes bevételeit a törvényhatóság területén felmerülő szociális feladatok elláthatása érdekében a székesfőváros részére engedje át.

Ha az ínségjárulék, illetve a helyébe lépő nép- és családvédelmi pótdó átengedése a mai Budapest szociális feladatainak elláthatására nélkülözhetetlen, ebből természetesen csak az következhetik, hogy a Nagy-Budapest megvalósításával felmerülő fokozottabb társadalompolitikai tevékenység kellő megalapozásához a jelzett adónem környékbeli hozadékanak teljes átengedése még inkább megokolt.

Enélkül — megfelelő fedezet hiányában — nemcsak azzal kellene számolni, hogy a székesfőváros fejlettebb gondozási rendszere a környékre nem lesz kiterjeszthető, hanem azzal is, hogy a környékbeli közületi szociális szervezet mai kereteinek a fenntartása is nehézségekbe fog ütközni. A környékbeli városok és községek háztartásaiban előirányzott kiadási összegek ugyanis — amint azt a szociális előirányzatok összecszerűségének vizsgálatánál már kimutattam — a szociális feladatok megvalósításához már most sem bizonyultak elegendőknek.

A kiemelt pénzügyi vonatkozású előfeltétel önmagában még nem biztosítja Nagy-Budapest társadalompolitikai feladatainak megoldását.

A székesfőváros közigazgatására ezen a téren nagy körültekintéssel megalapozandó és a támogatásra szoruló társadalmi rétegek felemelése tekintetében eredményekkel biztató olyan munka vár, amelyekben — előrehaladottabb szociálpolitikájára való tekintettel — az iránymutatás szerepét is be kell tölteni.

Mindezekre való tekintettel a székesfőváros és környéke szociális gondozása között a ma még fennálló eltérések eloszlátása nem következhetik be rövid idő alatt.

Ez évekre szóló munkaprogrammot jelent.

VIII. FEJEZET.

Nagy-Budapest víz-, gáz- és villamosáramellátása.

Nagy-Budapest fogalma alá tartozó környéknek egységes közműhálózattal való ellátása nagyszabású és jelentős beruházással járó munkafeladat.

Amíg a mai Budapest területén az ilyen értelemben vett igények nagyjából kielégítést nyertek, addig a környéken ebből a szempontból még sok a tennivaló, miután az átcsatolandó területeken az egységes víz-, gáz- és villamosáramellátás megszervezve még nincsen.

Nagyvárosi színvonalat egységes közműhálózat nélkül nem lehet biztosítani. Nagyobbszabású városfejlesztési tervek — mint pl. Nagy-Budapest kialakítása — a közérdeknek megfelelően nem is oldhatók meg másként, mint úgy, ha a közület a közszükségletek kielégítését a maga által fenntartott üzemek útján biztosítja.

A magánvállalkozás erre a célra nem alkalmas, egyrészt azért, mert az általa befektetett tőke a számítását csak a lakosság közvetlen és így súlyosabb megterhelésével találja meg, ami viszont az olyan elemi szükségletnél, mint amilyen pl. a víz- és a villamosáramellátás, semmiképen sem lenne kívánatos. Nem alkalmas továbbá a magántőke erre a célra azért sem, mert azoknak a korlátozásoknak, amelyeket a tervszerű városfejlesztési politika ír elő, nem szívesen veti magát alá.

A közületnek áll egyedül módjában a tőkét magasabbrendű és távolabbi célok szolgálatába állítani, annál is inkább, mert a közület által igénybevett tőke a jövedelmezőségét közvetett módon és a lakosság súlyosabb megterhelése nélkül is megtalálja, a távolabbi szempontból jövedelmezőséget nyújtó vonatkozások összefogása útján.

Az alábbiakban Nagy-Budapest egységes közműellátásával ágazatonként külön-külön foglalkozom.

A tervek vázolása előtt minden egyes kérdéssel kapcsolatosan a meglévő adottságok ismertetéséből indulok ki.

Vízellátás.

Az átszatolandó megyei városok és községek ivóvízzel való ellátottsága nem mondható minden tekintetben kielégítőnek.

Az érdekelt területen lévő lakóházak vízvezetékkel való felszerelésére nézve az 1930. évi népszámlálási adatok nyújtanak tájékoztatást.

Lakóházak vízellátás szerint. — 1930.

Város, ill. község	Lakóházak összes száma	Lakóházak száma, amelyekben			Lakóházak száma, amelyekben		
		víz- vezeték van	ivóvizet szolgáltató kút		víz- vezeték van	ivóvizet szolgáltató kút	
			van	nincs		van	nincs
		abszolút számban			százalékban		
Budapest	23.444	19.975	1.426	²⁾ 2.043	85.2	6.1	8.7
<i>Környék.</i>							
1. Megyei városok :							
Budafok	2.639	1.041	741	857	39.5	28.1	32.4
Kispest	6.858	3.796	973	2.089	55.4	14.2	30.5
Pestszenterzsébet	8.525	1.270	5.620	1.635	14.9	65.9	19.2
Pestszentlőrinc	4.701	531	3.330	840	11.3	70.8	17.9
Rákospalota	5.697	255	4.824	618	4.5	84.7	10.8
Újpest	4.136	3.273	738	125	79.1	17.8	3.0
Együtt	32.556	10.166	16.226	6.164	31.2	49.9	18.9
2. Községek :							
Albertfalva	501	403	1	97	80.4	0.2	19.4
Békásmegyer	1.686	71	1.347	268	4.2	79.9	15.9
Budakeszi	1.034	7	673	354	0.7	65.1	34.2
Budatétény	435	113	185	137	26.0	42.5	32.5
Cinkota ¹⁾	1.753	526	1.070	157	30.0	61.0	9.0
Csepel	2.625	88	2.291	246	3.4	87.3	9.3
Nagytétény	1.272	287	593	392	22.6	46.6	30.8
Pesthidegkút	1.394	29	583	782	2.1	41.8	56.1
Pestszentimre	1.845	—	1.721	124	—	99.3	6.7
Pestújhely	1.696	63	1.474	159	3.7	86.9	9.4
Rákoscsaba	1.622	354	723	545	21.8	44.6	33.6
Rákoshegy	1.110	572	43	495	51.5	3.9	44.6
Rákoskeresztúr	1.146	13	648	485	1.1	56.6	42.3
Rákosliget	688	652	36	—	94.8	5.2	—
Rákosszentmihály	3.090	262	2.718	110	8.5	88.0	3.5
Sashalom	1.957	4	1.852	101	0.2	94.6	5.2
Soroksár	2.446	—	1.844	602	—	75.4	24.6
Vecses	2.472	14	2.082	376	0.6	84.2	15.2
Együtt	28.772	3.458	19.884	5.430	12.6	69.1	18.9
Környék összesen	61.328	13.624	36.110	11.594	22.2	58.9	18.9
Nagy-Budapest	84.772	33.599	37.536	13.637	39.6	44.3	16.1

¹⁾ Mátyásföld adataival együtt. — ²⁾ Ebből lakatlan és vízellátás szempontjából ismeretlen 385 lakóház.

A közölt statisztikai adatokból az állapítható meg, hogy amíg a mai Budapesten a lakóházak 85·2%-ában van vízvezeték, az érdekelt megyei városokban a lakóházaknak csak 31·2%-a, a községekben pedig csak 12%-a van vízvezetékekkel ellátva. A környékbeli községek lakóházainak 18·8%-ában még kút sincs.

A megyei városok között különösen Pestszenterzsébet helyzete mondható kedvezőtlennek, ahol a statisztika megállapítása szerint 845 olyan lakóház található, amelyből az ivóvizet szolgáltató kút is hiányzik.

Részletesebb tájékozódás nyerhető a lakásoknak vízvezetékekkel való felszerelését feltüntető statisztikai táblázatból.

A lakások vízvezetékekkel való felszerelése. — 1940.

Város, ill. község	Lakások összes száma	L a k á s o k			
		vízvezetékek absz.	%	vízvezeték absz.	nélkül %
Budapest	255.815	196.945	77·0	58.870	23·0
Környék.					
1. Megyei városok.					
Budafok	4.876	2.285	46·9	2.591	53·1
Kispest	17.331	8.739	50·4	8.592	49·6
Pestszenterzsébet	19.213	1.308	6·8	17.905	93·2
Pestszentlőrinc	8.512	1.695	19·9	6.817	80·1
Rákospalota	11.749	829	7·1	10.920	92·9
Újpest	18.628	4.038	21·7	14.590	78·3
Együtt	80.309	18.894	23·5	61.415	76·5
2. Községek.					
Albertfalva	923	376	40·7	547	59·3
Békásmegyer	2.584	77	3·0	2.507	97·0
Budakeszi	1.805	36	2·0	1.769	98·0
Budatétény	689	138	20·0	551	80·0
Cinkota ¹⁾	2.307	663	28·7	1.644	71·3
Csepel	6.368	204	3·2	6.164	96·8
Nagytétény	2.033	143	7·0	1.890	93·0
Pesthidegkút	2.054	37	1·8	2.017	98·2
Pestszentimre	2.266	—	—	2.266	100·0
Pestújhely	3.143	63	2·0	3.080	98·0
Rákoscaba	2.193	219	10·0	1.974	90·0
Rákoshegy	1.290	650	50·4	640	49·6
Rákoskeresztúr	1.763	30	1·7	1.733	98·3
Rákosliget	907	797	87·9	110	12·2
Rákoszentmihály	4.198	267	6·4	3.930	93·6
Sashalom	3.463	75	2·2	3.388	97·8
Soroksár	3.845	14	0·4	33.831	99·6
Vecsés	3.517	21	0·6	3.496	99·4
Együtt	45.348	3.810	8·4	41.538	91·6
Környék összesen	125.657	22.704	18·1	102.953	81·9
Nagy-Budapest	381.472	219.649	57·6	161.823	42·4

¹⁾ Mátyásföld adataival együtt.

Amíg Budapesten a vízvezetékekkel felszerelt lakások arányszáma 77%, ez a megyei városokban 23·5%-ra, a községekben 8·4%-ra száll le. Budapest színvonalát a megyei városok közül legjobban Kispest és Budafok közelítik meg (50·4 és 46·9%), a községek közül Rákosliget pedig túl is szárnyalja (87·9%). Rákosliget kedvező helyzete azzal okolható meg, hogy ebben a községben főleg a középosztályhoz tartozó közalkalmazottak telepedtek le, akik kis családi házaik felépítésénél a vízvezeték bevezetéséről kellőképpen gondoskodtak. Szembetűnő azonban Újpest hátrányos helyzete, ahol a vízvezetékekkel ellátott lakások aránya mindössze 23·5%. Ennek oka nyilvánvalóan az, hogy Újpesten sok az olyan épület, amelynek csupán az udvarában van vízvezetéki csap.

A Budapesthez csatolandó települések közül — legalább is részben — vízművek által vezetett vízzel vannak ellátva: Újpest, Mátyásföld, Rákosliget, Rákoskeresztúr, Rákoshegy, Rákoscsaba, Pestszenterzsébet, Kispest, Csepel, Albertfalva, Budafok, Budatétény és Nagytéténynek Baross Gábortelepi része.

Az átcsatolandó területeken működő vízműveket és azok átlagos napi termelőképességét az alábbi kimutatás jelzi:

A vízmű megnevezése	Vízvezetési vízzel — legalább is részben — ellátott területek	Napi teljesítőképesség m ³ -ben
Ister vízmű rt	Újpest	10.000
Kincstári vízművek	Kispest, Pestszenterzsébet, Csepel	16.000
Budafoki «	Budafok, Budatétény, Nagytétény	1.400
Mátyásföldi «	Mátyásföld	800
Albertfalvai «	Albertfalva	530
Rákoshegyi «	Rákoshegy	230
Rákosligeti «	Rákosliget	210
Összesen		29.170 m ³

Ha a fenti adatokhoz hozzászámítjuk a mai Budapest termelőtelepeinek jelenlegi napi átlagos teljesítőképességét 360.000 m³,
így a Nagy-Budapest rendelkezésre álló jelenlegi napi vízmennyiséget kaphatjuk meg, amely 389.170 m³.

A fenti összeállításból Rákoskeresztúr és Rákoscsaba területén működő vízművek adatai hiányoznak, miután azok teljesítőképessége elenyésző jelentőségű.

Az a körülmény, hogy a fenti kimutatásban fel nem sorolt és jórészen falusias színezetű községekben a vízvezetéki hálózat még nem épült ki, önmagában véve nem jelentene sürgősen orvoslandó hiányt, miután a település ritka jellege a vízvezetéki hálózat azonnali megépítését nem kívánja meg.

Nagy-Budapest vízellátásának megoldásánál azonban nem lehet egyedül a jelenlegi adottságok alapján terveket készíteni.

A helyes tervezési munkának Nagy-Budapest egész területére kell irányulnia, mert csakis átfogó, egységes terv alapján lehet

biztosítani az igények felmerülésével párhuzamosan haladó céltudatos és fokozatos fejlesztés sima menetét. A tervezési munkának másodsorban tekintetbe kell vennie az érdekelt területen várható népességi szaporulatot, vagyis a jövőbeni szükséglettel is számolnia kell.

Ha tehát Nagy-Budapest egységes vízellátását kívánjuk megoldani, olyan tervet kell készíteni, amely legalább 30 év szükségleteinek a fedezésére alkalmas.

Ilyen okból elsősorban Nagy-Budapest 30 év múlva várható lélekszámát kellene megállapítani.

Az 1930. és az 1940. évi népszámlálási adatok egybevetéséből Nagy-Budapest 1970-ben várható lélekszáma extrapolálással, illetőleg becsléssel állapítható meg.

Az elvégzett számítás adatait, amely a jövőbeni átlagos napi vízfogyasztási szükségletre nézve is tartalmaz becslési adatokat, az alábbi kimutatás tünteti fel:

Közsület	L é l e k s z á m							Átlagvizszükséglet					
	Terület kat. hold	1930	1940	Növekedés		1960	1970	Fejadag		m³/nap			
				szám szerint	% -ban éven- ként			(helyesbített évi növekedési % alapján)	mai lit./nap	vár- ható lit./nap	1940	1960	1970
Budapest	33.695	1.006.184	1.162.822	156.638	1-5	1.400.000	1.630.000	188	220	217.000	308.000	358.600	
Rákospalota	4.557	42.949	49.035	6.086	1-4	63.000	71.800	—	120	—	7.560	8.620	
Újpest	3.011	67.400	76.072	8.672	1-3	96.000	108.000	109	120	7.900	11.520	12.960	
Pestújhely	245	11.340	11.830	490	0-4	12.800	13.300	—	120	—	1.540	1.600	
Rákosszentmihály ..	1.378	14.083	18.310	4.227	3-0	29.300	38.000	—	100	—	2.930	3.800	
Sashalom	654	11.792	14.225	2.433	2-3	20.800	25.500	—	100	—	2.080	2.550	
Cinkota	2.784	5.506	6.781	1.275	2-3	9.900	12.200	—	100	—	990	1.220	
Mátyásföld	902	2.943	4.573	1.630	5-5	7.000	9.000	270	270	820	1.890	2.430	
Rákosliget	155	3.112	3.187	75	0-2	3.500	3.800	60	100	220	350	380	
Rákoskeresztúr ..	5.369	7.124	11.483	4.359	6-1	18.000	24.000	—	100	—	1.800	2.400	
Rákoshegy.....	503	4.624	6.867	2.243	4-9	10.800	14.000	63	100	260	1.080	1.400	
Rákoscsaba	4.608	8.189	14.739	6.550	8-0	21.000	25.200	60	100	280	2.100	2.520	
Pestszentlőrinc...	3.364	30.607	42.066	11.459	3-7	67.300	87.500	—	100	—	6.730	8.750	
Kispest	1.735	64.516	65.139	623	0-1	67.100	67.800	68	100	3.100	6.710	6.780	
Pestszerterzsébet ..	2.106	67.907	76.894	8.987	1-3	97.000	109.000	56	100	3.900	9.700	10.900	
Pestszentimre ...	1.240	—	12.057	—	2-0	16.900	20.000	—	100	—	1.690	2.000	
Soroksár	7.115	—	18.888	—	2-0	26.300	31.600	—	100	—	2.630	3.160	
Csepel	3.908	22.911	47.135	24.224	10-5	75.000	98.000	65	100	1.200	7.500	9.800	
Albertfalva	513	3.331	4.771	1.440	4-3	7.600	10.000	190	200	650	1.520	2.000	
Budafok	2.187	19.691	24.174	4.483	2-2	34.800	42.500	68	100	1.800	3.480	4.250	
Budatétény	600	2.546	3.273	727	2-9	5.200	6.700	—	100	—	520	670	
Nagytétény	3.420	7.160	9.789	2.629	3-7	15.600	20.400	—	100	—	1.560	2.040	
Budakeszi	6.593	6.099	8.169	2.070	3-4	13.000	17.000	—	100	—	1.300	1.700	
Békásmegyer	1.831	8.447	13.078	4.631	5-5	21.000	27.200	—	100	—	2.100	2.720	
Vecses	7.753	—	18.448	—	3-0	29.600	38.500	—	100	—	2.960	3.850	
Pesthidegkut	2.299	6.030	8.260	2.230	3-7	13.200	15.800	—	100	—	1.320	1.580	
Összesen ..	102.525	1.424.491	1.732.065	258.181	..	2.181.700	2.566.800	..	..	237.130	391.560	458.680	

A táblázatban foglalt adatok szerint *Nagy-Budapestnek 1970-ben előreláthatóan kb két és félmillió lakosa lesz, a napi átlagos vízszükséglete pedig mintegy 460.000 m³-re becsülhető.* Miután a csúcsfogyasztás az átlagfogyasztással szemben körülbelül 40%-os többletet jelent, ennél fogva a *csúcsfogyasztási napokon átlagosan 644.000 m³ teljesítőképességgel kell számolni.*

Az előző összeállításból a jelenleg működő víztermelő telepek átlagos teljesítőképessége volt megállapítható, ez Nagy-Budapest egész területén 389.170 m³, amelyből a székesfőváros mai termelő-telepei napi 360.000 m³ vizet képesek szolgáltatni.

Közbevetőleg meg kell jegyezni, hogy a mai Budapest víztermelő-telepeinek termelőképessége a már tervbevett bővítési munkálatok során növekedni fog. A termelőképesség fokozása szempontjából elsősorban a mai Budapest területén a Margitsziget, ettől északra fekvő területeken a pócsmegyeri dunapart, délre pedig a Szigetszentmiklós Község határában fekvő területek kiaknázása van tervbevéve.

A kihasználható területeken létesítendő telepekből az eddig végzett tanulmányoknak megfelelően :

Margitszigeten napi	17.500 m ³
Pócsmegyerén napi	100.000 «
Szigetszentmiklóson napi	100.000 «
Összesen napi	217.500 m³

vizet lehet majd kitermelni.

A fentiekben megjelölt termelőtelepek működésbehelyezése után tehát a mai Budapest részére átlagosan véve napi 600.000 m³ víz állhat rendelkezésre.

Ha a várható víztermelés és vízfogyasztási szükséglet adatait a budapesti termelőtelepek bővítésével nyerhető adatok figyelembevételével vetjük össze, azt az eredményt kapjuk, hogy az 1970. évben Nagy-Budapest részére elegendő vízmennyiség állhat rendelkezésre. Hiány (napi 44.000 m³) csupán a csúcsfogyasztási napokon jelentkezhetik, amelyet viszont a tervbevett nagy medenceűrtartalmak kiegyenlítő szerepe fog kedvezően befolyásolni. Csúcsfogyasztással egyébként az évnek csupán 5—6 napján kell számolni.

Megfelelő víznyerő területek feltárására még egyéb helyeken is folynak kutatások, így pl. karsztvizek tekintetében Mátyásföldön. Az innen várható vízmennyiség a fentiekben ismertetett számítási adatokban azonban nem szerepel, mert az eddig végzett vizsgálatok eredménye messzebbmenő következtetések levonására még nem jogosít.

A fentiekben ismertetett adatokból az állapítható meg, hogy a székesfőváros lakossága által ezidőszert fogyasztott vízmennyiséggel szemben Nagy-Budapest lakossága részéről 1970-ben bekövetkezheto vízfogyasztási szükséglet biztosítása céljára több mint kétszeres vízmennyiségnek a beszerzéséről kell gondoskodni s ezt a vízmennyiséget — miután Nagy-Budapest területe kb.háromszorosa lesz a mai Budapest területének — a jelenlegi Budapest területénél háromszorta nagyobb területen kell szétosztani.

Ennek a nagyszabású faladatnak megoldásához a már említett új víznyerő területek kiaknázásán kívül — ami Nagy-Budapest problémája nélkül is megoldandó feladat — megfelelő új elosztó rendszer kiépítésére lesz szükség.

Nagy-Budapest vízellátásának vázlatos tervét — az új elosztórendszer hálózatának feltüntetésével — a mellékelt térkép szemlélteti.

Az új elosztó rendszer gerince — mint főnyomóvezeték — északon a káposztásmegyeri telepről, délen pedig a Szigetszentmiklóson tervezett új vízműtől indul ki és Kőbánya valamely pontján építendő, nagy úrtartalmú szolgálati medencébe torkollik. Ezt az új főnyomóvezetékot kiegészíti a déli víznyerő telepről kiinduló és a Duna alatt átvezetendő főnyomócső, amely Nagy-Budapest déli dunajobbparti területein áthaladva, a Sashegy déli lejtőjén tervezett nagy medencéhez csatlakozik.

Az új egységes és a nagy víznyerő területeket összekötő-elosztó rendszer látná el vízzel valamennyi Nagy-Budapesthez tartozó balparti közületet — ideértve a székesfővárosnak keleti és délkeleti részein a jelenleg nem minden tekintetben kifogástalanul ellátott területeket is — továbbá a Duna jobbbpartján a székesfővároshoz csatolandó déli településeket, valamint a székesfőváros mai XI. kerületének nagy részét.

Az érdekelt közületek meglévő elosztó hálózata természetsszerűen az új főnyomórendszerbe lenne bekapcsolandó s egyidejűen azok szükséges mértékben történő továbbfejlesztéséről is gondoskodni kell.

A főnyomócsövekből az egyes közületek felé megfelelő tápláló vezetékek ágazódnak majd le. A terep alakulásától függően egyes helyeken átemelőtelepeket, vízmedencéket és víztornyokat kell beiktatni.

Nagy-Budapest északnyugati részén Budakeszi, Pesthidegkút és Békásmegyer vízellátása a vázolt rendszertől függetlenül lenne megoldandó, és pedig a Budakeszi-úti és a csatárkai medencék övezeteiből, illetve a békásmegyeri főnyomócsövekből kiinduló vezetékek útján.

Nagy-Budapest vízellátásának megszervezésével felmerülő költségeket itt nem részletezem.

Tekintetbe véve azonban a beruházás nagy arányait, főbb vonásokban érzékeltetni kívánom, hogy

a pócsmegyeri és a szigetszentmiklósi vízművek megépítése (területszerzés és felszerelés), valamint a nem községi jellegű vízművek átvétele (elosztóhálózatok nélkül) a jelenlegi becslési adatokra támaszkodva, előreláthatóan 27,300.000 P

a Káposztásmegyertől, valamint a Szigetszentmiklóstól a kőbányai új medencéig, valamint Szigetszentmiklóstól a sashegyi új medencéig terjedő új főnyomóvezeték megépítése — ideértve a Duna alatt vezetendő alagút költségeit is — 27,700.000 «

a nagymedencék (Kőbányán és Sashegyen) megépítése . 5,600.000 «

az érdekelt községek csatlakozása folytán szükséges berendezések (toronymedencék, átemelőtelepek, csatlakozó-vezetékek stb.) létesítése 5,680.000 «

a meglévő, nem községi jellegű elosztó hálózat megváltása 22,720.000 «

új raktárak, ügyeletes telepek, őrházak, egyéb felszerelések 5,000.000 «

Összesen 94,000.000 P

költséggel járnának.

Nagy-Budapest egységes vízellátásának megszervezésével járó kiadások látszólagosan igen magasak.

Ha azonban arra gondolunk, hogy a székesfővárosi vízművek mai berendezéseinek beszerzési költségei könyvérték szerint 90,000.000 pengő értéket képviselnek (ha ma kellene a berendezéseket megépíteni, ennél sokkalta magasabb értéket kellene számításba venni) s ha figyelembe vesszük, hogy a székesfővárosi vízművek berendezései jelenleg egymilliót meghaladó lakosság vízellátását szolgálják, akkor a két és félmillió lélekszámú Nagy-Budapest vízigényeinek kielégítésére alkalmas víztermelő és elosztó berendezések 94 milliós költségösszegét reális keretek között felfogott összegnek lehet tekinteni.

Meg kell jegyezni, hogy az egyes közületek vízművei részben a megyei városok, illetőleg a községek tulajdonában állanak.

Községi jellegű vízművek vannak Kispesten, Pestszenterzsébeten, Csepelen és Budafokon. Ezeknek a közületeknek a vízműberendezései az egyesítés folytán a székesfőváros tulajdonába kerülnek át.

A magántulajdonban vagy a kincstár tulajdonában lévő vízműveket meg kell majd váltani. Az átvételt megelőzően pontos becslésen alapuló tárgyalásra lesz szükség.

Amennyiben valamely közületnek a területén működő vízművel koncessziós szerződése van, erről a kérdésről külön kell tárgyalni.

Rá kell mutatnom végül arra is, hogy a déli víznyerő telepek kiépítése előtt a Duna fertőzésének problémája is rendezésre vár. A déli területek csatornáit ez okból a víznyerő területtől délre kell majd a Dunába bevezetni

és gondot kell fordítani a székesfővárosból az összekötő vasúti híd alatt beömlő szennyvizekre is.

Összefoglalva az előadottakat : Nagy-Budapest vízellátásának rendezése a nagyarányú városfejlesztési program homlokterében álló feladat. A megvalósítástól — miután a legelemibb szükséglet kielégítésére irányul — nem lehet eltekinteni. Az is mellőzhetetlen szempont, hogy Nagy-Budapest vízellátása egységes szerv kezében összpontosuljon.

Ha a fejlesztési program végrehajtása nem történhetik meg egyszerre, a fokozatos végrehajtás, illetve a részletes kivitelezés csak a fentiekben vázolt program keretei között bonyolódhatik le. Ebben az esetben a fentiekben kimutatott tőkeszükségletnek arányosan osztott részét kellene csak biztosítani.

Gázellátás.

A gázellátás megszervezése a Nagy-Budapest fogalma alá tartozó környéken főleg a sűrűn lakott települések szempontjából megoldandó feladat.

Gázzal ellátott épületek az átcsatolandó területen ezidőszereint csak Újpesten és Kispesten vannak.

Újpest megyei város gázcsőhálózatát még a székesfővárosi gázművek üzemelődje : a Triesti Gáztársaság építette meg, amelyet a székesfőváros a gázüzem megváltásakor átvett. A gázszolgáltatás ettől az időponttól Újpest területére Budapesttel azonos feltételek mellett történik. Ilymódon Újpest felé a gázellátás tekintetében a közigazgatási határ már megszűntnek tekinthető.

Kispest megyei város területén a gáz elosztására a Közműépítő és Üzembentartó Rt. nyert koncessziót. A vállalkozó a gázt a székesfővárosi gázművektől veszi át és a budapestinél magasabb árak mellett osztja szét.

Mindkét megyei városban a gázszolgáltatás kisnyomáson történik.

A két megyei város gázszolgáltatására szóló adatokat az alábbi csoportosítás tartalmazza :

Újpesten :

a hálózat hossza	44.100 m
a hálózat térfogata	416·5 m ³
az átlagos csőátmérő	110·4 $\frac{mm}{m}$
a fejenkénti gázfogyasztás	23·3 m ³

A gázfogyasztás három évi átlaga :

a) ipari célra	808.200 m ³
b) háztartási célra	774.600 m ³
összesen	1,582.800 m ³

Kispesten :

a hálózat hossza	51.600 m
a hálózat térfogata	383.3 m ³
az átlagos csőátmérő	97.3 $\frac{mm}{m}$
a fejenkénti gázfogyasztás	8.3 m ³

A gázfogyasztás három évi átlaga :

a) ipari célra	162.580 m ³
b) háztartási célra	243.610 m ³
összesen	406.190 m³

Ha ezeket az adatokat a budapesti gázszolgáltatásról szóló 1940. évi statisztikai adatokkal vetjük egybe, a következő megállapításokra juthatunk : Budapesten a csőhálózat hossza 983.064 m, vagyis a környéki csőhálózatnak több mint tízszerese ; a székesfővárosban a fogyasztás 112,682.007 m³, tehát a környékbeli kereken 2,000.000 m³-nyi fogyasztásnak mintegy ötvenhat-szorosa.

A környékbeli gázfogyasztás gazdaságosságának vizsgálata az alábbi módszerrel lenne megejthető.

A székesfővárosi gázművek által végzett számítások szerint a gázfogyasztás gazdaságosságának alsó határa az évi és csőfolyóméterenkinti 20 m³ mennyiségű gázleadás.

Újpesten a csőhálózat folyóméterenkinti gázleadása — 3 évi átlagban — 35.9 m³, Kispesten pedig 8.49 m³.

Szembeállítva a budapesti és a környékbeli adatokat, azt állapíthatjuk meg, hogy Újpesten az eddig elért fogyasztás 15.90 m³-rel, vagyis 79.5%-kal kedvezőbb, Kispesten pedig 11.51 m³-rel, vagyis 57.5%-kal kedvezőtlenebb. Megállapítható továbbá az is, hogy Újpest és Kispest együttes gázfogyasztása folyóméterenkint 22.2 m³-t eredményez. Mindebből következik, hogy a két megyei város együttes gázfogyasztása a gázfogyasztás gazdaságosságának alsó határát eléri.

Annak a körülménynek, hogy Újpesten az elért eredmények lényegesen jobbak, a következő okai vannak.

Az első és talán a legfontosabb, hogy Újpest a budapesti feltételek mellett kapja a gázt, Kispesten viszont a gázelosztást már nem a székesfővárosi gázművek végzi s így ebben a városban a gázszolgáltatási feltételek kedvezőtlenebbek. Újpesten csak annyi csővezeték épült és ez is csak fokozatosan, amennyit a szükséglet megkívánt, Kispesten ezzel ellentétben először a gázhálózat épült ki és csak azután indult meg a fogyasztók megszervezése. Újpest a fogyasztás mennyiségére előzetes garanciát adott, Kispest ilyen alapfogyasztást nem biztosított. Újpest gyáripari jellege nagyobb, Kispesten viszont kevés a nagy- és kisipari üzem, ennekfolytán a lakosság teherbíróképessége is alacsonyabb.

Ezeket az adatokat azért soroltam fel, mert ezekből hasznos és iránymutatásra is alkalmas következtetések vonhatók le Nagy-Budapest gázellátásának megszervezése céljára.

A tapasztalati adatoknak megfelelően Nagy-Budapest gázellátásának megoldásánál a követendő irányelveket, valamint a végrehajtással felmerülő kiadások vázlatos összeállítását az alábbiakban ismertetem.

Soroksár, Nagytétény, Budakeszi és Vecsés nagyközségeket — mint távolabbi fekvőket — a gázellátás kérdéséből egyelőre ki kellene kapcsolni. A többi település közül is csak a sűrűbben lakottak veendőik figyelembe és ezek közül elsősorban azok, amelyeknek gyáriparuk van. A környéken körülbelül 30—32 olyan gyár működik, amelyeket fogyasztókul meg lehet szerezni. Ezek a gyárvállalatok elszórtan, a legtöbb Pestszenterzsébeten, a többi Budafokon, Albertfalván, Nagytétényen, Csepelen (köztük egy nagy), Pestszentlőrincen, Rákoskeresztúron, Cinkotán, Rákospalotán és Békásmegyeren működnek. A gyáripár mellett a kisipart is figyelembe lehet venni, amelynek gázfogyasztóul való megszerzése — megfelelő egységár mellett — ugyancsak számításba kerülhet.

A gázfogyasztás alakulását Újpest és Kispest példája nyomán lehet felbecsülni. Azoknál a településeknél, amelyeknek gyáriparuk is van, a gázfogyasztás előreláthatóan Újpest és Kispest egyesített adataihoz igazodhatik, vagyis fejenként 20—22 m³ körül alakulhat ki. A gyáriparral nem rendelkező környéknél 12—14 m³-nél magasabb gázfogyasztás egyelőre nem várható.

Ilyen körülmények között a háztartásoknál, a gyáraknál és a kisiparnál — körülbelül 10 év leforgása alatt — évi 4,500.000—5,000.000 m³ gázfogyasztásra lehet számítani.

A csőhálózat hossza és költsége tekintetében ugyancsak Újpest és Kispest példája nyomán, az alábbi becslési adatokra lehet támaszkodni.

Újpesten egy lakosra 0.65 m, Kispesten pedig 0.79 m gázcső jut. Ennek átlagával számolva és figyelembevéve a gázfogyasztásba bekapcsolandó községek lélekszámát és fekvését, körülbelül 206—210.000 méter hosszú csőhálózat lenne létesítendő. Ha ennek költségét — eltérően Újpesttől és Kispesttől — nem kisnyomású, hanem középnyomású gázszolgáltatáshoz megfelelő csőhálózat szerint számítjuk, az a mai árak mellett — útburkolathelyreállítással együtt — körülbelül 2,800.000—2,900.000 pengőre tehető, de ennél a megoldásnál minden gázmérőnél külön nyomáscsökkentőt kell majd beiktatni, ami hozzávetőleges számítás szerint az előbbieken kimutatott költséget külön 1,300.000 P-vel emelné.

Valószínűleg vállalni kell — főleg a propaganda szempontjából — a jelentkező házakhoz szolgáló bekapcsoló vezetékeknek a közterületre eső költségét, amely — 10.000 házat egyenként 60 P-vel számítva — előreláthatóan 600.000 P kiadással jár. A most említett beruházások a gáz árából lennének törlesztendőek.

Végül fogyasztótárgyak (tűzhely, resó, vízmelegítő, vasaló stb.) beszerzéséről is gondoskodni kellene. Miután ezek a tárgyak a fogyasztók részére készpénz ellenében adatnak el, vagy mint bérleti tárgyak kerülnek forgalomba, amely esetben a bérleti összeg fedezné a beruházást, a karbantartást és a leírást, ezért ezt a beruházást külön üzletágnak kell tekinteni. Ennek folytán ezek a kiadások nem is lennének a gáz árába beszámítandók. A most jelzett célra — hozzávetőleges becslés szerint — 1,400.000—1,500.000 pengőre lenne szükség, amelyet azonban forgótőkeként kellene kezelni.

Mindezek figyelembevételével az összes beruházás a következők szerint alakulna :

Csőhálózatra	2,850.000 P
Gázbekapcsolásokhoz hozzájárulás	600.000 «
Gázmérőkre	750.000 «
Nyomáscsökkentőkre	550.000 «
Összesen	4,750.000 P

A fentiekben kimutatott összeghez járulna még a fogyasztótárgyak beszerzéséhez szükséges és forgótőkeként kezelendő 1,400.000—1,500.000 pengő.

Ha az új csőhálózat és a csatlakozó vezetékekhez való hozzájárulás költsége 4% mellett 30 év alatt, továbbá a gázmérők és nyomáscsökkentők költsége ugyancsak 4% mellett 10 év alatt kerülne leírásra, a feltételezett 4,500.000—5,000.000 m³ gázfogyasztás esetén a gazdaságosság szempontjából kiválasztandó környékbeli települések részére a mai budapesti árak mellett lehetne gázt szolgáltatni.

Hangsúlyozom, hogy az elvégzett számításokból korántsem következik, hogy a gázszolgáltatásnak a figyelembevehető területekre való kiterjesztésénél további költségek nem fognak felmerülni.

A vázlatos költségismertetés nem tartalmazza a budapesti gáztermelőtelepek később szükséges bővítésének ma még hozzávetőlegesen meg nem állapítható költségét, valamint azt az összeget sem, amelyet a Kispesztet ellátó Közműépítő és Üzemtartó Rt. koncessziójának a megváltásáért kell majd fizetni. A fentiekben vázolt fejlesztési terv tehát csupán általános tájékoztatásra alkalmas.

* * *

Összefoglalva az előadottakat: a székesfőváros nem gondolhat arra, hogy a gázszolgáltatásnak az átcsatolandó területre történő megszervezését egyszerre bonyolítsa le. Ebben a kérdésben — amint erre már rámutattam — egyedül az lehet az irányadó szempont, hogy a gáz bevezetése a székesfőváros által kiválasztott sűrűn lakott és gyáriparral is rendelkező településeken induljon meg s ezekben a településekben is egyelőre csak olyan terjedelmű

csőhálózat létesítése lenne megokolt, amely a gazdaságosság követelményeinek tényleg megfelel.

A csőhálózat további fejlesztése és a többi község bekapcsolása a mindenkor megnyilvánuló szükséglethez igazodhatik.

Villamosáramellátás.

A Nagy-Budapest fogalma alá tartozó megyei városok és nagyközségek mindegyikében van villamosáram.

Az 1930. évi népszámlálás eredményei szerint Nagy-Budapest területén a lakóház-jellegű épületek villamosárammal való ellátásáról az alábbi táblázat adatai nyújtanak tájékoztatást.

Lakóházak villanyvezetékekkel való felszerelése. — 1930.

Város, ill. község	Lakóházak összes száma	villanyvezetékekkel absz.	%	L a k ó h á z a k villanyvezeték absz.	%
Budapest	23.444	19.421	82.8	4.023	17.2
<i>Környék.</i>					
1. Megyei városok:					
Budafok	2.639	1.296	49.1	1.343	50.9
Kispest	6.858	5.593	81.6	1.265	18.4
Pestszenterzsébet	8.525	4.291	50.3	4.234	49.7
Pestszentlőrinc	4.701	2.528	53.8	2.173	46.2
Rákospalota	5.697	4.481	78.7	1.216	21.3
Újpest	4.136	4.049	97.9	87	2.1
Együtt	32.556	22.238	68.3	10.318	31.7
2. Községek:					
Albertfalva	501	456	91.0	45	9.0
Békásmegyer	1.686	1.034	61.3	652	38.7
Budakeszi	1.034	504	48.7	530	51.3
Budatétény	435	152	34.9	283	65.1
Cinkota ¹⁾	1.753	1.046	59.7	707	40.3
Csepel	2.625	1.032	39.3	1.593	60.7
Nagytétény	1.272	493	38.8	779	61.2
Pesthidegkút	1.394	470	33.7	924	66.3
Pestszentimre ²⁾	1.845	.	.	.	.
Pestújhely	1.696	1.040	61.3	656	38.7
Rákoscsaba	1.622	866	53.4	756	46.6
Rákoshegy	1.110	709	63.9	401	36.1
Rákoskeresztúr	1.146	440	38.4	706	61.6
Rákosliget	688	656	95.4	32	4.6
Rákosszentmihály	3.090	1.594	51.6	1.496	48.4
Sashalom	1.957	890	45.5	1.067	54.5
Soroksár	2.446	885	36.2	1.561	63.8
Vecsés	2.472	1.306	52.8	1.166	47.2
Együtt	28.772	13.573	50.4	13.354	49.6
Környék összesen	61.328	35.811	58.4	23.672	41.6
Nagy-Budapest	84.772	55.232	65.2	27.695	34.8

¹⁾ Mátyásföld adataival együtt.

²⁾ Adatok nem álltak rendelkezésre.

A táblázat adatai szerint a mai Budapesten az épületek 82·8%-ában van villany. Az átsatolandó területeken az arány kedvezőtlenebb: a megyei városokban a lakóházak 68·3%-ába, a községekben pedig csak 58·4%-ba van villamosáram bevezetve.

A környékbeli települések közül Budapest adataihoz legközelebb Újpest adatai állanak, ahol a lakóházak majdnem mindegyikében (97·9%) van villany. Ugyancsak kedvezőek az adatok Kispesten, ahol az arányszám a budapestihez hasonló (81·6%). A községek közül magasak az arányszámok Rákosligen és Albertfalván (95·4, illetve 91%).

Közelebbi adatokat nyújt az alábbi táblázat, amely a lakások villamosárammal való ellátottságát szemlélteti, ugyancsak az 1930. évi népszámlálás adatai alapján.

A lakások villanyvezetékekkel való felszerelése. — 1930.

Város ill. község	Lakások összes száma	L a k á s o k			
		villanyvezetékekkel absz.	%	villanyvezeték absz.	%
Budapest	255.815	204.744	80·0	51.071	20·0
<i>Környék.</i>					
1. Megyei városok:					
Budafok	4.876	2.979	61·1	1.897	38·9
Kispest	17.331	11.457	66·1	5.874	33·9
Pestszenterzsébet	19.213	6.310	32·8	12.903	67·2
Pestszentlőrinc	8.512	4.121	48·4	4.391	51·6
Rákospalota	11.749	7.523	64·0	4.226	36·0
Újpest	18.628	13.163	70·7	5.465	29·3
Együtt	80.309	45.553	56·7	34.756	43·3
2. Községek:					
Albertfalva	923	784	84·9	139	15·1
Békásmegyer	2.584	1.350	52·2	1.234	47·8
Budakeszi	1.805	740	41·0	1.065	59·0
Budatétény	689	176	25·5	513	74·5
Cinkota ¹⁾	2.307	1.220	52·9	1.087	47·1
Csepel	6.368	1.683	26·4	4.685	73·6
Nagytétény	2.033	448	22·0	1.585	78·0
Pesthidegkút	2.054	609	29·7	1.445	70·3
Pestszentimre	2.266	33	1·5	2.233	98·5
Pestújhely	3.143	1.366	43·5	1.777	56·5
Rákoscaba	2.193	987	45·0	1.206	55·0
Rákoshegy	1.290	800	62·0	490	38·0
Rákoskeresztúr	1.763	441	25·0	1.322	75·0
Rákosliget	907	768	84·7	139	15·3
Rákosszentmihály	4.198	1.760	41·9	2.438	58·1
Sashalom	3.463	1.686	48·7	1.777	51·3
Soroksár	3.845	974	25·3	2.871	74·7
Vecses	3.517	1.078	30·7	2.439	69·3
Együtt	45.348	16.903	37·3	28.444	62·7
Környék összesen	125.657	62.456	49·7	63.201	50·3
Nagy-Budapest	381.472	267.200	70·0	114.272	30·0

¹⁾ Mátyásföld adataival együtt.

A táblázat adataiból megállapítható, hogy Budapesten a lakások ellátottsága tekintetében az arányszám nagyjából változatlan.

Kedvezőtlenebb azonban a környék helyzete, miután a megyei városokban az arányszám 68·3%-ról 56·7%-ra, a községekben pedig 58·4%-ról 37·3%-ra száll le.

A lakásokba bevezetett villamosáram kedvezőtlenebb arányszámaiból azt a következtetést lehet levonni, hogy a villamosvilágítás elterjedésének a lakosság teherbíró képessége bizonyos mértékben határt szab.

A Nagy-Budapest fogalma alá tartozó környéken a magánvilágítási, valamint az erőátviteli és egyéb fogyasztási átlagár ugyanis a Nagy-Budapest fogalma alá tartozó környéken 22%-kal, illetve 27%-kal drágább a székesfőváros elektromos művei által a mai Budapest területén szolgáltatott villamosáram hasonló jellegű fogyasztási áránál.

Nagy-Budapest megvalósításával kapcsolatban a villamosáramszolgáltatást érdeklő kérdések és szempontok mérlegeléséhez elsősorban az átcsatolandó területek áramellátási viszonyait kell tanulmányozás tárgyává tenni.

Ennek során figyelembe kell venni a szóbanforgó területen lévő áramszolgáltató vállalatokat, azok áramtermelő és elosztóberendezéseit, az általuk termelt, illetve az általuk vásárolt árammennyiséget, úgyszintén az értékesített árammennyiség adatait. Számításba kell venni továbbá az egyes települések áramfogyasztási szükségletét, a fogyasztók számának mikénti alakulását, végül a közületek energiaszolgáltatási szerződéseinek lejáratí adatait.

A fentiekben megjelölt többirányú vizsgálódás eredményét az alábbiakban ismertetem.

Az átcsatolandó területen — amint az alábbi összeállítás szemlélteti — csupán két vállalat rendelkezik erőművel.

Nagy-Budapest területén működő áramszolgáltató vállalatok erőművei.

Sorszám	A vállalat megnevezése, az erőmű helye	A z e r ő m ű g é p i b e r e n d e z é s e											
		Gőzkazánok				Hajtógépek			Energiatermelő gépek				
		száma	fűtőfelület m ²	gőznyomás kg/cm ²	teljesítmény t/ó	száma	neme	teljesítmény LE	száma	neme	teljesítménye kVA	feszültség V	periódus
1.	Phöbus Villamos Művei, Újpest ...	2	á 650	26.	30	1	gőzgép	1.500	1	1 fázis	1.300	12.000	16%
		6	á 330	13·5	6·5	2	gőzturb.	à 6.300	2	3 "	à 5.900	5.700	50
		1	302	13·5	8	1	"	10.000	1	"	10.800	5.700	50
		1	302	13·5	12	1	"	2.000	1	"	2.000	5.700	50
	Összesen, ...	10	3.884	—	119	5	—	26.100	5	—	25.900	—	—
2.	Pestszentlőrinc, Állami lakótelep	—	—	—	—	1	benzinmotor	50	1	3 fázis	50	380/220	50

A táblázatban foglalt adatok szerint az egyik erőmű az újpesti: a »Részvénytársaság Villamos és Közlekedési Vállalatok számára Phöbus Villamos Művei (Trust)«, amelynek teljesítménye 19000 kW. Ezt a géptelje-

sítményt — 30%-os tartalékkal számítva — 13.500 kW-tal vehetjük figyelembe. A másik erőművel rendelkező vállalat a pestszentlőrinci állami lakótelepé, amelynek jelentéktelen teljesítménye (50 kW) figyelmen kívül hagyható.

Közbevetőleg felemlíthető, hogy a székesfővárosi elektromos művek teljesítőképessége — a gépek teljesítményeinek a biztonság érdekében legalább 30%-át tartaléknak véve — 136.500 kW-ra fokozható. Ez a teljesítmény a mátravidéki erőmű üzembehelyezésével, továbbá a Magyar Dunántúli Villamossági Rt. bányái erőművében a negyedik gépegység felállításával még növelhető, olyannyira, hogy a majd rendelkezésre álló, újabb gépteljesítményeket is 30%-os tartalékkal számítva, a csúcsteljesítmény 218.000 kW-ra lesz fokozható.

Ezekből a számértékekből látható, hogy az átcsatolandó területen lévő egyetlen komolyabb jelentőségű erőmű teljesítőképessége Nagy-Budapest áramellátása tekintetében számottevő tényezőt alig jelent.

A Nagy-Budapest fogalma alá tartozó környéken nyolc áramszolgáltató vállalat működik. Ezek a következők :

1. Részvénytársaság Villamos és Közlekedési Vállalatok számára,
2. Budapestvidéki Villamossági Rt., Pestszenterzsébet,
3. Mátyásfüldi Nyaralók Egyesülete, Mátyásfüld,
4. Pestszentlőrinci Állami Lakótelep, Pestszentlőrinc,
5. Budafoki Villamossági Rt., Budafok,
6. Budavidéki Villamossági Rt., Szentendre,
7. Kratzer Villamossági és Kereskedelmi Rt., Pesthidegkút,
8. Budakeszi Elektromos és Műszaki Rt., Budakeszi.

E nyolc vállalatból az 1., 2., 5. és 6. alatti négy vállalat egy vállalati érdekességhez (konszernhez) tartozik.

A felsorolt vállalatok közül saját erőművel — amint erre már rámutattam — egyedül a Trust rendelkezik. A többi vásárolja az energiát. A vásárlás a székesfőváros elektromos műveitől történik, részben közvetlenül, részben pedig a Budapesti Helyi Érdekű Vasutak útján.

A nyolc vállalat által a fogyasztók részére a hálózatra kiadott összes árammennyiség az 1940. évben 87·4 millió kWó-t tett ki. Ez az árammennyiség a következőképen oszlott meg :

Az újpesti erőműben termelt árammennyiség	46·7 millió kWó.
Aszékesfőváros elektromos műveitől vásárolt árammennyiség	39·5 « «
Egyéb helyről vásárolt árammennyiség	1·2 « «
Összesen	87·4 millió kWó.

Az átcsatolandó területeken működő áramszolgáltató vállalatok a hálózatra kiadott árammennyiségnek 45%-át a székesfőváros elektromos műveitől vásárolják.

A következő táblázatok a környékbeli áramszolgáltató vállalatok áramértékesítési számadatait tartalmazzák, fogyasztói csoportok szerint taglalva.

Nagy-Budapest területén székelő áramszolgáltató vállalatok árameladása 1940-ben. (Folytatás.)

Fogyasztói csoportok megnevezése	Budafoki VIII. Rt.			Budavideki VIII. Rt.			Kraizer J. Ker. és VIII. Rt.			Budakeszi VIII. és Mész. Rt.		
	Mennyiség kWó	Érték P	Átlag f/kWó	Mennyiség kWó	Érték P	Átlag f/kWó	Mennyiség kWó	Érték P	Átlag f/kWó	Mennyiség kWó	Érték P	Átlag f/kWó
A) Nagy-Budapest területén belül												
a) Közvetlen eladás :												
1. Közvilágítási áram	108.000	48.900	45,3	20.000	8.100	40,5	16.000	5.700	35,6	7.000	—	—
2. Házt. világítási	315.000	208.500	66,2	165.000	103.500	62,7	127.000	67.300	53,0	90.000	49.700	5,2
3. Egyéb	487.000	250.900	51,5	29.000	21.000	72,4	—	—	—	—	—	—
4. Háztartási	124.079	39.328	31,7	98.000	14.800	15,1	21.320	7.460	35,0	16.000	6.000	37,5
5. Ipari	6.514.000	822.900	12,6	83.000	23.500	28,3	3.200	1.200	30,0	—	—	—
6. Mezőgazdasági	—	—	—	—	—	—	1.000	300	—	—	—	—
7. Vontatási	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8. Egyéb	27.000	400	14,8	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	7.575.079	1.370.928	18,1	395.000	170.900	43,3	168.520	81.880	48,8	113.000	55.700	49,3
b) Viszonteladónak												
c) Összes eladott áram												
Összesen	7.575.079	1.370.928	18,1	395.000	170.900	43,3	168.520	81.880	48,8	113.000	55.700	49,3
B) Nagy-Budapest területén kívül												
a) Közvetlen eladás :												
1. Közvilágítási áram	37.443	14.551	38,9	67.900	27.486	40,4	5.000	1.580	31,6	—	—	—
2. Házt. világítási	100.582	75.192	74,8	291.647	181.452	62,2	9.870	12.080	122,4	—	—	—
3. Egyéb	91.118	57.721	63,3	48.058	34.763	72,3	—	—	—	—	—	—
4. Háztartási	—	—	—	134.559	21.232	15,8	—	—	—	—	—	—
5. Ipari	136.493	42.302	31,0	4.200.870	393.956	9,4	2.214	664	30,0	—	—	—
6. Mezőgazdasági	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Vontatási	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8. Egyéb	6.802	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	372.438	189.768	51,0	4.757.485	662.595	13,9	17.084	14.324	83,8	—	—	—
b) Viszonteladónak												
c) Összes eladott áram												
Összesen	372.438	189.768	51,0	4.757.485	662.595	13,9	17.084	14.324	83,8	—	—	—
A) és B) együtt												
a) Közvetlen eladás :												
1. Közvilágítási áram	145.443	63.451	43,6	87.900	35.586	40,4	21.000	7.280	34,7	7.000	—	—
2. Házt. világítási	415.582	283.692	68,3	456.647	284.952	62,4	136.870	79.380	58,0	90.000	49.700	55,2
3. Egyéb	578.118	308.621	53,4	77.058	55.763	72,4	—	—	—	—	—	—
4. Háztartási	124.079	39.328	31,7	232.559	36.032	15,5	21.320	7.460	35,0	16.000	6.000	37,5
5. Ipari	6.650.493	865.202	13,0	4.283.870	417.456	9,7	3.214	1.120	35,0	—	—	—
6. Mezőgazdasági	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Vontatási	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8. Egyéb	33.802	400	1,8	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	7.947.517	1.560.894	19,6	5.152.485	833.495	16,2	185.604	96.204	51,8	113.000	55.700	49,3
b) Viszonteladónak												
c) Összes eladott áram												
Összesen	7.947.517	1.560.894	19,6	5.152.485	833.495	16,2	185.604	96.204	51,8	113.000	55.700	49,3

A közölt adatok szerint az eladott árammennyiség az 1940. évben:

Nagy-Budapest területén belül 64·4 millió kWó

Nagy-Budapest területén kívül 13·0 « «

Összesen 77·6 millió kWó

volt.

A környékbeli áramszolgáltató vállalatok árambevétele a fentiekben megadott értékesített árammennyiség után az 1940. évben:

Nagy-Budapest területén belül 10·7 millió pengő

Nagy-Budapest területén kívül 2·3 « «

Összesen 13·0 millió pengő

összeget tett ki.

Összehasonlítva ezeket az adatokat a székesfőváros elektromos műveinek adataival, megállapítható, hogy a székesfőváros saját erőműveiből a hálózatra kiadott áram mennyisége — a bányai erőműből vásárolt árammal együtt — az 1940. évben 448·5 millió kWó volt, amelyből az értékesített árammennyiség 385·8 millió kWó-t tett ki.

A pestkörnyéki vállalatok által eladott árammennyiség ennek csupán 20·1%-a.

A székesfőváros elektromos műveinek árambevétele az 1940. évben 53·7 millió pengő volt.

A nyolc környékbeli áramszolgáltató vállalat árambevétele ennek az összegnek csupán 24·2%-a.

— A következőkben bemutatott táblázat az áramszolgáltató vállalatok nagy- és kiefeszültségű vezetékeiről ad tájékoztatást.

Meg kell jegyezni, hogy ez a táblázat a nagyfeszültségű kábel- és légvezeték egy különféle feszültségek szerint szétválasztva adja meg, a kiefeszültségű elosztó vezetékeknél ez a szétválasztás feltüntetve nincs, miután az utóbb említett vezetékek legnagyobb részét 380/220 V feszültségűek.

Nagy-Budapest területén székelő áramszolgáltató vállalatok energiasztási adatai 1940-ben.

Sorszám	A vállalat székhelye és alapítási éve	Távvezetékek (háromfázis)						feszültség-váltak		Termelt áram-mennyiség kWó	Vásárolt áram kWó	Kifől vásárolta	Összes rendelkezésre álló áram kWó	Max. igénybe vétel kW		
		Légvezetékek		Kábel		feszültség V	hossz km	keresztm. mm ²	hossz km						száma db	telj. kVA
		feszültség V	keresztm. mm ²	feszültség V	keresztm. mm ²											
1.	Rt. Vill. és Közl. Váll. Számára Phöbus vill. művei. Újpest 1910	28.000 10.000 5.700	50 50 50	5.700	50	1-64	18	13.500	46.708.870	2.832.020 463.035 127.857 768.630 283.213 4.474.755	BSzEM BHÉV Hungaria Wolfner MÁV. Bp.	51.183.625	11.550			
2.	Rt. Vill. és Közl. Váll. Számára. Kispesti Vill. Üzeme	15.000	16	19.49	—	—	2 1	200 5.000	—	13.391.747	BSzEM BHÉV	13.391.747	3.850			
3.	Budapestvidéki Vill. Rt. Pestszentlőrincből 1898	22.000 5.000 5.000	16—25 16—50 50	22.000 5.000 5.000	35 10 70	0-38 4-60 6-45 0-80	3	600	—	7.500.924	BSzEM	7.500.924	2.310			
4.	Mátvásföldi nyaralók egyesülete Mátvásföld 1911.	—	—	—	—	—	—	—	—	180.192	BHÉV	180.192	—			
5.	Pestszentlőrinci áll. lakótelep Pestszentlőrinc 1924	—	—	—	—	—	—	—	23.468	326.444	2. alatti vállalatoktól	350.912	—			
6.	Budafoki Vill. Rt. Budafok 1895	15.000 15.000	28 16	15.000 5.000	28/16 35	0-20 4-58	3	3.000	—	8.707.980 6.190	BSzEM-től BHÉV útján	8.714.170	2.000			
7.	Budavideki Vill. Rt. Szentendre	15.000 15.000	16 16—25	15.000 15.000	35 25	1-3 0-3	4	1.170	—	5.751.520	BSzEM	5.751.520	1.250			
8.	Kratzer J. Ker. és Vill. Rt. Pesthidegkut 1926.	5.000 3.000	16 16	—	—	—	8	116	—	250.140	BSzEM	250.140	80			
9.	Budakeszi Vill. és Műsz. Rt. 1923.	3.000	—	—	—	—	8	122	—	129.431	BSzEM	129.431	—			

A táblázatban foglalt adatok összesítése :

a) Nagyfeszültségű kábel- és légvezeték.

Feszültség V	3000	5000	5700	10.000	15.000	22.000	28.000	Nagy-Budapest területén		
								belül	kívül	összesen
Légvezeték km	46·8	46·4	184·62	3·6	164·96	44·20	45·89	364·47	172·0	536·47
Kábel km	1·4	27·75	76·1	32·0	6·98	0·38	1·64	135·75	10·5	146·25
Összesen km	48·2	74·15	260·72	35·6	171·94	44·58	47·53	.	.	682·72

b) Kisfeszültségű kábel- és légvezeték.

	Nagy-Budapest területén		Összesen
	belül	kívül	
Légvezeték km	1,284·92	722·50	2,007·42 km
Kábel km	9·63	2·5	12·13 «
Összesen			2,019·55 km.

— A következő 181—183 oldalakon található táblázatok a közületek energiaszolgáltatási szerződéseinek lejáratí adatait, a községek elosztó-berendezéseinek adatait, fogyasztását és fogyasztóinak számát az egyes vállalatok szerint csoportosítva tüntetik fel.

Nagy-Budapest területén székelő áramszolgáltató vállalatok által ellátott közületek adatai 1940. évben.

Közületek az áramszolgáltató vállalatok szerint csoportosítva:	Energiaszerződés		Hálózati adatok										Fogyasztási adatok			
	kelle	Időtartama	Áramszolgáltatás kezdete	Légvezeték			Kábel			Transzforn.		Fogyasztás kW	Érték P	Átlag t.kW	Fogyasztók száma	
				Fesz.: V	Hossz: km	Nagy-feszültség	Kis-feszültség	Fesz.: V	Hossz: km	Nagy-feszültség	Kis-feszültség					száma db
1. Phöbus VIII. Múvei Újpest.																
a) Nagy-Budapest területén :																
1. Újpest	1927. XI. 3.	50	1911	—	—	—	380/220	92-9	5.700	59-4	208/120	3-5	29.907.607	3.538.562	11-8	17.642
2. Rákospalota	1932. VII. 14.	40	1912	5.700	12-1	380/220	96-1	5.700	5.700	6-5	120	0-2	4.503.662	752.903	16-7	11.171
3. Cinkota	1928. III. 5.	50	1913	5.700	0-7	380/220	35-3	5.700	—	—	380/220	0-3	113.930	44.295	38-9	832
4. Mátyásföld	1928. III. 5.	50	1913	5.700	0-6	380/220	10-1	5.700	—	—	—	—	197.318	65.367	33-1	604
5. Pestújhely	1932. VII. 18.	44	1923	5.700	2-2	208/120	18-1	5.700	—	—	—	—	312.916	113.640	35-9	2.070
6. Rákosszabá	1928. III. 5.	50	1912	5.700	5-0	208/120	40-5	5.700	0-1	—	—	—	242.340	96.123	39-6	1.877
7. Rákoshegy	1928. III. 5.	50	1912	5.700	1-9	208/120	27-1	5.700	0-1	—	—	—	198.074	82.108	41-5	1.453
8. Rákosszentimre	1928. III. 5.	50	1912	5.700	3-3	208/120	25-4	5.700	0-2	—	—	—	162.775	51.932	31-9	835
9. Rákosszentmihály	1928. III. 5.	50	1912	5.700	2-3	208/120	13-5	5.700	0-4	—	—	—	171.359	67.215	39-2	815
10. Rákosszentmihály	1928. III. 5.	50	1912	5.700	6-4	208/120	68-0	5.700	0-1	380/220	0-03	15	870.067	252.548	29-0	3.139
11. Saslalom	1928. III. 5.	50	1913	5.700	3-2	208/120	40-9	5.700	1-1	380/220	0-1	12	329.051	131.845	40-1	2.324
12. Budapesti fogyasztók	—	—	1910	—	—	380/220	0-02	5.700	0-8	—	—	6	403.964	61.515	15-2	18
b) Nagy-Budapest területén kívül :																
13. Alag	1928. III. 5.	50	1913	5.700	7-0	380/220	29-8	5.700	5-6	120	0-1	10	151.336	51.176	33-8	671
14. Aszód	1931. VII. 29.	40	1912	5.700	2-1	380/220	105	5-8	—	—	—	7	101.481	40.343	39-8	—
15. Alsógöd (Gödertváros)	1932. X. 15.	50	1925	5.700	1-0	380/220	33-0	—	—	—	—	1	11.900	4.582	38-5	129
16. Csömör	1928. III. 5.	50	1925	5.700	0-8	380/220	27-6	5.700	0-5	380/220	0-08	7	77.898	22.290	28-6	365
17. Dunakeszi	1932. IV. 14.	40	1932	5.700	—	380/220	4-9	—	—	—	—	9	293.683	78.500	26-7	1.295
18. Écsér	1936. I. 15.	40	1925	—	—	380/220	13-6	—	—	—	—	1	40.071	9.374	23-4	156
19. Fót	1933. V. 11.	40	1925	5.700	17-2	380/220	47-6	5.700	1-2	110	0-2	31	60.202	27.645	48-6	511
20. Gödöllő	1932. VII. 18.	40	1923	5.700	1-3	380/220	15-2	—	—	—	—	2	380.350	144.655	38-1	2.270
21. Isaszeg	1934. VII. 13.	40	1923	5.700	0-3	380/220	7-9	—	—	—	—	1	48.442	22.445	46-3	457
22. Kertesz	1934. VII. 13.	40	1923	5.700	0-3	380/220	13-6	—	—	—	—	2	31.180	12.614	40-5	215
23. Kistarcsa	1932. IV. 14.	40	1932	5.700	—	380/220	22-6	—	—	—	—	3	633.126	83.268	13-2	417
24. Maglód	1926. XII. 9.	50	1927	—	—	380/220	9-7	—	—	—	—	1	60.346	23.436	38-8	460
25. Mogyoród	1934. VII. 13.	40	1923	5.700	2-6	380/220	2-8	—	—	—	—	1	40.069	12.334	30-7	152
26. Nagytarcsa	1928. III. 5.	50	1913	—	—	380/220	4-6	—	—	—	—	1	11.818	4.022	34-0	61
27. Pécel	1932. VIII. 5.	40	1932	5.700	120	24-3	5.700	0-1	120	0-2	7	127	142.955	57.491	40-2	1.050
28. Szada	1932. VI. 30.	40	1932	—	—	380/220	14-7	—	—	—	—	2	8.061	4.200	52-1	87
29. Szécsény	1936. I. 15.	40	1927	—	—	380/220	25-6	—	—	—	—	2	51.177	21.966	43-0	470
30. Visegrád	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	57.708	24.715	42-8	491
c) Viszonteladók :																
31. Alsógöd közs. vill.üzeme	1926. II. 21.	50	1926	—	—	380/220	15-0	—	—	—	—	—	76.776	21.484	28-0	688
32. Felsőgöd közs. vill.üzeme	1928. XII. 24.	50	1926	—	—	380/220	16-8	—	—	—	—	—	76.487	21.400	28-6	863
33. Vác megyei város vill. müve	—	25	1905	3.000	23-3	190/110	42-6	3.000	1-4	—	35	806	2.421.405	291.392	12-0	2.986

Nagy-Budapest területén székelő áramszolgáltató vállalatok által ellátott közületek adatai 1940. évben. (Folytatás.)

Közületek az áramszolgáltató vállalatok szerint csoportosítva	Hálózati adatok										Fogyasztási adatok							
	Energiaszerződés kele időtartama, év		Áramszolgáltatás kezdete	Lévezeték				Kábel		Transzforn.		Fogyasz- tás kWó	Érték p	Átlag t/kWó	Fogyasztók száma			
				Nagy- feszültség		Kis- feszültség	Nagy- feszültség	Kis- feszültség	Szám	db								
				Fesz. V	Hossz km						Fesz. V					Hossz km		
2. Trust kispesti vill. üzem.																		
a) Nagy-Budapest területén :																		
34. Káspert és Wekerletelep	1935. III. 27.	40	1901	3.000	1-5	380/220	123-7	10.000	15-7	380/220	0-7	20	2.510	7.811.678	1.186.511	15-2	14.786	
35. Pestszentlőrinc	1935. III. 19.	40	1901	—	—	380/220	121-9	10.000	16-3	380/220	1-3	13	1.495	629.101	651.772	18-0	7.387	
36. Pestszentimre	1933. IV. 40	40	1933	15.000	2-1	380/220	37-8	—	—	—	—	2	60	92.305	49.670	53-8	1.230	
37. Vecsés (Ganz-kertváros)	1937. VII. 23.	40	1926	15.000	2-5	380/220	61-9	—	—	—	—	6	205	261.504	122.571	46-9	2.554	
b) Nagy-Budapest területén kívül :																		
38. Gyömrő	1935. XII. 2.	40	1927	15.000	3-4	380/220	33-4	—	—	—	—	4	118	87.058	49.176	56-5	1.070	
c) Viszonteladó :																		
39. Üllő	1926. VI. 15.	35	1926	15.000	7-2	380/220	13-2	—	—	—	—	1	25	54.449	10.400	19-1	540	
3. Budapestvidéki villamossági Rt.																		
a) Nagy-Budapest területén :																		
40. Pestszenterzseb	1935. IX. 19.	36	1898	5.000	10-0	380/220	135-1	5.000	7-6	380/220	2-0	32	2.876	4.245.249	989.591	23-3	13.136	
41. Csepel	1912. V. 20.	60	1912	5.000	5-5	380/220	65-2	5.000	1-4	380/220	0-3	10	680	1.537.729	426.318	27-7	5.342	
42. Soroksár	1899. V. 10.	60	1899	5.000	0-05	380/220	39-6	5.000	1-0	380/220	0-4	8	599	474.676	168.615	35-5	2.548	
b) Nagy-Budapest területén kívül :																		
43. Alsódabas	1928. VII. 2.	40	1930	—	—	380/220	6-8	—	—	—	—	1	30	16.256	9.881	60-8	136	
44. Felsődabas	1930. V. 27.	40	1931	—	—	380/220	2-0	—	—	—	—	—	—	4.104	2.369	57-7	34	
45. Alsónémedi	1925. VIII. 2.	50	1925	—	—	380/220	9-4	—	—	—	—	1	25	20.796	11.894	57-2	213	
46. Gyón	1929. VIII. 2.	40	1930	22.000	1-1	380/220	8-7	—	—	—	—	2	115	72.801	18.465	25-4	129	
47. Ócsa	1925. VIII. 8.	50	1925	—	—	380/220	15-3	—	—	—	—	1	75	62.799	23.898	38-1	355	
48. Sárt	1929. VIII. 2.	40	1930	—	—	380/220	4-2	—	—	—	—	1	25	7.256	3.841	52-9	44	
c) Viszonteladók :																		
49. Dunaharaszti	1926. VII. 4.	48	1924	5.000	2-6	380/220	35-9	5.000	0-1	380/220	0-07	4	85	220.090	44.018	20-0	1.347	
50. Szigetszentmiklós	1926. XI. 9.	40	1926	—	—	380/220	10-0	—	—	—	—	—	—	34.910	7.357	21-1	348	
4. Mátyásföldi nyaralók egyes.																		
a) Nagy-Budapest területén :																		
51. Mátyásföld	1911.	—	1911	—	—	380/220	13-3	—	—	—	—	—	—	164.000	81.200	49-5	397	
5. Pestszentlőrinci lakótelep.																		
a) Nagy-Budapest területén :																		
52. Pestszentlőrinc	Kincstár BM	—	1924	—	—	380/220	5-2	—	—	—	—	—	—	309.000	75.000	24-3	1.202	

Nagy-Budapest területén székelő áramszolgáltató vállalatok által ellátott közületek adatai 1940. évben. (Vége.)

Közületek az áramszolgáltató vállalatok szerint csoportosítva	Energiaszczóródás		Hálózati adatok										Fogyasztási adatok					
	kele	időtartama, év	Áramszolgáltatás kezdete	Légvezeték				Kábel		Transzform.		Fogyas- tás kWó	Érték P	Átlag t/kWó	Fogyasztók száma			
				Fesz. V	Hossz km	Fesz. V	Hossz km	Fesz. V	Hossz km	Kis- feszültség	Kis- feszültség					száma db	Telj. KVA	
6. Budafoki Villamossági Rt.																		
a) Nagy-Budapest területén :																		
53. Albertfalva	1910. III. 26.		1910	—	—	380/220	10-4	5.000	3-7	—	—	3	96	2.676.120	354.300	13-2	987	
54. Budafok	1895. XI. 4.		50	1898	5.000	2-4	380/220	63-0	5.000	8-5	380/220	0-5	15	646	1.703.542	524.327	30-8	4.014
55. Budatény	1929. V. 24.		35	1929	15.000	0-3	380/220	10-8	—	—	—	1	50	67.811	34.734	51-2	365	
56. Nagytény	1924. V. 29.		40	1924	15.000	8-4	380/220	30-9	0-6	380/220	0-3	6	195	3.128.547	457.441	14-6	1.207	
b) Nagy-Budapest területén kívül :																		
57. Budafás	1921. VI. 23.		49	1921	15.000	2-3	380/220	18-8	—	—	380/220	0-04	4	142	113.201	52.124	46-0	746
58. Döds	1922. I. 16.		25	1921	—	—	380/220	13-3	—	—	380/220	0-03	1	9	28.905	18.145	62-8	290
59. Erd	1930. I. 21.		35	1930	15.000	4-3	380/220	40-9	—	—	380/220	0-2	7	142	87.081	56.670	65-1	898
60. Törökbálint	1912. XI. 12.		34	1913	15.000	2-5	190/110	10-7	—	—	—	3	75	142.310	62.953	44-2	752	
7. Budavideki Villamossági Rt.																		
a) Nagy-Budapest területén :																		
61. Békásmegyér	1921. V. 21.		1922	—	—	380/220	46-2	—	—	—	—	10	361	395.602	171.044	43-2	2.711	
b) Nagy-Budapest területén kívül :																		
62. Budakalász	1921. V. 20.		1922	—	—	380/220	10-2	—	—	—	380/220	0-3	4	86	1.081.167	120.776	11-2	534
63. Csobánka	1921. VI. 10.		1923	—	—	380/220	3-5	—	—	—	—	1	15	10.218	5.119	50-1	117	
64. Nagykovácsi	1929. IV. 1.		1928	—	—	380/220	12-0	—	—	—	—	3	55	51.614	19.731	38-2	365	
65. Pilisborosjenő	1926. III. 1.		1926	—	—	380/220	4-5	—	—	—	—	3	162	77.092	15.606	20-2	207	
66. Pilisszentiván	1927. VIII. 6.		1928	—	—	380/220	4-6	—	—	—	—	1	12	10.887	6.416	58-9	214	
67. Pilisvörösvár	1921. V. 22.		1922	—	—	380/220	11-3	—	—	—	—	1	50	71.506	34.575	48-4	675	
68. Pücsögyér	1921. V. 25.		1922	—	—	380/220	14-8	—	—	—	—	4	120	48.159	23.215	48-2	398	
69. Pomáz	1921. V. 12.		1921	—	—	380/220	18-8	—	—	—	—	10	533	462.413	99.130	20-1	895	
70. Szentendre	1921. V. 16.		1921	—	—	380/220	34-1	—	—	—	—	8	249	2.859.368	314.154	11-0	1.467	
71. Tanitottfalu	1929. XI. 15.		1931	—	—	380/220	12-3	—	—	—	—	2	45	20.716	11.531	55-7	283	
72. Ürm	1926. IV. 14.		1926	—	—	380/220	4-8	—	—	—	—	1	30	33.743	12.198	36-1	286	
8. Kratzer J. Villamossági Rt.																		
a) Nagy-Budapest területén :																		
73. Pesthidegkút	1926. I. 6.		30	1926	3.000	5-0	220	37-0	—	—	—	6	94	156.284	81.867	52-4	1.414	
b) Nagy-Budapest területén kívül :																		
74. Solymár	1926. I. 6.		30	1926	3.000	4-0	220	8-0	—	—	—	2	22	29.320	14.337	48-9	286	
9. Budakeszi Elektr. és Műsz. Rt.																		
a) Nagy-Budapest területén :																		
75. Budakeszi	1924. IX. 30.		1923	3.000	3-5	220	15-0	—	—	—	—	8	122	113.000	55.700	49-3	950	

A vizsgált nyolc vállalat fogyasztóinak száma 1940-ben a következők szerint alakult :

Nagy-Budapest területén belül	103.050
Nagy-Budapest területén kívül	26.423
Összesen	129.473

Végül közlöm a szóbanforgó vállalatoknak az 1940. évben érvényben volt átlagos áramárait éspedig mind a magánvilágításra, mind az egyéb fogyasztásra nézve.

	Nagy-Budapest területén belül	területén kívül
Magánvilágítási átlagár	45·3	57·7 fill./kWó.
Erőátviteli és egyéb fogyasztás átlagára	11·0	11·6 «

Az áramelosztás rendszere a figyelembe jövő új területen 50 periódusú éspedig legnagyobbbrészt háromfázisú, kisebb részben egyfázisú váltakozóáram.

A székesfőváros elektromos műveinek áramelosztási rendszere, a belterületen meghagyott régebbi egyenáramú rendszer mellett, ugyancsak 50 periódusú, javarészt háromfázisú váltakozóáram. Az áramrendszerek tehát azonosak.

* * *

A közölt adatok legfontosabb tanulsága : Nagy-Budapest elektromos áramellátását a legnagyobb részben — ha közvetett módon is — a székesfőváros elektromos művei bonyolítják le, mert kivéve a Phöbus Villamossági Rt. műveit, az áramelosztást olyan vállalatok végzik, amelyeknek saját erőművi telepük nincs, villamos áramot ennél fogva nem termelnek, hanem a szükséges energiamennyiséget a székesfőváros elektromos műveitől szerzik be.

A székesfőváros által termelt áramot fogyasztanak :

Kispest, Pestszenterzsébet, Budafok, Pestszentlőrinc (az állami lakótelep kivételével), továbbá Mátyásföld, Vecsés, Pestszentimre, Soroksár, Csepel, Nagytétény, Budatétény, Albertfalva, Budakeszi, Pesthidegkút és Békásmegyer.

A Phöbus Villamossági Rt. által termelt villamos áramot fogyasztanak : Újpest, Rákospalota, Pestszentlőrinc állami lakótelep, Pestújhely, Rákosszentmihály, Cinkota, Sashalom, Rákoscsaba, Rákosliget, Rákoskeresztúr és Rákoshegy.

— A meglévő adottságok tanulmányozásából kitűnt, hogy a székesfőváros elektromos művei és a pestkörnyéki áramelosztóvállalatok átlagos tarifái között eléggé számottevő az eltérés.

A különféle tarifák és áramszolgáltatási feltételeknek az egységesítése a sokféle magánvállalatoknál nehezen volna keresztülvihető.

A fogyasztóközönség érdeke szempontjából tehát az lenne kívánatos, ha a szóbanforgó területrészt áramellátását a székesfőváros elektromos művei vennék át. Egyedül ez a megoldás biztosítaná, hogy az átcsatolandó területeken áramellátási szempontból a helyenkint mutatkozó előnyök és hátrányok egyenletes és a mai Budapest területének áramellátásával azonos szabályozást nyerjenek.

Nem érdektelen, ha a jövőbeni helyzetkép mikénti alakulásának vizsgálatánál rövid időre visszatekintünk a múltba.

Az áramellátás egységesítésénél előreláthatóan ugyanaz a helyzet fog előállni, mint amely a mai Budapest áramellátásának a magánvállalatok kezéből történt megváltása alkalmával következett be.

Nagy-Budapest kialakításánál is az lesz az áramellátás megszervezésének és továbbfejlesztésének első és legfontosabb feladata, hogy a különböző telepeket és azoknak hálózatát helyesen együttműködő egységes rendszerbe foglalhassuk.

Budapestnek a központi telepekről táplált villamos áramszolgáltatása 1893-ban indult meg. Azért ilyen későn, mert az »Allgemeine Oesterreichische Gasgesellschaft«-nak 1879-ben kötött szerződése értelmében kizárólagossági joga volt a világítási célokra szolgáló cső- és egyéb vezetékeknek a székesfőváros területén való lefektetésére. Csak 1891-ben sikerült a székesfővárosnak a szerződés meghosszabbítása révén az említett terhes kikötésektől megszabadulni és az elektromos világítás bevezetéséhez szükséges független rendelkezési jogot visszanyerni.

1892-ben a székesfőváros döntése két vállalatnak adott koncessziót »a fő- és székfőváros területén elektromos áramok vezetésére szolgáltató vezetékek létesítésére« és pedig:

1. A Magyar Villamossági Rt.-nak (a Ganz és Társa leányvállalatának),
2. a Budapesti Általános Villamossági Rt.-nak (a fentebb említett osztrák légszesztársaság leányvállalatának).

A székesfőváros vezetősége azzal a döntéssel, amellyel a székesfőváros áramellátását a két vállalat kezébe adta, egyidejűen fenntartotta azt a jogot, hogy akár további vállalkozóknak is adhasson koncessziót, akár saját maga is létesíthessen áramfejlesztő telepet és ebből a telepből saját maga láthassa el a fogyasztók áramszükségletét.

Ebben az időben tehát már az a közérdekű cél lebegett a székesfőváros vezetősége előtt, hogy a villamos áramnak, mint közszükségleti cikknek a

termelését és eladását a közönség érdekeinek megfelelően székesfővárosi üzemek útján láthassa el és hogy a villamos áramnak az árszabása — a székesfőváros közönsége érdekeinek megfelelően — egységesen legyen megszabható és irányítható.

Ezeknek az irányelveknek a követésével a fejlődés odavezetett, hogy a székesfőváros a Magyar Villamossági Rt. telepét és hálózatát 1914-ben, a Budapesti Általános Villamossági Rt. telepét és hálózatát pedig 1918-ban megváltotta.

— Nagy-Budapest területén a villamos áramelosztás egységesítése részben műszaki, részben pedig jogi szabályozást igénylő feladat.

Nagy-Budapest megvalósítása esetén az áramellátás egységesítésének műszaki szempontból nincsen akadálya.

Amint az előzőekben feltárt adatokból megállapítható volt, a pest-környéki vállalatok a fogyasztók részére szolgáltatott árammennyiségnek közel a felét már eddig is a székesfőváros elektromos műveitől vásárolják. Az árammennyiség másik felét a Trust újpesti erőműve szolgáltatja.

Abban az esetben, ha az újpesti erőmű üzemét be kellene szüntetni, a székesfőváros említett új áramtermelő berendezéseinek elkészültével a Nagy-Budapest fogalma alá tartozó környék áramellátásához szükséges teljesítmény rendelkezésre állhat.

Az egységesítés megvalósításánál — műszaki szempontból — az áramrendszer, úgy szintén az áramelosztás rendszere sem jelent akadályt. Magától értetődik, hogy a vezetékhálózat lényeges felújítást és befektetést igényel ahhoz, hogy az áramszolgáltatás a székesfőváros elektromos műveihez hasonló biztonsággal és minőségben történhessék. Erre vonatkozóan azonban csak akkor lehet konkrét tervet kidolgozni, ha a részletes tervek elkészülnek s mind a megváltáshoz, mind az említett felújításhoz szükséges tőke már biztosítást nyert.

— A jogi szabályozást igénylő feladatokra térve át, elsősorban — a jelzett cél elérése érdekében — olyan szabályok érvényesítéséről kell gondoskodni, amelyek az energiaszolgáltatás egységes irányelveit biztosíthatják.

Az egységes irányelvek és az egységes vezetés kérdésénél az 1931 :XVI. t.-c.-be foglalt energiatörvénynek a villamos művek együttműködésével és csatlakozásával (VII. fejezet), valamint a megváltással és háramlással (X. fejezet) kapcsolatos rendelkezéseit kell megvizsgálni.

Az együttműködés (kooperáció) a közhasználatú villamosművek olyan megállapodása, amellyel energiatelepek gazdaságos működésének előmozdítása érdekében azok között állandó kapcsolatot létesítenek ; a csatlakozás pedig az, hogy valamelyikük energiatelepének üzemét teljesen megszünteti és egész energiaszükségletét egy vagy több másik energiatermelő vállalatától szerzi be.

Sem a csatlakozás, sem az együttműködés nem alkalmas arra, hogy a kitűzött cél — vagyis, hogy Nagy-Budapest egész területén a villamosenergia fogyasztói egységes tarifarendszer mellett kaphassák az energiát, továbbá, hogy a székesfőváros egységes irányban és szellemben vezethesse és fejleszthesse az áramellátást — elérhető legyen.

A különböző érdekeltségek kezén lévő villamosművek olyan tökéletes együttműködésére, mint amelyet az egy kézben tartott és egységes vezetékhálózattal összekapcsolt villamosművek egységes vezetése biztosíthat, az idézett törvény VII. fejezetébe felvett szabályok alkalmazása mellett számítani nem lehet.

Amint az idézett törvény javaslatának miniszteri indoklásából ez kitűnik, lényegileg ez volt az oka annak, hogy a törvényhozás a háramlási és a megváltási jog fenntartása mellett döntött.

A székesfővároshoz tartozó, vagy energiagazdasági szempontból a csatlakozó területtel kapcsolatban álló területen működő villamosműveknek az egységes rendszerbe való bekapcsolása tehát csak a megváltási jog gyakorlása útján válnék lehetségessé.

Ezzel kapcsolatban röviden előre kell bocsátanom, hogy az idézett törvény a megváltási jogot magára az energiatelepre nem terjeszti ki és a község (város) részéről a megváltás tárgyát a villamosenergia elosztására szolgáló berendezéseknek a területén levő része — az elhelyezésükre szolgáló ingatlanokkal, az ezeken fennálló dologi jogokkal és minden tartozékukkal együtt — képezi.

Ennél a kérdésnél tehát arra kell figyelemmel lenni, hogy a villamosmű ilyen megosztása tekintetében az idézett törvényjavaslat miniszteri indoklásából kitűnőleg a törvényhozás felfogása az, hogy »a helyi elosztás olyan feladat, amely a község általánosan jogosultnak elismert közüzemi tevékenységébe jól beleilleszkedik«.

Az előadottak azt mutatják, hogy a székesfőváros területének kiterjesztésével érintett villamosműveknek a székesfővárosi közüzemi rendszerébe és az egységes vezetésbe való bekapcsolása olyan kíváncsi, amelynek a teljesítését nemcsak a dolog természete teszi szükségessé, hanem amelynek teljesítésével az idézett törvény célja is megvalósul.

A székesfőváros területi kiterjesztésével érintett vállalatok tulajdonában levő energiatelepek megszerzéséről — amennyiben annak szüksége merül fel — magánjogi szerződés útján kell gondoskodni.

Kétségtelen, hogy a közérdek a megváltási eljárásoknak egyidőben és viszonylag rövid időn belül történő lebonyolítását követeli.

Ennek a közérdeknek az érvényesülését azonban a törvényes rendelkezés nem biztosítja.

A tanulmányhoz fűzött kimutatásokból kitűnőleg a Nagy-Budapest területére eső közületek áramellátása az 1931 : XVI. t.-c. 65. §-ának hatálya alá tartozó ú. n. régi közhasználatú villamosművek útján történik.

Az idézett törvény 67. §-a értelmében viszont a törvény életbeléptetése előtt létesített ú. n. régi közhasználatú villamosművet abban az esetben, ha megváltása tekintetében szerződés rendelkezik, a szerződés határozmányai értelmében, abban az esetben pedig, ha a szerződés a megváltás iránt nem rendelkezik, a törvény életbeléptetésétől számított 30 év elteltével bármikor, teljes kártalanítás mellett lehet megváltani.

Amennyiben a megváltás csak teljes kártalanítás mellett történhetik, a megváltás által érintett vállalatok olyan hátrányt, amely a kártalanítást is nyújtó közület érdekének — a közérdeknek — a félretételét indokolná, nem panaszolhatnak.

Megítélésem szerint itt olyan törvényhozási intézkedésre van szükség, amely a megváltási jogot — a székesfőváros területének kiterjesztését kimondó jogszabály hatálybalépésének napjától számított két éven belül történő értesítés feltétele mellett — az említett értesítés közlésétől számított öt éven belül biztosítja azzal, hogy ugyanazon idő alatt a megváltási jog gyakorlását célzó bejelentés visszavonható.

A megváltási eljárások időprogramjának és ennek keretében valamely vállalathoz tartozó elosztóberendezés aktív igénybevételének, általában tehát az egységes vezetés mielőbbi feltétlen megvalósításának biztosítása érdekében felmerülhet annak szükségessége, hogy a székesfőváros valamely elosztóberendezés, vagy annak egy része felett, mint annak birtokosa, rendelkezessék.

Evégből viszont olyan törvényhozási intézkedésre van szükség, amely a m. kir. iparügyi miniszternek felhatalmazást ad arra, hogy az említett feltételek fennforgása és azok valószínűsítése esetében a székesfőváros kérelmére az előzetes birtokbahelyezést elrendelheti.

Az ellenérdekű fél érdekeinek szem előtt tartása pedig annak a kimondását indokolja, hogy a most említett előzetes birtokbahelyezés esetében a megváltási jog gyakorlását célzó bejelentés visszavonásának nincs helye.

A megváltás által érintett vállalat és a székesfőváros között a kártalanítás összege tekintetében felmerülhet jogviták elintézését az 1931 : XVI. t.-c. 55. §-ának (3) bekezdése az értékre való tekintet nélkül a törvény-szék, tehát a rendes bíróság hatáskörébe utalja.

Bár az említett viták eldöntése túlnyomórészt speciális szakkérdésekben való állásfoglalással egyértelmű, a rendes bíróság hatásköre ellen ebből a szempontból tehető észrevétel nem volna jelentős azért, mert az 1911 : I. t.-c. rendelkezései módot adnak arra, hogy a bíróság egy vagy több szakértőt hallgasson meg.

Az 1911 : I. t.-c. által felállított jogorvoslati rendszer mellett azonban számolni kell azzal, hogy a túlnyomórészt jelentékeny anyagi érdeket jelentő jogviták esetleg éppen a per elhúzódását célzó jogorvoslatok igénybevétele folytán hosszúra nyúlnak és a pereknek jogerős ítélettel való befejezéséhez — amint azt a nagyobb horderővel bíró pereknél a gyakorlati tapasztalatok mutatják — hosszú évekre volna szükség.

A köznek a megváltási eljárások és ezek keretében a jogviták lehető gyors befejezéséhez fűződő érdeke itt azt indokolja, hogy a szóbanforgó jogviták külön bíróság hatáskörébe utaltassanak, amint az 1931 : XVI. t.-c. 60. §-a a kir. Kúrián alakuló külön bíróság hatáskörébe utalja azokat a vitás kérdéseket, amelyeket a törvény 39. §-ának (3), 43. §-ának (3) és (4) bekezdése, 45. §-a, valamint 49. §-ának (3) bekezdése említ.

A szóbanforgó jogvitáknak a rendes bíróság hatásköréből való kivételénél számolni kell azzal az ellenérvvel, amely a jogorvoslati rendszerbe illesztett ítélkezések alaposságára és arra támaszkodik, hogy az igazságügyi kormányzatunk a polgári igazságszolgáltatásnak az 1911 : I. t.-c.-ben megalkotott rendszerétől való eltérést csak kivételesen indokolt esetben engedi meg.

Ezért kel felhívnom a figyelmet arra, hogy amennyiben a szükséges törvényhozási intézkedés a szóbanforgó jogviták gyors elintézését felügyeleti szabályok útján biztosítaná, a külön bíróság felállítása nem lenne megokolt.

*

A fentiekben csupán röviden és általánosságban érintettem azokat a kérdéseket, amelyeknek megoldása érdekében törvényhozási intézkedésre van szükség.

A szabályozás részleteinek megállapítása ma még nem időszerű, egyrészt azért, mert a keretet, amelyen belül a részletes szabályok kialakíthatók, úgyis az energiatörvény rendelkezései adják meg, másrészt pedig azért, mert abban a kérdésben, hogy az energiaellátás egységes irányelveinek biztosítása szempontjából milyen részletes szabályokra, esetleg az energiatörvénynek milyen értelmű további módosítására volna szükség, a megváltás alá kerülő üzemek tényleges gazdasági és jogi helyzetének, valamint az egymással való kapcsolat gazdasági és pénzügyi kihatásainak alapos megvizsgálása után lehet csak állást foglalni.

Ez az oka annak, hogy a megváltások időprogramját és a kártalanítások összegét sem lehet ma még megközelítőleg sem megállapítani, annál is kevésbé, mert a szóbanforgó vállalatok műszaki berendezéseinek, építményeinek és felszereléseinek jelenlegi állapotát nem ismerjük és e tekintetben megközelítő becslési adatok sem állnak rendelkezésünkre.

*

Összefoglalva az előadottakat: *Nagy-Budapest területén a villamos-áramellátás egységesítése műszakilag megoldható feladat, a megoldás keresztülvitele érdekében azonban különleges jogi szabályozásra is van szükség.* E jogi szabályozás keretében arról kellene gondoskodni:

a) hogy a székesfőváros területének kiterjesztését kimondó jogszabállyal olyan törvényes intézkedés is hozassék, amely a fentiekben megadott időn belül a megváltási jogot a főváros számára biztosítja,

b) hogy az egységes áramellátás és vezetés mielőbbi megvalósítása érdekében biztosíttassék annak lehetősége, amely szerint a főváros valamely elosztóberendezés, vagy annak egy része felett előzetesen, mint annak birtokosa, rendelkezhezzék,

c) hogy a b) alattiak biztosítására olyan törvényes intézkedés hozassék, mely a m. kir. iparügyi miniszternek felhatalmazást ad a főváros ilyen előzetes birtokbahelyezésére,

d) végül, hogy a megváltási eljárások és ezek keretében a jogviták lehető gyors befejezése érdekében e jogviták külön bíróság hatáskörébe utaltassanak.

A Nagy-Budapest fogalma alá tartozó területen az áramellátás egységesítése terén tehát nem az áramtermelés és a hálózat létesítése a főkérdés, hanem a koncessziók megváltása.

Ennek végrehajtásához idegen tőke bekapcsolása mellőzhetetlennek látszik, a szükséges tőke-összeg nagysága azonban ma még megközelítő pontossággal sem állapítható meg, annál is kevésbé, mert a megváltás anyagi kihatása nemcsak az átcsatolandó területen fekvő 25 település idevágó adatai alapján, hanem — miután a koncesszió el nem választható az összes főváros-környékbeli község (összesen 75) áramellátásának kérdésétől — az áramelosztás szempontjából egységet alkotó valamennyi község adatainak alapján lenne felmérhető.

Valószínű, hogy Nagy-Budapest megvalósulásakor az egységes áramellátás az átcsatolás tényével egyidejűen nem következhetik be. Ebben az esetben — bár ez a fogyasztóközönség és a székesfőváros szempontjából nem lenne kívánatos — a rendezés halasztást szenvedne, de ez korántsem jelentheti azt, hogy emiatt Nagy-Budapest kialakítását késleltetni kellene.

A rendezés szükségességét már megokoltam. Ha Nagy-Budapest megvalósul, ezt a feladatot feltétlenül vállalni kell. A megoldás üdvös hatását nemcsak az érdekelt területek fogyasztóközönsége fogja érezni, hanem a székesfőváros üzempolitikája is elérheti kitűzött céljainak egyikét, nevezetesen azt, amelyet az üzempolitikai bizottság a mai Budapestre nézve a következők szerint jelölt meg: »a világítási energia-szükségletet majdnem

teljesen, az erőátviteli energiaszükségletet pedig túlnyomóan az Elektromos Művek látják el, míg a háztartási melegsükséglet ellátása legnagyobb részben... a Gázműveknek jut.

Nagy-Budapest területének gázzal és villamos energiával való ellátásánál ez az állásfoglalás továbbra is irányadó szempontul szolgálhat, abban a vonatkozásban, hogy a bekapcsolandó új területek világítási és erőátviteli energia-ellátását a villamosáram, a háztartási hőenergia ellátását pedig — a gazdaságosság határain belül — gáz fogja szolgáltatni.

A két üzem között a mai fogyasztási területen kifejlődött verseny az ellátandó terület megnagyobbodása, a fogyasztási mennyiség és minőség sok tekintetben való megváltozása következtében megszűnik és a megváltozott körülményeknek megfelelően, valamint az új lehetőségekhez képest előnyösebben fog kialakulni.

IX. FEJEZET.

Nagy-Budapest pénzügyi helyzetének alakulása az adózási és a költségvetési adatok alapján.

* Kétségtelen, hogy Nagy-Budapest megvalósításánál a legnagyobb nehézségeket pénzügyi téren kell majd leküzdeni.

Hatalmas város megszervezését viszont nem lehet elképzelni nagy beruházókölcsön és állami segítség igénybevétele nélkül.

Erre a körülményre még a részletes vizsgálódás előtt kell rámutatnom.

A nehézségek azonban nem olyan természetűek, hogy az egyesítés megvalósításának útját állják.

Nagy-Budapest pénzügyi feladatainak mibenlétét az egyesítendő megyei városok és községek :

a) adózási és ezzel kapcsolatos közteherviselési körülményeinek, valamint

b) költségvetési helyzetének tanulmányozásából lehet megállapítani.

Minden bizonnyal célirányos lenne még a vizsgálódást kiterjeszteni az átszatelandó közületek cselekvő és szenvedő vagyoni állapotára.

Ezen a téren azonban megbízható adatok nem állanak rendelkezésre. A pontos adatgyűjtés csak az érdekelt közületekkel folytatandó közvetlen tárgyalások útján lenne lebonyolítható, miután nem ismeretesek azok a szempontok, amelyek alapján a környékbéli városok és községek vagyontukat felértékelték. Arra sincsenek támpontok, hogy az érdekelt közületek kölcsönszerződéseinek mi a tartalma, milyenek a törlesztőszolgálat feltételei, mekkora az önálló vagyongazdálkodású üzemek vagyona és tartozása stb.

Megfelelő adatok hiányában a m. kir. Országos Központi Statisztikai Hivatal szakértőjének : dr. Szigeti Gyulának »Nagy-Budapest terve pénzügyi vonatkozásokban az érdekelt városok és községek háztartási előirányzatai alapján« c. művére lehet utalnom, amely munkában felsorakoztatott 1933/1934. évi adatok szerint az átszatelással érintett közületek vagyona

kereken 73,000.000 pengő. Az összegben az összes ingó- és ingatlanvagyon szerepel, az önálló-vagyonkezelésű üzemek aktív vagyonának kivételével. Ezzel szemben a teher kereken 12,500.0000 pengőt tesz ki.

Az egyesítés folytán természetesen az érdekelt megyei városok és községek összes aktívái és passzívái — ideértve az önálló-vagyonkezelésű üzemekét is — Nagy-Budapest aktívába és passzívába fognak beleolvadni.

A cselekvő- és szenvedő vagyon állapotára nézve tehát a fenti megközelítő adatokkal kell egyelőre beérni.

Részletesebb vizsgálódást lehet lefolytatni az adózási és általában a közteherviselési viszonyok, valamint a költségvetési főeredmények tanulmányozásából.

Nagy-Budapest adózási adatai.

A környékbeli adózási adatok begyűjtését a m. kir. pénzügyminiszter úr a 192.959/1941—VII. fő. számú leiratával engedélyezte.

A kormányhatóság által engedélyezett adatgyűjtés alapján szerkesztett és a tanulmányhoz fűzött kimutatások az 1939. évi adózási adatokat tartalmazzák és pedig azért, mert az 1940. évi adóstatisztikai adatok gyűjtése és feldolgozása a m. kir. pénzügyminisztériumban még folyamatban van. Ezek az adatok tehát ebből az okból nem voltak a vizsgálódás céljaira felhasználhatók.

Az adózási adatok ismertetésénél az alábbi rendszerhez alkalmazkodom :

az I. kimutatásban a székesfővárossal egyesítendő megyei városok és községek 1939. évi s így általában a jelenleginek tekintendő adózási adatait,

a II. kimutatásban az érdekelt községeknek Budapesttel való egyesítése esetére szóló — a székesfővárosi községi adórendszer kiterjesztésének megfelelően módosuló — adózási adatait,

a III. kimutatásban Nagy-Budapest adózásának mikénti alakulását ismertetem, egybevetve a székesfőváros 1939. évi adózási adataival.

A jelzett kimutatások részben előírási, részben pedig lerovási adatokat tüntetnek fel. Egyes adónemeknél számítások alapján kellett az adóösszeget megállapítani.

Elsőfokú előírás alapján közöltettek a kimutatásokban: a föld-, ház-, társulati, tantième-, jövedelem-, vagyon- és általános kereseti adó, a községi- és vármegyei pótagó, az útagó és közmunkavállalás összegei, a kereskedelmi és iparkamarai, valamint a mezőgazdasági kamarai illetékek, továbbá a gazdasági munkavállalók kötelező öregségi biztosítási hozzájárulásai.

A gépjárművek közúti adója a helyesbített előírás összegével szerepel.

A házbérfillér, a rokkantellátási adó, a betegápolási és gyermekgondozási pótdadó terhei a jelenlegi (1941. évi) adókulcsok figyelembevételével nyertek megállapítást.

A bor- és húsfogyasztási adó, továbbá a sörfogyasztási adópótlék összegei az átcsatolás esetére a székesfővárosban érvényben levő kulcsok alkalmazásával vannak feltüntetve.

Az általános és a fényüzési forgalmiadó, valamint a forgalmiadórészesedés összegét arányszámítás útján kellett megállapítani, miután az általános és fényüzési forgalmiadók községenkénti lerovási adatai nem álltak rendelkezésre.

A vármegyei útdadó — amelyet a környék megyei városai és községei 15%-os kulcs alkalmazásával írtak elő — az átcsatolás esetére 4·5%-os útdadóként vétetett figyelembe.

A községi vagyonátruházási illeték kulcsát (1·5%) az átcsatolás esetére 2·75%-os kulcsra kellett felemelni, a hidalap javára szóló 1·25%-os különbözet miatt.

Az egyházak által kezelt egyházi adók közül — egyéb adatok hiányában — csak a katolikus egyház adatai szerepelnek.

Az ásványvíz- és szikvízadó a községi díjak és illetékek rovatán van feltüntetve, miután ennek az adónak a hozama a székesfővárosban a gyógy- és üdülőhelyi érdekelttség jövedelmét szolgálja.

Az 1939. évben lerótt inségjárulék — noha az a községek bevételeit képezi — az állami adók között szerepel, mert e járuléknak 1941. évtől kezdődően nép- és családvédelmi pótdadó a neve, hozadéka pedig a m. kir. belügyminiszter által kezelt Országos Nép- és Családvédelmi Alap jövedelmét alkotja.

A mezőgazdasági kamarai illeték eszmei kivetési összegét a táblázatok a székesfővárosra nézve nem tartalmazzák, miután a tényleges kivetés nem történik meg. Ezt az összeget a székesfőváros — az eddig kialakult gyakorlat szerint — kivetés mellőzésével, a Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamarának téríti meg.

A közlekedési adó lerovási összege csak a budapesti adatok között szerepel.

Az átszámítás során figyelmen kívül maradtak: a kéményseprési díj, a vízdíj és a községek által fenntartott üzemek üzemi hozzájárulásai.

Az egy lakosra eső adóteher kiszámításánál az 1941. évi népszámlálási adatokat vettem figyelembe.

A községi pótdadó terheinek mikénti alakulásával a II. kimutatás adatainak ismertetésénél foglalkozom.

Az alábbiakban közölt I. számú kimutatás a székesfővárossal egyestendő megyei városok és községek 1939. évi adózási adatait tartalmazza.

I.

**Az átcsatolandó megyei városok és községek
1939. évi közterhei**

A) A községet és vármegyét

Sorszám	Városok és községek	1.	2.	3.	4.	5.
		Általános kereseti adó	Alkalmazot- tak kereseti adója	Vármegyei pótadó	Útadó	Ebadó
		p e n g ő				
1	Budafok	75.133	67.558	42.332	69.019	2.935
2	Kispest	231.828	116.495	94.929	154.775	9.345
3	Pestszenterzsébet	190.651	181.953	111.704	182.127	15.377
4	Pestszentlőrinc	92.508	88.638	63.328	103.252	3.718
5	Rákospalota	116.907	69.457	74.765	121.899	10.986
6	Újpest	413.328	390.142	177.516	289.427	10.493
7	Albertfalva	10.329	21.369	24.528	15.017	280
8	Békásmegyer	30.411	8.427	41.668	25.511	1.224
9	Budakeszi	11.324	11.632	17.565	10.754	294
10	Budatétény	4.757	936	20.967	5.428	403
11	Cinkota	13.089	4.188	13.112	8.028	680
12	Csepel	66.573	451.699	114.165	69.896	3.318
13	Mátyásföld	11.443	2.868	21.737	13.308	93
14	Nagytétény	20.472	25.433	8.866	12.837	994
15	Pesthidegkút	13.003	3.281	21.332	13.060	899
16	Pestszentimre	13.566	2.185	21.374	13.086	1.612
17	Pestújhely	23.426	6.514	41.933	25.673	941
18	Rákoscaba	22.809	2.074	35.169	21.532	1.568
19	Rákoshegy	15.128	741	22.049	13.500	816
20	Rákoskeresztur	15.862	1.102	17.308	10.597	705
21	Rákosliget	8.762	725	15.983	9.786	440
22	Rákosszentmihály	45.463	10.483	60.975	37.332	1.982
23	Sashalom	29.023	6.608	37.235	22.797	1.383
24	Soroksár	41.258	17.643	54.545	34.429	1.138
25	Vecsés	29.853	8.875	37.475	22.944	1.668
	Összesen	1,546.906	1,501.026	1,192.560	1,306.014	73.292

illető egyenes adók.

6.	7/a	7/b	8/a	8/b	9.	Összesen	Sorszám
Községi pótadó	Közmunkaváltság		Külön kezelt közmunkaváltság		Házbér- fillér		
	Községet illető rész	Vármegyei közúti alapot illető rész	Községet illető rész	Vármegyei közúti alapot illető rész			
p e n g ő							
148.497	4.022	36.126	244	1.965	—	447.831	1
294.273	6.796	61.166	5	20	—	969.632	2
357.671	10.660	95.934	174	1.567	—	1,147.818	3
171.575	7.309	65.702	14	125	—	596.169	4
287.940	8.609	76.183	916	3.666	—	771.328	5
596.825	8.597	77.401	877	3.281	—	1,967.887	6
—	381	3.381	26	—	—	75.311	7
36.363	2.538	21.323	—	—	—	167.465	8
32.289	1.018	7.962	9	82	—	92.929	9
12.189	1.525	13.655	8	73	—	59.941	10
28.742	1.297	10.658	7	29	—	79.830	11
88.333	4.942	44.473	64	—	—	843.463	12
35.161	1.065	9.592	3	23	—	95.293	13
20.318	534	4.812	45	178	—	94.489	14
19.962	1.921	16.511	—	—	—	89.969	15
20.777	2.340	21.069	—	—	—	96.009	16
49.748	1.750	15.752	42	233	—	166.012	17
52.682	3.369	29.647	9	36	—	168.895	18
14.328	1.744	15.880	—	—	—	84.186	19
21.768	1.648	10.363	—	—	—	79.353	20
23.901	895	7.991	3	29	—	68.515	21
63.865	4.143	37.288	24	216	—	261.771	22
35.733	2.785	24.810	23	202	—	160.599	23
70.679	3.206	25.302	—	—	—	248.200	24
49.526	3.703	31.183	—	—	—	185.227	25
2,533.145	86.797	764.164	2.493	11.725	—	9,018.122	

B) Forgalmi adók.

Sorszám	Városok és községek	10.	Összesen
		Forgalmiadó- részesedés	
		p e n g ő	
1	Budafok	203.435	203.435
2	Kispest	74.961	74.961
3	Pestszenterzsébet	149.302	149.302
4	Pestszentlőrinc	132.717	132.717
5	Rákospalota	74.008	74.008
6	Újpest	525.801	525.801
7	Albertfalva	33.786	33.786
8	Békásmegyer	7.572	7.572
9	Budakeszi	4.505	4.505
10	Budatétény	845	845
11	Cinkota	1.324	1.324
12	Csepel	437.223	437.223
13	Mátyásföld	2.649	2.649
14	Nagytétény	28.155	28.155
15	Pesthidegkút	3.859	3.859
16	Pestszentimre	—	—
17	Pestújhely	4.331	4.331
18	Rákoscsaba	5.297	5.297
19	Rákoshegy	2.649	2.649
20	Rákoskeresztúr	4.591	4.591
21	Rákosliget	1.236	1.236
22	Rákosszentmihály	26.485	26.485
23	Sashalom	5.120	5.120
24	Soroksár	50.355	50.355
25	Vecsés	5.899	5.899
	Összesen	1,786.105	1,786.105

C) Fogyasztási adók.

Sorszám	11.	12.	13.	14.	15.	16.	Összesen
	Bor-fogyasztási adó	Hús-fogyasztási adó	Szesz-fogyasztási adó-pótlék	Sör-fogyasztási adó-pótlék	Italmérési illeték	Vágóhid- és hús-szemledíj (Vásárdíj)	
	p e n g ő						
1	66.259	27.040	3.234	1.967	17.373	18.036	133.909
2	168.776	169.750	11.247	5.988	26.234	165.287	547.282
3	215.279	97.233	15.580	6.158	30.120	102.060	466.430
4	117.400	46.094	6.197	2.553	15.297	21.562	209.103
5	146.300	71.846	7.572	2.689	19.155	5.780	253.342
6	259.527	180.965	22.015	6.909	41.145	165.124	675.685
7	10.036	4.240	1.392	349	884	3.656	20.557
8	40.085	9.160	—	—	5.503	3.225	57.973
9	14.438	7.220	773	561	2.310	3.757	29.059
10	8.902	953	—	—	989	990	11.834
11	12.951	3.038	1.155	193	1.938	1.869	21.144
12	141.430	71.037	9.142	4.274	13.415	36.380	275.678
13	5.532	2.421	335	95	760	1.272	10.415
14	17.306	5.467	646	256	2.028	2.817	28.520
15	24.947	5.388	—	—	3.462	2.454	36.251
16	21.903	4.176	1.174	518	3.504	4.553	35.828
17	22.122	14.157	1.728	785	2.965	6.602	48.359
18	28.912	12.766	2.302	676	3.767	1.924	50.347
19	20.294	4.443	1.103	281	1.487	4.813	32.421
20	37.960	6.419	—	—	5.324	7.526	57.229
21	4.361	2.815	—	—	703	1.384	9.263
22	31.921	17.490	2.538	970	4.889	3.873	61.681
23	21.332	13.246	2.085	932	3.723	7.249	48.567
24	68.073	21.568	2.873	1.159	5.604	9.817	109.094
25	26.817	12.880	2.104	556	2.740	7.637	52.734
	1,532.863	811.812	95.195	37.869	215.319	589.647	3,282.705

D) Községi vámok.

Sorszám	17.	Összesen
	Kövezetvám Városi vám	
	p e n g ő	
1	64.159	64.159
2	—	—
3	—	—
4	—	—
5	—	—
6	73.886	73.886
7	—	—
8	—	—
9	—	—
10	—	—
11	—	—
12	—	—
13	—	—
14	—	—
15	—	—
16	—	—
17	—	—
18	—	—
19	—	—
20	—	—
21	—	—
22	—	—
23	—	—
24	—	—
25	—	—
	138.045	138.045

Összesítés

Összesítés.

Sorszám	Városok és községek	A)	B)	C)	D)	E)	A községet és vármegyét illető adók összesen (A) — E)
		A községet és a vármegyét illető egyenes adók	Forgalmi-adók	Fogyasztási adók	Községi vámok	Községi díjak és illetékek	
		p e n g ő					
1	Budafok	447.831	203.435	133.909	64.159	78.740	928.074
2	Kispest	969.632	74.961	547.282	—	862.366	2,454.241
3	Pestszenterzsébet	1,147.818	149.302	466.430	—	583.018	2,346.568
4	Pestszentlőrinc	596.169	132.717	209.103	—	93.349	1,031.338
5	Rákospalota	771.328	74.008	253.342	—	230.654	1,329.332
6	Újpest	1,967.887	525.801	675.685	73.886	590.542	3,833.801
7	Albertfalva	75.311	33.786	20.557	—	14.655	144.309
8	Békásmegyer	167.465	7.572	57.973	—	26.517	259.527
9	Budakeszi	92.929	4.505	29.059	—	17.298	143.791
10	Budatétény	59.941	845	11.834	—	5.811	78.431
11	Cinkota	79.830	1.324	21.144	—	10.428	112.726
12	Csepel	843.463	437.223	275.678	—	76.279	1,632.643
13	Mátyásföld	95.293	2.649	10.415	—	16.734	125.091
14	Nagyttény	94.489	28.155	28.520	—	19.580	170.744
15	Pesthidegkút	89.969	3.859	36.251	—	28.278	158.357
16	Pestszentimre	96.009	—	35.828	—	19.235	151.072
17	Pestújhely	166.012	4.331	48.359	—	31.508	250.210
18	Rákoscaba	168.895	5.297	50.347	—	38.768	263.307
19	Rákoshegy	84.186	2.649	32.421	—	6.045	125.301
20	Rákoskeresztúr	79.353	4.591	57.229	—	16.663	157.836
21	Rákosliget	68.515	1.236	9.263	—	16.112	95.126
22	Rákosszentmihály	261.771	26.485	61.681	—	43.348	393.285
23	Sashalom	160.599	5.120	48.567	—	33.690	247.976
24	Soroksár	248.200	50.355	109.094	—	48.084	455.733
25	Vecsés	185.227	5.899	52.734	—	24.005	267.865
	Összesen	9,018.122	1,786.105	3,282.705	138.045	2,931.707	17,156.684

Fj	Gj	Az államot és más hatóságokat illető adók összesen (F) - (G)	A környék közterhei összesen (A) - (G)	A lakosok száma	A községet és vármegyét illető adókból egy lakosra esik	Az állami adókból egy lakosra esik	Az összes terhekből egy lakosra esik	Sorszám
p e n g ő					P. f.	P. f.	P. f.	
806.492	2,945.740	3,752.232	4,680.306	24.174	38.39	155.22	193.61	1
1,702.596	1,085.430	2,788.026	5,242.267	65.139	37.67	42.81	80.48	2
1,777.292	2,161.890	3,939.182	6,285.750	76.894	30.52	51.22	81.74	3
869.831	1,921.752	2,791.583	3,822.921	42.066	24.52	66.36	90.88	4
1,293.606	1,071.698	2,365.304	3,694.636	49.035	27.10	48.24	75.35	5
4,219.599	7,613.560	11,833.159	15,666.960	76.072	50.39	155.56	205.95	6
155.620	489.228	644.848	789.157	4.771	30.25	135.15	165.40	7
218.364	109.662	328.026	587.553	13.078	19.84	25.09	44.93	8
140.375	65.232	205.607	349.398	8.169	17.60	25.17	42.77	9
132.272	12.236	144.508	222.939	3.273	23.96	44.16	68.12	10
77.146	19.178	96.324	209.050	6.781	16.62	14.20	30.82	11
1,306.400	6,330.990	7,637.390	9,270.033	47.135	34.64	162.02	196.66	12
216.331	38.346	254.677	379.768	4.573	27.36	55.69	83.05	13
149.570	407.684	557.254	727.998	9.789	17.44	56.93	74.37	14
109.269	55.886	165.155	323.512	8.260	19.17	19.99	39.16	15
97.843	—	97.843	248.915	12.057	12.53	8.11	20.64	16
269.612	62.730	332.342	582.552	11.830	21.15	28.09	49.24	17
177.038	76.698	253.736	517.043	14.739	17.86	17.22	35.08	18
130.292	38.346	168.638	293.939	6.867	18.25	24.55	42.80	19
107.407	66.484	173.891	331.727	11.483	13.75	15.13	28.88	20
113.612	17.890	131.502	226.628	3.187	29.81	41.26	71.07	21
400.094	383.494	783.588	1,176.873	18.310	21.47	42.81	64.28	22
196.001	74.138	270.139	518.115	14.225	17.43	18.99	36.42	23
354.365	729.140	1,083.505	1,539.238	18.888	24.13	57.36	81.49	24
360.102	85.412	445.514	713.379	18.448	14.52	24.15	38.67	25
15,381.129	25,862.844	41,243.973	58,400.657	569.243	30.14	72.45	102.59	

A táblázat adatai szerint a tárgyalt évben a vármegyét az átcsatolandó megyei városokat és községeket illető közterhek együttes összege 17,156.684 P.

Az államot és a más hatóságokat illető közterhek együttes összege 41,243.973 *

Az érdekelt közületeket (vármegyét, megyei városokat és községeket), továbbá az államot és más hatóságokat illető összes közterhek végösszege tehát 58,400.657 P

A fentiekben kimutatott végösszeg az átcsatolandó megyei városok és községek 1939. évi, nagyjából tehát az ezidőszertől adózásának az eredménye.

A fentiekben kimutatott adózási eredmény alapulvételével a környéken az egy főre jutó adózási teher 102.59 pengő, Budapesten — a tárgyalt évre vonatkoztatva — 300-91 pengő.

Meg kell jegyeznem, hogy a kimutatás a vármegyét és az érdekelt megyei városokat, valamint a községeket illető közterheket együttes összegben tünteti fel.

Ha azt kívánjuk megállapítani, hogy a befolyt összegből mennyi a vármegyét illető rész, a vármegyei pótdadó 1,192.560 P
az útdadó 1,306.014 *
a közmunkavállásnak a vármegyei alapot illető része 764.164 *
a külön kezelt közmunkavállásnak ugyancsak a vármegyei alapot illető része 11.725 *
címén kimutatott tételeket össze kellene adni.

Az így jelentkező összesen 3,274.463 P
az az összeg, amelyre, mint bevételre, Pest vármegye az átcsatolás után nem számíthat.

Miután a tárgyalt évben a vármegyének a fentiekben felsorolt adónemekből származó összes bevétele — az adóstatistikai adatok szerint — mintegy 6,451.000 pengő volt, ebből következik, hogy a vármegye a területek elcsatolásával a jelzett adónemekből származó bevételeinek körülbelül a felét elveszíti.

A vármegyének ez a bevételi kiesése azonban csak látszólagosan magas, mert azt is figyelembe kell venni, hogy a vármegye összalakossága körülbelül egyharmadrészával ugyancsak csökken. Ily módon a bevételi kiesésnek csak az a hányada lehet sérelmes, amely az egyharmadrésszel csökkenő népességnek megfelelő bevételi kiesés és a várhatóan körülbelül felére csökkenő bevétel között áll fenn.

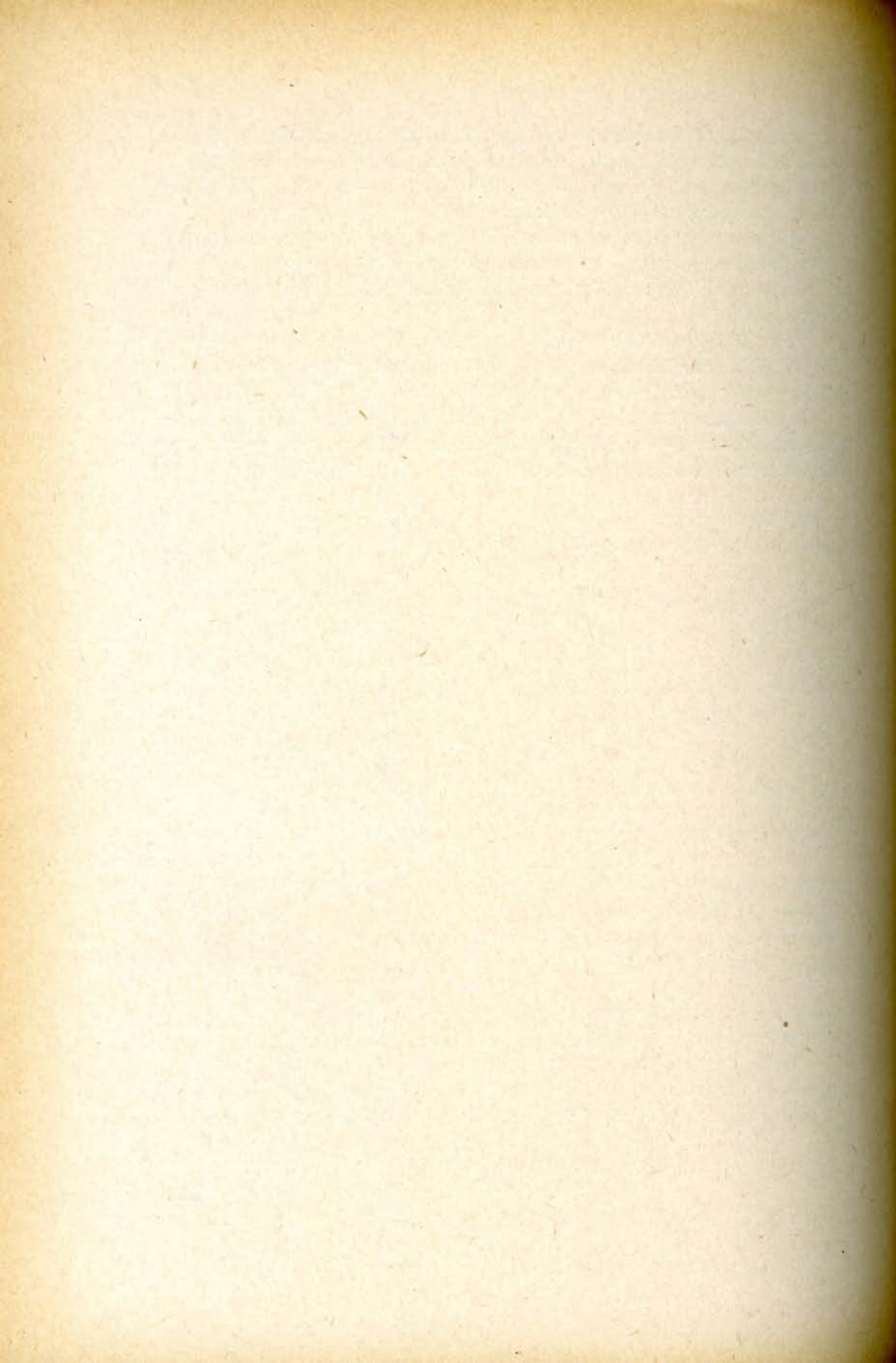
Azt is számításba kell venni, hogy az átcsatolandó területekről származó bevételeket a vármegye esetleg sommásan kezelte, vagyis — tekintet nélkül arra, hogy melyik területrésztől mennyi adó folyt be — a felhasználás tekintetében arányos felosztás útján intézkedett.

Ha ez az eset áll fenn, a veszteség sérelmesnek mondható része még alacsonyabbra száll, miután az elcsatolandó területeknek az az érdeke, hogy az általuk lerótt közterhekből származó bevételek saját területeik fejlesztésére fordíttassanak.

Pest vármegyét kétségtelenül kártalanítani kellene.

Ennek különböző lehetőségeit a kormányhatóság hivatott megállapítani (magasabb pótdó engedélyezése stb.).

A következő II. jelzéssel ellátott kimutatás az érdekelt közületek közterheinek alakulását — ugyancsak a tárgyaló évre vonatkoztatva — a székesfővároshoz való csatolás esetében tünteti fel.

II.

**Az átcsatolandó megyei városok és községek
1939. évi közterheinek alakulása az átcsatolás esetén**

A) Nagy-Budapestet

Sorszám	Városok és községek	1.	2.	3.	4.	5.
		Általános kereseti adó	Alkalmazot- tak kereseti adója	Vármegyei pótadó	Útadó	Ebadó
		p e n g ő				
1	Budafok	75.133	67.558	—	21.570	2.935
2	Kispest	231.828	116.495	—	48.717	9.345
3	Pestszenterzsébet	190.651	181.953	—	57.481	15.377
4	Pestszentlőrinc	92.508	88.638	—	32.630	3.718
5	Rákospalota	116.907	69.457	—	38.495	10.986
6	Újpest	413.328	390.142	—	90.964	10.493
7	Albertfalva	10.329	21.369	—	5.323	280
8	Békásmegyer	30.411	8.427	—	8.949	1.224
9	Budakeszi	11.324	11.632	—	3.668	294
10	Budatétény	4.757	936	—	1.909	403
11	Cinkota	13.089	4.188	—	2.745	680
12	Csepel	66.573	451.699	—	24.768	3.318
13	Mátyásföld	11.443	2.868	—	4.716	93
14	Nagytétény	20.472	25.433	—	4.384	994
15	Pesthidegkút	13.003	3.281	—	4.563	899
16	Pestszentimre	13.566	2 185	—	4.609	1.612
17	Pestújhely	23.426	6.514	—	9.021	941
18	Rákocsaba	22.809	2.074	—	7.543	1.568
19	Rákoshegy	15.128	741	—	4.764	816
20	Rákoskeresztúr	15.862	1.102	—	3.615	705
21	Rákosliget	8.762	725	—	3.477	440
22	Rákosszentmihály	45.463	10.483	—	13.113	1.982
23	Sashalom	29.023	6.608	—	8.013	1.383
24	Soroksár	41.258	17.643	—	11.396	1.138
25	Vecsés	29.853	8.875	—	7.875	1.668
	Összesen	1,546.906	1,501.026	—	424.308	73.292

illető egyenes adók.

6.	7/a	7/b	8/a	8/b	9.	Összesen	Sorszám
Községi pótdadó	Közmunkaváltság		Külön kezelt közmunkaváltság		Házbérfillér		
	Községet illető rész	Vármegyei közúti alapot illető rész	Községet illető rész	Vármegyei közúti alapot illető rész			
p e n g ő							
155.348	—	—	—	—	57.557	380.101	1
312.617	—	—	—	—	149.578	868.580	2
379.663	—	—	—	—	189.725	1,014.850	3
182.061	—	—	—	—	110.273	509.828	4
277.771	—	—	—	—	128.333	641.949	5
632.743	—	—	—	—	275.947	1,813.617	6
53.977	—	—	—	—	18.162	109.440	7
50.820	—	—	—	—	28.793	128.624	8
32.835	—	—	—	—	9.815	69.568	9
14.551	—	—	—	—	6.231	28.787	10
18.821	—	—	—	—	7.484	47.007	11
178.184	—	—	—	—	84.413	808.955	12
33.119	—	—	—	—	16.086	68.325	13
29.946	—	—	—	—	11.849	93.078	14
26.361	—	—	—	—	14.657	62.764	15
24.927	—	—	—	—	15.183	62.082	16
62.862	—	—	—	—	29.319	132.083	17
53.310	—	—	—	—	24.067	111.371	18
26.273	—	—	—	—	15.864	63.586	19
25.425	—	—	—	—	9.680	56.389	20
24.983	—	—	—	—	12.027	50.414	21
77.018	—	—	—	—	42.522	190.581	22
43.288	—	—	—	—	26.076	114.391	23
91.233	—	—	—	—	30.610	193.278	24
58.045	—	—	—	—	22.032	128.348	25
2,866.181	—	—	—	—	1,336.283	7,747.996	

B) Forgalmi adók.

Sorszám	Városok és községek	10.	Összesen
		Forgalmiadó- részesedés	
		p e n g ő	
1	Budafok	203.435	203.435
2	Kispest	74.961	74.961
3	Pestszenterzsébet	149.302	149.302
4	Pestszentlőrinc	132.717	132.717
5	Rákospalota	74.008	74.008
6	Újpest	525.801	525.801
7	Albertfalva	33.786	33.786
8	Békásmegyér	7.572	7.572
9	Budakeszi	4.505	4.505
10	Budatétény	845	845
11	Cinkota	1.324	1.324
12	Csepel	437.223	437.223
13	Mátyásföld	2.649	2.649
14	Nagytétény	28.155	28.155
15	Pesthidegkút	3.859	3.859
16	Pestszentimre	—	—
17	Pestújhely	4.331	4.331
18	Rákoscaba	5.297	5.297
19	Rákoshegy	2.649	2.649
20	Rákoskeresztúr	4.591	4.591
21	Rákosliget	1.236	1.236
22	Rákosszentmihály	26.485	26.485
23	Sashalom	5.120	5.120
24	Soroksár	50.355	50.355
25	Vecsés	5.899	5.899
	Összesen	1,786.105	1,786.105

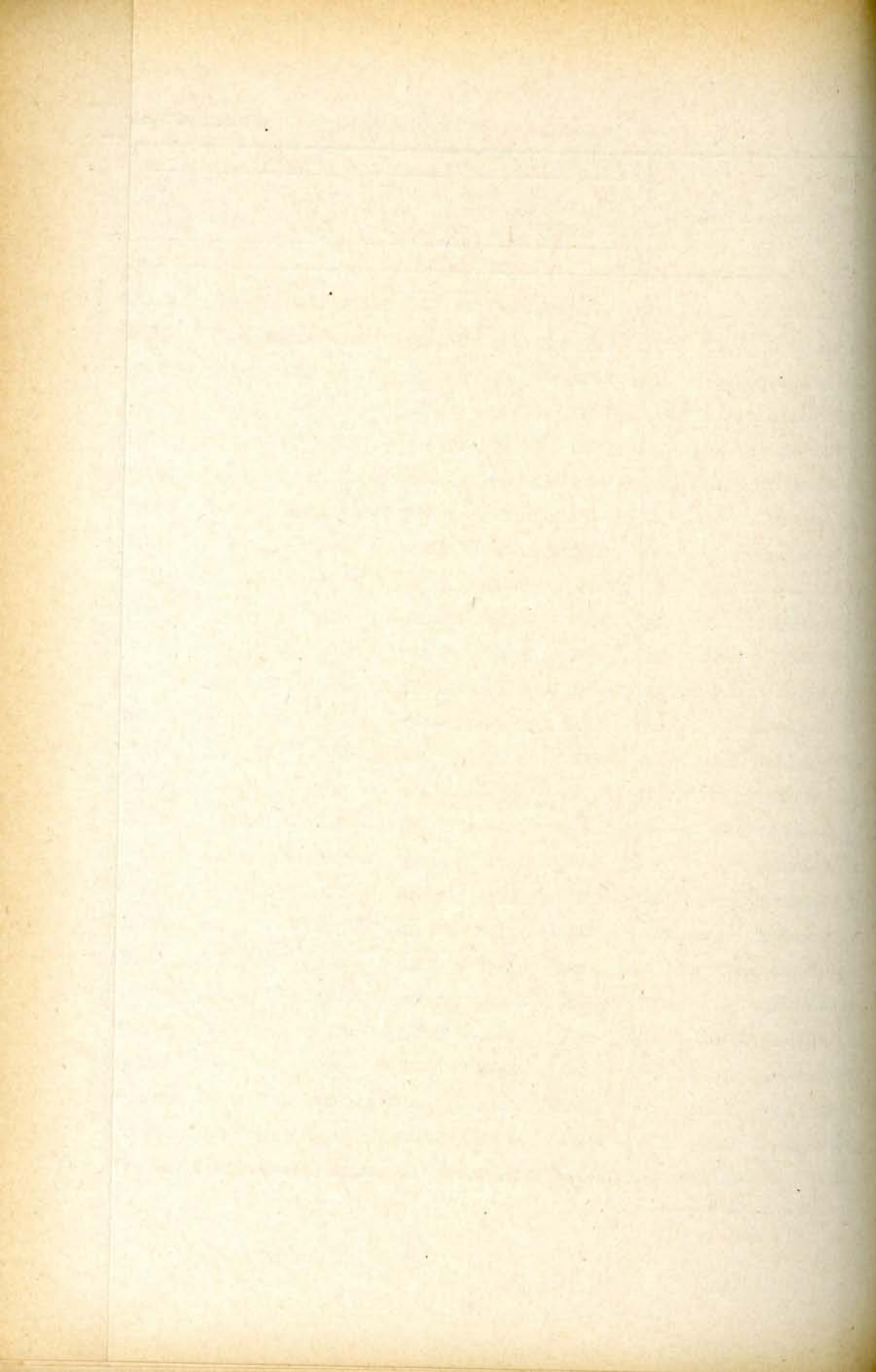
C) Fogyasztási adók.

Sorszám	11.	12.	13.	14.	15.	16.	Összesen
	Bor-fogyasztási adó	Hús-fogyasztási adó	Szesz-fogyasztási adó-pótlék	Sűr-fogyasztási adó-pótlék	Ital-mérési illeték	Vágóhid-és hús-szemledíj Vásárdíj	
	p e n g ő						
1	88.179	67.416	3.234	4.918	17.373	18.036	199.156
2	177.043	279.323	11.247	14.970	26.234	165.287	674.104
3	225.824	176.637	15.580	15.395	30.120	102.060	565.616
4	123.151	85.504	6.197	6.382	15.297	21.562	258.093
5	153.462	128.172	7.572	6.722	19.155	5.780	320.863
6	272.140	309.256	22.015	17.273	41.145	165.124	826.953
7	15.624	14.260	1.392	872	884	3.656	36.688
8	62.401	33.843	—	—	5.503	3.225	104.972
9	22.476	23.576	773	1.402	2.310	3.757	54.294
10	13.858	4.419	—	—	989	990	20.256
11	20.161	11.321	1.155	483	1.938	1.869	36.927
12	148.358	126.716	9.142	10.685	13.415	36.380	344.696
13	8.612	8.036	335	237	760	1.272	19.252
14	26.941	19.051	646	640	2.028	2.817	52.123
15	38.836	20.168	—	—	3.462	2.454	64.920
16	34.097	16.324	1.174	1.295	3.504	4.553	60.947
17	29.216	33.090	1.728	1.962	2.965	6.602	75.563
18	45.008	42.408	2.302	1.690	3.767	1.924	97.099
19	31.592	16.748	1.103	703	1.487	4.813	56.446
20	59.093	25.593	—	—	5.324	7.526	97.536
21	6.789	8.888	—	—	703	1.384	17.764
22	42.481	41.838	2.538	2.425	4.889	3.873	98.044
23	28.388	31.275	2.085	2.330	3.723	7.249	75.050
24	90.593	56.232	2.873	2.898	5.604	9.817	168.017
25	35.687	30.524	2.104	1.390	2.740	7.637	80.082
	1,800.010	1,610.618	95.195	94.672	215.319	589.647	4,405.461

D) Községi vámok.

Sorszám	17.	Összesen
	Kövezet- vám Városi vám	
	p e n g ő	
1	64.159	64.159
2	—	—
3	—	—
4	—	—
5	—	—
6	73.886	73.886
7	—	—
8	—	—
9	—	—
10	—	—
11	—	—
12	—	—
13	—	—
14	—	—
15	—	—
16	—	—
17	—	—
18	—	—
19	—	—
20	—	—
21	—	—
22	—	—
23	—	—
24	—	—
25	—	—
	138.045	138.045

Összesítés

Sorszám	Városok és községek	A)	B)	C)	D)	E)	A községi adók összesen (A) — E)
		Nagy-Buda- pestet illető egyenes adók	Forgalmi- adók	Fogyasztási adók	Községi vámok	Községi díjak és illetékek	
		p e n g ő					
1	Budafok	380.101	203.435	199.156	64.159	79.019	925.870
2	Kispest	868.580	74.961	674.104	—	534.528	2,152.173
3	Pestszenterzsébet	1,014.850	149.302	565.616	—	652.362	2,382.130
4	Pestszentlőrinc	509.828	132.717	258.093	—	125.194	1,025.832
5	Rákospalota	641.949	74.008	320.863	—	260.211	1,297.031
6	Újpest	1,813.617	525.801	826.953	73.886	647.051	3,887.308
7	Albertfalva	109.440	33.786	36.688	—	15.916	195.830
8	Békásmegyer	128.624	7.572	104.972	—	31.115	272.283
9	Budakeszi	69.568	4.505	54.294	—	20.201	148.568
10	Budatétény	28.787	845	20.256	—	8.624	58.512
11	Cinkota	47.007	1.324	36.927	—	14.068	99.326
12	Csepel	808.955	437.223	344.696	—	86.352	1,677.226
13	Mátyásföld	68.325	2.649	19.252	—	25.826	116.052
14	Nagytétény	93.078	28.155	52.123	—	19.224	192.580
15	Pesthidegkút	62.764	3.859	64.920	—	29.561	161.104
16	Pestszentimre	62.082	—	60.947	—	24.052	147.081
17	Pestújhely	132.083	4.331	75.563	—	38.336	250.313
18	Rákoscsaba	111.371	5.297	97.099	—	50.941	264.708
19	Rákoshegy	63.586	2.649	56.446	—	9.057	131.738
20	Rákoskeresztúr	56.389	4.591	97.536	—	22.504	181.020
21	Rákosliget	50.414	1.236	17.764	—	19.976	89.390
22	Rákosszentmihály	190.581	26.485	98.044	—	60.750	375.860
23	Sashalom	114.391	5.120	75.050	—	43.944	238.505
24	Soroksár	193.278	50.355	168.017	—	67.365	479.015
25	Vecsés	128.348	5.899	80.082	—	30.637	244.966
	Összesen	7,747.996	1,786.105	4,405.461	138.045	2,916.814	16,994.421

F)	G)	Az államot és más hatóságokat illető adók összesen (F) — G)	A környék közterhei összesen (A) — G)	A lakosok száma	A községi adókból egy lakósra esik	Az állami adókból egy lakósra esik	Az összes terhekből egy lakósra esik	Sorszám
p e n g ő					P. f.	P. f.	P. f.	
823.818	2,945.740	3,769.558	4,695.428	24.174	38·30	155·93	194·23	1
1,749.831	1,085.430	2,835.261	4,987.434	65.139	33·04	43·53	76·57	2
1,834.567	2,161.890	3,996.457	6,378.587	76.894	30·98	51·97	82·95	3
894.132	1,921.752	2,815.884	3,841.716	42.066	24·39	66·94	91·33	4
1,333.608	1,071.698	2,405.306	3,702.337	49.035	26·45	49·05	75·50	5
4,313.775	7,613.560	11,927.335	15,814.643	76.072	51·10	156·79	207·89	6
164.752	489.228	653.980	849.810	4.771	41·05	137·07	178·12	7
237.733	109.662	347.395	619.678	13.078	20·82	26·56	47·38	8
152.478	65.232	217.710	366.278	8.169	18·19	26·65	44·84	9
138.272	12.236	150.508	209.020	3.273	17·87	45·99	63·86	10
84.449	19.178	103.627	202.953	6.781	14·65	15·28	29·93	11
1,374.961	6,330.990	7,705.951	9,383.177	47.135	35·59	163·49	199·08	12
231.890	38.346	270.236	386.288	4.573	25·38	59·09	84·47	13
161.039	407.684	568.723	761.303	9.789	19·68	58·10	77·78	14
119.191	55.886	175.077	336.181	8.260	19·50	21·20	40·70	15
108.433	—	108.433	255.514	12.057	12·19	8·99	21·18	16
297.866	62.730	360.596	610.909	11.830	21·16	30·48	51·64	17
195.081	76.698	271.779	536.487	14.739	17·95	18·44	36·39	18
139.740	38.346	178.086	309.824	6.867	19·19	25·93	45·12	19
115.396	66.484	181.880	362.900	11.483	15·77	15·83	31·60	20
126.650	17.890	144.540	233.930	3.187	28·05	45·35	73·40	21
435.616	383.494	819.110	1,194.970	18.310	20·52	44·74	65·26	22
215.156	74.138	289.294	527.799	14.225	16·76	20·34	37·10	23
386.952	729.140	1,116.092	1,595.107	18.888	25·36	59·09	84·45	24
379.308	85.412	464.720	709.686	18.448	13·28	25·19	38·47	25
16,014.694	25,862.844	41,877.538	58,871.959	569.243	29·85	73·57	103·42	

A II. kimutatás adataihoz az alábbi megjegyzéseket kell fűznöm. Ismeretes, hogy a városok és a községek költségvetési hiányuknak rendes bevételekkel nem fedezhető részét pótdadó kivetésével fedezik.

A községi pótdadó kulcsa tekintetében Budapest és a környező megyei városok között alig van eltérés, ez mindenütt 50%, kivéve Rákospalotát, ahol a pótdadókulcs 55%.

A községeknél 30%-tól (Csepel) 90%-ig (Cinkota) terjed a pótdadó kulcsa.

A községi pótdadó terheinek az átcsatolás esetére történő megállapítása kettős számítást igényelt.

Miután a házadó kulcsa a székesfővárosban 17%, a megyei városokban 16%, a községekben pedig 14%, ezért a községi pótdadó alapját kellett először közös nevezőre hozni, a házadó kulcsának egységesen 17%-os kulcsra való felemelésével.

A második számítás Nagy-Budapest egész területén az 50%-os községi pótdadó alkalmazásával állt összefüggésben.

Tájékoztatóként feltüntettem azokat a községeket, a melyekben a községi pótdadó kivetési kulcsa alacsonyabb :

Csepel 30%,	Pesthidegkút 45%,
Rákoshegy 33%,	Soroksár 45%,
Nagytétény 40%,	Pestújhely 47%.
Békásmegyer 43%,	

Magasabb a községi pótdadó kivetési kulcsa a székesfővárossal szemben a következő helységekben :

Rákospalota 55%,	Rákoscsaba 59%,
Budakeszi 56%,	Mátyásföld 64%,
Rákosliget 58%,	Cinkota 90%.

A felsorolásban fel nem tüntetett átcsatolandó községek pótdadókulcsa a székesfővárossal azonos szinten áll. A pótdadókulcs tekintetében fennálló különbségek az egyes községek lakosságára különböző nagyságú terhet hárítanak, ami már önmagában véve kedvezőtlen és orvoslandó jelenség.

Az átlagos pótdadókulcs a megyei városokban 50·8%, a községekben 41·7% ; Nagy-Budapesten — a fennálló kivetési kulcsok arányszáma szerint— 49·7%, vagyis megközelíti a javasolt, általános érvényű 50%-os pótdadókulcsot, ami az egyenlő köztelherviselés szempontjából kívánatos lenne.

A táblázatból kitűnő adatok szerint a községi jellegű adók bevétele csökken, 17,156.684 pengőről 16,994.421 pengőre.

Ennek magyarázatát a vármegyei pótdó és a közmunkaváltság teljes kiesésében, továbbá a már említett kulcscsökkentés következtében az útdó bevételeinek apadásában találhatjuk.

Enyhíti ezt a csökkenést az új adónemként jelentkező házbérfillér.

A fogyasztási adóbevételeknek 3,282.705 pengőről 4,405.461 pengőre történő emelkedése a magasabb tételek alkalmazásával okolható meg.

A fogyasztási adóra vonatkozóan fennálló törvényes rendelkezések értelmében a maximális tételeket a m. kir. pénzügyminiszter állapítja meg. Az egész országra nézve négyféle rendszer van alkalmazásban: egy Budapest, három pedig — a helységek lélekszámának figyelembevételével — a vidéken. Budapest érdekelt környékén mind a háromféle rendszer — a községek lélekszámadatainak megfelelően — alkalmazásban áll. Ezenkívül csak Budapest adóztatja ezidőszert a baromfit, a halat és a vadat.

Mind a kulcsemelkedés, mind a baromfi, vad és hal után várható bevételi többlet arányszámítás útján vétetett figyelembe. Valószínűnek látszik a táblázatban kiszámítás útján feltüntetett bevétel azért is, mert amennyivel az esetleg a környéken eddig nem adóztatott adótárgyak kevesebb mennyisége következtében alacsonyabb lenne, a hiány megtérül a többi adótárgyaknál a székesfővárosi jobb adókezelési mód folytán.

A községi díjak és illetékek hozamát — megfelelő adatok hiányában — azonos összegekben kellett szerepeltetni.

A városi vámból származó bevételek mikénti alakulására megfelelő adatok nem állnak rendelkezésre. Ennek összegét az 1939. évben jelentkezett székesfővárosi bevételben, valamint Újpesten és Budafokon, ugyancsak a jelzett évben szedett kövezetvám összegében kellett megjelölni.

Megjegyzem, hogy az 1940. évi július hó 1-től a községi vámok amúgyis az egész országban bizonyos átalakuláson mentek át. A kormányhatóság fel-függesztette a városok kövezetvám szedési jogát és az ennek következtében elvesztett összegeket részükre egy külön alapból téríti meg. Ez a rendelkezés a székesfőváros városi vám bevételeire is kihatással volt, amennyiben megszűnt a székesfőváros vámszedési joga a vasúton és az úszóműveken behozott tárgyak után s ezek helyett külön díjak léptek életbe, amelyek összegét a kereskedelemügyi minisztérium utalja át a székesfővárosnak. Ezidőszert ennek a bevételnek az összege nem ismeretes, miután a leszámolás még nem történt meg, a székesfőváros csupán előleget kapott a bevétel terhére. A vidéken szedett külön díjak is közös alapba folynak be és azok országos összegét a m. kir. kereskedelemügyi minisztérium időnként — bizonyos kulcs alkalmazásával — osztja fel az érdekelt vármegyék között. Ennek összege, valamint a vármegyék által az 1940. évi július 1. előtt szedett kövezetvámok összege ugyancsak ismeretlen.

Ismeretlen továbbá az az összeg is, amelyet a székesfőváros a környékről behozott áruk után az átcsatolás következtében fog elveszíteni, valamint az az összeg is, amelyet városi vám fejében az átcsatolandó területekre behozott áruk után fog szedni. Valószínű azonban, hogy nagyobb az az összeg, amit a székesfőváros elveszít az átcsatolandó területekről szállított élelmiszerek és ipari készítmények után, mint amennyi bevételben az átcsatolandó területekre az ország más részéről behozott áruk után részesül. Ezt az összeget azonban emelni fogja a különdíjaknak az az összege, amely az átcsatolás után a székesfővároshoz tartozó környékbeli vasúti és hajóállomásokról feladott áruk után folyik majd be.

Az államot és a más hatóságokat illető adók végösszegei alig mutatnak változást, a némi emelkedést a házadó kulcsának 14, illetve 16%-ról 17%-ra való felemelése idézi elő.

A társulati adó összegei a kimutatásban a lajstromos előírás adatai alapján szerepelnek, miután csakis ezek az adatok álltak rendelkezésre. Az esetleges évközi változások útján pótlólag előírt társulati adót községenként nem volt lehetséges megállapítani. A valószínű adatokra az érdekelt megyei városok és községek 1940. évi költségvetési adatai alapján lehet következtetni.

A valószínűsített társulati adó összege 1,069.287 pengő, állami és községi járulékaival együtt: 2,816.405 pengő. Átcsatolás esetében ez a teher 2,614.403 pengőt tenne ki. (Lásd a III. kimutatáshoz tartozó A) mellékletet.)

Az alábbi III. kimutatás az átcsatolandó területek átcsatolás utáni adózási adatait a székesfőváros adózási adataival veti egybe s egyidejűen Nagy-Budapest közterheinek mikénti alakulását is szemlélteti.

III.

**Összehasonlító kimutatás
a székesfőváros, valamint az átcsatolandó
megyei városok és községek 1939. évi közterheinek
az átcsatolás esetében való alakulásáról**

Sorszám	Megnevezés	I. A környék 1939. évi közterhei	II. A környék 1939. évi közterheinek alakulása, átcsatolás esetében	A székesfővárosi közterhek az 1939. évben	Nagy-Budapest közterheinek alakulása
		p e n g ő			
	A) A községet és vármegyét illető egyenes adók.				
1	Általános kereseti adó	1,546.906	1,546.906	10,498.336	12,045.242
2	Alkalmazottak kereseti adója .	1,501.026	1,501.026	11,524.209	13,025.235
3	Vármegyei pótdadó	1,192.560	—	—	—
4	Útdadó	1,306.014	424.308	2,810.442	3,234.750
5	Ebadó	73.292	73.292	212.045	285.337
6	Községi pótdadó	2,533.145	2,866.181	20,848.065	23,714.246
7	Közmunkaváltság az együttes kezelésben	850.961	—	—	—
8	Külön kezelt közmunkaváltság .	14.218	—	—	—
9	Házbérfillér	—	1,336.283	8,203.178	9,539.461
	A) Összesen	9,018.122	7,747.996	54,096.275	61,844.271
	B) Forgalmi adók.				
10	Általános és fényűzési forgalmi- adórészesedés	1,786.105	1,786.105	5,026.665	6,812.770
	B) Összesen	1,786.105	1,786.105	5,026.665	6,812.770
	C) Fogyasztási adók.				
11	Borfogyasztási adó	1,532.863	1,800.010	4,440.822	6,240.832
12	Húsfogyasztási adó	811.812	1,610.618	7,143.077	8,753.695
13	Szeszfogyasztási adópótlék	95.195	95.195	665.859	761.054
14	Sörfogyasztási adópótlék	37.869	94.672	176.322	270.994
15	Italmérési illeték	215.319	215.319	785.597	1,000.916
16	Vágó-vásárdíj	589.647	589.647	3,288.806	3,878.453
	C) Összesen	3,282.705	4,405.461	16,500.483	20,905.944
	D) Községi vámok.				
17	Városi vám	138.045	138.045	7,441.250	7,579.295
	D) Összesen	138.045	138.045	7,441.250	7,579.295

Sorszám	Megnevezés	I. A környék 1939. évi közterhei	II. A környék 1939. évi közterheinek alakulása, átcsatolás esetében	A székesfővárosi közterhek az 1939. évben	Nagy-Budapest közterheinek alakulása
		p e n g ő			
E) Községi díjak és illetékek.					
18	Adóbehajtási illetékek	113.967	113.967	659.237	773.204
19	Szemétfuvarozási illeték	382.473	382.473	4,054.560	4,437.033
20	Községi vagyonátruházási illeték	520.936	955.049	3,861.197	4,816.246
21	Ipardíj	13.635	13.635	82.985	96.620
22	Helypénz	363.285	363.285	350.873	714.158
23	Köztelekelfoglalási díj	7.973	7.973	1,564.863	1,572.836
24	Fedeztetési díj	10.353	10.353	1.135	11.488
25	Doboltatási és hirdetési díj ...	20.459	20.459	722.203	742.662
26	Anyakönyvi kivonatdíj	35.915	35.915	150.746	186.661
27	Marhalevel kezelési díj	18.342	18.342	7.845	26.187
28	Mérlegelési és hitelesítési díj..	14.041	14.041	33.456	47.497
29	Községi kötelékbe való felvételi díj	10.720	10.720	130.097	140.817
30	Hatósági engedélydíj	22.777	22.777	121.325	144.102
31	Építési engedélydíj	98.183	98.183	161.482	259.665
32	Lakhatási engedélydíj	18.142	18.142	48.013	66.155
33	Telekfelosztási díj	18.177	18.177	—	18.177
34	Ravatalozási és sírhelydíj	144.203	144.203	1,566.077	1,710.280
35	Csatornázási járulék	296.454	296.454	311.628	608.082
36	Burkolási járulék	198.065	198.065	664.796	862.861
37	Partvédelmi járulék	1.516	—	—	—
38	Kataszteri felmérési költség ..	29.402	—	—	—
39	Mezőőri díj	18.274	—	—	—
40	Tenyésszállatbeszerzési díj	1.099	—	—	—
41	Közbirtokossági járulék	971	—	—	—
42	Vigalmi adó	130.849	130.849	941.342	1,072.191
43	Előfogati díj	7.030	—	—	—
44	Gyógydíj	1.826	—	—	—
45	Ürbéri jog elismerése	16	16	—	16
46	Üzemi járulék	387.181	—	—	—
47	Ásványvíz- és szikvizadó	35.734	35.734	—	35.734
48	Városi bélyegilleték	7.362	7.362	—	7.362
49	Óvodabeiratási díj	1.707	—	—	—
50	Révátkelesi díj	640	640	—	640
	Tűzrendészeti járulék	—	—	403.605	403.605
	Közlekedési adó	—	—	5,536.370	5,536.370
	Idegenforgalmi járulék	—	—	78.347	78.347
	Gyógyhelyi érdekeltségi járulék ..	—	—	445.498	445.498
	Parthasználati díj	—	—	164.640	164.640
	Tejellenőrzési díj	—	—	608.816	608.816
	Kikötési díj	—	—	31.130	31.130
	E) Összesen	2,931.707	2,916.814	22,702.266	25,619.080

Sorszám	Megnevezés	I. A környék 1939. évi közterhei	II. A környék 1939. évi közterheinek alakulása, átcsatolás esetében	A székesfővárosi közterhek az 1939. évben	Nagy-Budapest közterheinek alakulása
		p e n g ő			
	F) Az államot és más hatóságokat illető egyenes adók.				
51	Földadó	150.768	150.768	93.399	244.167
52	Házadó	3,920.022	4,312.834	33,942.647	38,255.481
53	Házadó rendkívüli pótlék	1,480.091	1,531.385	13,368.295	14,899.680
54	Társulati adó	146.542	146.542	6,511.894	6,658.436
55	Társulati adó rendkívüli pótlék	58.609	58.609	3,599.122	3,657.731
56	Tantiéme adó	12.559	12.559	A társ. adó- ban benn- foglaltatik	12.559
57	Jövedelemadó	1,588.542	1,588.542	22,220.096	23,808.638
58	Jövedelemadó rendkívüli pótlék	954.759	954.759	13,250.024	14,204.783
59	Vagyonadó	336.246	336.246	3,752.637	4,088.883
60	Vagyonadó rendkívüli pótlék .	336.246	336.246	3,738.073	4,074.319
61	Különadó	1,893.844	1,893.844	21,879.200	23,773.044
62	Betegápolási pótdadó	1,392.057	1,508.646	9,992.689	11,501.335
63	Rokkantellátási adó	1,062.515	1,135.385	8,233.014	9,368.399
64	Rokkantellátási adó alkalmazot- tak után	170.617	170.617	1,684.700	1,855.317
65	Gépjárművek közúti adója ...	196.089	196.089	2,207.000	2,403.089
66	Kereskedelmi és iparkamarai illeték	64.336	64.336	606.412	670.748
67	Mezőgazdasági kamarai illeték .	7.550	7.550	—	7.550
68	Egyházi adók : a) Együttesen kezelt b) Külön kezelt c) Katolikus egyház által kezelt	561.403 70.449 260.652	561.403 70.449 260.652	731.525 — 664.928	1,292.928 70.449 925.580
69	Gazdasági munkavállalók köte- lező öregségi biztosítási hozzá- járulása	13.494	13.494	8.046	21.540
70	Nép- és családvédelmi pótdadó (inségjárulék)	703.739	703.739	9,364.362	10,068.101
	F) Összesen	15,381.129	16,014.694	155,848.063	171,862.757
	G) Forgalmi adók.				
71	Általános és fényüzési forgalmi- adó	25,862.844	25,862.844	88,332.874	114,195.718
	G) Összesen	25,862.844	25,862.844	88,332.874	114,195.718

Sorszám	Megnevezés	I. A környék 1939. évi közterhei	II. A környék 1939. évi közterheinek alakulása, átcsatolás esetében	A székesfővárosi közterhek az 1939. évben	Nagy-Budapest közterheinek alakulása
		p e n g ő			
	Összesítés.				
A)	A községet és a vármegyét illető egyenes adók	9,018.122	7,747.996	54,096.275	61,844.271
B)	Forgalmi adók	1,786.105	1,786.105	5,026.665	6,812.770
C)	Fogyasztási adók	3,282.705	4,405.461	16,500.483	20,905.944
D)	Községi vámok	138.045	138.045	7,441.250	7,579.295
E)	Községi díjak és illetékek	2,931.707	2,916.814	22,702.266	25,619.080
	Községet és vármegyét illető adók összesen (A—E.)	17,156.684	16,994.421	105,766.939	122,761.360
F)	Az államot és más hatóságokat illető egyenes adók	15,381.129	16,014.694	155,848.063	171,862.757
G)	Forgalmi adók	25,862.844	25,862.844	88,332.874	114,195.718
	F) és G) összesen ...	41,243.973	41,877.538	244,180.937	286,058.475
	Mindössze	58,400.657	58,871.959	349,947.876	408,819.835
	Az 1940. évi népszámlálás adatai szerint :				
	a) a székesfőváros lakosainak száma : 1,162.940				
	b) a környék lakosainak száma : 569.243				
	c) Nagy-Budapest lakosainak száma : 1,732.183				
	A községet és vármegyét illető adókból egy lakosra esik ...	30-14	29-85	90-94	70-87
	Az államot és más hatóságokat illető adókból egy lakosra esik	72-45	73-57	209-97	165-15
	Az összes terhekből egy lakosra esik	102-59	103-42	300-91	236-02

A székesfővárost megillető közterhek Nagy-Budapest kialakítása esetén 105,766.939 pengőről 122,761.360 pengőre emelkednek.

A bevétel növekedése 16,994.421 pengő, kereken 17 millió pengő. Az átcsatolást megelőző állapot szerint a környéknek a vármegyét és a községeket megillető közterhei nagyjából ugyanennyit tettek ki, pontosan 17,156.684 p.

A községi jellegű adókban az átcsatolás esetére jelentkező csökkenés összege : 162.263 pengő.

A csökkenés oka — amint erre már rámutattam — a vármegyét illető bevételek kiesése és az a körülmény, hogy az új községi adónemekből befolyó bevételek a kiesést csak részben ellensúlyozzák.

Az államot és a más hatóságokat megillető egyenes adók hozamánál az átcsatolás esetén kedvezőbb alakulás várható.

Az állami egyenesadóknak a mai Budapesten befolyt 155,848.063 pengő összege Nagy-Budapest kialakítása esetén 171,862.757 pengőre emelkedik.

A környéken az átcsatolás előtt az állami egyenesadókból származó bevétel 15,381.129 pengő, ami az átcsatolás után — főleg a házadó kulcsának egységesen 17%-ra való felemeléséből folyóan — 633.565 pengővel emelkedik 16,014.694 pengőre.

A forgalmiadóknál változás nem várható.

A községi jellegű adóknak 162.263 pengőnyi csökkenése és az állami adóknak 633.565 pengőnyi emelkedését egybevetve megállapíthatjuk, hogy az egyesítés az adóterheknek mindössze 471.302 pengővel való emelkedését eredményezi, ami elenyészőnek mondható.

Az adózási eredményeknek ez a kismérvű eltolódása állapítható meg az adózási főeredmények és az egy főre jutó adózási terhek összehasonlításából is.

Az átcsatolás előtt a környék összes közterheinek összege 58,400.657 pengő, amelyből az egy főre jutó közteher :

a vármegyei és a községi jellegű közterheknél	30.14 P
az államot és a más hatóságokat terhelő közterheknél	72.45 «
az összes közterheknél	102.59 «

Az átcsatolás után az érdekelt területeken befolyó összes közterhek összege 58,871.959 pengő, amelyből az egy főre jutó közteher :

a székesfővárost megillető községi jellegű közterheknél	29.85 P
az államot és a más hatóságokat megillető közterheknél	73.57 «
az összes közterheknél	103.42 «

Budapesten az átcsatolás előtt az adózási eredmény 349,947.876 pengő, amelyből az egy főre jutó közteher :

a községi jellegű közterheknél	90.94 P
az államot és a más hatóságokat illető közterheknél	209.97 «
az összes közterheknél	300.91 «

Nagy-Budapesten a befolyó adók teljes összege 408,819.835 pengő, amelyből Nagy-Budapest egy-egy lakosára :

községi jellegű közterheknél	70.87 P
az államot és más hatóságokat illető közterheknél	165.15 «
az összes közterheknél	236.02 «

jut, vagyis Nagy-Budapesten az egy főre eső adóteher alacsonyabb lenne, mint a mai Budapesten.

A II. kimutatáshoz fűzött megjegyzéseknél már rámutattam arra, hogy ez a kimutatás a pótlólag előírt társulati adó összegeit nem tartalmazza.

Ezt a hiányt pótolja az alábbi III/A kimutatás.

III/A kimutatás.

Az átcsatolandó megyei városok és községek 1940. évi költségvetési adatai, továbbá az 1939. évi adóstatistika alapján megállapított és az adóév folyamán pótlólag előírt társulati adó és járuléakai.

Sorszám	Városok és községek	Községi pótdadó alapja		A pótlólag előírt társulati adó (54)	A társulati adó állami járulékaival együtt (55, 62, 63, 66, 70)	A társulati adó községi járuléakai (3, 4, 6)	A társulati adó összesen
		az adóstatisztika szerint	a költségvetés szerint				
p e n g ő							
1.	Budafok	296.995	336.700	39.705	75.440	29.461	104.901
2.	Kispest	588.546	676.350	87.804	166.828	65.150	231.978
3.	Pestszent- erzsébet	715.341	758.094	42.753	81.231	31.721	112.952
4.	Pestszentlőrinc ..	343.150	418.150	75.000	142.500	55.650	198.150
5.	Rákospalota	523.528	538.595	15.067	28.629	12.013	40.642
6.	Újpest	1,193.650	1,529.816	336.166	638.714	249.431	888.145
8.	Békásmegyer ...	84.565	99.724	15.159	28.799	12.506	41.305
12.	Csepel	294.445	653.957	359.512	683.072	249.860	932.932
14.	Nagytétény	50.795	140.661	89.866	170.746	71.443	242.189
18.	Rákosszaba	89.241	90.766	1.525	2.897	1.503	4.400
	Rákosszent- mihály	127.731	131.640	3.909	7.428	3.499	10.927
23.	Sashalom	71.466	74.287	2.821	5.360	2.524	7.884
	Összesen	4,379.453	5,448.740	1,069.287	2,031.644	784.761	2,816.405
	Átcsatolás esetében	—	—	1,069.287	2,031.644	582.759	2,614.403
	A pótlólag előírt társulati adó Budapesten	—	—	5,435.200	8.876.700	2,962.184	11,838.884

Ebben a kimutatásban foglalt — valószínűsített — adatok szerint az eredeti III. kimutatás adatai az alábbiak szerint módosulnának.

Nagy-Budapest fogalma alá tartozó terület adózási adatainak módosulása a valószínűsített társulati adó összegeinek figyelembevételével.

Megnevezés	I. A környék 1939. évi közterhei	II. A környék 1939. évi közterheinek alakulása átcsatolás esetében	A székesfővárosi közterhek az 1939. évben	Nagy-Budapest közterheinek alakulása
	p e n g ő			
Községi és vármegyei adók (III. kim.)	17,156.684	16,994.421	105,766.939	122,761.360
Társulati adó községi járuléka pótelőírás szerint (III/a kim.)	784.761	582.759	2,962.184	3,544.943
Az államot és más hatóságokat illető adók (III. kim.)	15,381.129	16,014.694	155,848.063	171,862.757
Társulati adó pótelőírás szerint (III/A kim.)	2,031.644	2,031.644	8,876.700	10,908.344
Forgalmiadók	25,862.844	25,862.844	88,332.874	114,195.718
Összesen	61,217.062	61,486.362	361,786.760	423,273.122

Meg kell jegyezmem, hogy e korrekció szükségét csupán abból az okból láttam, mert az adóstatisztikai adatokból merített társulati adóösszegek valószerűtlenül alacsonyak voltak.

A beszerzett költségvetési előirányzati adatok viszont csak megközelítő következtetések levonására alkalmasak.

A fenti összegek figyelembevétele — tekintettel a lakosság magas lélekszámára — az egy lakosra eső adóteher összegében lényeges változást nem idéz elő.

Mindezeket a megállapításokat óvatossággal kell kezelni egyrészt azért, mert a számítások az adórendszer minden ágazatában teljes pontossággal nem voltak elvégezhetők, másrészt pedig azért, mert az adózási eredményt befolyásoló jövőbeni összes tényezők számbavételére alig van mód és lehetőség.

Annyi máris megállapítható, hogy Budapest, — amely az ország gazdasági középpontja, az ország gazdaságilag legfejlettebb városa, ahol az adóforrások a legbőségesebbek, — mai adózási rendszerével saját szükségleteit csak részben képes fedezni s ily módon Nagy-Budapest megalakítása esetén előreláthatóan még kedvezőtlenebb helyzetbe kerül, mert gazdasági szempontból kevésbé fejlett, jóval szegényebb városok és községek csatlakoznak hozzá.

Hogy az adózás terén a jövőt illetően milyen javulás várható, erre a kérdésre is csak óvatossággal lehet válaszolni.

Az átcsatolás esetén a környező megyei városokban és községekben levő lakások és üzletek béreinek emelkedésével számolni lehet, mivel azok jelenleg a székesfővárosi átlag-színvonalnál lényegesen alacsonyabbak. A lakásbérek és az üzletbérek emelkedése a házadó hozamát fogja kedvezően befolyásolni. Ez a körülmény emelkedést idézhet elő mindazokban a járulékokban is, amelyek a jelenleg érvényben levő jogszabályok szerint a házadó járulékait képezik. Így a községi pótagó, a házbérfillér, továbbá az útagó bevételeinek emelkedése valószínű.

Kihathat továbbá az esetleges fejlődés az általános kereseti adóra is, amellyel kapcsolatosan az adótétel megállapítása — részben — ugyancsak a lakásbérek és az üzletbérek alapján történik.

Végül némi emelkedés várható a fogyasztási adóknál is, különösen a fővárossal teljesen összeépült részeken, az úgynevezett zárt terület mai határainak kihelyezése következtében előálló erősebb ellenőrzés következményeként.

Az egyesítésnél erősen kell majd mérlegelni a megnagyobbodó, valamint az újonnan felállítandó közigazgatási kerületek adókerületi beosztását. Annyi bizonyos, hogy legalábbis azokon a helyeken kell új adókerületi adóhivatalokat felállítani, ahol új kerületi előljáróságok vagy kerületi előljárósági kirendeltségek létesülnek. Ezenkívül a vámvonalat is ki kell helyezni a sűrű beépítettség határáig, esetleg még messzebb is, olyan helyeken, ahol fogyasztási adó alá eső cikkek nagyobb mennyiségben való tárolása történik (pl. a borváros jellegű Budafokon).

Előreláthatóan a Fehérvári-úti, Váci-úti, Szent László-úti, Gyömrői-úti, Üllői-úti, Soroksári-úti, Palotai-úti, Ferencvárosi-kikötői, Gyáli-úti és a Balatoni műúti kirendeltségek kihelyezése látszik majd szükségesnek. Ezenfelül az új vasúti és hajóállomásokon is újabb fogyasztási adókirendeltségeket kell majd létesíteni, így pl. a csepeli szabadkikötőben, az újpesti hajóállomáson, a rákospalotai, kispesti, pestszentlőrinci, pestszenterzsébeti, budafoki, albertfalvai és nagytétényi pályaudvarokon, valamint a budafoki hajóállomáson.

A szükséges új épületek (vámházak) és egyéb berendezések létesítésével, valamint a személyzeti létszám emelkedésével felmerülő kiadások összege ezidőszert még nem állapítható meg.

Nagy-Budapest fogalma alá tartozó környék adózási viszonyainak vizsgálatából az állapítható meg, hogy az egyesítés — tekintettel a községi jellegű adóbevételek csökkenésére — az adórendszer reformját kívánja s ez mind a székesfőváros, mind az átcsatolandó területek lakosságától áldozatokat kíván.

Nagy-Budapest költségvetési helyzete.

A környékbeli megyei városok és községek háztartási helyzetének vizsgálatát az a körülmény nehezíti meg, hogy a székesfőváros, a megyei városok, valamint a községek költségvetési rendszerei egymástól eltérnek.

A 42.200/1927. B. M. számú belügyminiszteri körrendelet értelmében elkészített városi költségvetések nyolc csoportra, ezeken belül pedig fejezetekre oszlanak, ugyanez a rendelet a községek költségvetéseit tizenkét fejezetben állíttatja össze, a rendes és a rendkívüli kezelés elkülönítése mellett.

A székesfőváros költségvetésének nagy terjedelmét véve figyelembe, célszerűbbnek látszik, ha a tanulmányozás módja a megyei városok költségvetési beosztásához igazodik annál is inkább, miután a felhasználható adatok nagyobbbrészt ebben, illetve ehhez hasonló rendszerben állanak rendelkezésre.

Az alábbiakban a székesfővárosi statisztikai hivatal által elkészített összeállítás keretében Budapest és az érdekelt megyei városok, valamint a községek 1940. évi költségvetési kiadásait mutatom be, a megyei városok költségvetési csoportjai szerint.

Az 1940. évi költségvetések kiadásai, csoportok szerint.

Megnevezés	Budapest	Magyei városok	Községek	Nagy-Budapest
<i>a) Ezer pengőben.</i>				
I. Általános igazgatás	49.120	4.553	1.565	55.238
II. Közegészségügy	16.732	734	250	17.716
III. Közoktatás, közművelődés, vallás..	31.389	1.359	623	33.371
IV. Szegényügy és népjólét	14.909	943	159	16.011
V. Közélelmezés	5.818	472	34	6.324
VI. Városépítés	23.486	2.057	435	25.978
VII. Vagyonigazgatás	16.358	461	104	16.923
VIII. Hitelügy	24.930	635	—	25.565
Rendes kiadások összesen	182.742	11.214	3.170	197.126
Rendkívüli kiadások	8.055	615	1.476	10.146
Mindössze	190.797	11.829	4.646	207.272

b) Rendes kiadások százalékban.

I. Általános igazgatás	26·9	40·6	49·4	28·0
II. Közegészségügy	9·2	6·6	7·9	9·0
III. Közoktatás, közművelődés, vallás	17·2	12·1	19·7	16·9
IV. Szegényügy és népjólét	8·2	8·4	5·0	8·1
V. Közélelmezés	3·2	4·2	1·0	3·2
VI. Városépítés	12·8	18·3	13·7	13·2
VII. Vagyonigazgatás	8·9	4·1	3·3	8·6
VIII. Hitelügy	13·6	5·7	—	13·0
Rendes kiadások összesen	100·0	100·0	100·0	100·0

c) Átlag egy főre pengőben.

I. Általános igazgatás	42·24	13·65	6·64	31·89
II. Közegészségügy	14·39	2·20	1·06	10·23
III. Közoktatás, közművelődés, vallás .	26·99	4·08	2·64	19·27
IV. Szegényügy és népjólét	12·82	2·83	0·68	9·24
V. Közélelmezés	5·00	1·42	0·14	3·65
VI. Városépítés	20·20	6·17	1·84	15·00
VII. Vagyonigazgatás	14·07	1·39	0·44	9·77
VIII. Hitelügy	21·44	1·90	—	14·76
Rendes kiadások összesen	157·15	33·64	13·44	113·81
Rendkívüli kiadások	6·93	1·84	6·26	5·86
Mindössze	164·08	35·48	19·70	119·67

A rendes kiadási tételek vizsgálatánál azonnal szembeötlik az általános igazgatásra fordított kiadásoknak a megyei városoknál és a községeknél kiemelkedő magas hányada.

Amíg Budapest költségvetésében az általános igazgatásra fordított kiadások az összes kiadási előirányzatnak csupán 26·9%-át alkotják, a megyei városoknál ez 40·6%-ra, a községeknél pedig 49·4%-ra emelkedik.

Az igazgatási kiadásoknak a környéken jelentkező magas hányadából arra lehet következtetni, hogy a kisebb fejlettségű közületek az adminisztrációs kiadások fedezésére aránylag többet költenek.

Budapest kiadási tételeinél kiemelkednek a tanügyi kiadások, bár ezen a téren a községek is magas hányaddal vannak érdekelve. Abszolút számokban azonban a környék kulturális kiadásai eltörpülnek Budapest tételei mögött.

Tekintélyes részét alkotják a környékbeli kiadásoknak a városépítési továbbá a közegészségügyi, valamint a társadalompolitikai tevékenység szükségletei.

A rendkívüli kiadások között Budapest a körülbelül 8 millió pengő összegű rendkívüli kiadásaiból új beruházásokra 3·4 millió pengőt, a Dunahidak építésére, az államkincstárnak való hozzájárulás címén 2,000.000 pengőt fordított, a többi tétel egyéb rendkívüli beruházási célokat szolgált.

A megyei városok 615.000 pengő körül alakuló rendkívüli kiadásaiból negyedmillió pengő szolgált beruházási célokra, 66.000 pengő hitelnyújtásra, illetve kölcsöntörlesztésre és körülbelül 300.000 pengő az egyéb célokra.

A községek az 1,500.000 pengőnyi rendkívüli kiadásokból több mint háromnegyedrészt: 1,300.000 pengőt fordítottak beruházásra.

Budapest és környéke költségvetési bevételeinek összeállítását — ugyancsak a székesfővárosi statisztikai hivatal feldolgozásában — az alábbi táblázat szemlélteti.

Az 1940. évi költségvetések bevételei, csoportok szerint.

A költségvetési csoportok megnevezése	Budapest	Megyei városok	Községek	Nagy-Budapest
<i>a) Ezer pengőben.</i>				
I. Általános igazgatás	71.009	6.010	2.685	79.704
II. Közegészségügy	19.676	370	72	20.118
III. Köznevelés, közművelődés, vallás	2.626	52	37	2.715
IV. Szegényügy és népjólét	10.379	117	34	10.530
V. Közélelmezés	7.840	931	162	8.933
VI. Városépítés stb.	1.623	924	88	2.635
VII. Vagyongazgatás	40.547	665	125	41.337
VIII. Hitelügy	14.075	424	—	14.499
Rendes bevételek összesen ...	167.775	9.493	3.203	180.471
Rendkívüli bevételek	1.323	126	615	2.064
Mindössze	169.098	9.619	3.818	182.535
<i>b) Rendes bevételek százalékban.</i>				
I. Általános igazgatás	42·3	63·3	83·8	44·2
II. Közegészségügy	11·7	3·9	2·2	11·1
III. Köznevelés, közművelődés, vallás	1·5	0·5	1·2	1·5
IV. Szegényügy és népjólét	6·2	1·2	1·1	5·8
V. Közélelmezés	4·7	9·8	5·1	5·0
VI. Városépítés stb.	1·0	9·8	2·7	1·5
VII. Vagyongazgatás	24·2	7·0	3·9	22·9
VIII. Hitelügy	8·4	4·5	—	8·0
Rendes bevételek összesen ...	100·0	100·0	100·0	100·0
<i>c) Átlag egy főre pengőben.</i>				
I. Általános igazgatás	61·07	18·03	11·38	46·02
II. Közegészségügy	16·92	1·11	0·31	11·61
III. Köznevelés, közművelődés, vallás	2·26	0·16	0·16	1·57
IV. Szegényügy és népjólét	8·92	0·35	0·14	6·08
V. Közélelmezés	6·74	2·79	0·69	5·16
VI. Városépítés stb.	1·40	2·78	0·37	1·52
VII. Vagyongazgatás	34·87	1·99	0·53	23·87
VIII. Hitelügy	12·10	1·27	—	8·37
Rendes bevételek összesen ...	144·28	28·48	13·58	104·20
Rendkívüli bevételek	1·14	0·37	2·61	1·19
Mindössze	145·42	28·85	16·19	105·39

A költségvetési bevételek eredményét csaknem teljes egészében a rendes kezelés szolgáltatja, rendkívüli bevételeket aránylag a községek irányoztak elő nagyobb mértékben. A községi rendkívüli bevételek legnagyobb része (81·3%) Csepel költségvetésében található (szabad betétből történő kivét és államsegély).

Budapest pénzügyi jövőjének felvázolásánál legnagyobb szerepe az alábbi összeállításnak lehet, amely Budapest, valamint a hozzá csatlakozó megyei városok és községek 1940. évi rendes bevételeit és kiadásait a már ismertetett költségvetési csoportok, fejezetek és intézmények szerint tartalmazza.

Kiadások és bevételek egybevetése költségvetési csoportok, fejezetek és fontosabb intézmények szerint.¹⁾
(1940. évi költségvetés, ezer pengőben.)

	Budapest				Megyei városok				Községek				Nagy-Budapest			
	Kiadás	Bevétel	Hány (-), ill. többlet (+)	Egy főre	Kiadás	Bevétel	Hány (-), ill. többlet (+)	Egy főre	Kiadás	Be- vétel	Hány (-), ill. többlet (+)	Egy főre	Kiadás	Bevétel	Hány (-), ill. többlet (+)	Egy főre
I. Általános igazgatás.																
Közigazgatás	40.799	2.492	-38.307	-32.94	2.347	534	-1.813	-5.44	1.008	95	-913	-3.17	44.154	3.121	-41.033	-23.69
Rendészet	2.224	—	2.224	-1.91	264	10	254	-0.70	38	19	19	0.08	2.526	29	-2.497	-1.44
Tűzrendészet	3.133	442	-2.691	-2.31	670	51	619	-1.86	235	175	60	-0.25	4.038	668	-3.370	-1.95
Katonaiügy	459	499	+40	+0.03	47	2	45	-0.14	1	—	—	—	507	501	6	—
Adókezelés	2.505	67.576	+65.071	+55.95	1.224	5.413	+4.189	+12.56	283	2.395	+2.112	+8.95	4.012	75.384	+71.372	+14.20
Együtt	49.120	71.009	+21.889	+18.82	4.552	6.010	+1.458	+4.37	1.585	2.694	+1.119	+4.74	55.237	79.703	+24.466	+14.14
II. Közegészségügy.																
Közegészségügy	16.387 ²⁾	18.023	+1.636	+1.41	670	337	-333	-1.00	185	52	-133	-0.56	17.242	18.412	+1.170	+0.68
Ebből: közkórházak	12.540	11.951	-589	-1.51	8	—	8	0.02	—	—	—	—	12.548	11.951	-597	-0.34
Alategészségügy	345	1.653	+1.308	+1.12	64	33	31	-0.09	65	20	45	-0.20	474	1.706	+1.231	+0.71
Együtt	16.732	19.676	+2.944	+2.53	734	370	-364	-1.09	250	72	-178	-0.76	17.716	20.118	+2.402	+1.39
III. Közközlés.																
Tanügy	26.008	2.032	-23.976	-20.62	971	37	-934	-2.80	441	35	-406	-1.72	27.420	2.104	-25.316	-14.62
Ebből: törvényes kötelez. alapján fenntart. iskola	18.850	662	-18.183	-15.64	877	45	-832	-2.50	425	26	-399	-1.69	20.152	733	-19.419	-11.21
Közművelődés	3.891	593	-3.298	-2.84	292	8	284	-0.85	116	2	114	-0.48	4.299	603	-3.696	-2.13
Vallás	1.490	1	-1.489	-1.28	96	7	89	-0.27	65	—	—	—	1.651	8	-1.643	-0.95
Együtt	31.389	2.626	-28.763	-24.73	1.359	52	-1.307	-3.92	622	37	-585	-2.48	33.370	2.715	-30.655	-18.27
IV. Szegénység.																
Szegénység	11.129	9.882	-1.247	-1.07	637	67	-570	-1.71	106	34	-72	-0.31	11.872	9.983	-1.889	-1.07
Népfölött	3.780	497	-3.283	-2.82	307	49	-258	-0.77	54	—	—	—	4.141	546	-3.595	-2.08
Együtt	14.909	10.379	-4.530	-3.90	944	116	-828	-2.48	160	34	-126	-0.53	16.013	10.529	-5.484	-3.17
V. Köztisztaság.																
Ebből: Közvágóhidak	5.818	7.840	+2.022	+1.74	472	931	+459	+1.38	33	163	+130	+0.55	6.323	8.934	+2.611	+1.51
Vásárcsarnokok	2.928	4.329	+1.401	+1.20	362	544	+182	+0.55	25	92	+67	+0.28	3.315	4.965	+1.650	+0.95
Piacterek	1.830	2.213	+383	+0.33	27	49	+22	+0.07	—	—	—	—	1.857	2.262	+405	+0.23
Együtt	162	412	+250	+0.22	76	337	+261	+0.78	8	69	+61	+0.26	246	818	+572	+0.33
VI. Városépítés.																
Ebből: Útépítés	23.486	1.623	-21.863	-18.80	2.057	925	-1.132	-3.40	435	87	-348	-1.48	25.978	2.635	-23.343	-13.48
Utak, terek tisztítása	4.770	792	-3.978	-3.42	694	372	-322	-0.97	217	55	-162	-0.69	5.681	1.219	-4.462	-2.58
Közüllatás	7.830	203	-7.627	-6.56	319	5	314	-0.94	35	—	—	—	8.184	208	-7.976	-4.60
Csatározás	4.086	—	-4.086	-3.51	313	110	-203	-0.61	136	2	-134	-0.57	4.535	112	-4.423	-2.55
Vízvezetés	3.238	380	-2.858	-2.49	37	1	-76	-0.23	2	—	—	—	3.317	381	-2.936	-1.70
Együtt	—	—	—	—	378	412	+24	+0.07	7	30	+23	+0.08	385	442	+57	+0.03
VII. Vagyongazgatás.																
Ingatlan- és ingóvagyon	3.342	27.382	+24.040	+20.66	391	562	+171	+0.51	86	79	-7	-0.03	3.819	28.023	+24.204	+13.97
Logok, javadalmak	40	265	+225	+0.19	3	66	+63	+0.19	4	31	+27	+0.11	47	362	+315	+0.18
Különféle intézmények	12.976	12.900	-76	-0.07	68	37	-31	-0.09	15	16	+1	—	13.059	12.953	-106	-0.06
Együtt	16.358	40.547	+24.189	+20.80	462	665	+203	+0.60	105	136	+21	+0.09	16.925	41.338	+24.413	+14.09
VIII. Hitelügy																
Összesen	24.930	14.075	-10.855	-9.33	634	424	-210	-0.63	—	—	—	—	25.564	14.499	-11.065	-6.39
	182.742	167.775	-14.967	-12.87	11.214	9.493	-1.721	-5.16	3.170	3.203	+33	+0.04	197.126	180.471	-16.655	-9.62

¹⁾ A táblázat a tervezett Nagy-Budapest költségvetésének rendes bevételeit és kiadásait, valamint a fennálló többletet, illetve hiányt fejeztetkenkénti részletezéssel mutatja be. Ez a vizsgálat ad feleletet arra a kérdésre, hogy az egyes intézmények mennyiben képesek kiadásait saját járulékos bevételeikből fedezni, és mennyiben szorúlnak rá a községi háztartás fedezeti bevételeire, úgy mint az adókra, továbbá az üzemek és a magángazdalkodás feleslegére és legfőképpen a községi pótdóra.

²⁾ Az összegben 4,170.000 pengő szemétfuvarozási illetékbevételeit beemlíttattuk.

Az I. csoport »Általános igazgatás« alatt a közigazgatás ellátásának kiadási terhe — egy főre számítva — Nagy-Budapesten átlagosan 23.69 pengőt jelent. Ennél az arányszámnál meg kell jegyezni, hogy a közigazgatás személyi kiadásai Nagy-Budapesten előreláthatóan még magasabbak lesznek, egyrészt a tisztviselői fizetések és lakáspénzek tekintetében a ma még fennálló különbségek megszüntetése miatt, másrészt pedig azért, mert az egyesítés után várható többkiadást jelent a nyugdíjterhek fedezése is, amelynek fedezésére ezidőszere a vármegyei pótdó szolgál. A nyugdíjterhek rendezése a vármegyével külön tárgyalást igényel.

A rendészeti, a tűzrendészeti, valamint a katonaugyi kisebb jelentőségű tételek vizsgálatát mellőzöm.

Az adókezelési tételek mikénti alakulására nézve utalok a Nagy-Budapest adózási körülményeinek vizsgálatával kapcsolatosan előadottakra.

A közegészségügyi kiadásokra nézve — amint már Nagy-Budapest közegészségügyéről szóló fejezet keretében ezt kiemelttem — megjegyzem, hogy a környéken nincs szükség olyan kórházi szervezet kiépítésére, amilyennel Budapest már rendelkezik. Bár a törvény a székesfővárost kórházak fenntartására nem kötelezi, Budapest ezen a téren a környéknek ilyen irányú szükségleteit előreláthatóan továbbra is kielégítheti, a kórházi ápolási átalány felemelését azonban nem nélkülözheti. A környék közegészségügyi kiadásai jórészt inkább igazgatási költségekből alakulnak, a bevételek pedig főként a temetők jövedelmeiből származnak. A kiadások jövőbeni alakulását erősen fogja befolyásolni a közegészségügyi intézmények környéki hálózatának a kiépítése.

Az állategészségügyi csoportban Budapest bevételi többletét a budapesti állatvásári díjakból származó bevételi többlet okolja meg. A környék ilyenmő bevételei a marhalevelkezelésből adódnak. A sertés- és marhaközvágóhídi bevételek és kiadások — alkalmazkodva az idézett belügyminiszteri körrendelethez — nem lévén elválaszthatók a közvágóhídi tételektől, ezért ezek az V. csoportban találhatók. Nagy-Budapest állategészségügyi kiadásainak jövőbeni alakulását lényegesen fogja módosítani a már ismerttetett állategészségügyi beruházó program, amelynek végrehajtásával az állandó jellegű kiadások is emelkedni fognak.

A tanügyi kiadások csoportjában a már vázolt iskolafejlesztési program okoz majd eltolódásokat. A jelenlegi helyzetkép tehát csak a meglévő állapot érintetlenül hagyása esetére nyújt támpontot. A közművelődési vonatkozású tételeknél azt kell figyelembe venni, hogy Budapest múzeumokat, könyvtárakat, állat- és növénykertet stb. tart fenn s jelentős terhet vállalt magára az állami színházak támogatásával is. Bár a környéken ilyen jellegű intézmények nem működnek, költségemelkedéssel ezen a téren is kell számolni,

különösen az iskolán kívüli népműveléssel kapcsolatosan, valamint abból az okból, hogy a környék közművelődési kiadásai ezidőszereint csupán egyesületi segélyekből és a testnevelési alaphoz való hozzájárulásból állanak. A főváros és környéke között fennálló kulturális színvonalkülönbség eltüntetése ma még közelebből meg nem határozható kiadásokkal fog járni. A »Vallás« rovatban feltüntetett tételek lényeges változásával előreláthatóan nem kell számolni, miután a környéken egyedül Budafokon áll fenn kegyuraság.

A társadalompolitikai tevékenységgel kapcsolatosan már rámutattam arra, hogy amíg a főváros erre a célra közel 15 millió pengőt fordított, a megyei városok háztartási költségvetésükben csupán 940.000 pengőt, a községek pedig 160.000 pengőt irányoztak elő.

A táblázatban feltüntetett keretek között maradvány Nagy-Budapest szóbanforgó költségvetési előirányzatai olyan szűknek bizonyulnak, hogy azok között eredményes társadalompolitikai tevékenység nem fejthető ki. Ismételtelen le kell itt szögezni azt az álláspontot, hogy Nagy-Budapest társadalompolitikai feladatainak megoldásához *elengedhetetlenül szükséges, hogy a kormányhatóság a Nagy-Budapest egész területén befolyó nép- és család-védelmi pótdátot a székesfőváros részére engedje át.*

A közéleti kiadások és bevételek kedvező alakulása csak látszólagos, ez csupán a fennálló helyzet változatlanul hagyása esetén áll így fenn. A Nagy-Budapest közéleti kiadásairól szóló fejezet keretében azonban már felhívtam a figyelmet a végrehajtandó beruházási programra, amely nélkül Nagy-Budapest közéleti kiadásai megnyugvással nem biztosítható.

Városépítési vonatkozásban Nagy-Budapest ezidőszereinti előirányzatai közel 26 millió pengő kiadással, a járulékos bevételek pedig ennek egytizedével: 2,600.000 pengővel zárulnak. Már a mai helyzet szerint is 23 millió pengőt meghaladó hiány jelentkezik, holott az összeállítás adataiban a vázolt út- és csatornázási program ma még előre ki nem számítható tételei nem szerepelnek. A táblázatban felsorakoztatott adatok megvilágítása céljából meg kell jegyezni, hogy a költségvetési hiány jelentős részét — 8 millió pengőt — az utcák és terek tisztításával felmerülő költségek okozzák, amelyet — a már idézett belügyminiszteri rendelet értelmében — ebben a csoportban kellett feltüntetni. A szemétfuvarozási illetékbevételek pedig (4,2 millió pengő) — ugyancsak a jelzett összeállítási rend értelmében — a közegészségügyi bevételeknél szerepel.

Mindezeket eltekintve azt kell megállapítani, hogy a körvonalazott városfejlesztési program végrehajtásához — figyelembe véve azokat a tételeket is amelyek a víz-, gáz- és villamosáramszolgáltatás egységesítésével fognak felmerülni s amelyek, mint üzemi jellegű beruházások, elkülönítve kezelendők — szükséges lesz idegen tőkét is bekapcsolni.

A kölcsönökkel kapcsolatos kiadások és bevételek — Nagy-Budapest vázlatos költségvetésében — 11,065.000 pengő hiányt mutatnak. A kölcsönök törlesztésére és kamatára fordított rendes kiadások legnagyobb része (97·5%, illetve 97·1%) Budapest költségvetésében szerepelnek. A községeknél ilyen természetű tételek nem fordulnak elő, a megyei városok kiadási és bevételi tételei is aránytalanul alacsonyok. A környék kölcsöntartozása tehát csekélynek mondható.

* * *

Az adózási adatok, valamint a költségvetési tételek vizsgálatából levonható következtetéseket az alábbiakban összegezem:

Ha Nagy-Budapest megvalósul, pénzügyi nehézségek jelentkezésével lehet számolni, de ennek körvonalait előre felmérni nem lehet, mert az elsősorban a szükséges beruházások végrehajtásának menetétől és terjedelmétől függ.

Bizonyosra vehető, hogy Nagy-Budapest kiadásai jóval nagyobbak lesznek, mint az egyesítendő közületek ezidőszerinti kiadásainak együttes összege.

Ennek a megállapításnak tárgyi alapjai vannak: az egyesítéssel emelkedni fognak az igények, az átcsatolandó területeken közműveket kell építeni és az egészségügyi, kulturális és szociális intézmények egész sorát kell majd felállítani, ami már önmagában véve sok költséggel jár. Ezenkívül az új létesítmények fenntartási költségei is növelni fogják a rendes kiadásokat.

A pénzügyi egyensúly megóvása tehát alig képzelhető el másként, mint a rendes bevételek fokozásával, amihez viszont a jelenlegi községi adórendszer kevés lehetőséget nyújt.

Nagy-Budapest megalakítása fogja majd feltárni községi adórendszerünk fogyatékoságait, miután az még nem alakult ki teljesen. Amikor a községi pótdadó bevezetésének gondolata felmerült, azt csupán átmeneti intézkedésnek szánták, a törvényhozás a községek háztartásának végleges rendezését törvényi úton kívánta megoldani. Miután a törvény nem készült el, ily módon a községi pótdadó állandósult. Önálló községi adót viszont alig lehet találni, amely az állami adórendszer mellett megállhatna s a fennálló kevés önálló községi adónemből pedig nincs számottevő bevétel.

Különböző kísérletek már történtek a múltban, amellyel a kérdést orvosolni kívánták. Ilyennek tekinthető az 1923. évi adóreform, amikor az állam átengedte a községeknek a kereseti adót, az italmérési illetéket, a fogyasztási adót pedig önálló községi adóvá nyilvánította.

A forgalmiadórészesedés azonban — amelyet még az 1921. évben kaptak meg a községek — az idők folyamán akként változott, hogy bár a

részesedés bevételi összege részben emelkedett, ennek aránya azonban lényegesen csökkent.

Községi adórendszerünknek ezek a fogyatkozásai állandóan visszatérő témái a költségvetési expozéknak.

Az önkormányzatok költségvetési deficitjeinek ezek az igazi okai.

Kitűnik ez a Nagy-Budapest fogalma alá tartozó közületek költségvetési előirányzatainak egyesítését feltüntető összeállításból is, amelyből megállapítható, hogy mind a bevételi, mind a kiadási tételek alacsonyak azoknak a feladatoknak a megoldásához, amelyek Nagy-Budapest megvalósításánál fognak felmerülni.

Mindezekből végső következtetésül azt kell levonni, hogy a mai községi adórendszerrel nagyon nehéz magasabb városi igényeket kielégíteni.

Fennáll ennek a megállapításnak az érvénye a mai Budapestre és fokozottabban fog érvényesülni akkor, amikor Nagy-Budapest megalkotásánál egy hirtelen nagyranőtt város gazdasági erőforrásait kell majd megtalálni.

Ezek az okok azonban nem hátráltathatják Nagy-Budapest kialakítását, mert ezt az élet feltartóztathatatlanul alakítja, formálja, olyannyira, hogy számos vonatkozásban már ki is alakult.

Nagy-Budapest kialakításának kell megteremtenie a megfelelő pénzügyi bázist, a községi adórendszer gyökeres reformja útján, abból a célból, hogy az új világváros jövője reális pénzügyi alapokra legyen helyezhető.

X. FEJEZET.

Az átcsatolandó területeken működő önkormányzati közigazgatási alkalmazottak szolgálati jogviszonyának rendezése.

A Nagy-Budapest fogalma alá tartozó megyei városoknak és községeknek Budapest törvényhatóságába történő bekebelezésével felmerülő kérdések között kiemelkedő fontosságú a székesfővárosi közigazgatási alkalmazottak státusába átveendő megyei városi és községi alkalmazottak szolgálati jogviszonyának rendezése és a megnagyobbodó létszám megállapítása.

Nem lehet vitás, hogy az átcsatolandó területen jelenleg működő önkormányzati közigazgatási alkalmazottak az átcsatolás után a székesfővárosi közigazgatási alkalmazottakkal egységes létszámba vonandók össze. Mind a létszámkeret megállapítása, mind a szolgálati jogviszony rendezése az egységesítés jegyében megoldandó feladat.

Ez a rendezés azonban előreláthatóan hosszabb időtartamot igényel, mert Nagy-Budapest közigazgatásának ellátásához szükséges normálstátus kialakításához tapasztalati időre van szükség.

Ezért lenne korai ma még a pontos számítások elvégzése.

Elsősorban arra kell figyelemmel lenni, hogy Nagy-Budapest — miként a mai Budapest — törvényhatósági feladatokat is ellát, ellentétben a megyei városokkal, ahol az ilyen természetű közigazgatási funkciók hiányzanak. Számolni kell azzal is, hogy Nagy-Budapest nem nélkülözheti a nagyvárosi közigazgatásra jellemző közigazgatási szakok létszámának szaporítását, mert ezeknek a szakoknak megnövekedik a feladatkörük, anélkül, hogy az átcsatolandó területekről utánpótlási anyagot nyerhetnének. Ilyen szakok például: a közegészségügyi intézeti, a fertőtlenítő intézeti, az anya-, csecsemő- és kisdédvédelmi intézeti orvosi, a tüdő-, nemibeteg- és ideggondozói orvosi, a könyvtári, a vegyészeti, köztisztasági stb. szakok, amelyekhez tartozó állások számát

aránylagosan szaporítani kell. Ugyanilyen okokból kell kiegészíteni a javadalmiőrsegi, főleg pedig a nagyközségekre való tekintettel a tűzoltó-legénységi létszámot. Számításba kell venni továbbá azt a körülményt is, hogy az átcsatolandó területeken a hatósági orvosi és a számvevősegi szolgálat államosítva van. Az átcsatolás után ezen a két szakon is szaporítani kell tehát az állások számát, mert a székesfőváros területén a kapcsolatos teendők ellátása önkormányzati feladat.

A közigazgatási szolgálat folyamatosságának biztosítása érdekében tehát a különböző tervszerű intézkedések egész sorát kell majd végrehajtani.

Az intézkedések irányelveit, azok lényegét s a jelentkező költségkihatásokat rövid összefoglalásban az alábbiakban ismertetem.

A szolgálati jogviszony rendezésének alapelvét megjelölve, meg kívánom állapítani, hogy az átcsatolandó megyei városoknál és községeknél szolgálatot teljesítő önkormányzati közigazgatási alkalmazottak az átcsatolás tényéből folyóan rövideket nem szenvedhetnek.

A végleges jellegű szolgálati jogviszonyban levő közigazgatási alkalmazottakra nézve ennek a szempontnak a helyességét a közszolgálati jogviszony állandó jellege támasztja alá. Az ideiglenes jellegű szolgálati jogviszonyban levő közigazgatási alkalmazottra nézve pedig a szociális és a méltányossági szempontok írják elő, hogy a területátcsatolás ténye jogviszonyukat hátrányosan ne érintse.

A rendezésnek figyelemmel kell lennie továbbá azokra az eltérésekre is, amelyek a környező megyei városoknál és nagyközségeknél szolgálatot teljesítő önkormányzati közigazgatási alkalmazottak szolgálati jogviszonyát jellemzik.

A Budapesthez csatolandó városoknál és községeknél szolgálatot teljesítő közigazgatási alkalmazottak a vonatkozó jogszabályok értelmében állami rendszerű fizetési osztályokba, illetve fokozatokba vannak sorolva és ilyenformán — amint ez köztudomású — az alsóbb fizetési osztályokban, illetve fokozatokban, fizetésük alacsonyabb az ugyanolyan fizetési osztályba, illetve fokozatba tartozó székesfővárosi alkalmazottakénál.

Ezt a különbséget jelentősen ellensúlyozza az a körülmény, hogy a megyei városokban a fizetési osztályba sorozott közigazgatási alkalmazottak az 1927 : V. t.-c. 49. §. (3) bekezdése értelmében póttilletményben részesülnek.

Az egyes fizetési osztályok szerint járó póttilletmény azonban az érdekelt megyei városokban eltérő összegben van megállapítva.

Ily módon az egyes megyei városoknál az azonos fizetési osztályba sorolt közigazgatási alkalmazottak illetményei nem azonos összegűek.

A községi alkalmazottaknál ilyen póttilletmény nincsen, ennek következtében ezek a székesfőváros hasonló alkalmazottainál ténylegesen is alacsonyabb illetményekben részesülnek.

Jelentős eltérést okoz az illetmények szempontjából az a körülmény, hogy a szóbanforgó megyei városok és községek különböző lakáspénz-osztályokba vannak besorolva.

A III. lakáspénz-osztályba tartoznak: Kispest, Pestszenterzsébet, Rákospalota és Újpest megyei városok,

a IV. lakáspénz-osztályba: Budafok megyei város,

az V. lakáspénz-osztályba tartoznak: Pestszentlőrinc megyei város, Albertfalva, Békásmegyér, Cinkota, Csepel, Mátyásföld, Pestújhely, Rákoscsaba, Rákoshegy, Rákosliget, Rákosszentmihály, Sashalom, Soroksár nagyközségek,

a VI. lakáspénz-osztályba tartoznak: Budakeszi, Budatétény, Nagytétény, Pesthidegkút, Pestszentimre, Rákoskeresztúr és Vecsés nagyközségek.

Meg kell említenem még azt is, hogy a székesfővárosi közigazgatási alkalmazottak lakáspénze az alacsonyabb fizetési osztályokban magasabb, mint az ugyanolyan fizetési osztályba sorozott állami közigazgatási alkalmazottaké.

Különbséget okoz még az is, hogy az érvényben levő jogszabályok szerint a Budapesten szolgálatot teljesítő állami, vármegyei és székesfővárosi közszolgálati alkalmazottak — kivéve azokat, akik a VI. fizetési osztály 2. fokozatánál magasabb állásban vannak — közlekedési segélyben részesülnek, ellentétben az átcsatolandó területeken működő közszolgálati alkalmazottakkal, akiket közlekedési segély nem illet meg.

Ha a területátcsatolás megtörténik, az egységes közigazgatási alkalmazotti létszám keretében ezeket az eltéréseket meg kell majd szüntetni, mert a polgármester szabad beosztási jogát is lényegesen korlátozná, ha az egyes áthelyezéseknél arra is figyelemmel kellene lennie, hogy az alkalmazottak új beosztási helyükön alacsonyabb, vagy magasabb lakáspénzben részesülnek. Ezenfelül a szolgálat szempontjából sem kívánatos, hogy ugyanazon törvényhatóság területén különböző lakáspénzosztályok álljanak fenn így ugyanannak a törvényhatóságnak a tisztviselői a lakáspénzek tekintetében attól függően legyenek megkülönböztetve, hogy a törvényhatóság melyik területén működnek.

Ugyancsak az egységes elbánás elve alapján igényel rendezést a közlekedési segély kérdése.

Meg kívánom jegyezni, hogy ezeknek a szempontoknak az érvényesítése nem szorítható egyedül Nagy-Budapest önkormányzati közigazgatásának a körére. Hasonló rendezésnek kell bekövetkeznie az állami és a vármegyei alkalmazottaknál is.

Ebből a szempontból látszik mellőzhetetlennek, az állami lakáspénz-osztályokba való besorolást, valamint az állami és a vármegyei alkalmazottak közlekedési segélyét szabályozó jogszabályok módosítása.

Mindezeknek a körülményeknek a figyelembevételével az látható, hogy az egyesítés ténye az átcsatolandó területeken működő közigazgatási alkalmazottak illetményrendszerét közelről fogja érinteni és pedig már abban az időben, amikor csupán a területátcsatolás végrehajtására kerül sor s amikor az érdekelt területeken működő közigazgatási alkalmazottak státuszainak a székesfővárosi közigazgatási alkalmazottak státuszával való egyesítésével felmerülő kiadásokat még nem is vizsgáljuk.

Pusztán a Nagy-Budapest fogalma alá tartozó környék területének az I. lakáspénzosztályba való besorolásával az érdekelt önkormányzati közigazgatási alkalmazottak lakáspénzénél — az elvégzett számítások szerint, megközelítőleg — évi 210.000 P
többkiadással kell számolni.

Ehhez járul még a közlekedési segély kedvezményének a ki-
terjesztésével járó kiadási többlet, amely ebben a kedvezményben
részesíthető önkormányzati közigazgatási alkalmazottak létszáma-
nak figyelembevételével — ugyancsak megközelítő számítás sze-
rint — évi 140.000 «
kiadási többlettel fog járni.

Ilymódon összesen 350.000 P
kiadás fog jelentkezni az érdekelt területeknek Budapest törvényhatóságába
való bekebelezéséből folyóan.

Magától értetődik, hogy a fentiekben jelzett kiadási teher Nagy-Buda-
pest személyi kiadásait fogja terhelni.

Vitán felül áll azonban az is, hogy ez a részmegoldás a közszolgálati
jogviszony rendezése tekintetében nem lehet megnyugtató, mert a lakás-
pénzzel és a közlekedési segéllyel kapcsolatban fennálló különbségek meg-
szüntetése még korántsem jelentheti a székesfővárosi, valamint a megyei
városi és községi alkalmazottak szolgálati jogviszonyának teljes egységesítését.
Ebben a tekintetben különböző törvényes rendelkezések állanak fenn, külön
a székesfőváros, külön a megyei városok és külön a községek közigazgatási
alkalmazottaira nézve. A továbbra is fennálló megkülönböztetés az egységes
kari szellem és a munkaegység kialakulását nemcsak hátráltatná, hanem ettől
túlmenően olyan ellentéteket élezhet ki, amely a munka nyugodt menetét nem
biztosíthatja.

Mielőtt rátérnénk arra a kérdésre, hogy a gyökeres rendezésnek mi lenne
a járható útja, elsősorban az érdekelt alkalmazottak létszámát, fizetési osztá-
lyokba, illetőleg fokozatokba való besorolását és az érdekelt megyei városokat,
illetőleg nagyközségeket terhelő személyi kiadások nagyságát kívánom
ismertetni.

Előre kell bocsátanom, hogy az alábbiakban bemutatandó táblázat csupán azoknak az alkalmazottaknak az adatait tartalmazza, akik az átszatólandó területeken levő városokban és községekben állandó jellegű jogviszony alapján teljesítenek szolgálatot, továbbá akik — mint ideiglenes szolgálati jogviszonyban levők — főhivatású alkalmazottai a megyei városoknak, illetőleg a községeknek.

Nincsenek tehát a táblázatba felvéve azok az alkalmazottak, akik csupán tiszteletbeli megbizatással kapcsolatos teendőket végeznek, amilyenek pl. a községi bírók, a községi közgyámok, esküdtek, becsüsök stb. Az utóbb említettek ugyanis az átvétel szempontjából figyelmen kívül maradnak.

KIMUTATÁS

az átcsatolandó megyei városoknál, valamint a községeknél tényleges szolgálatot teljesítő és az átvétel szempontjából figyelembe veendő közigazgatási alkalmazottak létszámáról, fizetési osztályokba (fokozatokba) való besorolásáról és az 1941. évi december hó 1-től járó törzsfizetésük összegeiről (1942. évi költségvetési adatok)

Az állami rendszerű VI.—XI. fizetési osztályba sorozott tisztii alkalmazottak.

Sorszám	Fizetési osztály						VI.			VII.			VIII.			IX.			X.			XI.			Létszám	Szükséglet pengőben
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3		
	7.386	6.678	5.988	5.322	4.854	4.386	3.930	3.660	3.456	3.126	2.916	2.712	2.580	2.442	2.310	2.172	2.064	1.956								
1 Fogalmazási szak :																										
polgármester	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	36.438
polgármesterh.-főjegyző ..	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	5.322
főjegyző	—	—	—	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	24.480
tanácsnok	—	—	—	4	4	2	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19	81.462
I. o. aljegyző	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	58.560
II. o. „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20	49.704
I. o. fogalmazó	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	20.244
II. o. „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21	42.210
																									86	
2 Községi jegyzői szak :																										
vezető főjegyző	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	27.426
főjegyző	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4.854
vezető jegyző	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	36.384
jegyző	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	37	92.346
segédjegyző	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	18.522
																									85	
3 Arvászéki szak :																										
ülnök	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	25.758
jegyző	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	7.602
I. o. fogalmazó	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2.310
II. o. „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3.912
közgyám	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2.916
																									14	
4 Ügyérsi szak :																										
főügyész	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	17.088
ügyész	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	6.372
																									6	
5 Mérnöki szak :																										
tanácsnok	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	16.824
műszaki főtanácsos	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	5.322
főmérnök	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3.660
mérnök	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15	38.892
																									21	
6 Műszaki szak :																										
műszaki tiszt	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	24.852
																									11	
Összesen	1	2	1	15	9	3	10	9	14	15	16	9	10	14	24	4	12	2	4	12	2	4	12	2	538	653.460

Az állami rendszerű VI.—XI. fizetési osztályba sorozott tisztí alkalmazottak. (Folytatás.)

Sorszám	VI.			VII.			VIII.			IX.			X.			XI.			Létszám	Szükséglet pengőben
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3		
	7.386	6.678	5.988	5.322	4.854	4.386	3.930	3.660	3.456	3.126	2.916	2.712	2.580	2.442	2.310	2.172	2.064	1.956		
	Évi fizetés (P)																			
	2	2	1	15	15	5	29	19	23	26	28	27	13	26	67	5	16	47	386	1.095.450
14	Áthozat ...																			
	Adóhivatali szak :																			
	kat. segédnyilvántartás ..																			
	adótiszt																			
15	Adószedői szak :																			
	végrehajtó																			
	becslő																			
16	Pénztári szak :																			
	pénztárnok																			
	II. o. pénztárnok																			
	ellenőr																			
	pénztári tiszt																			
17	Gazdasági szak :																			
	gazdasági felügyelő																			
	gondnok																			
18	Segédhivatali szak :																			
	iktató																			
	kiadó																			
	irattárnok																			
	nyilvántartó																			
	közlöny																			
	segédnyilvántartó																			
	írnok																			
	irodatiszt																			
	városgazda																			
19	Kézelési szak :																			
	nyilvántartó																			
	írnok																			
	irodatiszt																			
	irodaségvezető																			
	2	2	1	15	15	5	34	19	23	43	31	35	45	36	94	15	60	140	515	1.802.480
	Összesen ...																			

Gyakornokok.

Évi fizetés (P)	2.154	1.998	1.956	1.848	1.620	1.452	1.314	1.308	1.224	Lét- szám	Szükséglet pengőben
Fogalmazási szak	1	1	1	11	—	—	—	1	1	16	28.968
Mérnöki «	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1.848
Műszaki «	—	—	—	1	1	—	—	—	—	2	3.468
Tűzoltótiszt «	—	—	—	—	3	—	—	—	—	3	4.860
Számvévségi «	—	—	—	—	2	—	—	—	—	2	3.240
Adóhivatali «	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	2.628
Segédhivatali «	—	—	—	1	2	3	—	—	—	6	9.444
Összesen ...	1	1	1	14	8	3	2	1	1	32	54.456

Községi irodatisztek (kezelői fokozatokban), kezelők és kezelőnők.

Fizetési fokozat	1	2	3	4	5	6	7	Lét- szám	Szükséglet pengőben
Évi fizetés (P)	1.452	1.590	1.626	1.752	1.848	1.968	2.088		
Községi irodatisztek	19	1	11	11	1	—	—	43	68.184
Kezelők	20	10	4	3	1	5	5	48	78.828
Kezelőnők	4	2	4	2	4	5	27	48	92.604
Összesen	43	13	19	16	6	10	32	139	239.616

Szakdíjnokok, díjnokok.

Évi fizetés (P)	1.428	1.506	1.590	1.620	1.662	1.806	1.926	2.064	Lét- szám	Szükséglet pengőben
Szakdíjnok, díjnok	36	46	24	32	7	6	7	4	162	254.892

Városbírák.

Évi fizetés (P)	2.310	2.442	Létszám	Szükséglet pengőben
Városbíró X.—2.	—	1	1	2.442
„ X.—3.	1	—	1	2.310
Összesen	1	1	2	4.752

Altisztek, szolgálk.

Műszaki altiszt.

Fizetési fokozat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	Létszám	Szükséglet pengőben
Évi fizetés (P)	1.452	1.590	1.626	1.752	1.848	1.968	2.088	2.214	2.334	2.454	2.530	2.712	2.958		
Műszaki altiszt	4	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	5	7.656

Szakaltiszt.

Fizetési fokozat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Létszám	Szükséglet pengőben
Évi fizetés (P)	1.392	1.428	1.506	1.590	1.620	1.662	1.722	1.806	1.848	1.926	1.998	2.064		
Szakaltiszt	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2	3.318

I. o. altiszt.

Fizetési fokozat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Létszám	Szükséglet pengőben
Évi fizetés (P)	1.326	1.392	1.428	1.476	1.530	1.590	1.620	1.632	1.662	1.698	1.752	1.806		
I. o. altiszt ...	6	—	1	8	7	10	10	3	—	2	1	1	49	75.852

II. o. altiszt.

Fizetési fokozat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Létszám	Szükséglet pengőben
Évi fizetés (P)	1.224	1.272	1.326	1.392	1.428	1.476	1.530	1.590	1.620	1.632	1.662	1.698		
II. o. altiszt...	12	11	14	10	4	2	3	1	—	1	—	—	58	77.640

Kisegítő szolgálk.

Fizetési fokozat	1	2	3	4	5	6	7	8	Létszám	Szükséglet pengőben
Évi fizetés (P)	1.170	1.170	1.224	1.272	1.326	1.392	1.428	1.476		
Kisegítő szolgálk	17	14	20	6	—	4	3	2	66	81.186

Összesítés.

5 műszaki altiszt.....	7.656 P
2 szakaltiszt.....	3.318 «
49 I. o. altiszt	75.852 «
58 II. o. altiszt	77.640 «
66 kisegítő szolgálk	81.186 «
180	Összesen 245.652 P

Tűzoltólegénység.

Törzsrőrmester, főgépkocsivezető.

Fizetési fokozat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	Létszám	Szükséglet pengőben
Évi fizetés (P)	1.452	1.590	1.626	1.752	1.848	1.968	2.088	2.214	2.334	2.454	2.530	2.712	2.958		
Törzsrőrmester, főgépkocsivez.	2	—	1	2	1	3	1	1	1	—	—	—	—	12	22.422

Őrmester, I. o. gépkocsivezető.

Fizetési fokozat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Létszám	Szükséglet pengőben
Évi fizetés (P)	1.392	1.428	1.506	1.590	1.620	1.662	1.722	1.806	1.848	1.926	1.998	2.064		
Őrmester, I. o. gépkocsivezető	7	1	2	1	8	5	1	—	—	1	—	—	26	40.692

Csővezető, II. o. gépkocsivezető.

Fizetési fokozat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Létszám	Szükséglet pengőben
Évi fizetés (P)	1.326	1.392	1.428	1.476	1.530	1.590	1.620	1.632	1.662	1.698	1.752	1.806		
Csővezető, II. o. gépkocsivezető	14	2	4	1	9	5	—	—	2	—	—	—	37	53.580

Tűzoltó.

Fizetési fokozat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Létszám	Szükséglet pengőben
Évi fizetés (P)	1.224	1.272	1.326	1.392	1.428	1.476	1.530	1.590	1.620	1.632	1.662	1.698		
Tűzoltó	65	3	3	—	3	1	—	—	1	—	—	—	76	94.734

Segéd(újonc-)tűzoltó.

Fizetési fokozat	1	2	3	4	5	6	7	8	Létszám	Szükséglet pengőben
Évi fizetés (P)	1.170	1.170	1.224	1.272	1.326	1.392	1.428	1.476		
Segéd(újonc-)tűzoltó	16	9	—	—	—	—	—	—	25	29.250

Összesítés.

12 törzsrőrmester, főgépkocsivezető	22.422 P
26 őrmester, I. o. gépkocsivezető	40.692 «
37 csővezető, II. o. gépkocsivezető	53.580 «
76 tűzoltó	94.734 «
25 segéd(újonc-)tűzoltó	29.250 «
176	Összesen 240.678 P

Személyi kiadások összesítése.

Létszám	A költségvetési tételek megnevezése	1942. évi előirányzat pengő
	<i>Fizetési osztályba és fokozatba sorozott alkalmazottak. (Táblázatok szerint.)</i>	
615	A VI—XI. fizetési osztályba sorozott tiszti személyzet	1,662.480
32	Gyakornokok	54.456
139	Községi irodatisztek (kezelői fokozatokban), kezelők, kezelőnők	239.616
162	Szakdíjnokok, díjnokok	254.892
2	Városbírók	4.752
180	Altiszti (szolga) személyzet	245.652
176	Tűzoltólegénység	240.678
	<i>Fizetési osztályba és fokozatba nem sorozott alkalmazottak.</i>	
16	Kózkórházi stb. orvosi személyzet	35.728
265	Havi-, hetijegyzékes, napidíjas és egyéb kisegítő hivatalnokok	410.209
44	Erdő-, mezőőrök	49.008
41	Javadalmi hivatali alkalmazottak	60.161
57	Szülésznők	38.641
94	Egyéb altiszti (szolga) személyzet	136.119
	Fizetés	3,432.392
	Évközi előlépés	13.106
	Korpótlék	6.900
	Városi pótlilletmény	409.610
	Lakáspénz	567.365
	Családi pótlék	631.454
	Hadipótlék	14.650
	Képviselési átalány	40.031
	Egyéb pótlék	8.643
	Különmunkadíj	94.714
1.823	Összesen	5,218.865

A táblázatokban felsorolt adatok az érdekelt közületek 1942. évi költségvetésein alapulnak. Célszerűbbnek látszott ugyanis a személyzeti létszám mikénti alakulásának vizsgálatánál a legutóbbi adatokból kiindulni, főleg abból az okból, mert egyrészt ez állandó ingadozásnak van alávetve, másrészt pedig azért, mert az illetmények csökkentetlen összegekben való megállapítására nézve az utolsó békeév költségvetései még nem tartalmazhattak adatokat.

A táblázatokban foglaltak szerint az érdekelt területek közigazgatásánál működő tisztii alkalmazottak létszáma 1288, az altiszti csoportokhoz tartozó alkalmazotti létszám pedig 535, összesen tehát 1823.

Miután a fentiekben bemutatott táblázatok a személyi járandóságok közül csupán a törzsfizetésre vonatkozó adatokat tartalmazzák, az érdekelt közületeket terhelő összes személyi járandóságok megállapításánál még az egyéb rendszeres személyi járandóságokat is figyelembe kell venni.

Az átcsatolandó területeken működő közigazgatási alkalmazottak személyi járandóságai tehát az alábbi tételek egybevetésével állapíthatók meg:

fizetés (táblázatok szerint)	3,432.392 P
lakáspénz	567.365 «
corpótlék	6.900 «
városi pótilletmény	409.610 «
képviselési átalány	40.031 «
családi pótlék	631.454 «
hadipótlék	14.650 «
évközi előlépés	13.106 «
egyéb pótlékok	8.643 «
különmunkadíj	94.714 «
Összesen	5,218.865 P

A feltüntetett adatok közül az állami rendszerű VI—XI. fizetési osztályba sorozott végleges tisztviselők, a községi irodatisztek, kezelők és kezelőnők, továbbá a fizetési fokozatokba sorozott altisztek (szolgák) és tűzoltók törzsfizetésére vonatkozólag az 1941. december 1-ével végrehajtott fizetésemelés a 8500/1941. M. E. sz. rendelethez csatolt illetménytáblázatok szerint nyert megállapítást. A fizetési osztályba, illetve fokozatba nem sorolt alkalmazottakra nézve az 1941. december hó 1-től járó illetmények ugyancsak a 8500/1941. M. E. sz. rendeletben foglaltak szerint vétettek figyelembe. Az egyéb járandóságoknál bekövetkezett szélszékű változásokra nézve pedig arányszámítást kellett végezni és pedig oly módon, hogy a vonatkozó költségvetési hitelek olyan mérvben kellett felemelni, mint amilyen arányban a székesfőváros közigazgatásánál a hasonló hitelek az időközben megjelent kormányintézkedések végrehajtásával emelkedtek.

A környékbeli közületek 5 millió pengőt meghaladó személyi kiadási terhe az egyesítés után Nagy-Budapest költségvetését fogja terhelni. Ez a kiadás külön fedezetet nem igényel, miután a fedezetekről az érdekelt megyei városok és községek költségvetéseiben gondoskodás történt.

Másként alakul azonban a helyzet, ha a státusok egyesítésével felmerülő költségeket vizsgáljuk.

Ezen a téren elsősorban abban a kérdésben kellene dönten, hogy az átvétel alkalmával a figyelembe veendő önkormányzati alkalmazottak a székesfővárosi közigazgatási alkalmazottak részére rendszeresített különböző közigazgatási szakok és alkalmazotti csoportok melyikébe sorolódjanak bele s ezzel egyidejűen meg kellene állapítani azokat a szempontokat is, amelyek a fizetési osztályokba, illetőleg fokozatokba való besorolásnál irányadók lennének.

A megyei városok és községek alkalmazottainak az egyes székesfővárosi közigazgatási szakokba való besorolása nagyjából nézve nem okoz nehézséget, miután a szóbanforgó állásokkal egynemű állások a székesfőváros közigazgatási alkalmazottainak státusában már meg vannak szervezve.

Egyedül a községi jegyzőknél lehetnek nehézségek.

A törvényhozásban elhangzott felszólalásokra való figyelemmel, amely a községi jegyzők felelősségére és az általuk végzett munka elsőrendűen közérdekű jellegére mutatnak, célirányosnak látszanék a képesítés igazolása alól adandó felmentéssel lehetővé tenni, hogy a községi jegyzők a székesfőváros közigazgatásában a fogalmazási szakú állásokra legyenek átvethetők, azzal a korlátozással azonban, hogy a felmentéssel átvett községi jegyzők a fogalmazási szakon a VI. fizetési osztállynál magasabb fizetési osztályba sorozott állásra nem nevezhetők ki, illetve nem választhatók meg.

Ami most már a megyei városi és a többi községi közigazgatási alkalmazottaknak a székesfővárosi közigazgatási illetményrendszerbe történő bekapcsolásának kérdését illeti, erre vonatkozóan az alábbiakból lehetne kiindulni:

A fizetési osztályba sorozott közigazgatási alkalmazottak besorozásánál az állami rendszerű fizetési osztályokat a székesfővárosi rendszerű fizetési osztályokkal azonosaknak kellene tekinteni. Ennek a megoldásnak a célszerűségét az okolja meg, hogy a fizetési osztályba sorozott megyei, városi alkalmazottaknak a járandósága a pótilletmény figyelembevételével általában eléri a székesfővárosi rendszerű ugyanolyan fizetési osztályban megállapított fizetés összegét.

Megállapítható ugyan, hogy a legalacsonyabb (XI. és X.) fizetési osztályokban a városi alkalmazottak jelenlegi fizetésének és pótilletményének

összege gyakran alacsonyabb a megfelelő székesfővárosi rendszerű fizetési osztályra nézve megállapított fizetésnél és legfeljebb csak a székesfővárosi gyakornoki fizetésnek felel meg.

Nézetem szerint azonban a besorolásnál nem lehet pusztán az illetmények összegét alapul venni.

Szerzett jogokat sértenénk akkor, ha az illetmények összezszerűsége alapján a már fizetési osztályba sorozott és ennek következtében különböző kedvezményeket élvező alkalmazottakat a gyakornoki, illetve kezelői állásokba sorolnánk be. Másrészt a besorolásnál már csak azért sem lehetne egyedül az illetmények összezszerűségéből kiindulni, mert az egyes városokban — mint már említettem — a pótilletmény egészen eltérő összegben van megállapítva és így ilyen eljárás esetén az azonos állami rendszerű fizetési osztályba sorozott megyei városi alkalmazottak esetleg egészen különböző fizetési osztályokba kerülnének.

Főleg a vázolt okokból lenne kívánatos az átvétel alkalmával az állami rendszerű fizetési osztályokat a székesfővárosi rendszerű fizetési osztályokkal azonosaknak tekinteni.

Az alkalmazottak nagyobb részénél ennek az elvnek az alkalmazása érintene legkevésbé szerzett jogokat.

Vannak azonban egyes kategóriák, ahol a jelzett általános irányelv mellett különleges intézkedések megtételére is szükség lenne.

Azoknál az alkalmazottaknál, akiknek az eddig élvezett és a besorolás szempontjából figyelembe veendő járandósága magasabb, mint amennyi az azonos székesfővárosi fizetési osztály megfelelő fokozatára nézve megállapított járandóság összege, a különbözet mértékéig személyi pótlékot kellene engedélyezni, amely részükre az eddig élvezett járandóságaikkal azonos összegű illetmények élvezetét biztosítaná.

Az átmeneti személyi pótlék összegét lényegesen csökkentené az az összeg, amelyet az érdekelt alkalmazottak lakáspénzkülönbözet címén kapnának. Helyesnek látszanék tehát, ha a szóbanforgó pótlék összegének megállapításánál nem csupán a fizetés és a pótilletmény vétetnék figyelembe, hanem az eddig élvezett és a székesfővárosban (Nagy-Budapesten) járó lakáspénz között mutatkozó különbözet összege is.

Rá kell mutatnom továbbá a megyei városok polgármestereinek a helyzetére, akiket a képviselőtestület 10 évi időtartamra választ s akik szolgálatukat az állami rendszerű VII. fizetési osztályban kezdik és a VI. fizetési osztályba léptethetők elő.

Magától értetődően az átcsatolás esetén a megyei városok polgármesterei ugyancsak a székesfővárosi közigazgatási alkalmazottak létszámába kerülnének.

A székesfővárosi közigazgatási rendszerű fizetési osztályokba való besorolás kérdése azonban — figyelembevée azt, hogy a megyei városok polgármestereinek jogállása kivételes elbánást igényel — előreláthatóan nem történhetik meg az állami rendszerű fizetési osztályoknak a székesfővárosi rendszerű fizetési osztályokkal való azonosítása útján.

Helyesebbnek látszik, ha a nagyobb körültekintést igénylő kérdés minél megnyugtatóbb megoldása céljára a m. kir. belügyminisztérium és a székesfőváros részéről külön bizottság küldetnék ki, amely a megyei városok polgármestereinek átvételével kapcsolatosan felmerülő körülmények gondos mérlegelésével elkészített javaslatát a m. kir. belügyminiszter úr elé terjesztené.

A címhasználat kérdésében — bármennyire méltányos is lenne az, hogy az érdekelt főtisztviselők magas állásuk címét továbbra használhassák — arra az álláspontra kell helyezkedni, hogy ez őket a jövőben nem illetheti meg. Zavaróan hatna ugyanis, ha a székesfőváros közigazgatásában több polgármesteri címet viselő tisztviselő teljesítene szolgálatot, eltekintve attól, hogy a székesfőváros alpolgármesterei az említetteknek hivatali feleltesséi.

A különböző fizetési osztályokban levő alkalmazottaknak azonos címeikkel való megjelölése más szakokon és más állásoknál is zavart okozhat. Ezért kellene általános érvényű szabályozással kimondani, hogy az átcsatolandó területeken betöltött közigazgatási tisztviselői állás címét a székesfővárosi közigazgatási státushoz tartozó tisztviselői állás betöltése esetén továbbra is viselni nem lehet. Az érdekelt alkalmazottakat kizárólag az általuk betöltött székesfővárosi közigazgatási rendszerű állás címe illetheti meg.

Különleges szabályozásra van még szükség a megyei városoknál szolgálatot teljesítő II. osztályú fogalmazókkal szemben, akik az 1923. IV. t.-c.-ben foglalt rendelkezéseknek megfelelően — mint II. osztályú közigazgatási fogalmazók — az állami rendszerű XI. fizetési osztályba vannak besorolva. A székesfőváros közigazgatásában már a segédfogalmazók is a X. fizetési osztályban teljesítenek szolgálatot, vagyis a fogalmazási szakon XI. fizetési osztályba sorolt állások nincsenek.

A meglevő adottságok figyelembevételével nem kínálkozik jobb megoldás, mint az, hogy a megyei városok II. osztályú fogalmazói átvétel esetén segédfogalmazói minőségben a székesfővárosi rendszerű X. fizetési osztályba soroltatnának be. Ugyanezt az elvet kellene alkalmazni a megyei városoknál az állami rendszerű X. fizetési osztályban szolgálatot teljesítő I. osztályú közigazgatási fogalmazókkal szemben.

Az ilyen értelemben végrehajtandó rendezés a megyei városok II. osztályú fogalmazóira anyagilag előnyös lenne, miután magasabb fizetési osztályba jutnának. A kiadások emelkedése azonban — megközelítő számítás szerint — nem sokkal haladná meg az évi 10.000 pengőt. Az I. osztályú megyei városi fogalmazókra nézve a rendezés a javadalmazás tekintetében eltérést nem okoz.

A fizetési osztályba nem sorozott hivatalnokok (gyakornokok, kezelők, díjnokok stb.), továbbá az altiszti csoporthoz tartozó alkalmazottak átvételénél a fizetési osztályokba sorozott alkalmazottakra érvényesítendő megoldástól eltérő elvek szerint kellene eljárni.

Az állami rendszerű gyakornokok, díjnokok, altisztek stb. illetményei aránylag jóval alacsonyabbak a hasonló jellegű alkalmazásban levő székesfővárosi alkalmazottak illetményeinél. Az illetményeknél mutatkozó különbség ezeknél az alkalmazottaknál lényegesen nagyobb, mint amilyen különbség a fizetési osztályba sorozott alkalmazottakra nézve volt megállapítható.

Éppen ezért — figyelembe véve azt a körülményt, hogy ezek az alkalmazottak a magasabb lakáspénzosztályba sorolás, továbbá a közlekedési segélyben való részesítésük következtében amúgy is magasabb illetmények élvezetébe kerülnének — a székesfővárosi illetményrendszerbe történő besorolásnál nem a fizetési fokozatból (vagy az eltöltött szolgálati időből), hanem a fizetés összegéből kellene kiindulni.

Ennek megfelelően az említett alkalmazottakat abba a székesfővárosi rendszerű fizetési fokozatba kellene besorolni, amely a megelőző fizetésükkel azonos, illetve azt megközelítő összegű járandóság élvezetét biztosítja, az esetleges különbséget pedig ugyancsak átmeneti személyi pótlék alakjában kellene részükre folyósítani, olymódon azonban, hogy a pótlék összege ne csak a fizetés, hanem a lakáspénzemelkedés figyelembevételével nyerjen megállapítást.

Ez a megoldás az átvétel következtében felmerülő személyi kiadási többletet lényegesen csökkentené, ugyanakkor azonban az alkalmazottakra nézve is méltányos lenne, mert — amint említettem — a lakáspénzosztály megváltozása, illetve a közlekedési segélyben való részesítés révén amúgy is magasabb összegű illetmények élvezetébe kerülnének.

Az átsorolásnak a most vázolt alapelvek szerint történő végrehajtása következtében felmerülő kiadásokról az alábbi összeállítás nyújt tájékoztatást.

A bevezetőkben már rámutattam arra, hogy az átcsatolandó területeken működő önkormányzati közigazgatási alkalmazottak személyi kiadásai terhe — ideértve a m. kir. tiszti orvosokat, valamint az érdekelt területeken fel-

merülő számvevőségi teendőket ellátó alkalmazottak illetményeit is —
kerek összegben évi 5,220.000 P

Az érdekelt alkalmazottaknak a székesfővárosi közigazgatási alkalmazottak létszámába történő átvétele a fentiekben vázolt irányelvek alkalmazásával — megközelítő számítás szerint —
évi 6,000.000 «

kiadással járna, vagyis kiadási többletként 780.000 P

összeg fog előreláthatóan felmerülni. Meg kell jegyezni, hogy ebből a kiadási többletből mintegy 350.000 pengőt a lakáspénzosztályok egyesítése és a közlekedési segély kedvezményének kiterjesztése fog kiváltani. A kiadási többlet összegénél figyelembe vétetett az a körülmény is, hogy a m.kir. tisztí orvosok az átcsatolandó területeken alacsonyabb fizetési osztályban kezdik szolgálatukat, mint a székesfőváros tisztí orvosai.

Hangsúlyoznom kell, hogy a költségtöbblet kimutatásánál csak az az összeg vétetett figyelembe, amely a megyei városok és községek alkalmazottainak a székesfővárosi illetményrendszerbe való bekapcsolása esetében áll elő. A számítás abból a feltételezésből indult ki, hogy az érdekelt alkalmazottak közül azok, akik a hasonló állásra előírt képesítés birtokában vannak és a törvényes rendelkezések értelmében közszolgálatba léphetnek, kivétel nélkül átvételre kerülnek.

Az átvett alkalmazottak rangsorát az egyes állásokra történő kinevezés után az ugyanolyan állást betöltő székesfővárosi alkalmazottak között az állami rendszerű megfelelő fizetési osztályba történt megválasztásuk vagy kinevezésük időpontjának figyelembevételével kellene megállapítani.

Mindezeket az elveket csak az állandó jellegű szolgálati jogviszonyban levő alkalmazottakkal szemben lehet alkalmazni. A választott tisztviselőket — amennyiben megbízásuk lejártával a székesfővárosnál állandó jellegű alkalmazást nem nyernek, vagy nem vállalnak — szabályszerű végelbánás alá kellene vonni.

*

Az eddig előadottakból megállapítható, hogy az átcsatolandó területeken szolgálatot teljesítő önkormányzati közigazgatási alkalmazottak jogviszonyának rendezése a vázolt irányelvek szerint mintegy 780.000 pengő kiadással járna.

A költségösszeg nagyságára nézve — amely jórészen a már ismertetett illetményrendszerbeli eltérések kiküszöböléséből adódik — meg kell jegyezni még azt is, hogy a kiadási többlet alakulásánál annak a körülménynek is volt szerepe, hogy a székesfőváros közigazgatásánál 100 pengő alatti havi fizetéssel közigazgatási tisztí alkalmazottak nem működnek, az átcsatolandó területe-

ken viszont sok az egészen alacsony díjazású kisegítő alkalmazott, akiknek a javadalmazását az átvétel esetére a székesfővárosnál megállapított legalacsonyabb kezdőfizetés összegére kellene felemelni.

A szóbanforgó alkalmazottak átvételével felmerülő kiadásokhoz hozzá kell számítani még a nyugdíjterheket is.

A rendelkezésre álló adatok szerint a városok és a községek által viselt nyugdíjterher mintegy 466.000 pengő, amely azonban a környékbeli közületek költségvetésébe felvéve nincs, miután a vármegyei pótdadó szolgáltatja.

A nyugdíjterher átvétele esetén a volt megyei városi és községi alkalmazottak befizetett nyugdíjjárulékainak kamatokkal együtt számított összege Nagy-Budapestet illeti.

Ha a rendezés a fentiekben ismertetett irányelvek szerint lebonyolódik, 2—3 évi tapasztalati időre lesz szükség, hogy Nagy-Budapest közigazgatási normálstátusának kereteit meg lehessen állapítani.

A létszámrendezés mellőzhetetlenül szükséges lesz, mert a különböző státusok egyesítése után a székesfővárosi rendszerű VII—XI. fizetési osztályokban, de méginkább az alacsonyabb rangosztályú alkalmazotti csoportokban a létszámok erősen meg fognak duzzadni, ami semmiképen sem kívánatos, annál is kevésbé, mert a székesfőváros közigazgatásánál már ma is eléggé magas a nem rendszeresített állásban levő — ideiglenes — alkalmazottak arányszáma.

A státusrendezés — amelynek főleg állásátcsoportosításra és az ideiglenes alkalmazottak alkalmazási helyei egy részének végleges jellegű állásokká való átszervezésére kell irányulnia — az előadottak értelmében ma még előre nem látható költséggel fogja terhelni Nagy-Budapest községi háztartását.

A státusrendezésnél erősen kell mérlegelni a személyi kiadási teher mérséklésének a lehetőségeit.

A különböző állásokat és alkalmazási helyeket a természetes apadás útján kell majd megszüntetni, annak érdekében, hogy Nagy-Budapest kialakításából folyóan az átveendő közigazgatási alkalmazottakat — akik magatartásukkal az elbocsátásra okot nem adtak — lehetőleg ne kelljen elbocsátani.

Befejezés.

Nagy-Budapesttel — mint polgármester — már hosszú ideje foglalkozom, az anyagot már régóta gyűjtöm, mert azt tapasztaltam, hogy a székesfőváros problémái csaknem állandóan találkoznak vagy kereszteződnek a közelműködők problémáival.

Ebben a tárgykörben több mint két éve állok érintkezésben *dr. Magyar Zoltán* professzorral, a magyar közigazgatási jog egyetemi ny. r. tanárával, aki nagy szeretettel foglalkozott Nagy-Budapest problémájával és akinek erre vonatkozó tanulmányát melléklet gyanánt csatolom.

A munkaanyag, a munkaterv és a jelen tanulmány szerkezetének és gondolatmenetének megállapítása után az adatokat az illetékes polgármesteri ügyosztályok, a tiszti főorvosi hivatal és a statisztikai hivatal szolgáltaták, a formábaöntés munkáját *dr. Oszoly Kálmán* tanácsjegyző végezte.

A tanulmány elkészítésénél az volt a felfogásom, hogy a terjedelmet minél kisebbre méretezzem, abból a célból, hogy a bonyolult kérdés könnyebben legyen tanulmányozható és áttekinthető.

Mindezek ellenére a nagy horderejű kérdés egyes fontosabb részeit minél alaposabban törekedtem megvilágítani, hogy a felmerülő különböző megoldási lehetőségek közül a legmegfelelőbbet lehessen kiválasztani.

Ha igyekeztem és hosszú közigazgatási tapasztalataim ellenére a tanulmánynak hiányai lennének, vagy egyes szempontok megvilágítása nem lenne teljes, ezeket a hézagokat az anyag nagyságával és a kérdés bonyolultságával kell megokolnom.

A jelen tanulmányból megállapítható, hogy Nagy-Budapest megalkotása elsősorban a mai Budapestre hárít nagy terhet és óriási felelősséget.

Kisebb áldozattal jár a megvalósítás a vármegyére és az átcsatolandó községekre nézve.

A tanulmány megfelelő helyein rámutattam arra, hogy a vármegye elesik ugyan bevételeinek egy részétől, de ezzel egyidejűen megszabadul a számára megoldhatatlan feladatoktól, ily módon figyelmét teljesen a

magyar vidék felkarolásának szentelheti. Az érdekelt megyei városok és községek helyzetét az átcsatolás semmiképen sem érintheti hátrányosan, mert a némileg emelkedő közterhekkkel szemben sokszoros ellenértéket nyerne a nagyvárosi kultúra és higiéne hozzájuk való eljuttatásával.

A székesfővárosra nehezedő felelősség és teher mellett — amint erre a figyelmet már felhívtam — az államra is súlyos felelősség hárul, miután a vázolt nagyszabású városszervezés körültekintő közigazgatási-jogi szabályozást igényel, amelynek megalkotásánál és előkészítésénél az állami hatósági szervekre is komoly munkafeladat vár. Nem vonható kétségbe az sem, hogy a vázolt program megvalósításához az állam megértő és anyagiakban is megnyilvánuló támogatására lesz szükség.

Nagy-Budapest állami segítség nélkül nem valósulhat meg.

A tanulmány tíz fejezetében törekedtem részletesen megvilágítani azokat a kérdéseket, amelyeket az egyesítés megoldása érdekében jogszabályalkotás útján kell rendezni. Érintettem továbbá azokat a különböző közegészségügyi, műszaki és gazdasági szempontokat, valamint az egyéb jellemző adottságokat, amelyeket az új világváros kialakításánál mérlegelni kell.

Fel kell hívnom a figyelmet, hogy a tanulmányban rögzített irányelvek követésére főleg abból az okból van szükség, mert a körültekintő szabályozás, a közigazgatási hatóságok hatásköreinek megfelelő rendezése, a közlekedési és az üzemi tarifák újabb és igazságosabb szabályozása, végül az adóztatás gyökeres reformja nélkül az új világváros jövője nem lesz biztos alapokra helyezhető. Enélkül a közigazgatásban csak zavar, a községi háztartásban pedig csőd következne be s ilyen körülmények között a székesfőváros vezetősége sem vállalkozhatnék a megnagyobbodó Budapest közigazgatásának irányítására és az egyre súlyosabbá és felelősségteljesebbé váló feladatok ellátására.

Az állam részéről nyújtandó erkölcsi és anyagi segítség azonban az állam részére is gyümölcsöző lesz, miután az érdekelt közületek egyesítésével, erkölcsi és anyagi erejének helyes irányelvek mellett történő összefogásával a nemzeti erőgyarapodásnak olyan folyamata indul majd meg, amely minden bizonnyal az érdekelt közületek gazdasági megerősödését, az életszínvonal emelkedését, az adóalanyok teherbíróképességének növelését s így az állami bevételek emelkedését, végeredményben tehát az állam érdekét is szolgálja fogja.

Meg vagyok győződve arról, hogy mind az állami, mind a községi erők egyesítése Nagy-Budapestet Nagy-Magyarország fővárosává fogja kialakítani s ez a kialakítás minden tényezőnek üdvére fog szolgálni.

MELLÉKLET.

A MAGYAR KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNYI INTÉZET EMLÉKIRATA NAGY-BUDAPEST MEGSZERVEZÉSÉRŐL.

Nagy-Budapest.

A városok között külön csoportot alkotnak a nagyvárosok, metropolisok. Nagyvárosoknak nevezzük azokat, amelyeknek vonzási köre közigazgatási határaikon túlterjed. Ennek következtében körülöttük sűrű belterületi településű községek nagy sora alakul ki, amelyek közvetlenül a város közigazgatási határához csatlakozva, a fejlődés során eljutnak oda, hogy zárt gyűrűt alkotnak. Ezeknek lakossága a körülvelt várossal mindennapi sűrű összeköttetésben van annyira, hogy lakosaiknak élete a kettő között megszlik. Nagyonbrészt az elővárosok lakossága jár gazdasági, kulturális, közegészségügyi stb. szükségleteinek kielégítése végett a nagyvárosba, de az áramlás részben fordított. Az elővárosok színvonala minden vonatkozásban kezdetlegesebb, mint a belső városé, de ezért olcsóbb is az ottani élet.

A fejlődés mindenütt oda vezet, hogy az elővárosok fokozatosan közigazgatásilag is beolvadnak a körülvelt városba. Ennek oka részben a közigazgatásnak, részben a lakosságnak az érdeke. A közigazgatásé annyiban, hogy a közigazgatás egyesítése megkönnyíti a közfeladatok sikeres megoldását, a közönség érdeke pedig annyiban, hogy a beolvasztás mindig az elővárosok színvonalának a belső városhoz való közelebb emelését jelenti.

Az elővárosok zárt gyűrűjén kívül van egy szélesebb övezet, amelynek települése szaggatott és ritkább, amelynek fejlődése azonban lélekszámban nagyobb, mint a természetes szaporodása, tehát abban is állandó bevándorlás állapítható meg, mint a körülvelt város vonzásának a hatása.

A nagyváros közigazgatási kialakításánál a bekebelezésen felül ennek az úgynevezett védőövezetnek megszervezéséről és fejlődésének közigazgatási irányításáról is kell gondoskodni.

A nagyvárosok kialakításának példái : London, Párizs, Berlin, újabban Hamburg, Bécs és Róma, az Amerikai Egyesült Államokban New-York, Chicago stb.

Budapest is nemcsak főváros, hanem metropolis, a fenti nemzetközi értelemben is. A környékére kiterjedő vonzása az utolsó 100 évben szakadatlan és állandóan emelkedő. A nagyváros közigazgatási kialakítása terén azonban mindeddig más nem történt, mint 1872-ben Budának, Pestnek és Óbudának egyesítése, 1938-ban pedig a Fővárosi Közmunkatanács hatáskörének a fővárost körülvevő községgyűrűből 6 megyei városra és 18 községre való kiterjesztése. (33/1938. B. M. sz. r.) Minthogy azonban a Közmunkatanács hatásköre csak városrendezési és építésrendészeti, ez a kiterjesztés mindössze annyit jelentett, hogy az építésrendőri hatáskört kiterjesztették arra a területre, amely már sűrűn be volt építve, de nem terjesztették ki az úgynevezett védőövezetre, ahol még profilaktikus és irányító működést fejthetett volna ki. Még kevésbé történt meg az, hogy az elővárosokat beolvasztották volna Budapestbe, ami azoknak minden közigazgatási tekintetben való bekapcsolását jelentette volna.¹⁾ Az elővárosok egész gyűrűje a Fővárosi Közmunkatanács hatáskörének építésrendészeti ügyekben való kiterjesztése után is megmaradt Pest vármegye közigazgatási hatáskörében.

A Fővárosi Közmunkatanács hatáskörét kiterjesztő 33/1938. B. M. számú rendelet tehát a kérdést nem vihette nyugvópontonra. További szervezeti és hatásköri fejlesztésre van szükség. Ez egyrészt abból áll, hogy a Közmunkatanács hatáskörét ki kell terjeszteni a védőövezetre, amely több mint 100 községet (113) foglal magában, másrészt az elővárosokat közigazgatásilag teljesen be kell olvasztani Budapest székesfővárosba.

A Magyar Közigazgatástudományi Intézet városmorfológiai nagy felvétele kapcsán már részletesen kivizsgálta Budapest vonzásterületét, tehát a kívánatos védőöv határait.²⁾ A Fővárosi Közmunkatanács már foglalkozik hatásköre kiterjesztésének javaslatával, amelyben körülbelül a Magyar Közigazgatástudományi Intézet megállapításait veszi alapul.³⁾

Az elővárosoknak Budapest székesfővárossal való közigazgatási egyesítése eddig tudományos tanulmány és vizsgálat tárgya nem volt. A Magyar Közigazgatástudományi Intézet a kérdés megítéléséhez szükséges fontosabb adatokat feldolgozta és megállapításainak eredményét a következőkben ismerteti:

¹⁾ Lásd *Magyary Zoltán*: Nagy-Budapest. Közigazgatástudomány. 1938. 161. lap.

²⁾ *Tattay Pál*: Műszaki városkép. Városfejlesztés, városrendezés, városépítés. 1940. 257. lap.

³⁾ Az emlékirat készítése óta különböző belügyminiszteri rendeletek a Fővárosi Közmunkák Tanácsának hatáskörét további községekre — de nem az egész védőövezetre — már ki is terjesztették. (Lásd a Tanulmány 15. oldalát.)

I. Ami Budapesthez kívánczik.

A székesfővárosba beolvasztandó terület meghatározása végett először azt kell szemügyre venni, hogy Budapest környékén különböző szempontokból milyen területi tagolásokat láthatunk.

A *m. kir. adóhivatalok* és a *kir. járásbíróságok* területi beosztása többé-kevésbé összhangban van. Az eltérés csupán annyi, hogy míg a járásbíróságoknál a budai környék háromfelé tagozódik, addig az adóhivataloknál a budapestvidéki magában foglalja a pestvidéki és budafoki járásbíróság területét is.

A *közigazgatási beosztás* szerint a 6 megyei városon kívül még a legközvetlenebb környéken is 7 járásba tartoznak a községek. A 6 város: Újpest, Rákospalota, Kispest, Pestszentlőrinc, Pestszenterzsébet és Budafok, természetesen Budapest felé orientálódik, de a községek 7 járási székhely, ha a központi járást leszámítjuk, akkor hat felé vannak széthúzva. Hét főszolgabíró irányítja ezeket a községeket hétfelé, mikor pedig mindnyájan a természetes centrum felé fordulnak és oda már nagyrészt be is kapcsolódtak, azzal együtt egy életet élnek, a fejlődő nagyváros lüktető életét. A helyzet nagyjából ugyanaz, mintha Budapest közigazgatási beosztását ma úgy csinálnók meg, hogy a belvárost vezetné a budapesti polgármester, a kerületek pedig önállóan haladnának a maguk útján. Ezt ma senki sem fogadná el, viszont Pestkörnyéknek az arculata ma éppen ilyen s ezért is sürgős az egységes közigazgatás.

De találhatók a felosztásnak egyéb változatai is: A *tisztviselői lakáspénzosztályok* szempontjából Újpest, Rákospalota, Kispest, Pestszenterzsébet a harmadik, Budafok a negyedik lakáspénzosztályba tartozik. A budai környéken Békásmegye és Albertfalva az ötödik, a többi község a hatodik lakáspénzosztályban van. A pesti oldalon viszont a közvetlen környék Pestszentimre, Vecsés és Rákoskeresztúr kivételével az ötödik lakáspénzosztályba tartozik.

A *pestkörnyéki váiasztókerületbe*, melynek túlnyomó része a pesti oldalon veszi körül a fővárost, 32 község tartozik és talán nem érdektelen, ha felémlítjük, hogy a választások alkalmával 6 polgármester és 5 főszolgabíró van érdekelve.

Az *államrendőrség* budapesti főkapitányságának hatásköre Újpestre, Rákospalotára, Kispestre, Pestszenterzsébetre, Pestszentlőrincre és Albertfalvára terjed ki, a vidéki főkapitányságba pedig Budafok, Rákosszentmihály, Sashalom meg Mátyásföld és környéke van bekapcsolva és Cinkotán is van őrszoba.

Leglogikusabb a *budapesti egységes távbeszélőhálózat* területe. Ez szabályos gyűrűként övezi a fővárost. Ennek is 32 községe van (persze nem azonos

a választókerületi beosztással) és az összes számbajöhető községek be vannak kapcsolva. Ha kifogást akarunk emelni, esetleg Vecsés és Rákoscsaba bekapcsolását kívánhatjuk még.

Utoljára hagytuk a legfontosabbat, a *Székesfővárosi Közmunkák Tanácsának* területi hatáskörét. Erről a 33/1938. B. M. számú rendelet intézkedik és a következő városokra és községekre terjeszti ki: Budafok, Kispest, Pestszenterzsébet, Pestszentlőrinc, Rákospalota, Újpest; Albertfalva, Békásmegyér, Budatétény, Cinkota, Csepel, Mátyásföld, Nagytétény, Pesthidegkút, Pestszentimre, Pestújhely, Rákoscsaba, Rákoshegy, Rákoskeresztúr, Rákosliget, Rákosszentmihály, Sashalom, Soroksár, Vecsés. Mivel itt már műszaki városrendezési és Nagy-Budapest kialakításával kapcsolatos gondolatok is merültek fel — sőt éppen ez volt a cél — mindenesetre a továbbiak során kell, hogy ez a megállapítás a mi vizsgálódásainknak is alapjául szolgáljon.

A kérdés lényege az, hogy az egységesen fejlődő város, Nagy-Budapest, meddig terjed ki, vagyis, hogy *a környék meddig város és hol kezdődik a falu?* Ezen a ponton fogjuk megtalálni Nagy-Budapest határát, mely már az életben kialakult és nekünk csak meg kell állapítanunk, észre kell vennünk, hogy hol húzódik. Tehát nem mesterséges új határbővítésről van szó, hanem csupán egy már megtörtént fejlődés konstatálásáról. E célból egyik legnagyobb segítségünk *a műszaki városkép*. Erről azonban nem kell bővebben szólnunk, mert Tattay Pál már említett munkájában beszámolt az ebbeli vizsgálatokról. Műszaki szempontból vizsgálva, de a periferiális index szerint is, Nagy-Budapest területe nagyjából megegyeznék a Közmunkatanács területével, azzal a különbséggel, hogy északon Dunakeszi és Alag, délen pedig Dunaharaszti bekapcsolása is kívánatos.

Annak meghatározásában, hogy mi város és mi nem az, a műszaki városképen kívül igen nagy segítségünkre van a lakosság foglalkozási megoszlása is. Ebből a szempontból vizsgálva a kérdést, az 1930. évi népszámlálás foglalkozási adatai alapján a városi jelleg és az ipari foglalkozás nyomja rá a bélyegét a Közmunkatanács egész területére. Ezenkívül Budakeszi, Dunakeszi, Alag és Dunaharaszti tartozik még ebbe a csoportba, mely északon egészen Szentendrét is húzódik fel.

A metropolis vonzásának további jó mutatója az elővárosokba való nagy *bevándorlás*, a természetes szaporodást messze felülhaladó tényleges lélekszámnövekedés. Ezt a fejlődést Tattay Pál közölte 1830—1930-ig. Ezt az Intézet most kiegészítette, illetve folytatta azzal, hogy 1930-tól 1940-ig a kiszámított népesség alapján évenként is megvizsgálta Budapest és környékének tényleges szaporodását. Az egyik leglényegesebb megállapításunk, hogy Pestkörnyék fejlődése sokkal rohamosabb, mint Budapesté.

Az *útburkolattal való ellátottság* terén találjuk a legtöbb kívánnivalót. A városok közül Újpest, a községek közül pedig Pestújhely úthálózata a legjobb. Újpesten az utak 12%-a tartozik az első minőségi osztályba, 39·6%-a a másodikba, 15·1% a harmadikba és csak 33·3% a földút. Pestújhelyen ez az arány 17·8%, 8·9%, 24·4% és 48·9%. Máshol a földutak mindenütt jóval 50%-on felüli arányt mutatnak. Legrosszabbak az utak Sashalmon (földút 90%), a városok közül pedig Kispesten vannak a legrosszabb útviszonyok. Itt a földutak aránya 73·5%.

A *közműekkel való ellátottság* szempontjából a következő képet kapjuk: villany Budapest egész környékén van. A *távbeszélő* hálózatba Vecsésen és Rákoscsabán kívül a Budapestet környező összes jelentősebb helyek be vannak kapcsolva. *Vízvezetéke* van Albertfalvának, Csepelnek, Mátyásföldnek, Rákoshegynek, Rákosligetnek, Budafoknak, Kispestnek, Pestszenterzsébetnek és Újpestnek. *Gáz* két helyen van: Újpesten és Kispesten. *Csatorna* Albertfalván 7—8 km, Budafokon 2·6 km, Kispesten 11 km, Pestszenterzsébeten 40—45 km és Újpesten 60 km van lefektetve. — A következő fontosabb *közüzemeket* találjuk. Budafokon vízüzem és csatornaüzem van. Az 1940. évi költségvetés szerint a vízüzem költségvetése 186.430 pengő szükséglet és ugyanannyi fedezet, a csatornaüzemé 4540 pengő szükséglet és szintén ugyanannyi fedezet. Rákoshegynek is van vízüzeme, ennek 1940. évi költségvetési előirányzata 39.848 pengő szükséglet, illetve ugyanennyi fedezet. Újpestnek közkórháza van, melyet üzemszerűen kezelnek. Ennek előirányzata a szükségleti és fedezeti oldalon 302.400 pengő. Kispesten csatornaalap van, melyet szintén ideszámíthatunk. Ennek költségvetése 6400 pengő. Pestszenterzsébetnek három üzeme van. Ezek a Köztisztasági üzem, 220.860 pengő, a csatornaüzem 99.000 pengő és a vízüzem 399.000 pengő költségvetéssel.

Ami a *Budapesttel való összeköttetést* illeti, mindenhova van villamos, autobusz, helyiérdekű vagy államvasúti összeköttetés, sőt Pestújhelyre, Pestszenterzsébetre és Rákospalotára mind a négy közlekedik.

Villamosösszeköttetése van Budapesttel Kispestnek, Pestszentlőrincnek, Pestszenterzsébetnek, Rákospalotának, Újpestnek és Pestújhelynek. Autobusz megy Budakeszire, Pesthidegkútra, Csepelre, Pestújhelyre, Pestszenterzsébetre, Rákospalotára és Újpestre. Ezenkívül van még HÉV és a MÁV hálózata, melyek egymást igyekeznek kiegészíteni és csak két községben Pesthidegkúton és Budakeszin nincsen sem HÉV, sem MÁV. Csak vonaton érhető el Pestszentimre, Rákoscsaba, Rákoshegy, Rákoskeresztúr, Rákosliget és Vecsés. (A vecsési határig megy villamos, azonban ennek végállomása Pestszentlőrincen van.)

A tények vizsgálata indokolja az Intézet következő javaslatát:

Míg Budapest 1890-től 1940-ig 491.938 lakosról 1,113.589-re szaporodott, addig a környék (a Magyar Közigazgatástudományi Intézet által javasolt területen) 75.016-ról 578.432-re. Ez azt jelenti, hogy ha az 1890-es állapotot vesszük alapul, Budapest fejlődése 226%-os, a környék fejlődése 771%-os volt. A fejlődés irama tehát 3,41-szor gyorsabb a perifériákon, mint Budapesten. A másik megállapítás, hogy míg Budapest fejlődése kezd egyenletessé válni és a fejlődés matematikai haladványhoz hasonlítható, addig a környék fejlődése inkább geometriai haladványra emlékeztet és éppen az utolsó két évtizedben ugrásszerű emelkedések figyelhetők meg. A fejlődésnek ez az egyenletessé válása nem kis összefüggésben van azzal, hogy Budapest kezd lassan betelni és hogy a vidékről beözönlő népesség a budapesti élet magasabb költségeit nem bírja el és ezért inkább a perifériákon húzódik meg. Ez a népesség az utolsó tíz évi, de az előző megállapítások alapján is, főleg a pesti déli oldalon telepedik le, mivel itt találja a településre legalkalmasabb területeket és ennek a résznek van a legjobb forgalmi hálózata. Ez magyarázza pl. Kispest, Pestszentlőrinc, Pestszenterzsébet és Csepel rohamos fejlődését.

A déli rész ilyen nagy mértékű fejlődéséből viszont szükségszerűen következik egy másik tény és ez a *főváros súlypontjának dél felé való eltolódása*. Erről a témáról érdekes tanulmányt közölt Pécsi Albert dr. »A főváros súlypontjának eltolódásai« cím alatt. Ebben felemlíti, hogy a város súlypontja kétezer év alatt kb. 7 kilométert húzódott el délre. A jelenlegi súlypontot az Erzsébethíd pesti hídfőjéhez teszi, de ha a fejlődés így halad tovább, valószínűleg megint lejjebb fog húzódni ez a pont dél felé. Ez a súlyponteltolódás azt mutatja, hogy a város nem úgy nő, hogy az első település (itt pl. Aquincum) körül újabb és újabb övezetek fejlődnek és azt mint centrumot veszik körül, hanem hogy a város a forgalmi és települési viszonyoknak megfelelően keresi a maga helyét és vándorol addig, míg azt meg nem találja.

Hasznos még megvizsgálni a tárgyalt terület beépítését, útburkolattal, közművekkel való ellátottságát és Budapesttel való összeköttetését is. A *beépítés szempontjából* a hézagos zárt sorú és szabadonálló (villaszerű) település a leggyakoribb. Falusias beépítés csak elvétve található. Cinkotán, Rákoscsabán, Rákoskeresztúron, Vecsésen, Soroksáron, Budakeszin, Pesthidegkúton és Békásmegyeren találjuk még ezt a települést, de itt is csak az eredeti település (a község) falusias beépítésű, az újabb települések már mindenütt a két előbbi csoportba tartoznak; sőt Újpesten, Kispesten, Pestszenterzsébeten, Csepelen, Nagytétényen, Albertfalván és Budafokon jelentős zárt sorú beépítések is vannak.

Budapest székesfővárosba közigazgatásilag be kell kebelezni azt a területet, amelyre a Fővárosi Közmunkatanács hatáskörét a 33/1938. B. M. sz. rendelet kiterjesztette, hozzávéve Budakeszit, Nagykovácsiból Remetekertvárost és a Szentendrei-sziget déli csúcsát; a Fővárosi Közmunkatanács hatáskörét pedig ki kell terjeszteni az így kialakuló Nagy-Budapest területén felül a főváros egész védőövezetére, 88 további községre. Budakeszi beolvasztása mellett szól az, hogy a község már fekvésével is teljesen Budapesthez simul, azzal közvetlen összeköttetése van, a lakosság foglalkozása túlnyomó többségben az ipar és igen jelentős kultúrrétege is van. Ugyanez az indokolás vonatkozik Nagykovácsiból Remetekertváros bekebelezésére. A Szentendrei-sziget déli csúcsa mellett pedig az szól, hogy így a fővárosi vízművek kútjai a város területére kerüljenek. Az így bekebelezendő terület kb. 38.322 hektár és lakóinak száma 1940-ben 578.432 fő. Ehhez hozzászámítva Budapest jelenlegi 20.674 hektár területét és 1,113.589 főnyi kiszámított lakosságát, az Intézet által javasolt Nagy-Budapest területe kb. 58.996 hektár, lakosainak száma pedig 1,692.021, kerekén 59.000 hektár, 1,700.000 lakos.

Vizsgáljuk meg meg az így kialakított Nagy-Budapest költségvetésének alakulását is. Mint már említettük, ezen a területen 6 megyei város és 19 nagyközség van. Ezeknek költségvetéseit az Intézet összegyűjtötte és azokat összeadva megállapította a bekebelezendő városok és községek kiadásainak és bevételeinek összegét, majd hozzávette Budapest székesfőváros háztartási költségvetését az 1940. évre és így kapta meg Nagy-Budapest egész költségvetési összegeit. Ezen eljárás során az okozott nehézséget, hogy a községi költségvetésekben 14 fejezet volt, a városokéban 8, Budapestnél pedig megint 14, de persze mások, mint a községi fejezetek. Sikertült a községek és városok közös költségvetését 9, Nagy-Budapest költségvetését 13 fejezetben összefoglalni. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy Nagy-Budapest költségvetése így fog alakulni. Ez az összeállítás azonban talán mégis nyújt támpontot és ami a legfontosabb, a végösszeg szempontjából igen érdekes felvilágosításokat ad. Meglátjuk belőle ugyanis azt, hogy Nagy-Budapest költségvetése csak alig 10%-kal nagyobb, mint Budapesté. A 170—180 millió pengő körül mozgó budapesti költségvetést alig 16 millió pengővel növeli ezen területek hozzácsatolása. Ez a 16 millió pengő többlet (melyből 11 millió a 6 városra esik) nemcsak a kiadásban, de a bevételben is jelentkezik.

Az említett összesített költségvetéseket az alábbi összeállítások¹⁾ tüntetik fel:

¹⁾ A Magyar Közigazgatástudományi Intézet által szerkesztett költségvetési összeállítások az érdekelt közületek nyomtatott költségvetésein alapulnak s így nem vethetők össze a jelen Tanulmány IX. fejezetében foglalt költségvetési táblázatok adataival, részben az összeállítás eltérő irányelvei miatt, másrészt pedig azért, mert a Tanulmányban foglalt táblázatok az érdekelt közületeknek a kormányhatósági felülvizsgálat következtében kiigazított költségvetési előirányzatait tartalmazzák.

I.

Községek (1940).

Fejezet	Szükséglet	Fedezet
I. Igazgatás	1,130.116	116.173
II. Adókezelés	271.656	2,396.341
III. Tűzrendészet	225.979	175.789
IV. Közegészségügy és állategészségügy	203.054	163.567
V. Tanügy és testnevelés	529.231	31.291
VI. Közművelődésügy és egyház	98.324	8.835
VII. Szegényügy és népjólét	141.489	34.033
VIII. Közlekedés	378.988	69.756
IX. Vagyonigazgatás	99.673	175.981
X. Vármegyei kiadásokhoz hozzájárulás	—	—
XI. Községi alkalmazottak fizetési alapjából engedélyezett segély.....	—	1.748
XII. Különfélék	91.808	30.000
A. Rendes kezelés összesen	3,170.318	3,203.514
B. Rendkívüli kezelés :		
I. Beruházások	1,290.787	547.801
II. Átmenetiek	184.931	66.602
Rendkívüli kezelés összesen	1,475.718	614.403
Rendes és rendkívüli kezelés összesen.....	4,646.036	3,817.917
Pótadókból		828.119
		4,646.036

II.

Városok (1940).

Fejezet	Szükséglet	Fedezet
I. Általános igazgatás	4,386.522	5,798.240
II. Közegészségügy	828.364	417.033
III. Közoktatás, közművelődés és egyház	1,405.363	42.511
IV. Szegényügy és népjólét	972.559	78.143
V. Közélelmezés	469.728	778.148
VI. Városépítés.....	2,091.940	959.950
VII. Vagyonigazgatás	533.836	683.506
VIII. Hitelügy	751.733	536.340
Összesen	11,440.045	9,293.871
Pótadókból.....		2,146.174
		11,440.045

III.

Községek és városok összesen (1940).

Fejezet	Szükséglet	Fedezet
I. Általános igazgatás	5,788.294	8,310.754
II. Közegészségügy és állategészségügy	1,031.418	580.600
III. Közoktatás, közművelődés és vallás	2,032.918	82.637
IV. Szegényügy és népjólét	1,114.048	112.176
V. Közélelmezés	469.728	778.148
VI. Városépítés, közlekedés, tűzrendészet	4,172.625	1,819.898
VII. Vagyonigazgatás	633.509	859.487
VIII. Hitelügy	751.733	536.340
IX. Különfélék	91.808	31.748
Összesen	16,086.081	13,111.788
Pótadóból		2,974.293
		16,086.081

IV.

Budapest székesfőváros háztartási költségvetése (1940).

Fejezet	Szükséglet	Fedezet
I. Igazgatás	31,317.223	863.402
II. Út- és csatornaépítés	9,583.263	1,257.217
III. Városrendezés	2,989.610	1,704.800
IV. Közjogi szolgáltatások	4,552.170	389.233
V. Közlekedés	240.347	1,943.075
VI. Pénzügy	33,715.371	127,354.254
VII. Közoktatás	35,601.107	2,552.116
VIII. Közélelmezés	6,555.936	9,496.258
IX. Közjótékonyság és szociálpolitika	14,868.064	12,289.064
X. Közegészség	24,099.552	13,984.159
XI. Városgazdaság, idegenforgalom, közművelődés	8,719.868	5,751.494
XII. Központi országmozgósítás	4,220.688	561.688
XIII. Ipar és kereskedelem	515.783	586.950
XIV. Gépészet	1,786.728	32.000
Összesen	178,765.710	178,765.710

V.

Nagy-Budapest (1940).

Fejezet	Szükséglet	Fedezet
I. Igazgatás	72,206.130	116,724.237
II. Út-, csatornaépítés, városrendezés és közlekedés	16,985.845	6,724.990
III. Közjogi szolgáltatások	4,552.170	389.233
IV. Közoktatás	37,634.025	2,634.753
V. Közélelmezés	7,025.664	10,274.406
VI. Közjótékonyság és szociálpolitika	15,982.112	12,401.240
VII. Közegészségügy és állategészségügy	25,130.970	14,564.759
VIII. Városgazdaság, idegenforgalom és közművelődés	8,719.868	5,751.494
IX. Központi országmozgósítás	4,220.688	561.688
X. Ipar és kereskedelem	515.783	586.950
XI. Gépészet	1,786.728	32.000
XII. Különfélék	91.808	31.748
XIII. Községi pótladókból	—	24,174.293
Összesen	194,851.791	194,851.791
Budapest székesfőváros	178,765.710	178,765.710
6 város és 19 község együtt	16,086.081	16,086.081
Összesen	194,851.791	194,851.791

II. Ami Pest vármegyénél marad.

Nagy-Budapest megalakításával kapcsolatban tisztázandó kérdés még, hogy Pest vármegyére ezeknek a területeknek a kiszakítása milyen hatással lesz.

A vármegye mai területe 1,181.663 hektár. A Budapestbe bekebelezendő terület 38.322 hektár. Nagy-Budapest megalakítása után a vármegye területe 1,143.341 hektár lenne. A veszteség 3·25%, ami elenyészően csekély.

Már nagyobb veszteség éri a vármegyét lakosság szempontjából. Az 1930. évi népszámlálás adatai szerint a vármegyének 1,366.089 lakosa volt. Ebből a Budapesthez csatolandó területen lakott 453.882, úgyhogy Pest vármegyének e területek lecsatolása után 912.207 lakosa marad, ami kb. 33%-os csökkenést mutat.

Ezeknek az embereknek és területeknek elcsatolása után természetesen módosulni fog a vármegye közigazgatási beosztása is. A Budapestbe bekebelezendő terület közigazgatási beosztása ma a következő: van 6 megyei város; a szentendrei sziget déli csücske és Békásmegyér a pomázi, Pesthidegkút, Remetekertváros, Budakeszi, Albertfalva, Budatétény, Nagytétény a budakörnyéki, Csepel, Soroksár, Pestszentimre, Rákoshegy, Cinkota, Sashalom, Mátyásföld, Rákosszentmihály és Pestúj hely a központi, Vecsés a monori, Rákoskeresztúr, Rákosliget és Rákoscsaba pedig a gödöllői járáshoz tartozik. Nagy-Budapest megalakulása után a kialakuló helyzet az lesz, hogy a központi járás kivételével lényegesen egy járás sem csonkul meg és egy sem válik életképtelenné. A pomázi és vecsési járás egy-egy községet, a budakörnyéki járás öt községet (még marad 16), a gödöllői járás pedig három községet veszítene. A központi járás viszont tíz községből elveszítene kilencet és csak egyedül Dunaharaszti maradna meg. Ez legcélszerűbben hozzácsatolható a ráckevei járáshoz.

Mindezek azonban kevésbé lényeges dolgok és az egyesítés ellen sem ezen területek elvesztése, sem a lakosság csökkenése, mint lényeges ellenvetés nem hozható fel. A legkomolyabb ellenvetés Pest vármegye pénzügyi veszteségeinek hangsúlyozása lesz.

A vármegye két legfontosabb bevételi forrása a vármegyei pótdadó és útdadó. 1939-ben mindkettőnek alapja 17,465.799 pengő volt. Ezen alap után a városok 9·2%-os, a községek 24·5%-os vármegyei pótdadót és közösen 15%-os útdadót fizettek. A két adóból a vármegye 5,603.182 pengő bevételre tett szert. Ebből 2,983.097 pengő volt a vármegyei pótdadó és 2,620.085 pengő az útdadó.

Ha most megnézzük, hogy ehhez az 5,603.182 pengő bevételhez mennyivel járult hozzá a Budapesthez csatolandó terület, azt látjuk, hogy a vármegyei pótdadó 40-52%-át, az útdadónak pedig 49-85%-át ezek viselték, ami összességében annyit jelent, hogy ezek a községek fizettek a 2,983.097 pengőt kitevő vármegyei pótdadóból 1,208.731 pengőt és az útdadóból, melynek vármegyei sommája 2,620.085 pengő volt, 1,306.014 pengőt. A vármegye így ezen területek elcsatolásával a vármegyei pótdadó és útdadóbevételeinek 44%-át, tehát nagyjából felét veszti el.

Ezek a veszteségek az első pillanatban igen nagyoknak látszanak, azonban ne felejtjük el, hogy a vármegye lakóinak száma is csökken körülbelül 33%-kal és ezek szükségleteiről többé már nem kell Pest vármegyének gondoskodnia. Így 33%-ig a veszteség a bevételekben is természetes és csak az ezenfelüli veszteség, tehát 11·7%, kereken kb 10% lehet sérelmes a vármegyére nézve. Ennek összege: 665.695 pengő.

Lényeges kérdés az, hogy Pest vármegye a befolyt összegeket hogyan használta fel. Ha a vármegyei pótagót, melynek jelentékeny része a vármegyei nyugdíjalaphoz való hozzájárulás (városok vármegyei pótagója éppen ezért csak 9·2%, mert a vármegyei nyugdíjalaphoz nem járulnak hozzá) és főleg az útagót, a vármegye az illető városok és községek szükségleteinek figyelembevételével használta fel, akkor ezen összegek túlnyomó részét ezekre a közületekre kellett a vármegyének fordítani és ezekből másra nem igen maradt, mert nem is maradhatott. Mivel ezek a területek a vármegye kötelékéből kiválnak, a róluk való gondoskodás is megszűnik és így Pest vármegyét pénzügyi téren sem érik komoly veszteségek. De fennáll a másik lehetőség, hogy Pest vármegye a befolyt vármegyei pótagót és útagót sommásan kezelte és tekintet nélkül arra, hogy melyik rész mennyit fizetett, a felhasználást igyekezett a vármegye egész területén arányosan elosztani. Így különösen a délebbi szegényebb vidékek felkarolása jöhetett számba.

Lehet, hogy ez a vármegye érdekeinek megfelelt, de a Budapesthez csatolandó községeknek semmiesetre sem volt jó, sőt ezeket fejlődésükben éppen akadályozta. Ezen összegek innen való elvitele és máshova fordítása csak akkor lett volna jogosult, ha itt semmiféle még ki nem elégített jogos igény nem mutatkozott volna és a közművekkel való (utakkal stb.) ellátottság eszményi lett volna.

A fentiekben kimutatott útviszonyok igazolják, hogy ezekre az összegekre itt nagy szükség lett volna. Budapest közvetlen közelében vízvezeték nélküli és természetesen csatornázatlan megyei városok, útburkolat szempontjából pedig olyan városok és községek vannak, ahol átlagban az utak háromnegyed része földút.

Az a bevételecsökkenés tehát, amelyet a megmaradó Pest vármegye aránytalannak nevezhet, mert meghaladja az elcsatolandó lakosság arányszámát, 665.695 pengőt tesz ki. Ennek fedezéséről a belügyminiszter úrnak pótagó engedélyezése útján, vagy más úton módjában van gondoskodnia.

A mellékelt térképsorozat egyébként teljes tájékozást nyújt egész Pest vármegye települési és közigazgatási viszonyairól. Ezekből a térképekből is kitűnik, hogy Pest vármegyének az a része, amelyre Budapest vonzása kiterjed, jelleg tekintetében lényegesen különbözik a vármegye többi részétől. Ez újabb tárgyi érv amellet, hogy a bekövetkezett áthasonulás következményeit a közigazgatási beosztás is levonja.

1941. évi április hó 12-én

Magyary Zoltán

egyetemi ny. r. tanár,
a Magyar Közigazgatástudományi Intézet
igazgatója.

Névmutató közigazgatási beosztással.

A Budapest környéke. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye című térképekhez.

Thj. városok.
1. Budapest szföv.
2. Kecskemét tjv.

a) Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye.

Megyei városok.

3. Budafok
4. Cegléd
5. Kalocsa
6. Kiskunfélegyháza
7. Kiskunhalas
8. Kíspest
9. Nagykőrös
10. Pestszenterzsébet
11. Pestszentlőrinc
12. Rákospalota
13. Szentendre
14. Újpest
15. Vác

1. Abonyi járás.

16. Abony
17. Jászkarajenő
18. Kocsér
19. Töszeg
20. Törtel
21. Újszász
22. Zagyvarékás

II. Alsódabas járás.

23. Alsódabas
24. Alsónémedi
25. Bugyi
26. Felsódabas
27. Gyón
28. Kakucs
29. Ladánybene
30. Lajosmizse
31. Ócsa
32. Örkény
33. Pusztavacs
34. Sári
35. Tatárszentgyörgy
36. Újhartyán

III. Aszód járás.

37. Aszód
38. Bag
39. Boldog
40. Domony
41. Galgagyörk
42. Galgahévíz
43. Galgamácsa
44. Hévízgyörk
45. Iklad
46. Kartal
47. Tura
48. Verseg

IV. Budakörnyéki járás

49. Albertfalva
50. Bia
51. Budajenő
52. Budakeszi
53. Budaörs
54. Budatétény
55. Nagykovácsi
56. Nagytétény
57. Páty
58. Perbál
59. Pesthidegkút
60. Pilisszentiván
61. Pilisvörösvár
62. Solymár
63. Telki
64. Tinnye
65. Torbágy
66. Tök
67. Törökbálint
68. Üröm
69. Zsámbék

V. Dunavecsei járás.

70. Apostag
71. Dunaegyháza

72. Dunapataj
73. Dunavecse
74. Harta
75. Ordas
76. Solt
77. Szalkszentmárton

VI. Gödöllői járás.

78. Csömör
79. Dány
80. Gödöllő
81. Isaszeg
82. Kerepes
83. Kistarcsa
84. Mogyoród
85. Nagytarcsa
86. Pécel
87. Rákoscsaba
88. Rákoskeresztúr
89. Rákosliget
90. Szada
91. Vácszentlászló
92. Valkó
93. Zsámbok

VII. Gyömrői járás.

94. Ecsér
95. Gyömrő
96. Maglód
97. Mende
98. Péterfi
99. Tápiószáp
100. Tápiószűly
101. Uri

VIII. Kalocsai járás.

102. Bática
103. Drágszél
104. Dunaszentbenedek
105. Dunsók
106. Érsekcsanád
107. Fajsz
108. Foktő
109. Géderlak
110. Hajós
111. Homokmégy
112. Miske
113. Nemesnádudvar
114. Öregcsertő
115. Sükösd
116. Szakmár
117. Úszód

IX. Kiskőrösi járás.

118. Akasztó
119. Böcsa
120. Császártöltés
121. Csengőd
122. Kecel
123. Kiskőrös
124. Páhi
125. Prónayfalva
126. Soltszentimre
127. Soltvadkert

X. Kiskunfélegyházi járás.

128. Alpár
129. Gátér
130. Jakabszállás
131. Jászszentlászló
132. Kiskunmajsa
133. Ókésce
134. Pálmónostor
135. Szank
136. Tiszaujfalva
137. Újkésce

XI. Központi járás.

138. Cinkota
139. Csepel
140. Dunaharaszti
141. Mátyásföld
142. Pestszentimre
143. Pestújhely
144. Rákoshegy

145. Rákosszentmihály
146. Sashalom
147. Soroksár

XII. Kunszentmiklósi járás.

148. Fülöpszállás
149. Izsák
150. Kerekegyháza
151. Kunszentmiklós
152. Orgovány
153. Peszéradacs
154. Szabadzsállás
155. Tass

XIII. Monori járás

156. Alberti
157. Bénye
158. Ceglédbercel
159. Dánszentmiklós
160. Gomba
161. Irsa
162. Káva
163. Monor
164. Nyáregyháza
165. Pilis
166. Üllő
167. Vasad
168. Vecsés

XIV. Nagykátai járás.

169. Farnos
170. Kóka
171. Nagykáta
172. Pánd
173. Szentlőrinc-káta
174. Szentmártonkátá
175. Tápióbicske
176. Tápiógyörgye
177. Tápióság
178. Tápiószecső
179. Tápiószéle
180. Tápiószentmárton
181. Tóalmás

XV. Ráckevei járás.

182. Áporka
183. Démsöd
184. Kiskunlacháza
185. Lörév
186. Majosháza
187. Makád
188. Pereg
189. Ráckeve
190. Szigetbecse
191. Szigetcsép
192. Szigetszentmárton
193. Szigetszentmiklós
194. Szigetújfalu
195. Taksony
196. Tököl

XVI. Szentendrei járás.

197. Békásmegyér
198. Budakalász
199. Csobánka
200. Dunabogdány
201. Kisoroszi
202. Klotildliget
203. Pilisborosjenő
204. Piliscsaba
205. Pilisszántó
206. Pilisszentkereszt
207. Pilisszentlászló
208. Pöcsmegyer
209. Pomáz
210. Szigetmonostor
211. Tahitófalu
212. Visegrád

XVII. Váci járás.

213. Acsa
214. Alag
215. Alsógöd
216. Csomád
217. Csóvár
218. Dunakeszi

219. Felsőgöd
220. Fót
221. Kislémedi
222. Órszentmiklós
223. Püspökhatvan
224. Püspökszilágy
225. Szód
226. Vácbotyán
227. Vácduka
228. Váchartyán
229. Váckisújfalu
230. Vácrátót
231. Veresegyház
232. Zsido

b) Esztergom vármegye.

233. Esztergom mv.

Esztergomi járás.

234. Bajna
235. Csév
236. Csolnok
237. Dág
238. Dorog
239. Dömös
240. Epöl
241. Keszthely
242. Leányvár
243. Máriahalom
244. Nagysáp
245. Pilismarót
246. Pilisszentlélek
247. Sárissáp
248. Tát
249. Tokod
250. Uny

c) Komárom vármegye

Tatai járás.

251. Gyermely
252. Szomor

d) Fejér vármegye.

1. Adonyi járás.

253. Adony
254. Ercsi
255. Erd
256. Iváncsa
257. Perkáta
258. Pusztaszabolcs
259. Rácalmás
260. Ráckeresztur
261. Százhalombatta

II. Sárospárdi járás.

262. Sárosd
263. Szolgaegyháza

III. Székesfehérvári járás

264. Gárdony
265. Kápolnásnyék
266. Nadap
267. Seregélyes
268. Sukoró
269. Velence

IV. Váti járás.

270. Alcsut
271. Baracska
272. Bicske
273. Diósd
274. Etyek
275. Gyuró
276. Kajászószentpéter
277. Máty
278. Martonvásár
279. Pázmánd
280. Pusztazámor
281. Sósújt
282. Tabajd
283. Tárnok
284. Tordas
285. Vél
286. Vereb
287. Vértesszoboz

Névmutató ABC sorrendben.

A Budapest környéke. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye című térképekhez.

- Abony 16
 Acsa 213
 Adony 253
 Akasztó 118
 Alag 214
 Albertfalva 49
 Alberti 156
 Alcsut 270
 Alpár 228
 Alsódabas 23
 Alsógöd 215
 Alsónémedi 24
 Apostag 70
 Aszód 37
 Aporka 182
- Bag 38
 Bajna 234
 Baracska 271
 Bátya 102
 Békásmegyér 197
 Bénye 157
 Bla 50
 Blcske 272
 Böcsa 119
 Boldog 39
 Budafok 3
 Budajenő 51
 Budakalász 198
 Budakeszi 52
 Budaörs 53
 Budapest 1
 Budatétény 54
 Bugyi 25
- Cegléd 4
 Ceglédbercel 158
 Cinkota 138
 Császártöltés 120
 Csengőd 121
 Csapel 139
 Csév 235
 Csobánka 199
 Csolnok 236
 Csomád 216
 Csömör 78
 Csóvár 217
- Dánszentmiklós 159
 Dány 79
 Dág 237
 Diósd 273
 Domony 40
 Dorog 238
 Dömös 239
 Dömsöd 183
 Drágszél 103
 Dunabogdány 200
 Dunaegyháza 71
 Dunaharaszti 140
 Dunakeszi 218
 Dunapataj 72
 Dunaszentbenedek 104
 Dunavecse 73
 Dunsók 105
- Ecsér 94
 Épöl 240
 Ercsi 254
 Esztergom 233
 Etyek 274
- Erd 255
 Érsekcsanád 106
- Fajsz 107
 Farnos 169
 Felsődabas 26
- Felsőgöd 219
 Foktő 108
 Fót 220
 Fülöpszállás 148
- Galgagyörk 41
 Galgahévíz 42
 Galgamácsa 43
 Gárdonyi 264
 Gáter 129
 Géderlak 109
 Gomba 160
 Gödöllő 80
 Gyermely 251
 Gyón 27
 Gyömrő 95
 Gyuró 275
- Hajós 110
 Harta 74
 Hévízgyörk 44
 Homokmégy 111
- Iklad 45
 Irsa 161
 Isaszeg 81
 Iváncsa 256
 Izsák 149
- Jakabszállás 130
 Jászkarajenő 17
 Jászszenlászló 131
- Kajászószentpéter 276
 Kakucs 28
 Kalocsa 5
 Kartal 46
 Kápolnásnyék 265
 Káva 162
 Kecel 122
 Kecskemét 2
 Kerekegyháza 150
 Kerepes 82
 Keszthely 241
 Kiskörös 123
 Kiskunfélegyháza 6
 Kiskunhalas 7
 Kiskunlacháza 184
 Kiskunmajsa 132
 Kismémedi 221
 Kisoroszi 201
 Kispeszt 8
 Kistarcsa 83
 Klotildiget 202
 Kocsér 18
 Kóka 170
 Kunszentmiklós 151
- Ladánybene 29
 Lajosmizse 30
 Leányvár 242
 Lőrév 185
- Maglód 96
 Majosháza 186
 Makád 187
 Martonvásár 278
 Máty 277
 Máriahalom 243
 Mátyásföld 141
 Mende 97
 Miske 112
 Mogoród 84
 Monor 163
- Nadap 266
 Nagykáta 171
 Nagykovácsi 55
- Nagykörös 9
 Nagysáp 244
 Nagytarcsa 85
 Nagytétény 56
 Nemesnádudvar 113
 Nyáregyháza 164
- Ócsa 31
 Ókéske 133
 Ordas 75
 Orgovány 152
- Öregcsertő 114
 Örkény 32
 Órszentmiklós 222
- Páhi 124
 Pálmonostor 134
 Pánd 172
 Pázmánd 279
 Páty 57
 Perbál 58
 Pereg 188
 Perkáta 257
 Pesthidegkút 59
 Pestszenterzsébet 10
 Pestszentimre 142
 Pestszentlőrinc 11
 Pestújhely 143
 Peszeradacs 153
 Pécel 86
 Péteri 98
 Pilis 165
 Pilisborosjenő 203
 Piliscsaba 204
 Pilismarót 245
 Pilisszántó 205
 Pilisszentiván 60
 Pilisszentkereszt 206
 Pilisszentlászló 207
 Pilisszentlélek 246
 Pilisvörösvár 61
 Pócsmegyer 208
 Pomáz 209
 Prónayfalva 125
 Pusztaszabolcs 258
 Pusztazámor 280
 Pusztavacs 33
 Püspökhátvan 223
 Püspökszilágy 224
- Rácalmás 259
 Ráckeresztúr 260
 Ráckeve 189
 Rákoscaba 87
 Rákoshegy 144
 Rákosskeresztúr 88
 Rákosliget 89
 Rákospalota 12
 Rákosszentmihály 145
- Sashalom 146
 Sári 34
 Sárísáp 247
 Sárosd 262
 Seregélyes 267
 Solt 76
 Soltszentimre 126
 Soltvadkert 127
 Solymár 62
 Soroksár 147
 Sósút 281
 Sukoró 268
 Sükösd 115
- Szabadszállás 154
 Szada 90
 Szakmár 116
- Szalkszentmárton 77
 Szank 135
 Százhalombatta 261
 Szentendre 13
 Szentlőrincváza 173
 Szentmártonkáta 174
 Szigetbecse 190
 Szigetcsép 191
 Szigetmonostor 210
 Szigetszentmárton 192
 Szigetszentmiklós 193
 Szigetújfalu 194
 Szolgaegyháza 263
 Szomor 252
 Szód 225
- Tabajd 282
 Tahitótfalu 211
 Taksony 195
 Tatárszentgyörgy 35
 Tass 155
 Tápióbcse 175
 Tápiógyörgye 176
 Tápióság 177
 Tápióság 99
 Tápiószőlő 100
 Tápióscsöcs 178
 Tápiószéle 179
 Tápiószentmárton 180
 Tárnok 283
 Tát 248
 Telki 63
 Tinnye 64
 Tiszaujfalu 136
 Tokod 249
 Torbágy 65
 Tordas 284
 Tóalmás 181
 Töszeg 19
 Tök 66
 Tököl 196
 Törökbalint 67
 Törtel 20
 Tura 47
- Újhartyán 36
 Újkéske 137
 Újpest 14
 Újszász 21
 Úny 250
 Uri 101
 Úszód 117
 Űllő 166
 Űröm 68
- Valkó 92
 Vasad 167
 Vác 15
 Vácbotján 226
 Vácduka 227
 Váchartján 228
 Váckisújfalu 229
 Vácrátót 230
 Vácszentlászló 91
 Vál 285
 Vecsés 168
 Velence 269
 Vereb 286
 Veresegyháza 231
 Verseg 48
 Vértesszőlő 287
 Visegrád 212
- Zagyvarékás 22
 Zsámbék 69
 Zsámbok 93
 Zsidó 232

A Nagy-Budapest kérdésével foglalkozó szakmunkák, országgyűlési, valamint közgyűlési felszólalások és ujságcikkek jegyzéke.

(A felsorolás nem teljes, csak a mozgalom nevezetesebb időszakainak jellemzésére szorítkozik.)

- Lord Albert*: Budapest telekpolitikája. — Felolvasás a Magyar Építőiparosok Egyesületében, 1901. március 14-én, 18 oldal.
- Kletz Gábor*: Budapest és környéke telepedési fejlődésének áttekintése. 1901. A soproni Loehne-féle intézet 1901/2. évi értesítőjének programmértekezése. 1902. 58. oldal.
- Pest vármegye közigazgatási bizottságának évi jelentése a székesfővárost környező községeknek és településeknek a székesfővároshoz való csatolása tárgyában. — Országos levéltár, 1902. évi 1314/M. E. miniszterelnöki iktatószám.
- Budapest és környéke. — *Esti Ujság*, 1902. április 18.-i szám.
- Nagy-Budapest. — Magyarország, 1902. április 2.-i szám.
- Nagy-Budapest. — Magyarország, 1903. augusztus 14.-i szám.
- Dr. Kenéz Béla*: A városok fejlődése és jelentősége. — Budapest, Politzer 1905. 132. oldal.
- Dr. Forbáth Imre*: A lakáskérdés és Budapest jövője. — Grill 1906.
- Fővárosi Közlöny, 1906. 50. szám 1016. oldal.
- Nagy-Budapest. — Független Magyarország, 1907. március 15.-i szám. (E cikk bevezető szavai: »több mint évtizedes a terv«, az egyesítés gondolatát a múlt század végére vezeti vissza).
- Dr. Nagy Ferenc*: Az új városi törvény. — Budapest, Pallas 1907.
- »Gross-Budapest.« — Neues Pester Journal, 1908. január 1.
- »Vicinális politika« — Pesti Napló, 1908. május 24.
- Dr. Harrer Ferenc*: Nagy-Budapest. — Városi Szemle, 1. évf. 1908. 23. old.
- Tanulmány a szomszédos községeknek Budapesthez való kapcsolásáról, 1 térképpel és 38 táblázattal. (Dr. Bárczy István és dr. Harrer Ferenc.) Budapest Székesfőváros Házinyomdája, 1908.
- »Nagy-Budapest.« — Pesti Napló, 1911. január 27.
- »Nagy-Budapest felé.« Pesti Napló, 1911. február 26.
- »Nagy-Budapest« és a mai Pest előnyei. Pénz, Világ. 1913. június 28.
- »Nagy-Budapest felé!« — Pesti Tükör, 1913. augusztus 13.
- »Újpestről-Újpestre.« — Pesti Hírlap, 1913. augusztus 15.
- »Nagy-Budapest felé.« — Pesti Napló, 1913. augusztus 30.

- »Nagy-Budapest.« — Világ, 1913. október 4.
- »Nagy-Budapestért.« — Budapesti Hírlap, 1913. november 25.
- »Budapest megye.« — Független Budapest, 1913. december 23.
- Dr. Bárczy István* : A negyvenéves Budapest. — A Városi Szemle hasonló című jubiláris száma, 1913. 5. old.
- Pikler J. Gyula* : A népszerűség. — A negyvenéves Budapest. (Városi Szemle jubiláris száma.) 1913. 33. oldal.
- Dr. Szilágyi Hugó* Budapest újkora, 1906—1916. — Budapest, Pénzvilág. 1916.
- Dr. Déznay Viktor* : Várostudomány. — Városi Szemle, X. évf. 1917. 1. old.
- »Nagy-Budapest.« Fáklya. Budapest, 1919.
- A polgármester Budapest megnagyobbítása ellen. — Szózat, 1921. szept. 4. szám.
- Dr. Schneller Károly* : Magyarország városi és vidéki népessége. I. kötet, 1 rész. — Miskolci ev. jogakadémia tudományos értekezéseinek tára. 19. szám. — Pécs, 1925. 136. oldal.
- Dr. Thirring Lajos* : Budapest befolyása a környék népességére. — Magyar Statisztikai Szemle 1926. IV. évf. 3. szám 119. oldal.
- Dr. Illyefalvi I. Lajos* : A főváros népessége. — Nagy Budapest (Szerk. Szilágyi Sándor) Országos Közművelődési Tanács 1927. 14. oldal.
- Dr. Pfeiffer Miklós* : Adatok a székesfőváros és környéke népmozgalmához. — Magyar Statisztikai Szemle 1927. 5. évf. 9. szám 831. oldal.
- Dr. Thirring Lajos* : Budapest távolabbi környékének népesedése. — Magyar Statisztikai Szemle 1927. 5. évf. 12. szám 1099 oldal.
- Pestújváros néven új város alakul ki. — Városi Szemle XIV. évf. 1928. 337. oldal.
- Lengyel Zoltán* : A kétmillió Budapest. — Pesti Napló 1928. aug. 5.-i szám.
- Milyen legyen Nagy-Budapest ?. — Új Gazdaság, 1929. jún. 10.-i szám.
- Dr. Máday Lajos* : Városaink fejlődési körzetébe eső községi, közigazgatási területek hozzászólásának törvényes rendezése. — Városi Szemle XV. évf. 1929. 16. old.
- »Nagy-Budapest, vagy Új-Budapest.« — Magyarország 1929. július 30.-i szám.
- Dr. Wildner Ödön* : Várostudományi tanulmányok, különös tekintettel a nagyvárosokra. — Városi Szemle, XVI. évf. 1930. 487., 741., 1358. oldal.
- Kádár László* : Fizikai földrajzi megfigyelések Újpest környékén. Bp. 1930.
- Záborszky Nándor* : Budafok Nagy-Budapestben. Városok Lapja XXV. évf. 1930. 1—2. (jubileumi) szám. 60. oldal.
- Dr. Preszly Elemér* : »A pestkörnyéki városok.« Városok Lapja, XXV. évf. 1930. 1—2. (jubileumi) szám. 15. oldal.
- Pirovits A.* : Pestkörnyék közigazgatási rendezése és Nagy-Budapest. — Városok Lapja, XXV. évf. 1930. 16—17. szám.
- Magyar városok monográfiája. Ugró Gyula : Újpest, 1831—1930. Budapest, 1932.
- »Pestkörnyékből Új-Budapest.« — Budapesti Hírlap 1930. február 9.-i szám.
- »Pestújváros.« — Pesti Hírlap 1930. február 9.-i szám.
- »Nagy-Budapest.« — Ujság 1930. február 16.-i szám.
- »Új-Budapest felé.« — Budapesti Hírlap 1930. február 18.-i szám.
- Sipőcz Jenő* : Nagy-Budapest. — Pesti Hírlap 1930. április 20.-i szám.
- Padányi Gulyás Jenő* : Budapest városrendezése. — Magyar Szemle X. kötet, 1930. 3-ik szám, 284. oldal.
- Dr. Schneller Károly* : Nagy-Miskolc népessége. Miskolci jogászetek könyvtára 63. sz. 1930.
- Pirovits A.* : Városaink terjeszkedési törekvései körül észlelhető téves irányzatok. Városok Lapja XXVI. évf. 1931. 15—16. szám 241. oldal.

- Ruisz Rezső* : Városaink terjeszkedése. Városok Lapja XXVI. évf. 1931. 17—18. szám 261. oldal.
- Ruisz Rezső* : A pestkörnyéki városok fejlődése. — Városok Lapja XXVI. évf. 1931. 17—18. száma.
- Pirovits A.* : Városaink népsűrűsége és terjeszkedési törekvései. Városok Lapja XXVI. évf. 1931. 19—20. szám, 282. oldal.
- Dr. Thirring Lajos* : Fővárosunknak és környékének újabb fejlődése. — Magyar Statisztikai Szemle 1931. 9. évf. 3. szám, 240. oldal.
- Győri Hírlap 1931. május 24. száma.
- Bicskei Jenő* : A Budapesti Helyiérdekű Vasutak és a székesfőváros. Városi Szemle 1931. XVII. évf. 70. old.
- Zelovich Kornél* : Nagyvárosok közlekedése. Városi Szemle. 1931. XVII. évf. 436. oldal.
- Dr. Kovács Alajos* : A népszámlálás előzetes eredményei. — Magyar Statisztikai Szemle, 1931. IX. évf. 2. szám, 95. oldal.
- Pirovits A.* : A politikai Nagy-Budapest a főváros városfejlesztési programjában. Magyarország 1932. november 20.
- Dr. Thirring Lajos* : A törvényhatóságok és országrészek népszaporodási, népsűrűségi és tömörülési viszonyai. — Magyar Statisztikai Szemle 1932. 10. évf. 1. szám 1. old.
- Ruisz Rezső* : Budapest hatása a környék településeire. (Települési és menetrendi vizsgálatok) A közlekedés 1932. IV. évf. 3. szám 30. oldal.
- Preszly főispán* javaslatai Pestkörnyék rendezésére. Városok Lapja 1932. XXVII. évf. 22. szám, 344. oldal.
- Preszly Elemér* : Budapest környékének közigazgatása. — Mártonffy Károly szerk.: Fejezetek a közjog és közigazgatási jog köréből, című kötetben (Némethy Károly Emlékkönyv) Budapest, Pallas 1932. 150. oldal.
- Várhidy Lajos* : Budapest környékének közigazgatási rendezése és a nagyvárosi kérdés. — Városok Lapja XXVII. évf. 1932. 24. szám, 367. oldal.
- Padányi-Gulyás Jenő* : Ismét Budapest városrendezése. Harrer Ferenc előterjesztése Budapest városszabályozási programja tárgyában. Magyar Szemle 16. évf. 1932. 3. szám.
- Ruisz Rezső* : Közlekedési adottságok Budapest agglomerációjának kialakulásában. Vasúti és Közlekedési Közöny. 1932. évf. 69. szám, 622. oldal.
- Dr. Máté Imre* : Budapest környékének közigazgatási rendezése és a nagyvárosi kérdés. — Homok 1932. Csernai István és társai Beniczky nyomdai műintézete.
- Pirovits Aladár* : Új elmélet a nagyváros környéki néptömörülések (agglomerációk) problémájáról. Városkultúra V. évf. 1932. 13—14. szám, 18. oldal.
- Pirovits Aladár* : Észrevételeim a »Budapest nagysága« című tanulmányra. Városok Lapja XXVIII. évf. 1933. 3—4. szám, 37. oldal.
- Dr. Thirring Lajos* : Hat évtized népnövekedési viszonyainak néhány jellegzetessége hazánk mai területén. — Magyar Statisztikai Szemle 1933. 11. évf. 9. szám 627. oldal.
- Dr. Harrer Ferenc* : Budapest városfejlesztési programja. — Városi Szemle XIX. évf. 1933. 1. oldal.
- Ruisz Rezső* : Közlekedés és település kölcsönhatása Budapesten. — Városi Szemle, XIX. évf., 1933. 161. oldal.
- Magyar Városok monográfiája. Perényi József szerk. : Csepel. — Bp. 1934.
- Elischer Pál, Haag Rezső és Münnich Aladár* : Budapest szabályozása a közúti forgalom szempontjából. — Bp. Magyar Touring Club közl. 1934.
- Dr. V. Bierbauer* : Ungarn. — Städtischen und Wohnungswesen der Welt, szerk. : Bruno Schwarz E. Wasmuth, Berlin, 1935. 437. oldal.

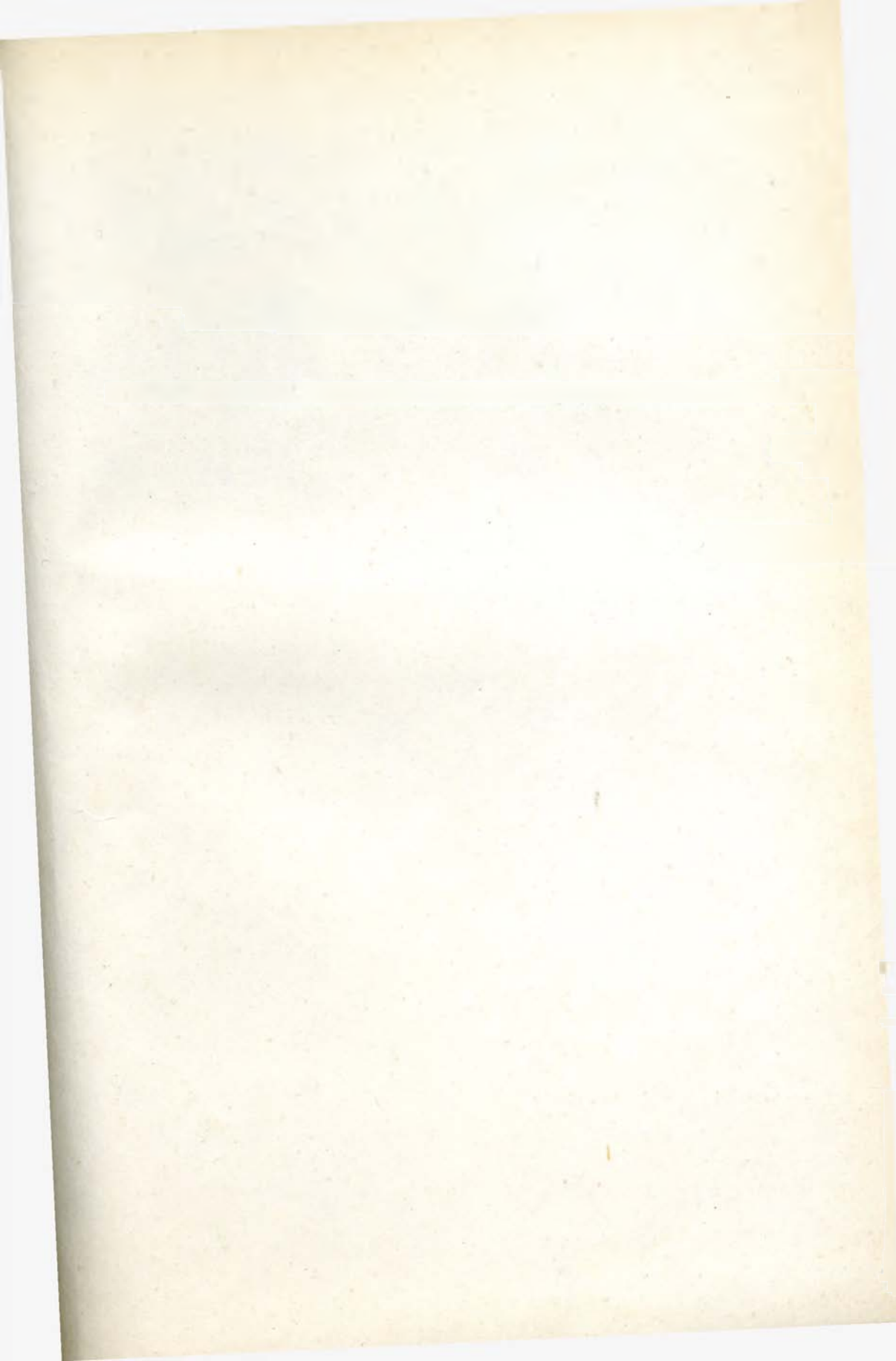
- Riegler Imre* : A lakásbéröllő és az egyke Budapest életében. — Országút, 1935. nov. Fővárosi Közlöny, 1935. évf. 61. szám, 1770. oldal.
- Dr. Pirovits Aladár* : Pestkörnyék a statisztikában. — Községfejlesztés. 1935. február 28. X. évf. 2. szám, 14. oldal.
- Dr. Thirring Lajos* : Miért szerepel a Pestkörnyék a statisztikában? — Községfejlesztés. 10. évf. 3. szám, 1935. március 31. 6. oldal.
- Dr. Pirovits Aladár* : A statisztikai Nagy-Budapest. (Válasz a statisztikának.) — Községfejlesztés 1935. április 30. X. évf. 4. szám 16. oldal.
- Az 1935. évi április hó 27.-ére hirdetett országgyűlés felsőházának naplója 2. köt. 105., 120. és 131. oldalán.
- Dr. Pirovits Aladár* : Budapest közigazgatási és demologiai határvonala. — Községfejlesztés X. évf. 1935. augusztus 31. 8. szám 15. oldal.
1935. okt. 25.-i közgyűlés. Melléklet a Fővárosi Közlöny 1935. nov. 8.-i 61.-ik számához.
- Ruisz Rezső* : Budapest telepítési és közlekedési politikájának befolyása a közteherviselés mérvére. Közgazdasági Szemle. 59. évf. 1935. március—ápr. 78. kötet. 3—4. szám. 169. oldal.
- Dr. Egyed István* : Budapest környékének közigazgatási rendezése. — Előadás az Országos Nemzeti Klub 1936. január 8.-i összejevetelén. — Országos Nemzeti Klub kiadványai 2. szám. Budapest, Stádium, 1936.
- Dr. Egyed István* : Nagy-Budapest — Magyar Szemle XXVI. évf. 1936. 4. szám. 339. oldal.
- Magyar városok monográfiája. Pestszenterzsébet, Kispest és környéke. Sajtó alá rendezte Ladányi Miksa Bp. : Magyar városok monográfiája kiadóhivatala. 1936. 330. oldal.
- A 100 éves Újpest története. Újpest Rákospalotai lexikon. Léderer Ottó szerk. Negyed Szabó Béla adatai alapján. Újpest : Ritter 1936., 44. XCVIII. P.
- Az 1935. évi április hó 27.-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai, Képviselőház. — Napló 11. kötet, 28. oldal (1937. január 27.-i ülés). — Ugyanott : 192. oldal Horváth Ferenc felszólalása, 275. oldal Usetty Béla előadó felszólalása, 281. oldal Petrovác Gyula felszólalása (február 11.-i ülésen).
- Jablónkai István* : Nagykovácsi földrajza. Bölcsésztudori értekezés. Bp. 1937.
- Rakssányi Elemér* : Pestújhely község monográfiája 1910—1935. Önálló községgé alakulásának és önkormányzati életének negyedszázados évfordulója alkalmával. Tapolca. 1937.
- Lakberek alakulása Budapesten és környékén. — Városi Szemle XXIII. évf. 1937. 284. lap.
- Bóna Imre* : Csepelsziget. Módszeres földrajzi tanulmány, Szeged. 1937. (Megjelent : Acta litterarum ac scientiarum reg. univ. hung. Franc.-Jos. Sectio geogr. — hist. Tom. 4. fasc. 1.)
- Magyar városok monográfiája. Ladányi Miksa szerk. : Pestszentlőrinc, Kispest, Pestszentimre. Bp. 1937.
- Mozolovszky Sándor* : Nagy-Budapest lakóházai. — Városi Szemle 1938. 59. oldal.
- Dr. Medriczky Andor* : Budapest nagysága, fejlődésének egyik legfontosabb alapja : közlekedési adottságai. Városi Szemle, 1938. 143. lap.
- Dr. Harrer Ferenc* : A városrendezési és építésügyi törvény. — Városi Szemle 1938. 642. oldal.
- Magyar városok és vármegyék monográfiája. Zsemley Oszkár szerk. : Rákospalota és Rákosvidék. — Bp. 1938.
- Búzás Sándor* : Javaslatok Nagy-Budapest közlekedésének megjavítására. A közlekedés 1938. X. évf. 9. szám 164. old., 10. szám 183. old. és 12. szám 197. oldal.
- Kaffka Péter* : Környékrendezés. A párizsi példa. — Magyar Szemle 32. évf. 1938. 1. szám 61. oldal.

- Bessenyei Zenó* : Nagy-Budapest. A mai magyar város. A korszerű közszolgálat útja, 8. kötet, az 1938. évi közigazgatási továbbképző tanfolyam előadásai, szerk. : Mártonffy Károly. — 405. oldal.
- Dr. Szigeti Gyula* : A részvénytársaságok a Nagy-Budapest területén fekvő Budapest környéki városokban és községekben. — Városi Szemle 25. évfolyam 1939. 321. oldal.
- Torbágyi-Novák László* : A főváros északkeleti környékén élő népesség gazdasági és szociális viszonyai. (Doktori értekezés). — Budapest, 1939.
- Jantz M. Flamina* : Budakeszi. (Kogutowicz Károly emlékkönyv. 1939.)
- Bicskei Jenő* : A fővároskörnyéki vasúthálózat fejlesztése. — Városok Lapja 1939. 34. évf. 22. szám, 431. oldal.
- Szakasits György* : Budapest környékének közigazgatási rendezése és ennek várható szociális hatása. Budapest 1939. 15. oldal.
- Városfejlesztés, városrendezés, városépítés. A korszerű közszolgálat útja, 11. kötet, szerk. : Mártonffy Károly, az 1939. évi közigazgatási továbbképző tanfolyam előadásai. Budapest városfejlesztési programja. Az 1937. évi VI. t.-c. alapján készítendő városfejlesztési terv. A törvényhatósági közgyűlés által városfejlesztési program készítésére alakított különbizottság jelentése. — 1940. 39. oldal.
- Pirovits Aladár* : Nagy-Budapest problémája. — Közgazdasági Szemle. LXV. évf. 84. kötet 1941. 4—5. szám, 355. oldal.
- Palinay Ferenc* : Nagy-Budapest és a budavidéki gyorsvasút. — Budapest, 1941.
- Dr. Thirring Lajos* : Az 1941. évi népszámlálás előzetes eredménye. — Magyar Statisztikai Szemle 19. évf. 3—4. szám. 1941. március—április, 175. oldal.
- Petrovác Gyula* : A kétmillió Nagy-Budapest megvalósítása előtérbe került. — Nemzeti Ujság, 1941. november 9. szám.

A székesfővárosi statisztikai hivatal kiadásában (Statisztikai Közlemények) megjelent munkák.

- Dr. Thirring Gusztáv* : Budapest félévszázados fejlődése. 1873—1923. Statisztikai Közlemények. 53. kötet. 21. oldal.
- Dr. Laky Dezső* : Budapest székesfőváros népességének fejlődése 1900—1920-ig, különös tekintettel a fejlődés gazdasági rugóira. I. rész : Statisztikai Közlemények, 55. kötet. 2. szám. 99. és 148. old. ; II. rész : Statisztikai Közlemények 57. kötet. 1. szám. 487. oldal.
- Dr. Bodor Antal* : Budapest hatása a környékbeli földárak és művelési ágak alakulására. — Statisztikai Közlemények 64. kötet, 4. szám.
- Zelovich Kornél* : Budapest közlekedése. (1928—1932. — Statisztikai Közlemények 67. kötet. 2. szám, 27. oldal.)
- Dr. Thirring Gusztáv* : Budapest főváros demográfiai és társadalmi tagozódásának fejlődése az utolsó ötven évben. — Statisztikai Közlemények 70. kötet, 2. szám. 161. oldal.
- Dr. Szigeti Gyula* : Nagy-Budapest terve pénzügyi vonatkozásban az érdekelt városok és községek háztartási előirányzatai alapján. — Statisztikai Közlemények 70. kötet, 4. szám.
- Mozolovszky Sándor* : Nagy-Budapest népességének foglalkozási megoszlása 1930-ban és az ingaszerű vándormozgalom. — Statisztikai Közlemények 72. kötet, 4. szám.
- Dr. Ruisz Rezső* : A Budapesttel szomszédos községek út- és közlekedési viszonyai. — Statisztikai Közlemények 77. kötet, 1. szám.

- Dr. *Thirring Lajos* : Nagy-Budapest népessége. — Statisztikai Közlemények, 78. kötet, 1. szám.
- Dr. *Egyed István* : Budapest önkormányzata. — Statisztikai közlemények 78. kötet, 3. szám. A székesfőváros környékének közigazgatása című fejezet, 81—88. oldal.
- Dr. *Melly József* : Nagy-Budapest közegészségügyi vonatkozásban. — Statisztikai Közlemények 79. kötet, 2. szám. 1936.
- Dr. *Asztalos József* : Nagy-Budapest közoktatásügye. — Statisztikai Közlemények. 81. kötet, 1. szám.
- Hegedüs Lóránt* : Budapest adórendezésének kifejlődése és jövője. — Statisztikai Közlemények, 89. kötet, 3. szám, 199. oldal.
- Dr. *Szél Tivadar* : Nagy-Budapest népmozgalma. — Statisztikai Közlemények 91. kötet, 2. szám.
-

2002 ...
...

